

Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize

Viktor Jílek

Božena Bednaříková

Jindřiška Svobodová et al.

Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize

Viktor Jílek

Božena Bednaříková

Jindřiška Svobodová et al.

Oponenti: PhDr. Květoslava Musilová, Dr.
Mgr. Katarína Čermáková, Ph.D.

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

Zpracování a vydání publikace bylo umožněno díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum udělené roku 2015 Univerzitě Palackého v Olomouci Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

1. vydání

© Viktor Jílek, Božena Bednaříková, Jindřiška Svobodová, 2016

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2016

ISBN 978-80-244-5125-1

OBSAH

1. Úvodní slovo (Monika Pitnerová)	6
2. Teoretické ukotvení projektu (Viktor Jílek)	8
3. Zvuková rovina (Michaela Kopečková)	
3.1 Teoretická část	20
3.2 Analytická část	27
4. Morfonologická rovina (Pavλίna Kašpárková)	
4.1 Teoretická část	44
4.2 Analytická část	51
5. Morfologická rovina (Božena Bednaříková)	
5.1 Teoretická část	69
5.2 Analytická část	80
6. Lexikální rovina (Viktor Jílek)	
6.1 Teoretická část	103
6.2 Analytická část	136

7. Syntaktická rovina (Jindřiška Svobodová)	
7.1 Teoretická část	178
7.2 Analytická část	184
8. Extralingvální prostředky (Monika Pitnerová)	
8.1 Teoretická část	210
8.2 Analytická část	223
9. Seznam literatury a pramenů	235
10. Seznam zkratk a značek	241
11. Věcný rejstřík	243
12. Resumé/Summary	256

1 ÚVODNÍ SLOVO

Předkládaná monografie vznikla na Katedře mediálních a kulturních studií a žurnalistiky FF UP v Olomouci ve spolupráci s Katedrou bohemistiky FF UP v Olomouci jako výsledek dlouholetého vědeckého zkoumání jazyka žurnalistických sdělení. Kniha tematicky navazuje na kolektivní monografii *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství* (Jílek – Bednaříková a kol. 2015), v níž byl představen analytický nástroj (taxonomie příznakových jazykových prostředků), s jehož pomocí je možné hodnotit jakoukoliv jazykovou rovinu zpravodajského textu a určit míru narušení normy či vyhodnotit, které aspekty jsou narušovány nejčastěji a které konkrétní prostředky jsou k tomu užity. Tento nástroj byl potom otestován v analytické části monografie, která hodnotí zpravodajské relace České televize a televize Nova.

Už v průběhu tvorby „Jazykových prostředků“ bylo zřejmé, že se otevřel poměrně velký prostor pro další výzkum. Autoři si totiž povšimli, že tendence k porušování normy jsou odlišné nejen u jednotlivých televizních stanic, ale rovněž i u jednotlivých moderátorů. Z podobných úvah a následných diskuzí vzešel návrh na výzkum, jehož výsledkem se stala právě tato kniha.

Přestože se z původního kolektivu autorů na předkládané monografii podílejí pouze tři členové (Božena Bednaříková, Viktor Jílek a Monika Pitnerová), podařilo se zcela navázat na výchozí teoretické rámce, konkrétně tedy na jeden z konceptů normativní teorie médií – na zásady informační kvality Jörgena Westerstähla. Nově se potom mezi autory zařadily Jindřiška Svobodová, která svou studii o prostředcích ovlivňujících recipienta přispěla i do „Jazykových prostředků“, Pavlína Kašpárková a Michaela Kopečková. Po společné dohodě se autorský tým s ohledem na analyzovaný vzorek a celkovou povahu výzkumu rozhodl vynechat analýzu roviny textové, současně byl však analytický nástroj doplněn o prostředky z roviny extralingvální.

Cílem výzkumu je popsat a identifikovat individuální i nadindividuální rysy v projevech jednotlivých vybraných moderátorů (Marcely Augustové, Michala Kubala, Daniely Písařovicové a Jakuba Železného) hlavních zpráv České televize Událostí. Současně je však také věnována pozornost tomu, do jaké míry u moderátorů dochází k užití prostředků, které mají potenciál

narušit zpravodajskou normu, a tím tedy porušit zásady (standardy) informační kvality. K tomu byly do velké míry využity původní taxonomie příznakových jazykových prostředků, nově však byly některé analýzy a zejména komentáře k analýzám rozšířeny i o hodnocení použitých nepříznakových prostředků. Oba typy prostředků, jak příznakové, tak nepříznakové, resp. jejich užití (nebo neužití), totiž mohou být projevem individuálního stylu moderátora, či být naopak součástí stylu nadindividuálního.

Analýza byla provedena na celkem 48 pětiminutových úsecích zpravodajských relací (tj. 12 pětiminutových vzorků od jednotlivých moderátorů), přičemž vzorky byly sestříhány tak, aby se jednalo skutečně o projev moderátora, nikoliv o jednotlivé reportáže či samostatné vstupy jiných reportérů. Sledované jazykové prostředky byly kvantifikovány, zaznamenán byl jejich absolutní výskyt v rámci jedné relace i jejich relativní výskyt na 1 minutu, což umožnilo jejich snadnější vyhodnocení. Celková hodnocení moderátorů potom vždy probíhají v rámci jednotlivých jazykových rovin, výhodou takového přístupu je především lepší čitelnost a přehlednost analýzy.

Výzkumy zabývající se médii, zejména potom tím, jak média (ne)dodržují normy, které jim stanoví zákon, či normy, k nimž se sama zavazují (viz např. Etický Kodex Syndikátu novinářů ČR), jsou v současnosti velice aktuální a žádané. V době, kdy se dokonce i na půdě poslaneckých sněmoven mnoha států jedná o problému tzv. „fake news“, tedy falešných nebo zmanipulovaných zpráv, roste tlak a požadavek na objektivitu, nestrannost a vyváženost zpravodajství přinášeného veřejnoprávními médii. Bohužel, jak dokazuje nedávné napomenutí pro Českou televizi udělené Radou pro rozhlasové a televizní vysílání¹, ne vždy jsou všechny tyto požadavky dodržovány. Avšak odborně vytvořené analytické nástroje a konkrétní analýzy této oblasti mohou výrazně přispět k hodnocení zpravodajských sdělení, neboť mohou být využity jak dozorcujícími orgány, tak samotnými novináři či dokonce laickou veřejností. Tento potenciál má i předkládaná monografie, která alespoň na úrovni jazykové a extralingvální komunikace přináší jasné a konkrétní výsledky.

Tým autorů by potom ještě velmi rád poděkoval recenzentkám, PhDr. Květoslavě Musilové, Dr., a Mgr. Katarině Čermákové, Ph.D., za vypracování posudků. Budeme rovněž rádi za všechny reakce potenciálních čtenářů, uvítáme jakékoliv výtky, rady, poznámky, komentáře či doplnění. Současně uvítáme informace o případném citování naší publikace.

Za kolektiv autorů Monika Pitnerová

1 Konkrétně se jednalo o napomenutí za zpravodajský pořad Americká volební noc ze dne 9. listopadu 2016 (viz Tisková zpráva RRTV ze dne 10. 1. 2017).

2 TEORETICKÉ UKOTVENÍ PROJEKTU

CÍLE MONOGRAFIE

Cílem monografie je provést analýzu jazyka moderátorů Událostí, hlavní zpravodajské relace České televize, pojmenovat dominanty jejich moderátorského stylu. Sledovány budou základní jazykové plány, tedy prostředky zvukové, morfologické, lexikální, syntaktické. Pozornost bude věnována rovněž doprovodným prostředkům extralingválním, jejichž používání moderátory lze považovat za širší součást jejich vyjadřovacího stylu.

Náhled kolektivu autorů na mediální sdělení je procesuální, vnímají je jako promyšlené struktury vytvořené se záměrem dosáhnout na straně příjemců požadovaného komunikačního efektu. Za původce mediálních sdělení pak nepovažují výhradně žurnalistu, jenž mediální obsah zpracovává, výrazný vliv přisuzují mediální instituci, potažmo jejím složkám, redakcím. Tento vliv se projevuje ve všech úrovních produkce obsahů, počínaje výběrem informací přes jejich řazení v periodiku či ve vysílání až po způsob převodu do znakových systémů, včetně jazykového, přičemž se tak děje prostřednictvím přímých nařízení či i nepsaných zvyklostí. Pokud moderátor diskurz mediální instituce, v daném případě České televize a její redakce zpravodajství, akceptuje, stává se tento součástí jeho moderátorského stylu. Projevem jsou pak u jednotlivých moderátorů shody při užití jazykových prostředků všech rovin vnitřní lingvistiky a roviny textu, včetně kompozice komunikátů, rovněž prostředků extralingválních. Na druhou stranu však komunikáty moderátorů v důsledku působení subjektivních slohotvorných činitelů nutně vykazují i odlišnosti. A právě identifikace jak naindividuálních, tak individuálních rysů jazyka a stylu moderátorů, včetně doprovodných prostředků extralingválních, je primárním předmětem zájmu autorů monografie. Pozornost však také bude věnována tomu, nakolik je jazyk a styl moderátorů konformní s požadavky dílčího zpravodajského stylového typu a s požadavky, jež pro veřejné, oficiální, formální komunikáty vyplývají z diskurzu jazykové kultury.

TEORETICKÉ RÁMCE

A) NADINDIVIDUÁLNÍ A INDIVIDUÁLNÍ RYSY JAZYKA MODERÁTORŮ

Koncept funkční stylistiky – zpravodajský dílčí stylový typ

Standardním kritériem hodnocení kompozice a užití jazykových prostředků vnitřní lingvistiky ve zpravodajských komunikátech, kam promluvy moderátorů hlavní zpravodajské relace České televize náležejí, je konfrontace s normativními požadavky obsaženými ve zpravodajském dílčím stylovém typu. Dílčím stylovým typem zpravodajským, jeho popisem, se zabývají obecné stylistiky (Bečka 1992, Čechová 2008, Chloupek 1991, Jedlička – Formánková – Rejmánková 1970, Mistrík 1997), detailněji pak publikace zaměřené na publicistický styl, případně přímo na dílčí stylovou oblast zpravodajskou (Bartošek 2001, Bečka 1973, 1986, Jílek 2009, Jílek – Bednaříková 2015, Minářová 2011). Při formulaci normativních požadavků vycházejí stylistiky z působení struktury objektivních slohotvorných činitelů¹. Jedná se o přístup procesuální, na straně autora je předpokládáno vědomé zohlednění objektivních slohotvorných činitelů. Primární konstitutivní prvek zpravodajského komunikátu, primární objektivní slohotvorný činitel, jemuž je podřízena kompozice komunikátu a volba prostředků všech rovin jazyka, představuje naplnění informativní funkce, a to při současném zohlednění zejména typu kanálu, média a charakteru příjemce (publika). Systémové jazykové prostředky jsou nahlíženy na ose nepříznačové – příznačové. Nepříznačové prostředky umožňují naplnění informativní funkce, jsou úměrné typu kanálu, média, umožňují bezproblémovou recepci a percepci komunikátu. Příznačové prostředky mají potenciál naplnit jakoukoliv jinou funkci než informativní, případně nevyhovují typu kanálu, média a/či znesnadňují, nebo dokonce znemožňují bezproblémovou recepci a percepci komunikátu.

Poznámka

Ve stylistické literatuře lze nalézt dvojí chápání příznačivosti a nepříznačivosti jazykových prostředků.

Jsou-li jazykové prostředky nahlíženy optikou stylistické systematiky, za stylově příznačové jsou označovány ty z nich, které jsou typické pro daný funkční styl (například v rovině lexikální jsou hovorová slova typická pro styl prostě sdělovací, termíny pro styl odborný, publicismy pro styl publicistický, poetismy pro styl esteticky sdělný). Soubor všech jazykových prostředků příznačových, typických pro danou stylovou sféru, je označován jako stylová vrstva. Pro tyto prostředky je užíváno rovněž označení stylém, neboť v sémantické struktuře obsahují stylový pragmatický sém. Prostředky, které nevykazují příslušnost k některému ze stylů, neobsahují stylový pragmatický sém, jsou pak označovány jako stylově nepříznačové, respektive stylově neutrální.

1 V. Jílek (2009) zapojuje širší aspekty komunikačního rámce.

Je-li jazykový prostředek nahlížen optikou užití v komunikátu, který je příslušný k některé ze stylových či dílčích stylových sfér, uplatňuje se jiné pojetí příznakovosti a nepříznakovosti. Pokud je jazykový prostředek typický pro konkrétní styl, obsahující stylový pragmatický sém, užitý v odpovídajícím stylu, jedná se o užití nepříznakové, prostředek je nepříznakový. Stejně tak má charakter prostředku nepříznakového jednotka, která stylový pragmatický sém neobsahuje.

Vzhledem k tomu, že terminologická označení příznakové – nepříznakové prostředky, příznakovost – nepříznakovost vykazují sémantickou nejednoznačnost, jeví se jako vhodné označovat prostředky, jež obsahují v sémantické struktuře stylový pragmatický sém (stylémy), a tedy jsou z hlediska stylistické systematiky považované za jednotky stylově příznakové, jako prostředky stylově aktivní. Ostatní prostředky, jež neobsahují v sémantické struktuře stylový pragmatický sém, a tedy jsou z hlediska stylistické systematiky označovány jako prostředky stylově nepříznakové, pak označovat jako prostředky stylově neutrální či stylově pasivní. Označení stylově příznakové prostředky pak máme za vhodné rezervovat pro označení jednotek, jež jsou užitý nonkonformně své stylové charakteristice. Označení stylově nepříznakové prostředky pak pro jednotky, jež jsou užitý konformně své stylové charakteristice.²

Normativní teorie médií – normativní teorie sociální odpovědnosti³

V oblasti masové komunikace reprezentuje procesuální přístup k mediálním sdělením normativní teorie médií. Zabývá se problematikou vztahu společnosti a mediálních institucí, úlohou médií.⁴ V případě mediálních obsahů je pak předmětem zájmu proces vytváření sdělení, práce s informacemi, jejich převod do znakových systémů, přičemž nejkompexnější je znakový systém jazykový. Náhled na mediální sdělení vychází z předpokladu, že média mají potenciál svými obsahy ovlivňovat názory, postoje, rozhodování a následné konání příjemců sdělení, tedy publika. Mají tak potenciál ovlivňovat jak ryze praktické rozhodování jednotlivců v oblasti běžných životních situací, tak se mohou podílet na formování názorů týkajících se uspořádání, stavu a chodu společnosti, ovlivňovat jejich hodnotový systém.

Teorie staví na asymetrickém vztahu mezi podavatelem obsahů, tedy mediální institucí, a příjemcem, kdy proti jednotlivci stojí instituce disponující finančními a lidskými zdroji, včetně profesionálních tvůrců obsahů, technologickým zázemím, která má přístup k informacím, jejíž vnímání je prestižní. Zohledněna je rovněž skutečnost, že mediální (masová) komunikace je dominantně jednosměrná a bez okamžité plnohodnotné zpětné vazby. Na mediální instituce proto normativní teorie médií v rámci konceptu normativní teorie sociální odpovědnosti nahlí-

2 Srov. Křístek 2000: s. 181–187, Minářová 2011: s. 48–50.

3 Více k normativní teorii sociální odpovědnosti viz McQuail 1999: s. 147–180; Reifová a kol. 2004: s. 206, 279.

4 Zde i dále v daném kontextu míněno ve smyslu tištěných či internetových periodik, rozhlasových či televizních stanic, nikoliv dle teorie komunikace ve smyslu nosiče kódu.

zí sice jako na svobodné subjekty, považuje však za plně legitimní očekávání společnosti, že v rámci svého veřejného působení budou respektovat, dodržovat (či i podporovat) kvalitativní standardy, jež jsou pro společnost stěžejní. Jde zejména o garantovaná práva a svobody jednotlivců, principy pluralitní demokracie, právního státu, kulturní identitu. Očekávání společnosti⁵, že média budou standardy naplňovat, koncept považuje za součást tzv. veřejného zájmu, jejich respektování za základní rámec společensky zodpovědného jednání, jejich podporu a posilování pak za jednání společensky prospěšné.⁶

Poznámka

Míra potenciálního ovlivnění příjemců závisí na sledovanosti, poslechovosti či čtenosti médií, roli sehrává rovněž to, jakým způsobem jsou obsahy zprostředkovány, jaké jsou užívané znakové systémy či jejich variety, podstatný je také status, jaký médium ve společnosti má. Vysokou míru schopnosti ovlivnit příjemce mají audiovizuální média (oproti médiím audiálními a tištěným, včetně jejich webových mutací), která mají vysokou sledovanost, obsahy zprostředkovávají nejpřirozenějším a nejkompexnějším způsobem, tedy za využití sluchu a zraku. Jejich sdělení mají komplexní (znakový) charakter, využívají jak dynamických forem zobrazení, včetně využití extralingválních prostředků, tak forem statických, včetně psané podoby jazykového kódu; audiální formy jazykového kódu, včetně prostředků paralingválních, také neязыkových zvukových prostředků. Audiovizuální obsahy jsou nadto snadno přístupné, k jejich získání není nutné vynaložit zvláštní fyzické úsilí, k recepci pak zvláštní úsilí mentální. Z hlediska statusu pak lze předpokládat pozitivní vnímání České televize coby média veřejné služby. To koneckonců Česká televize posiluje v rámci sebe prezentace, současně i reflektuje ve svém etickém kodexu (viz dále).

Zásady informační kvality – objektivita

Mezi specifické kvalitativní standardy fungování médií ve zpravodajské oblasti patří komplex požadavků na kvalitu informací, jež jsou obecně zahrnovány pod označení objektivita. Samotné mediální instituce v rámci sebe prezentace označují svá zpravodajská sdělení jako objektivní, přisuzují jim i další kvalitativní charakteristiky, jež obsah pojmu objektivní naplňují, zpravodajství tak označují jako pravdivé, vyvážené (Bednaříková – Jílek 2015: s. 11). Jedním z ucelených konceptů normativní teorie médií, jenž podrobně pojmenovává kvalitativní kritéria produkce zpravodajských sdělení, jsou zásady informační kvality (objektivity) Jörgena Westerståhla (Westerståhl 1983: s. 403–424).

Objektivitu dle tohoto konceptu konstituují dva základní faktory, a to faktičnost a nestranost. Faktor faktičnosti konstruuje tři aspekty: pravdivost, relevance a informativnost. Pravdivost lze naplnit, jsou-li v celém informačním procesu respektována kritéria přesnosti, úplnosti, včetně nezamlčování faktů, a absence hodnocení. Relevance se týká výběru a řazení informací v médiu (vnější relevance) a ve zpravodajském sdělení (vnitřní relevance), souvisí s ní proporcionalita. Jedná se o prostor, který je věnován samotné události (souvisí s vnější relevancí) či

5 Dodržování standardů je společnost oprávněna i vyžadovat, respektive i vynucovat, například formou legislativních opatření.

6 Více k tématu veřejného zájmu, společensky zodpovědného jednání viz Jílek – Bednaříková 2015: s. 8–9.

jednotlivým aspektům události (souvisí s vnitřní relevancí). Informativnost reprezentuje požadavek na takové zpracování sdělení, aby zaručilo jeho bezproblémovou recepci a percepci. Faktor nestrannosti konstruuje dva aspekty: vyváženost a neutralita. Vyváženosti lze dosáhnout uvedením protichůdných faktů, názorů, pohledů na skutečnost, a to při respektování stejného či odpovídajícího času a formy uvedení, rovněž tak proporcionality rozsahu. Neutrality lze dosáhnout volbou neutrálních a zároveň nociónálních označovacích prostředků, tedy i prostředků jazykových.⁷

Kompatibilita přístupu funkční stylistiky a normativní teorie médií

Kompatibilitu přístupu funkční stylistiky a normativní teorie médií, v jejím rámci konceptu zásad informační kvality, zakládá jejich procesuální charakter a identický předpoklad respektování kvalitativních požadavků při produkci zpravodajských sdělení, jež mají zaručit naplnění informativní funkce komunikátů v případě stylistiky, sdělení v případě komunikačně zakotveného normativního konceptu médií.⁸ Výhodou normativní teorie médií oproti přístupu funkční stylistiky, jež komunikáty nahlíží z pozice jazykového systému a působících objektivních slohotvorných činitelů, je komplexnější a detailnější přístup k mediálním, v jejich rámci zpravodajským sdělením. Předmětem zájmu jsou širší mimojazykové souvislosti a specifické aspekty mediální produkce, sociální rozměr mediální komunikace, práce s informacemi, užití nejazykových výrazových prostředků aj., což mimo jiné umožňuje konceptu precizně legitimizovat (v sociálním kontextu) kvalitativní požadavky na mediální produkci. Nespornou výhodou je, že normativní teorie nahlíží mediální, tedy i zpravodajskou produkci, včetně způsobů jejího znakového, tedy i jazykového ztvárnění, optikou teorie komunikace. To umožňuje při zohlednění širších situačních faktorů identifikaci takových aspektů komunikačního rámce, činitelů, jež ovlivňují výslednou podobu sdělení, které stylistikou užívání slohotvorní činitelů neposkytují.

Komplexní Westerståhlův koncept zásad informační kvality pak díky detailnímu rozpracování požadavků na produkci zpravodajských sdělení a jejich znakovou podobu umožnil autorskému kolektivu, jenž se podílí i na vzniku této monografie, na jedné straně doplnit a precizovat normativní kritéria funkční stylistikou konstruovaného zpravodajského dílčího stylového typu, a to při jejich současném legitimizačním zakotvení v mimojazykovém, sociálním, kontextu. Na straně druhé se stal základem pro vytvoření taxonomie jazykových pro-

7 Z rámce porušení neutrality vyčleňujeme hodnocení, jehož absence je uváděna výše jako jedno z dílčích kritérií naplnění aspektu pravdivosti, byť jsme si vědomi, že z pohledu sémiotické pragmatiky náleží postojové příznaky k pragmatickým rysům významů, konotacím (Filipec – Čermák 1985: s. 69). Více k problematice viz Jílek – Bednaříková 2015: s. 13.

8 Jedinou další specifickou funkcí ze skupiny funkcí konativních, jejíž naplnění ve zpravodajských sděleních nevede k porušení normativních kritérií zpravodajského dílčího stylového typu, potažmo kritérií zásad informační kvality, je funkce dokumentárnosti. Ze základních jazykových funkcí nevede k porušení norem naplnění funkce fatické v mluvených komunikátech, případně funkce metajazykové, jež může podpořit srozumitelnost komunikátu pro příjemce (informativnost).

středků základních jazykových plánů, jež mají potenciál⁹ porušit jednotlivé aspekty a dílčí kritéria zásad informační kvality. Taxonomie, vydaná v roce 2015 pod názvem *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství*, představuje komplexní analytický nástroj vhodný k hodnocení jazyka zpravodajství. Jazykové prostředky hodnotí na ose nepříznakové – příznakové.¹⁰ Nepříznakové jazykové prostředky jsou konformní s normou, tedy vyhovují zásadám informační kvality, příznakové naopak vykazují potenciál porušit některý z aspektů či dílčích kritérií zásad informační kvality, přičemž současně platí, že jeden jazykový prostředek (obecně jakýkoliv výrazový prostředek) může současně porušit více než jeden aspekt, respektive dílčí kritérium zásad informační kvality. Na rozdíl od funkční stylistiky, která pro zpravodajské komunikáty předpokládá užití spisovného, neutrálního (dle umístění prostředků na ose neutralita – /obecná/ příznakovost), nociónálního jazyka, umožňuje taxonomie vytvořená na základě aplikace Westerståhlova konceptu identifikovat jako příznakové i takové jazykové jednotky, které jsou z lingvistického hlediska spisovné, neutrální, nociónální. Týká se to zejména aspektu pravdivosti, kde spisovné, neutrální, nociónální jednotky vykazují potenciál porušit kritéria přesnosti označení či absence hodnocení.

V souvislosti s aplikací taxonomie systémových jazykových prostředků vnitřní lingvistiky a prostředků extralingválních, jež mají potenciál porušit zásady informační kvality, jakožto prostředku analýzy a následného hodnocení jazyka a stylu zpravodajských komunikátů je nezbytné zdůraznit, že předmětem analýzy se mohou stát pouze ty úseky zpravodajských komunikátů, jejichž autory jsou žurnalisté, nikoliv úseky s výpověďmi dalších osob, které jsou v textu přítomné v podobě citací či parafrází.¹¹

B) JAZYK MODERÁTORŮ V KONTEXTU JAZYKOVÉ KULTURY

Výše byl v souvislosti se schopností médií ovlivnit postoje, hodnotový systém, jednání příjemců zmíněn požadavek na společensky zodpovědné jednání. Ten lze vztáhnout rovněž na způsob, jakým jsou mediální obsahy ztvárněny jazykově. Důvodem, proč je legitimní po médiích požadovat dodržování elementárních standardů i v jazykové oblasti, je, že média společně s jazykovou výchovou v rodině a ve škole (obecně v rámci celého školního vzdělávacího procesu), četbou, působením kulturních institucí formují jazykový hodnotový systém jednotlivců. Toto ovlivnění se následně projevuje v jejich kultuře řeči, vyjadřování. Schopnost mluvčích vnímat

9 Je-li jakýkoliv systémový jazykový prostředek či prostředek extralingvální označen jako příznakový z pohledu zásad informační kvality, znamená to, že má vzhledem ke svému charakteru potenciál na straně příjemce způsobit efekt, jenž je z hlediska normativního konceptu nežádoucí. Netvrdíme, že předpokládaným způsobem musí působit vždy a na každého příjemce. Reálný dopad užití příznakových systémových jazykových prostředků a prostředků extralingválních v konkrétních sděleních by bylo možné zjistit pouze reprezentativním šetřením, jež však není cílem této monografie. Více viz Jílek – Bednaříková 2015: s. 14.

10 Jílek – Bednaříková 2015: s. 5, 14.

11 Více viz Jílek 2009: s. 62, 63–64, 67–69; Jílek – Bednaříková 2015: s. 14.

jazyk jako diferencovaný systém, užívat jej úměrně komunikační situaci, znalost spisovného jazyka, jazykových norem, standardů či alespoň povědomí o nich lze považovat z hlediska jazykové kultury mezi žádoucí kompetence¹². Míra těchto individuálních kompetencí uživatelů jazyka pak nutně ovlivňuje podobu a charakter spisovného (národního) jazyka, tedy jazykovou kulturu, jejím prostřednictvím následně kulturu celé společnosti. V intencích normativní teorie sociální odpovědnosti lze proto po médiích požadovat takový způsob jazykového chování, který nebude přispívat ke snižování úrovně jazykové kultury, ale naopak bude napomáhat udržení standardu, respektive i kultivaci jazykového prostředí, jazykové kultury. Minimem, jež lze na médiích požadovat, je, aby žurnalisté dbali korektní výslovnosti, používali zejména ve zpravodajství¹³ prostředky nociónální spisovné, nikoliv obecně české nebo prostředky jiných interdialektů, zvažovali užití jevů hraničních, jež jsou sice chápány jako hovorově české, nejsou však nutně obecně přijímány jako spisovné, náležitě pro veřejné oficiální komunikáty, vyhýbali se užití lexikálních prostředků příslušných k poloútvářům národního jazyka, zejména pak slangu a profesní mluvy, a aby v lexikální a syntaktické oblasti volili prostředky přesného označení skutečnosti. Nepracovali ve snaze získat pozornost příjemce s expresivitou, intenzifikacemi, nápadnými, či dokonce nelexikalizovanými nepřímými pojmenováními jednoslovnými či frazeologickými, vyhýbali se užívání klišé.

Zvláště pak se to týká médií veřejné služby, jež jsou ke konání v souladu s principy společenské odpovědnosti zavázány zřizovacími zákony¹⁴. Česká televize si je potenciálu ovlivnit povědomí publika o jazyku a z toho plynoucího závazku zodpovědného chování vědoma. V článku 9 Kodexu České televize s podtitulem Zásady naplňování veřejné služby v oblasti televizního vysílání, který byl předložen Radou České televize a schválený Poslaneckou sněmovnou Parlamentu České republiky 2. července 2003 uvádí: „Česká televize je zavázána dbát o kultivovanost jazykového projevu. Vyjadřování hlasatelů, moderátorů a redaktorů ve vysílání musí působit jako vzor správného užívání jazyka již s ohledem na skutečnost, že diváci mohou takovému vyjadřování přikládat normotvorný význam.“ Následně kodex hlasatele¹⁵, moderátory či redaktory zavazuje v žurnalistických autorských úsecích k uvážlivé volbě a pečlivému užívání jazykových prostředků spisovného jazyka, naopak odmítá zjednodušování vyjadřování, ve své podstatě snižování jazykového standardu užitím frází, klišé, módních

12 Využijí-li média při jazykovém ztvárnění obsahů prostředků náležejících ke střednímu či vyššímu stylu, může dojít k posílení individuálních jazykových kompetencí příjemce, uvědomí-li si kontrast těchto komunikátů s komunikáty náležejícími do sféry běžně dorozumivací.

13 V rámci oblasti publicistické v užším smyslu slova pak v závislosti na žánrovém uchopení tématu zejména v publicistice analytické.

14 Jedná se o zákon č. 483/1991 Sb., o České televizi a zákon č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu. Považujeme-li jazykovou kulturu za součást širší kultury společenské, respektive kulturní identity, lze vycházet z §2, odstavce 2d, (v obou zákonech identické), jenž mezi hlavními úkoly veřejné služby uvádí rozvíjení kulturní identity obyvatel České republiky, včetně příslušníků národnostních či etnických menšin.

15 V kodexu uváděná pozice hlasatele již byla zrušena, náhradou jsou upoutávky na pořady či audiální nahlášení pořadu před jeho začátkem.

výrazů, ale také zužováním slovní zásoby, stereotypním opakováním lexika (Kodex České televize: s. 19–20)¹⁶.

METODOLOGICKÉ RÁMCE NAPLNĚNÍ CÍLŮ

Aplikace taxonomie jazykových prostředků, jež mají potenciál porušit zásady informační kvality, jako primárního rámce analýzy jazyka a stylu moderátorů Událostí umožní v analyzovaných komunikátech identifikovat veškeré příznakové jazykové prostředky, včetně specifikace charakteru porušení zpravodajské normy. Vzhledem ke skutečnosti, že koncept zásad informační kvality umožňuje hodnotit užití všech výrazových prostředků, tedy nejen prostředků jazykových, bude analogicky použit i pro potřeby analýzy extralingvální složky projevu moderátorů. Pro tyto účely bude vytvořena taxonomie extralingválních prostředků, jež mají potenciál porušit zásady informační kvality, a to se zaměřením zejména na oblast mimiky, kinetiky a gestikulace. Následné určení četnosti výskytu příznakových výrazových prostředků ve sledovaném vzorku (k nastavení vzorku, kvantifikaci jevů viz dále) umožní identifikovat dominanty jazyka a stylu moderátorů v jednotlivých jazykových plánech a při užití extralingválních prostředků. Na základě komparace četnosti výskytu příznakových výrazových prostředků, zjištěných u jednotlivých moderátorů, bude možné stanovit jednak nadindividuální, jednak individuální rysy jazyka a stylu moderátorů. Současně bude možné zhodnotit, nakolik je jazyk a styl moderátorů (non)konformní s požadavky dílčího zpravodajského stylového typu.

Při analýze zvukové roviny jazyka bude taxonomie příznakových prostředků s potenciálem porušit zásady informační kvality doplněna v oblasti fonetické na pozadí ortoepické (a ortofonické) normy češtiny. Využití jejich pravidel umožní identifikovat nedostatky a chyby ve zvukové realizaci komunikátů. Vzhledem k dřívějším podobným sondám¹⁷ bude sledována zejména možnost narušení informační kvality z hlediska srozumitelnosti. V analýze budeme vycházet z faktu, že v televizním i rozhlasovém světě by měl být pro moderátora prvořadý divák, jenž by měl mluvčímu porozumět bez větší námahy. Při nedbalé mluvě musí posluchač vynaložit pro porozumění velké úsilí, případně si sám doplňovat informace na základě kontextu, což je nepřípustné.¹⁸ S ohledem na informační kvalitu lze dále pozorovat, zda se u moderátorů vyskytují příznakové nářeční či nadnářeční jevy, zejména obecně české, jež mohou narušit požadovanou neutralitu zpravodajství. Na základě výskytu příznakových prostředků v pozorovaných jevech u jednotlivých mluvčích bude stejně jako v ostatních jazykových rovinách možné stanovit potenciální individuální styl moderátorů. Podobně lze zhodnotit, zda je výslovnost moderátorů (non)konformní s požadavky na jazykovou kulturu médií, jež mají

16 Analogicky v Kodexu Českého rozhlasu, hlava III., článek 16 Jazykový projev. (Kodex Českého rozhlasu.)

17 Janíková 2001; Janoušková – Veroňková 2008; Kopečková 2011; Kopečková 2014.

18 Hedbávná 2008: s. 31–34.

spolu s jazykovou výchovou v rodině a ve škole vliv na jazykový hodnotový systém publika. Konkrétně bude fonetická analýza zaměřena na korektní výslovnost dílčích jevů z roviny segmentální (vokalická kvalita a kvantita, redukce konsonantů, asimilace znělosti před jedinečnými hláskami) a suprasegmentální (mluvní tempo, intonace, rázování). Všechny jevy budou hodnoceny, jak je výše uvedeno, vzhledem k platným pravidlům ortoepie (a ortofonie).

V rovině morfologické a lexikální bude pro potřeby hodnocení jazyka a stylu moderátorů z pohledu jazykové kultury, tedy zda podporují kultivaci jazykového prostředí, anebo naopak přispívají ke snižování jazykového standardu, nad rámec využití taxonomie jazykových prostředků s potenciálem porušit jednotlivé aspekty a dílčí kritéria zásad informační kvality sledováno umístění zachycených příznakových prostředků na ose nespisovná – hovorová – spisovná čeština. U prostředků hovorových a příznakových prostředků spisovných bude sledována jejich příslušnost k nižšímu, respektive vyššímu vyjadřovacímu stylu¹⁹, zda mají charakter demokratičtější, respektive intelektualizační.

V případě syntaktické roviny vycházíme z předpokladu, že ve vysílání veřejnoprávního média by měly být dodržovány požadavky objektivit. Vyhodnocení syntaktických výrazových prostředků z hlediska potenciálu objektivitu sdělení porušit však bude zřejmě obtížnější než v ostatních jazykových plánech. Většina realizovaných větných konstrukcí je totiž v češtině budována na postupném obsazování valenčních i nevalenčních pozic predikátoru a je nepříznakově používána ve všech funkčních stylech. I v této rovině se ale mohou objevovat prostředky potenciálně schopné porušit zpravodajské normy (požadavky zpravodajského dílčího stylového typu). Vycházíme z předpokladu, že tyto prostředky budou produkty užity záměrně a budou souviset se: 1) slovosledným variováním, 2) modalitou, 3) vypouštěním, případně příznakovým postupným doplňováním větných pozic, 4) zastíráním skutečného konatele děje pasivizací či šířeji pojatými deagentizačními procesy a 5) prostředky řečnického stylu, jako jsou pseudotázka, zvolací věta, neukončená výpověď apod. Prostředků těchto okruhů využijeme při vytvoření taxonomie a budeme sledovat, zda mohou být, respektive zda jsou zneužívány při porušování zpravodajských norem a zda se podílejí na vytváření specifik autorského stylu. Problematiku zasadíme do kontextu jazykové kultury.

VZOREK KOMUNIKÁTŮ MODERÁTORŮ UDÁLOSTÍ ČESKÉ TELEVIZE

A) KONSTRUKCE ANALYTICKÉHO VZORKU

Základním materiálem k analýze byly videozáznamy televizního zpravodajství, které jsou k dispozici v archivu ČT. Tyto videozáznamy byly následně sestříhány a omezeny pouze na

¹⁹ Oproti standardnímu, střednímu stylu, jenž je z pohledu dílčího zpravodajského stylového typu základní, nepříznakový.

jednotlivé vstupy pozorovaných mluvčích. Pro fonetickou analýzu byly videozáznamy konvertovány do audio souborů. Záznamy jsou pro poslech dostatečně kvalitní bez výrazných šumů.

Analyzováni byli 4 moderátoři večerního televizního zpravodajství veřejnoprávní televize ČT 1 – Marcela Augustová²⁰, Michal Kubal²¹, Daniela Písařovicová²², Jakub Železný²³.

Celkem bylo pořízeno 48 videí z období leden – březen/duben 2016, a to tím způsobem, že z každého 15denního období byly vybrány dvě nahrávky pro každého moderátora. V tříměsíčním období tak na každého moderátora připadá 12 relací. Měsíc duben je do analýzy zahrnut z důvodu částečné absence moderátorky Marcely Augustové jako hlavní moderátorky zpravodajství v předcházejících měsících (únor a březen).

Pro analýzu byl zvolen časový úsek cca 60 minut (v případě fonetické²⁴ analýzy cca 3 minuty) pro každého moderátora. V rámci jedné relace hovoří moderátor zhruba 8–10 minut. Proto bylo z každé relace vybráno +/-5 minut monologu mluvčího s tím, že se pravidelně střídal výběr časových úseků – prvních 5 minut a posledních 5 minut z relace, tj. na každého moderátora připadá 12 × 5 minut monologu, z toho 6 × 5 minut z první poloviny relace a 6 × 5 minut z druhé poloviny relace. V případě dialogu moderátora s jinou osobou byl ponechán dialog v neseštěřhaném znění.

V analýze jsou zcela vynechány přehledy zpráv na začátku a uprostřed relace, stejně jako předávání slova sportovnímu moderátorovi na konci relace.

B) SEZNAM MODERÁTORŮ A RELACÍ

Marcela Augustová

- 4. 1. (prvních 5 minut)
- 14. 1. (posledních 5 minut)
- 16. 1. (prvních 5 minut)
- 22. 1. (posledních 5 minut)
- 18. 3. (prvních 5 minut)
- 29. 3. (prvních 5 minut)
- 30. 3. (posledních 5 minut)
- 5. 4. (posledních 5 minut)
- 7. 4. (prvních 5 minut)
- 9. 4. (posledních 5 minut)

20 *Marcela Augustová*. Česká televize [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/lide/marcela-augustova/>

21 *Michal Kubal*. Česká televize [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/lide/michal-kubal/>

22 *Daniela Písařovicová*. Česká televize [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/lide/daniela-pisarovicova/>

23 *Jakub Železný*. Česká televize [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/lide/jakub-zelezny/>

24 Metodologie fonetické analýzy blíže popsána v rámci samotné analýzy.

- 15. 4. (prvních 5 minut)
- 17. 4. (posledních 5 minut)

Michal Kubal

- 3. 1. (prvních 5 minut)
- 7. 1. (posledních 5 minut)
- 17. 1. (posledních 5 minut)
- 25. 1. (prvních 5 minut)
- 3. 2. (prvních 5 minut)
- 11. 2. (posledních 5 minut)
- 16. 2. (prvních 5 minut)
- 25. 2. (posledních 5 minut)
- 2. 3. (prvních 5 minut)
- 11. 3. (posledních 5 minut)
- 22. 3. (prvních 5 minut)
- 31. 3. (posledních 5 minut)

Daniela Písařovicová

- 2. 1. (prvních 5 minut)
- 8. 1. (posledních 5 minut)
- 18. 1. (prvních 5 minut)
- 21. 1. (posledních 5 minut)
- 5. 2. (prvních 5 minut)
- 9. 2. (posledních 5 minut)
- 15. 2. (prvních 5 minut)
- 23. 2. (posledních 5 minut)
- 4. 3. (prvních 5 minut)
- 7. 3. (posledních 5 minut)
- 17. 3. (prvních 5 minut)
- 24. 3. (posledních 5 minut)

Jakub Železný

- 5. 1. (prvních 5 minut)
- 12. 1. (posledních 5 minut)
- 20. 1. (prvních 5 minut)
- 23. 1. (posledních 5 minut)

- 1. 2. (prvních 5 minut)
- 8. 2. (posledních 5 minut)
- 19. 2. (prvních 5 minut)
- 21. 2. (posledních 5 minut)
- 1. 3. (prvních 5 minut)
- 9. 3. (posledních 5 minut)
- 16. 3. (prvních 5 minut)
- 20. 3. (posledních 5 minut)

C) KVANTIFIKACE VÝSLEDKŮ ANALÝZ

Výsledky analýz budou zapsány do tabulek. U každého moderátora bude uveden absolutní počet výskytu prostředku či jevu ve sledovaném denním vzorku. Následně bude spočítán průměrný výskyt prostředku či jevu v jedné minutě promluvy moderátora, přičemž jde o podíl součtu absolutních výskytů prostředku či jevu ve všech denních vzorcích a celkové délky promluv moderátora v celém vzorku v minutách. Vzhledem ke kratšímu vzorku pro fonetickou analýzu bude v této části tabulkový systém vynechán a nahrazen pouze slovním hodnocením spolu s konkrétními grafy k jednotlivým jevům.

3 ZVUKOVÁ ROVINA

.1 TEORETICKÁ ČÁST

V této studii vycházíme z faktu, že zpravodajství bývá nejvýznamnější oblastí všech médií. Poskytuje nám informace o událostech, které bychom sami nezachytili. Informace, které získáme prostřednictvím zpráv, jsou pro nás pravdivé a reálné a bereme je jako fakta. Zprávy by tedy měly být nestranné, objektivní a vyvážené (srov. Mičienka – Jirák 2007: s. 49). Tento mediální žánr je navíc určen různému publiku a má potenciál ovlivňovat jejich názorové spektrum. (Jílek – Bednaříková 2015: s. 7).

Samotný projev moderátorů zpravodajství je pro společnost velmi důležitý. Mluvčí by se měl snažit hovořit tak, aby byl obsah sdělení pro posluchače co nejsrozumitelnější. Vlivem mluvních projevů, které člověk (v našem případě divák) denně slyší, se vyvíjí i jeho vlastní mluvní činnost. Moderátoři by tedy měli působit jako tzv. řečový vzor. Jejich řeč totiž vypovídá o stavu jazyka a jeho kultuře (Palková 2008: s. 20).

Vzhledem k určitým standardům mediální prezentace společnost vytváří jisté požadavky na kvalitu, zpracování a předávání informace veřejnosti. Obecně koncept tzv. informační kvality (její zásady) popisuje J. Westerståhl, jenž zavádí dva základní hodnotové faktory – faktičnost (pravdivost, relevance, informativnost) a nestrannost (vyváženost a neutralita). Informace bývají posluchači prezentovány prostřednictvím jazyka, jehož prostředky mohou mít mj. vliv právě i na informační kvalitu sdělení. Více o problematice souvislosti jazyka s informační kvalitou pojednává Jílek – Bednaříková (2015: s. 18–25).

Pro zvukovou rovinu je nejdůležitějším aspektem informační kvality informativnost, která je mj. založena na srozumitelnosti projevu. Jedním ze zásadních požadavků na moderátora je jeho schopnost přizpůsobit se posluchači. Divák by měl být v televizním i rozhlasovém světě prvořadý a mluvčímu by měl bez větší námahy porozumět (Hedbávná 2008: s. 32). Moderátoři by se tak ve své mluvě měli vyvarovat některých nežádoucích jevů: nepřesná artikulace vokálů, nadměrné zjednodušování souhláskových skupin, nevhodné členění promluv a nevýrazná intonace. Velmi častým problémem je tzv. „pražská“ varianta výslovnosti (zejména otevřená výslovnost vokálů), jelikož většina zvukových médií má centrum v Praze (Krčmová 2005: s. 3). Mezi nežádoucí jevy patří i hyperartikulace. Ta se projevuje tendencí přenést psanou formu přesně

do podoby mluvené. Jako příklad bývá uváděna nesprávná výslovnost alveolárního [n] ve slově [tenki:], ačkoliv by mělo být vysloveno velární [ŋ]. Nepřípustné jsou pak vady řeči, nářeční prvky, stylizace (ironické vyznění závažné zprávy) a příznakovost zvukových prostředků (Machač 2008: s. 36).

V poslední době upozorňuje Jiří Bartošek na tendenci moderátorů ČT k užívání hovorových prvků, které uplatňují stále častěji ve snaze přiblížit se divákovi (Bartošek 2008: s. 15).

V mluveném projevu moderátorů hlavního zpravodajství je důraz kladen zejména na korektnost projevu, jenž by měl být určen spisovným standardem v podobě ortoepické kodifikace (viz níže), jelikož to, co je srozumitelné pro mluvčího, nemusí být automaticky srozumitelné pro posluchače (Hedbávná 2008: s. 33).

Ortoepii lze definovat jako soubor obecně platných zásad a pravidel spisovné výslovnosti. Tato pravidla se vztahují na výslovnost jednotlivých hlásek, hláskových spojení, na přízvukování, frázování, větný přízvuk a intonaci. Za součást ortoepie pokládáme ortofonii, jež stanovuje pravidla pro výslovnost jednotlivých hlásek, tj. vokálů a konsonantů. Nesprávné znění jednotlivých hlásek se většinou projevuje u mluvčích, kteří trpí některou z řečových vad. Jejich nápravou se zabývá logopedie (Hůrková 1995: s. 17). Níže jsou stručně uvedena pravidla ortoepie pro ty jevy, které budou hodnoceny v analýze zvukové roviny.

VÝSLOVNOST VOKÁLŮ

Kvalita vokálů

Charakteristiku českých vokálů určují první a druhý, popř. třetí formant (F1, F2, F3), jejichž hodnoty se uvádí v Hz. Tabulka níže, jež byla vytvořena na základě údajů z jednotlivých výzkumů (Hála 1962; Romportl 1963; Mluvnice češtiny 1 1986), zobrazuje frekvenční rozsah, v jehož rámci by se měl mluvčí při výslovnosti pohybovat (Palková 1994: s. 174).

Tab. 1 – Frekvenční pásma (F1, F2) pro krátké i dlouhé vokály (Palková 1994)

Vokály	F1 (Hz)	F2 (Hz)
ɪ, i:	300–500	2000–2800
e, e:	480–700	1560–2100
a, a:	700–1100	1100–1500
o, o:	500–700	850–1200
u, u:	300–500	600–1000

Z novější analýzy¹ frekvenčních hodnot více než 4000 samohlásek u 75 mluvčích (studenti FF UK), již představují Radek Skarnitzl a Jan Volín, je patrné, že vokalická kvalita je téměř totožná u dvojic /a/ – /á/, /e/ – /é/, /o/ – /ó/ a u dvojice /u/ – /ú/ se formantová pole jen částečně překrývají. U předních vokálů /i/ – /í/ se naopak formantová pole téměř nepřekrývají. Z toho důvodu je i ve fonetické transkripci pro krátký přední vysoký vokál užíván odlišný znak [ɪ] než pro jeho dlouhou variantu [i:] (Skarnitzl – Volín 2012: s. 8).

Vhodné je také upozornit na výslovnost středových vokálů (tedy e-ových a o-ových). U analyzovaných mluvčích se projevila tendence k výrazně otevřenější výslovnosti e-ových vokálů (Skarnitzl – Šturm – Volín 2016: s. 50).

Rozdíl lze sledovat i v kvalitě vokálů mužských a ženských mluvčích. Ta se však zásadně neliší – formanty ženských mluvčích jsou asi o 15–20 % vyšší (Skarnitzl – Volín 2012: s. 8).

Z hlediska ortoepie by mělo být tvoření vokálů v češtině neutrální, jejich artikulace z hlediska kvality tak není příliš otevřená ani příliš zavřená. Obě tyto odchylky mohou vést až ke změně slova, např. u slova *širý* – správná výslovnost [ʃiri:] × nesprávná otevřená výslovnost [ʃeri:], a znesnadnit tak porozumění (Hůrková 1995: s. 18–19).

Vzhledem k uvedenému pravidlu se bude v analýze vycházet zejména ze základních uvedených frekvenčních pásem (viz Tab. 1). Pro srovnání však budou využity i novější údaje frekvenčních hodnot. Dále bude zkoumán rozdíl ve frekvenčních hodnotách u mužských a ženských mluvčích.

Kvantita vokálů

Vokalická kvantita má v češtině distinktivní funkci. Rozlišuje tedy význam slova, např. *dal* × *dál* (Skarnitzl – Šturm – Volín 2016: s. 51). Tradičně se uvádí, že poměr krátkého a dlouhého vokálu je 1:2. Tomuto poměru odpovídají starší výzkumy českých samohlásek (Chlumský 1928; *Mluvnice češtiny (1)* 1986 atd.).

Trvání jednotlivých vokálů je ovlivněno jak hláskovým okolím, tak i realizací suprasegmentálních rysů, proto se většinou uvádí rozmezí v milisekundách. Trvání krátkých samohlásek se dle *Mluvnice češtiny (1)* pohybuje v rozmezí 40–160 ms a trvání dlouhých samohlásek se pak pohybuje v rozmezí 80–320 ms (Dokulil 1986: s. 31).

Novější výzkumy přináší konkrétnější informace. V případě a-vých, e-ových a o-ových vokálů jsou dlouhé vokály v průměru o 70–80 % delší, u vysokých vokálů je situace odlišná. Dlouhý vokál /ú/ je asi o 60 % delší než krátký vokál /u/. U vysokých předních vokálů /i/ a /í/ je rozdíl v kvantitě pouhých 30 % (Skarnitzl – Volín 2012: s. 9). Tendence ke krácení vysokých vokálů se objevila v nedávných analýzách moderátorů televizního zpravodajství (Kopečková 2011; Kopečková 2014).

1 Referenční hodnoty formantů. Fonetický ústav Filozofické fakulty Univerzity Karlovy [online]. [cit. 2017-03-02]. Dostupné z: <http://fonetika.ff.cuni.cz/vyzkum/materialy/referencni-hodnoty-formantu/>.

Dle pravidel ortoepie se z hlediska kvantity požaduje přesné rozlišování vokálů dlouhých a krátkých. Nepřípustné je zejména krácení dlouhých vokálů (Hůrková 1995: s. 20) a také dloužení krátkých vokálů (Daneš 1954: s. 79).

V analýze bude přihlíženo zejména k pravidlu ortoepie. Profesionální mluvčí by měli být schopni ve výslovnosti jasně odlišit krátké a dlouhé vokály. Nové údaje budou sloužit ke srovnání poměrů trvání dlouhých a krátkých vokálů.

Artikulační asimilace

Analýza konsonantů bude zaměřena na artikulační asimilaci a redukci konsonantů ve všech pozicích ve slově.

Při artikulační asimilaci dochází k vyrovnávání artikulačních rozdílů sousedních hlásek, které se v izolovaném postavení tvoří každá na jiném artikulačním místě, přičemž se rozeznává asimilace artikulačního místa a způsobu. V češtině je typickou artikulační asimilací změna alveolárního [n] na velární [ŋ], např. ve slově [mamiŋka] (Hůrková 1995: s. 30).

K artikulační asimilaci dochází v těchto případech:

- **spojení sykavek** – při spojení sykavek tupých s ostrými (a naopak) se považuje za normativní výslovnost, která uchovává základní podoby obou sykavek. Toto pravidlo platí jak uvnitř slov, tak i na hranici dvou slov – př. [stʃesat], [přes ʃedesat:] (Hůrková 1995: s. 31).
- **spojení souhlásek foneticky stejných** – výslovnost zde může být buď zjednodušená, nebo zdvojená. Zdvojená výslovnost se doporučuje v těchto případech:
 - » pokud by mohlo dojít ke změně významu slov – př. [nejasnejsi:] × [nejjasnejsi:],
 - » na švu složených slov, na hranici dvou slov, ve spojení s částicí „-li“ – př. [tʃtverrofi:], [bil lovit], [dal li],
 - » v imperativu 1. os. pl. – př. [oznamme:],
 - » na švu předpon a slovního základu – př. [poddu:stojni:k], [rozza:ri:] (Hůrková 1995: s. 31).
- **spojení hlásek artikulačně příbuzných** – v případě spojení dvou příbuzných hlásek se většinou za normativní považuje zjednodušená výslovnost při spojení *t, d + s, š* – př. [tʃetski:], [vjeʃi:] apod. V profesionálním projevu se však doporučuje výslovnost se zachováním obou hlásek. Zřetelná výslovnost je požadována v pozicích prefix + základ a na hranici slov – př. [potstata], [přet sebou]. Stejně zřetelně se vyslovuje i spojení *tt, dd, tt* a spojení *t, d + n* – př. [vracte:], [odjelejni:], [nad ni:m] (Hůrková 1995: s. 33).
- **výslovnost hlásky [j]** – za normativní se považuje zjednodušená výslovnost ve tvarech pomocného slovesa *být* – př. [bil smε]. Výslovnost hlásky [j] by jinak měla být zachována – př. [nejsem], [jme:ino], [pu:jdu], [přijmi] apod.

- **spojení s nosovkami** – při spojení nosovek se sykavkami se zachovává původní artikulace – př. [mɛnʃi:], [ʒɛnska:], [manzɛl]. Podobně se chovají nosovky ve spojení s hláskami [p, b] – př. [hanba]. Hláskové spojení „mě“ se vyslovuje vždy jako [mɲɛ].
- **jiná souhlásková spojení** – zřetelná výslovnost by se měla dodržovat vždy na začátku, uprostřed i na konci slov – př. [gdɪbɪ], [pra:zdni:], [jedɛnatst] (Hůrková 1995: s. 34–36).

Asimilace znělosti před jedinečnými hláskami

V případech znělostní asimilace se hlásky vzájemně ovlivňují na základě jejich znělosti. Jejich artikulační podstata bývá stejná nebo podobná. V češtině dochází nejčastěji k tzv. asimilaci regresivní, tj. souhláska předcházející se připodobňuje souhlásce následující – př. *podkova* [potkova] (Hůrková 1995: s. 27).

Nepárové souhlásky (*m, n, ň, l, r, j*) jsou vždy znělé a asimilaci by neměly způsobovat – př. [k mamɪntɛ], [k ra:nu]. Podobně se chová souhláska *v*, která rovněž asimilaci nezpůsobuje – př. [tve:], ale sama jí podléhá – př. [f ?ohraɲɛ] (Hůrková 1995: s. 28).

V imperativu 1. osoby pl. před koncovkou *-me* se vždy doporučuje výslovnost neznělá, i když kmen končí na hlásku znělou – př. [vracmɛ] i [bucmɛ] (Hůrková 1995: s. 29).

Při spojení s předložkami *s, se, přes* platí:

- v 7. pádu je možná výslovnost obojí, tedy [s matkôu] i [z matkôu].
- předložka *se* se v 7. pádu vyslovuje vždy nezněle – př. [se sestrou], znělá podoba je považována za nenormativní.
- předložka *přes* se před znělými konsonanty chová jako by bylo na konci *z* – př. [přɛz lóuku] a před neznělými se vyslovuje *se s* – př. [přɛs kopɛts]. Ve vokalicke podobě se vyslovuje tato předložka se *z* [přɛzɛ fʃɛxno] (Hůrková 1995: s. 30).

Mluvní tempo

Tempo řeči je faktorem, který ovlivňuje spoustu dílčích jevů v projevu mluvčího. Je stanoveno počtem slabik za sekundu v době celého projevu i s pauzami. Kromě toho se určuje ještě tempo artikulace, ve kterém stanovujeme hodnotu tempa také počtem slabik za sekundu, ale v čistém čase, tedy bez pauz (Balkó 2005: s. 185).

V promluvě dochází ke změně tempa buď zrychlováním, nebo zpomalováním artikulace. Mluvní tempo vypovídá o mluvčím a jeho vztahu k posluchači (Krčmová 2007: s. 72).

Z hlediska pravidel pro správný mluvený projev je pro nás stěžejní údaj uvedený v publikaci Zdeny Palkové, která na základě dostupných dat stanovila průměrné mluvní tempo na 4,89 slabik/sek. Mimo jiné vycházela i z údajů Jaroslava Bartoška, který prováděl analýzu mluveného projevu rozhlasových reportérů. Kromě průměrné hodnoty udával i hodnoty mluvního tempa minimálního – 3,33 slabik/sek a maximálního – 6,67 slabik/sek (Palková 1994: s. 317).

Novější průměrné hodnoty řečového tempa uvádí Ilona Balkó ve svém výzkumu tempa řeči a artikulace v různých řečových úlohách. Pro tuto studii je podstatný údaj o mluvním tempu při monologu – 4,26 slabik/sek (Balkó 2005: s. 194).

Intonace

Intonace má v češtině tři základní funkce. Určuje hranici výpovědi/výpovědních úseků, podílí se na aktuálním členění a naznačuje ukončenost/neukončenost výpovědi, odděluje zjišťovací otázky od doplňovacích apod. (Krčmová 2007: s. 149).

Dle Jiřiny Hůrkové má intonace v mluveném projevu dvojí funkci. První je funkce sdělovací a souvisí s obsahem sdělení. Ve druhém případě intonace může signalizovat citové rozpoložení mluvčího. Část intonačního průběhu (od jádra výpovědi do konce větného úseku) se označuje jako tzv. kadence. V běžném mluveném projevu se rozlišují dva druhy kadence: kadence úseků koncových a kadence úseků nekoncových. Kadence úseků koncových signalizuje konec věty a také, zda je věta oznamovací, tázací, rozkazovací či přací. Průběh kadence je v případě zjišťovacích otázek stoupavá, popř. stoupavě-klesavá, u ostatních vět je kadence pouze klesavá. U kadence úseků nekoncových je většinou melodie stoupavá.

Typů kadencí je více (uvedeny jsou jen základní typy) a závisí na podobě větných úseků i na individualitě mluvčího. Mluvčí by se měl snažit základní průběh kadencí dodržovat. Odchytky jsou vnímány jako velmi rušivé (Hůrková 1995: s. 43–46).

Frázování

Frázováním rozumíme členění promluvy na logické celky a věty na kratší úseky. Pro členění používáme různé zvukové prostředky (pauza, melodie,...). Podstatou frázování je rozdělit promluvu na takové úseky, které spolu co nejtěsněji souvisejí a umožňují tak posluchači mluvenému textu lépe porozumět (Hůrková 1995: s. 42).

Předěly bychom se měli snažit klást tak, aby od sebe nebyly odtrhnuty celky, které k sobě významově patří – př. „Poslechněte si oblastní předpověď počasí / pro Českou republiku.“ Stejnou větu můžeme rozdělit na menší celky, které jsou ale také správné – př. „Poslechněte si / oblastní předpověď počasí / pro Českou republiku.“ Velmi dobrý příklad důležitosti segmentace uvádí také Lotko. Podle něj je velmi důležitá tzv. logická pauza, která při nesprávném užití způsobuje mnohoznačnost výpovědi a tedy i její nesrozumitelnost – př. „Předsednictvo projednalo nepečlivě připravenou zprávu.“ Mluvčí užitím pauzy rozhoduje o tom, zda bylo nepečlivé předsednictvo nebo autor připravené zprávy (Lotko 2009: s. 65).

Hůrková pak uvádí, že k chybám v členění v projevech televizních moderátorů dochází velmi často při rychlém čtení textu ze čtecího zařízení (Hůrková 1995: s. 42).

Analýza zvukové roviny bude v této studii vycházet zejména z pravidel ortoepie a novějších výzkumů v této oblasti. Také bude zkoumáno, zda má chybná výslovnost jednotlivých jevů potenciál porušovat některé z požadavků informační kvality – srozumitelnost (informativnost) a neutralitu. Dále nás bude zajímat, u kterých jevů může mít porušování pravidel ortoepie vliv na jazykovou kulturu společnosti a zda je možné u moderátorů nalézt určitý specifický styl projevu. Následující tabulka představuje předpoklad pro porušování zásad informační kvality, jazykové kultury a možnost specifického moderátorského stylu projevu.

Tab. 2 – Předpoklad pro porušování zásad informační kvality a jazykové kultury a možnost specifického stylu moderátorů

Analyzovaný jev	Aspekty hodnotových faktorů a požadavky na jazykovou kulturu, jež mají potenciál být prostředky zvukové roviny porušeny, a možnost specifického stylu mluvího.			
	Srozumitelnost	Neutralita	Jazyková kultura*	Specifický styl mluvího
Kvalita vokálů	ANO	ANO**	ANO	ANO
Kvantita vokálů	ANO	ANO**	ANO	ANO
Artikulační asimilace	ANO	NE	ANO	NE
Znělostní asimilace	NE	ANO**	ANO	NE
Mluvní tempo	ANO	ANO***	ANO	ANO
Intonace	ANO	ANO***	ANO	ANO
Frázování	ANO	ANO***	ANO	ANO

* Z pohledu jazykové kultury vycházíme z předpokladu, že moderátoři by měli působit jako tzv. řečové vzory.

** V případě, že bude mluvíci vykazovat určité nářeční (nadnářeční) příznaky.

*** Záměrný styl užívání intonace (např. realizace kadence v místě nekoncového úseku), specifický styl frázování (např. vytčení určitých výrazů, záměrné užívání pauz – dramatickost), střídavé mluvní tempo, popř. vykazování určitých nářečních prvků.

3 .2 ANALYTICKÁ ČÁST

Pro fonetickou analýzu byla vytvořena odlišná metodologie (viz níže). Důvodem je zejména potřeba kratšího mluveného projevu jednotlivých moderátorů než u ostatních rovin. Většinou také není možné objektivně posuzovat mluvčí na základě počtu chyb za minutu (např. při analýze mluvního tempa). Pro demonstraci a hodnocení jednotlivých jevů byla tedy zvolena jiná strategie založená také na grafech, obrázcích, komentářích a konkrétních příkladech.

METODOLOGIE VÝZKUMU

Materiál k analýze

Základním materiálem k analýze byly stejně jako pro ostatní zkoumané roviny videozáznamy televizních novin, které jsou k dispozici v archivu televizní stanice ČT 1. Pro fonetickou analýzu byly následně konvertovány do audio souborů. Záznamy byly pro poslech dostatečně kvalitní bez výrazných šumů.

Jak bylo řečeno výše, nahrávky byly pořizovány v období leden–březen / duben 2016 a tím způsobem, že z každého 14denního období byly vybrány dvě nahrávky pro každého moderátora. V tříměsíčním období tak na každého moderátora připadá dvanáct relací.

Pro analýzu byl zvolen časový úsek trvající tři minuty pro každého moderátora. Jelikož jednotlivé vstupy mluvčích trvají průměrně kolem 15–20 sekund, bylo možné vybrat z každé relace jeden vstup, tj. $12 \times 15\text{--}20\text{ s} \rightarrow$ cca tři minuty.

Zvolené úseky nahrávek byly poté foneticky přepsány s využitím mezinárodního transkripčního systému IPA².

2 *International Phonetic Alphabet*. International Phonetic Alphabet Promoting The Study Of Phonetics [online]. Dostupné z: [http://www.internationalphoneticalphabet.org/..](http://www.internationalphoneticalphabet.org/) Pro realizaci intonace a pauz byly užity následující znaky – intonace klesavá, stoupavá, mírně stoupavá (↓, ↑, →), fyziologická pauza, delší (v délce cca dvou slov) pauza, ukončení výpovědi (/, //, ///).

Postup při analýze

Při analýze se primárně vycházelo z fonetických transkripcí audionahrávek. Zvukový záznam byl pak přehráván ve fonetickém programu Praat³, z něhož byly generovány údaje pro většinu zkoumaných jevů (kromě frázování a mluvního tempa).

V první části jednotlivých sledovaných jevů je zobrazena tabulka prezentující potenciální porušování některých zásad informační kvality a požadavků jazykové kultury (obecně pro všechny moderátory), stejně jako hodnocení, zda se u sledovaného jevu vyskytl specifický mluvní styl některého ze zvolených mluvčích. Následně jsou hodnoceny obecné výsledky analýzy, popř. odchylky od normativních hodnot, daného jevu u všech čtyř moderátorů. Třetí část obsahuje příklady k danému jevu a stručný hodnotící komentář.

Vokály

Jelikož bylo k dispozici dvanáct různých vstupů, byl zvolen i stejný počet jednotlivých zkoumaných vokálů, tj. 12× /a/, 12× /á/, 12× /e/, 12× /é/ atd. Výjimku tvořila pouze dvojice vokálů /o/ a /ó/, jelikož dlouhá varianta tohoto vokálu se téměř nevyskytovala a hodnocení by v tomto případě nebylo zcela objektivní. U každého moderátora tedy bylo analyzováno celkem 108 vokálů.

Vokály byly vybírány takovým způsobem, aby bylo z každého vstupu pro analýzu k dispozici všech devět vokálů (bez /ó/). Pokud to nebylo možné, byly chybějící vokály dohledány v jiných vstupech.

Dalším kritériem pro výběr vokálů byla jejich pozice ve slově. Cílem bylo vybrat vokály rovnoměrně v pozicích na začátku slova (případně předložku nebo spojku), uprostřed slova a na konci slova. U dlouhých vokálů tento postup možný nebyl, proto jsou některé pozice zastoupeny více, jiné méně.

Při analýze kvality vokálů byly měřeny hodnoty formantů⁴ F1 a F2. Pro získání optimálních hodnot byla vždy u daného vokálu vybírána část s nejvyšší intenzitou (většinou střed vokálu). Následně bylo k dispozici několik hodnot (minimálně 5) obou formantů, jež byly zprůměrovány a jejich výsledná hodnota zaznamenána. U velmi krátkých vokálů bylo nutné vycházet z menšího počtu formantových hodnot. Při měření byly patrné nápadné odchylky v hodnotách formantů u některých vokálů. V takových případech byl vokál změřen ještě jednou, pokud možno s vyšším počtem formantových hodnot, aby byla průměrná hodnota založena na více datech.

3 *Praat: doing phonetics by computer*. Phonetics Sciences, Amsterdam [online]. Dostupné z: <http://www.fon.hum.uva.nl/praat/>.

4 Formant – některý z vyšších tónů, který tvoří akustickou podstatu hlásky a dodává jí charakteristické zabarvení (Lotko 2005: s. 37).

Ze získaných hodnot byly vytvořeny tzv. vokalické trojúhelníky, zvláště pro krátké a dlouhé vokály. Hodnocení bylo zaměřeno na možnou redukci vokálů z důvodu jejich krácení nebo vlivu okolních hlásek.

Kvantita vokálů byla měřena v milisekundách (ms). Při segmentaci byla snaha vybrat vždy plné znění zvoleného vokálu. Využity byly grafy oscilogramu i spektrogramu. V některých případech byla segmentace obtížná (při redukci vokálu samotného, redukci okolních hlásek, vedle hlásek s podobným průběhem realizace, př. /j/ apod.). V těchto případech bylo nutné vokál segmentovat i na základě poslechu.

Měřeny byly zvláště krátké a dlouhé vokály. Na základě jejich průměrných hodnot byly vytvořeny grafy pro jednotlivé mluvčí a byly hodnoceny poměry v kvantitě mezi dlouhými a krátkými realizacemi vokálů.

Dále byla hodnocena možná redukce krátkých i dlouhých vokálů z hlediska jejich pozice ve slově a vlivu okolních hlásek.

Artikulační asimilace a asimilace znělosti

Při zkoumání obou jevů vycházelo hodnocení zejména z fonetických transkripcí a poslechu. Konkrétní data pak byla ověřována v oscilogramech programu Praat. U konsonantů byla analýza zaměřena jak na artikulační asimilaci sousedících hlásek, tak na redukci konsonantů samotných. Cílem bylo vyhodnotit, který konsonant (a ve kterých pozicích ve slově) je mluvčími nejčastěji redukován a které sousedící hlásky nejvíce podléhají artikulační asimilaci.

Asimilace znělosti byla zkoumána pouze před jedinečnými hláskami [l], [r], [m], [n], [ŋ], [j] a hláskou [v], jelikož dle pravidel ortoepie zde k žádné změně docházet nemá.

Mluvní tempo

Mluvní tempo bylo měřeno na základě počtu slabik za sekundu (sl/sek). Zpracován byl mluvený projev včetně pauz. Přepsaný text byl upraven ručně na slabiky a jejich počet pak vydělen počtem sekund za celý mluvený projev mluvčího. Výsledné hodnoty byly porovnávány s noremní hodnotou mluvního tempa a mezi jednotlivými mluvčími. Mluvní tempo bylo také zkoumáno z důvodu možného vlivu na ostatní zkoumané jevy.

Intonace a frázování

Analýza intonace a frázování byla založena zejména na poslechu a fonetické transkripci. V případě intonace pak byly konkrétní intonační křivky opět generovány z programu Praat. Zkoumány byly především odchylky od základních typů intonačních průběhů v češtině. U frázování byla pozornost věnována mj. (ne)korektnímu členění výpovědí na logické celky.

ANALÝZA

Kvalita vokálů

Analyzovaný jev	Aspekty hodnotových faktorů a požadavky na jazykovou kulturu, jež mají potenciál být prostředky zvukové roviny porušeny, a možnost specifického stylu mluvčího.			
	Srozumitelnost	Neutralita	Jazyková kultura	Specifický styl mluvčího
Kvalita vokálů	ANO	ANO	ANO	NE

U pozorovaných moderátorů byla patrná tendence ke snižování hodnoty formantu F2 vokálu [ɪ], u moderátora Michala Kubala byla hodnota nižší téměř o 300 Hz (vzhledem k hraniční nejnižší hodnotě F2). Pravidelně se také objevovaly vyšší hodnoty formantu F2 vokálu [u] u tří moderátorů (výjimkou byl Michal Kubal). Hodnoty tohoto formantu tak byly srovnatelné s F2 vokálu [o], což lze pokládat za nežádoucí. U mužů se také vyskytovaly nižší hodnoty F2 vokálu [ɛ].

Konkrétní odchylky od normy se objevovaly zejména u zkrácených krátkých vokálů (výjimku tvořil Jakub Železný, u něž se nenormativní hodnoty F2 objevily i u neredukovaných vokálů). Zkrácené vokály tak mají evidentní vliv na kvalitu jejich artikulace.

Při výslovnosti dlouhých vokálů pouze ženy mírně překračovaly hraniční hodnoty F1 vokálu [ɛ:] a F2 vokálu [a:]. S délkou vokálů tyto odchylky nesouvisely. U žen byl také patrný vliv orálních i nazálních palatálních hlásek na kvalitu vokálu [i:], zejména na ose formantu F2, např. ve slově [pɪɲi:x] (Augustová).

V některých případech byla u moderátorů patrná také otevřená výslovnost předních vokálů [ɪ] a [ɛ], např. ve slově [vɛɫvɪslantɕɛm] (Železný).

Údaje formantů potvrdily teorii a výzkum Skarnitzla a Volína⁵, jež poukazuje na menší rozdíl ve výšce vokálů u mužských a ženských mluvčích. U žen byly skutečně zaznamenány více či méně vyšší hodnoty formantů F1 a F2 u všech zkoumaných vokálů.

Naopak ženy v této analýze nepotvrdily teorii o rozdílu v kvalitě vysokých předních vokálů [ɪ] a [i:]. Oba vokály jsou v případě ženských mluvčích téměř na stejné úrovni, zvláště v hodnotách formantu F2. U mužských mluvčích je patrný rozdíl u formantu F2, méně pak u formantu F1. Podobně lze hovořit o dvojici zadních vokálů [u] a [u:], kde byl menší rozdíl v jejich kvalitě pozorován pouze u moderátora Jakuba Železného.

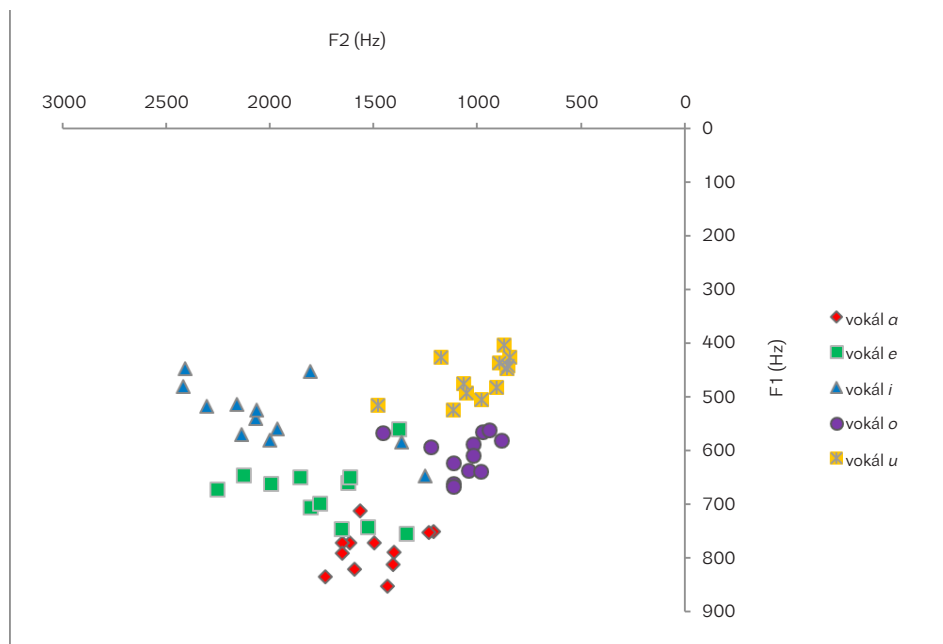
Formantová pásma jednotlivých dlouhých vokálů byla u všech moderátorů lépe rozmístěna než u těch krátkých – častěji kvalitativně redukováných.

Jako příklad jsou uvedeny následující grafy zobrazující vokalické trojúhelníky moderátorky Daniely Písařovicové. V grafu krátkých vokálů je patrná tendence k otevřenější výslovnosti

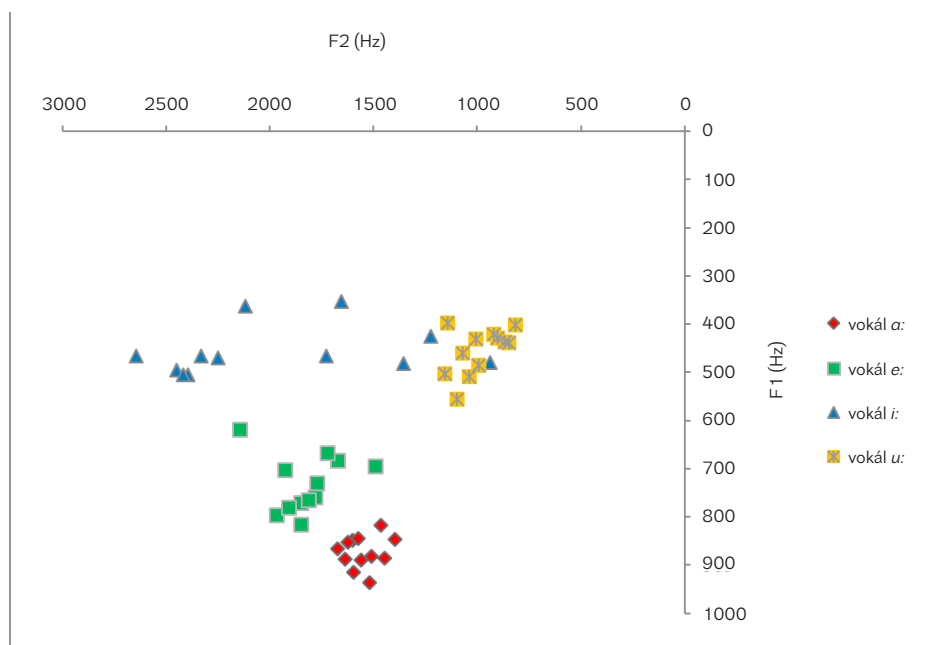
5 Referenční hodnoty formantů. Fonetický ústav Filozofické fakulty Univerzity Karlovy [online]. Dostupné z: <http://fonetika.ff.cuni.cz/vyzkum/materialy/referenci-hodnoty-formantu/>.

předního středového vokálu [ɛ] ve srovnání se zadním vokálem [o]. U dlouhých vokálů lze pozorovat zmíněnou odchylku vokálu [i:], která se objevila u žen.

Graf 1 – Vokalický trojúhelník krátkých vokálů Daniely Písařovicové

Graf 2 – Vokalický trojúhelník dlouhých vokálů Daniely Písařovicové

U moderátorů se projevila tendence k redukci téměř všech typů vokálů. Větší podíl na redukci měla jejich kvantita. Nekorektní výslovnost vokálů z hlediska jejich kvality porušuje informační kvalitu z hlediska srozumitelnosti, jelikož může posluchači komplikovat snadné porozumění.

U téměř všech mluvčích lze pozorovat vyšší míru otevřenosti zejména předních vokálů. Narušena je tak neutralita zpravodajství, jelikož moravským a slezským posluchačům se otevřená výslovnost může jevit jako typický příznakový jev obecné češtiny. Tento jev lze také pokládat za nonkonformní s požadavkem na jazykovou kulturu medií.

Kvantita vokálů

Analyzovaný jev	Aspekty hodnotových faktorů a požadavky na jazykovou kulturu, jež mají potenciál být prostředky zvukové roviny porušeny, a možnost specifického stylu mluvčího.			
	Srozumitelnost	Neutralita	Jazyková kultura*	Specifický styl mluvčího
Kvantita vokálů	ANO	NE	ANO	ANO*

* Marcela Augustová – pravidelné dlužení krátkých i dlouhých vokálů na konci slov

Poměr kvantity krátkých a dlouhých vokálů

Na základě průměrných hodnot rozlišují analyzovaní moderátoři poměrně dobře kvantitu u všech dvojic vokálů kromě dvojice [ɪ] a [i:]. Rozdíl v kvantitě této dvojice činí pouhých 11 %. Je třeba upozornit, že hodnoty krátkých a dlouhých realizací vysokého předního vokálu se u všech moderátorů často pohybují ve stejných hodnotách, např. délka krátkého vokálu ve slově [komɪsɪ] – 38,2 ms × dlouhý vokál ve slově [mezɪna:roʝni:ɦo] – 38,3 ms (Kubal).

Největší rozdíl v kvantitě těchto vokálů byl detekován u moderátorky Marcely Augustové při odhlédnutí od výrazné odchylky – 30 %.

Nejlépe byla rozlišena dvojice vokálů [a] a [a:]. Moderátoři vyslovují jeho dlouhou variantu téměř dvakrát déle, rozdíl činí 93 % (výjimkou je Michal Kubal – 77 %).

U dvojice vokálů [ɛ] a [ɛ:] lze pozorovat rozdíl mezi ženskými a mužskými mluvčími. Průměrná hodnota všech moderátorů je 66 %. U žen je však rozdíl 80%, zatímco u mužských mluvčích jen 50%.

Dvojice vokálů [u] a [u:] je kvantitativně také poměrně dobře odlišena. Průměrně je dlouhá varianta realizována o 60 % déle. Tuto průměrnou hodnotu však zkrusluje rozdíl v kvantitě u moderátora Jakuba Železného (téměř 90 %). Ostatní moderátoři se pohybují spíše kolem 50 %. Za zmínku stojí také fakt, že všichni moderátoři pravidelně zkracují krátký vokál [u], což rovněž zkrusluje výsledný poměr.

Vliv pozice a hláskového okolí vokálů

U pozorovaných mluvčích dochází k redukci krátkých vokálů nejčastěji v pozici na začátku slova bez ohledu na jejich hláskové okolí, méně často na konci a uvnitř slov. Výjimku tvoří vokál [u], který je pravidelně krácen ve všech pozicích. Délka redukovaných vokálů se zejména v předních pozicích pohybuje až kolem 30 ms, což lze považovat téměř za polodélku. Častější hodnota krácených vokálů je cca 40 ms.

Dlouhé vokály se v analýze až na výjimky vyskytovaly pouze uvnitř a na konci slov. K jejich krácení i dlužení dochází v obou pozicích.

Hodnoty dlouhých vokálů se při krácení většinou pohybovaly v rozmezí 60–80 ms s ohledem na typ vokálu a lze je považovat za polodélky. U vysokých vokálů se čísla dokonce pohybovala v hodnotách vokálů krátkých, ve výjimečných případech i v hodnotách redukovaných krátkých vokálů.

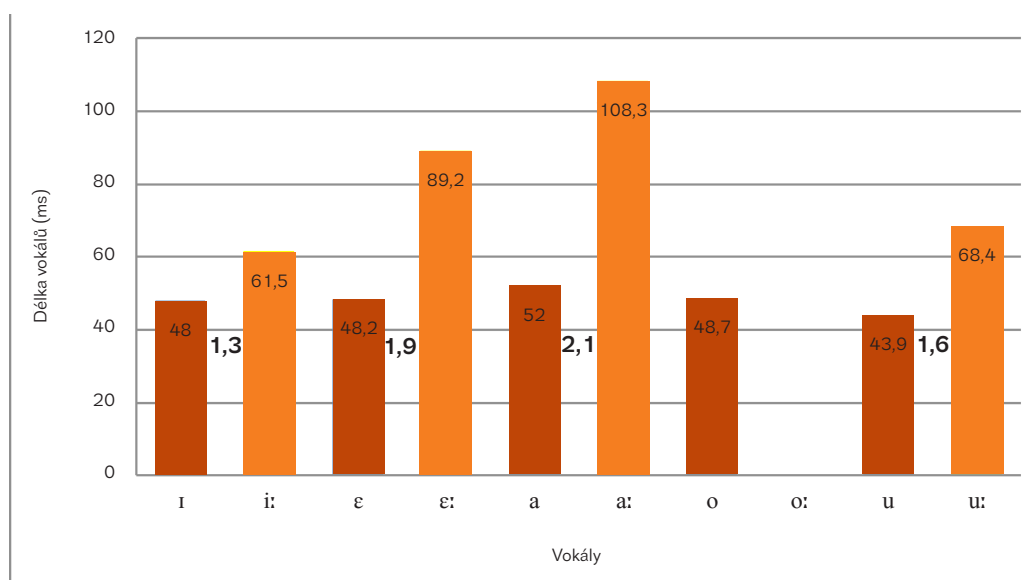
U všech mluvčích bylo detekováno krácení vokálu [u:] ve slově [kvu:ɪ].

Na redukci dlouhého vokálu [i:] mohou mít vliv palatální hlásky, zejména nazální hláska [ɲ] a aproximanta [j], jež se nachází v pozici před vokálem.

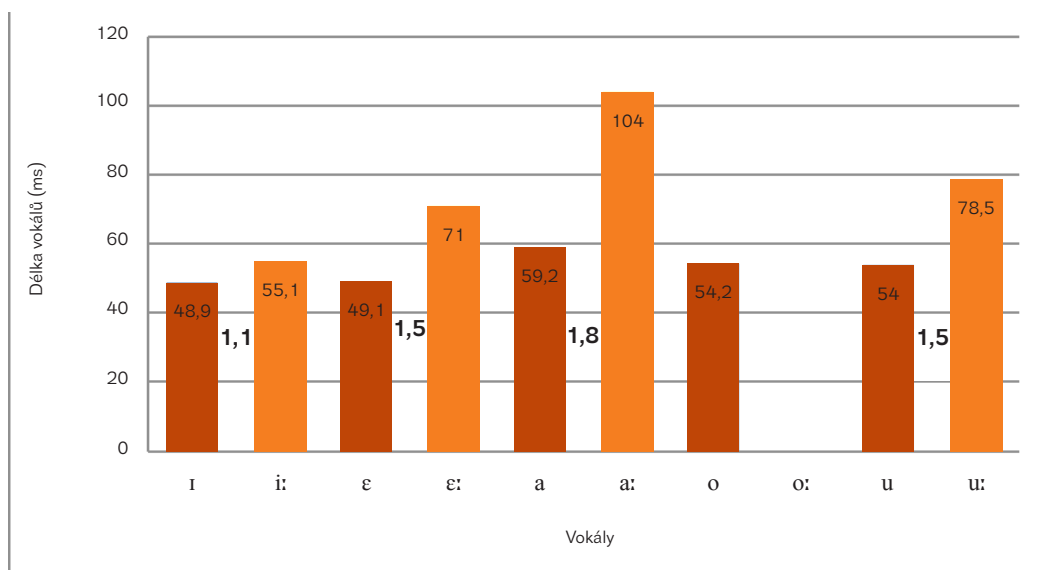
Při dlužení dlouhých vokálů se hodnoty pohybovaly v rozmezí zhruba 120–150 ms. Menšího rozdílu si lze všimnout u mužských a ženských mluvčích při dlužení vokálu [a:]. Ženy mají tendenci tento vokál dlužit spíše uvnitř slov, zatímco muži pravidelně na konci slov. Vokál [u:] byl dlužen pouze na konci slov.

Následující grafy zobrazují kvantitativní poměr vokálů Marcely Augustové a Michala Kubala.

Graf 3 – Kvantitativní poměr krátkých a dlouhých vokálů Marcely Augustové

Graf 4 – Kvantitativní poměr krátkých a dlouhých vokálů Michala Kubala

U všech moderátorů byla pozorována tendence k výraznému zkracování vysokých vokálů, což může vést k znesnadnění porozumění a mluvčí tak porušují informační kvalitu sdělení. Redukce kvantity vokálů je také nonkonformní s požadavky na kulturu jazyka.

Ačkoliv se krácení vokálů může některým posluchačům jevit jako příznakové (typické pro Slezsko) a narušovat tak neutralitu zpravodajství, vycházíme z faktu, že krácení vysokých vokálů je obecně typickým jevem posledních výzkumů. Za příznakový jej tedy v tomto případě nepokládáme.

V případě kvantity vokálů lze hovořit o tzv. individuálním stylu mluvčího. Pro moderátorku Marcelu Augustovou je v posledních letech typické prodlužování koncových dlouhých i krátkých vokálů, které se u ostatních mluvčích pravidelně nevyskytuje.

Artikulační asimilace

Analyzovaný jev	Aspekty hodnotových faktorů a požadavky na jazykovou kulturu, jež mají potenciál být prostředky zvukové roviny porušeny, a možnost specifického stylu mluvčího.			
	Srozumitelnost	Neutralita	Jazyková kultura	Specifický styl mluvčího
Artikulační asimilace	ANO	NE	ANO	NE

V artikulační asimilaci moderátoři příliš nechybovali, pokud jde o spojení hlásek foneticky stejných, sykavek a spojení s nosovkami. Několikrát byla detekována artikulační asimilace hlásek artikulačně příbuzných, zejména pak spojení souhlásek *t, d + s, š*, docházelo k ní však ojediněle.

Jak bylo řečeno výše, ortoepická norma zjednodušenou výslovnost v některých případech povoluje, ačkoliv u profesionálních mluvčích by se objevovat neměla. Nekorektní výslovnost se objevila např. u Marcely Augustové, u které došlo k artikulační asimilaci v pozici prefix + slovní základ:

[vla:da poʃle: ʃestset milijonu: korun zemrɛjɛtsu:m jako ʔotʃkodne: za lojskɛ: suxo ↓/]

(Augustová)

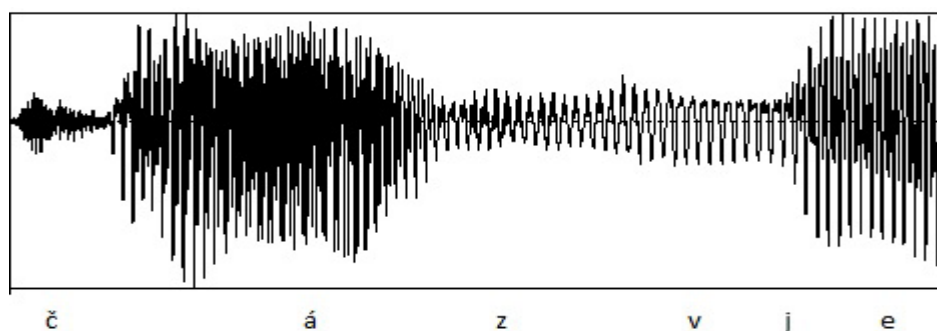
U mluvčích lze naopak pozorovat tendenci k částečné redukci či úplnému vypouštění hlásek ve všech pozicích, mezi vokály i v souhláskových spojeních. U všech moderátorů docházelo k nejčastější redukci hlásek [t] – 22 × (častěji u žen) a [j] – 21 ×.

Příklady:

1) [tʃa:z vje:ci: ktere: vla:da ʔoznaʃila za sve: prijoritɪ mjɛla lojɪ ve smɛnovjɛ poci:ʒɛ ↓/]

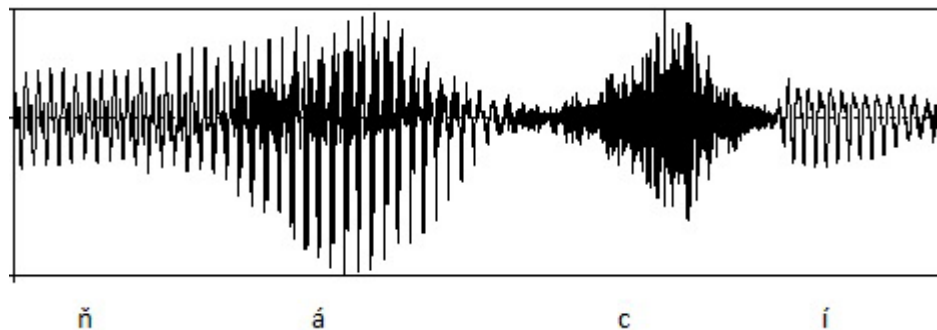
(Písařovicová).

Obr. 1 – Oscilogram znázorňující část výpovědi s vypuštěním hlásky [t] a následnou znělostní asimilací a změnou s → z.

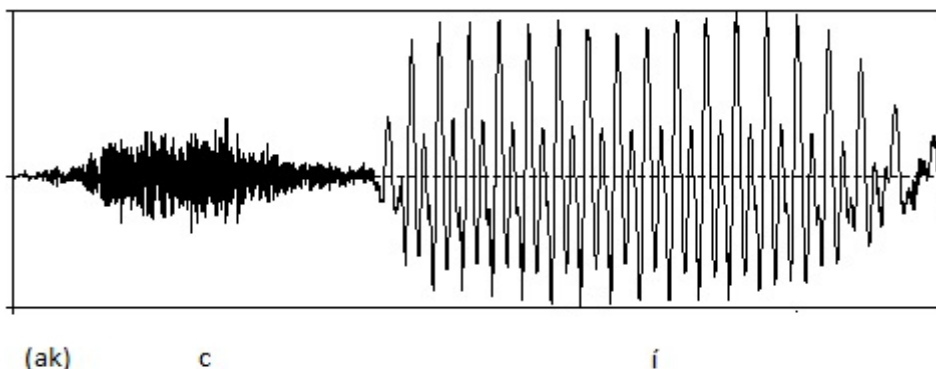
2) [ʔɛvo: zu:stali jɛʃɛ n+a:tsi: ʃkola:tsɪ pɹi:mo f ʔarɛa:lu: ↑↓///] (Augustová)

Obr. 2 – Oscilogram znázorňující část výpovědi s vypuštěním hlásek [ɛ] a [j] ve slově „nějací“.

3) [poza:dala kvuli visoki:m na:kladu:m ʔo staʒerji: fʃex svi:x ʔaktsi: s pari:ʃske: burzi ↓/]
(Kubal; pozn. – nom. sg. je *akcie*, nikoliv *akce*)

Obr. 3 – Oscilogram znázorňující část výpovědi s vypuštěním hlásky [j] ve slově „akci“.

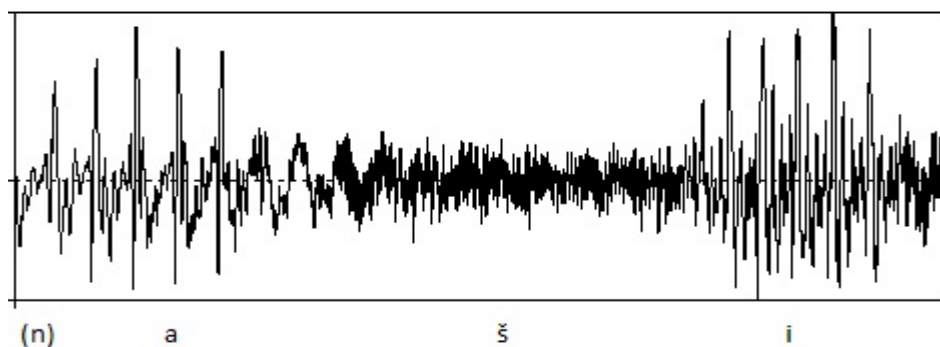

Dalšími problematickými konsonanty byly hlásky [ɸ] – 15 ×, [l] – 11 × a [x] – 10 ×. Zajímavým faktem je, že zatímco redukce [x] a [l] (častěji muži) se vyskytovala téměř u všech moderátorů, částečná či úplná redukce hlásky [ɸ] se pravidelně objevovala jen u mužů, často v adjektivech gen. sg. mask./neutr. U mužů lze také pozorovat tendence k redukci hlásek [v] a [c] (v obou případech k chybě došlo 4 ×), která se u žen neobjevila.

Příklady:

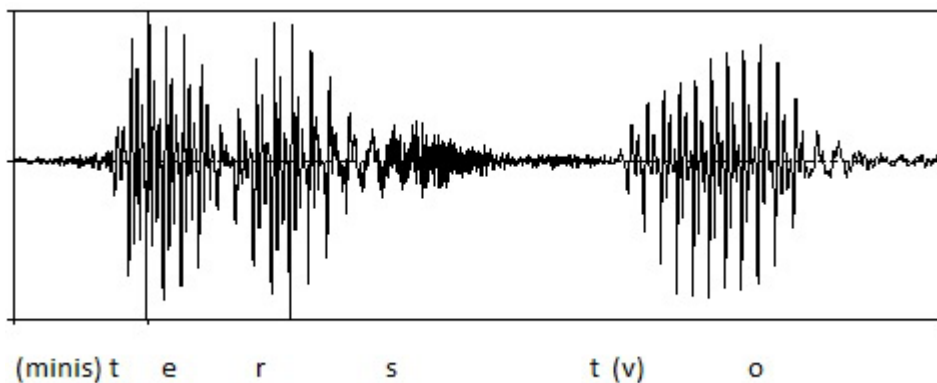
4) [dalʃi: pa:s_s vi:buʃɲinou naʃi politɨsɨci na mi:sce ↓/] (Kubal; pozn. – jde o slovo „našli“, nikoliv „naši“)

Obr. 4 – Oscilogram znázorňující část výpovědi s vypuštěním hlásek [ɨ] ve slově „našli“.

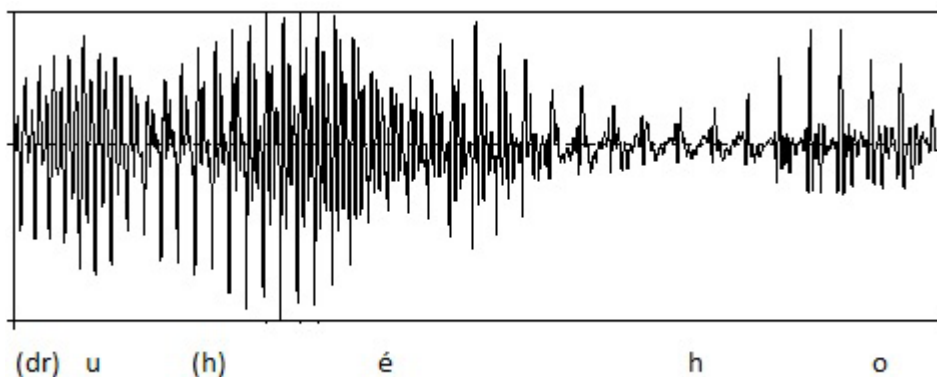
5) [mɪnɪstɛrsto pɔtrɛbuje ʔabɪ zmɛnɛnɪ zaʔsalɪ placɪt nɛjpozʔɛjɪ ʔosumnɑ:tstɛ:fɪo dubnɑ ↓/]
(Železný)

Obr. 5 – Oscilogram znázorňující část výpovědi s vypuštěním hlásek [v] ve slově „ministerstvo“.

6) [ʔu druɦɛ:fɪo pɔtomkɑ mɑ: vzru:st ʔo sto korun mɛsɪ:tʃnɛ ↓/] (Kubal)

Obr. 6 – Oscilogram znázorňující část výpovědi s vypuštěním první hlásky [ɦ] ve slově „druhého“.

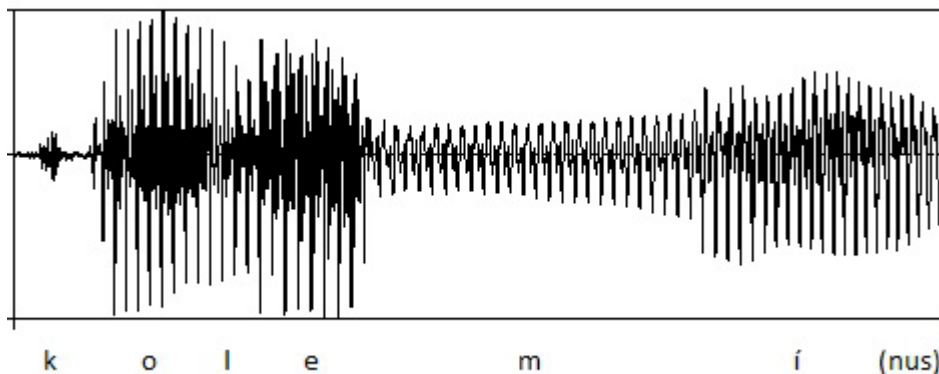

Dále docházelo pouze u Daniely Písařovicové a Michala Kubala ke splývání stejných hlásek na předělu slov. Vzhledem k naměřenému vyššímu mluvnímu tempu u obou mluvčích lze usuzovat, že právě mluvní tempo může mít vliv na toto nežádoucí splývání konsonantů.

Příklady:

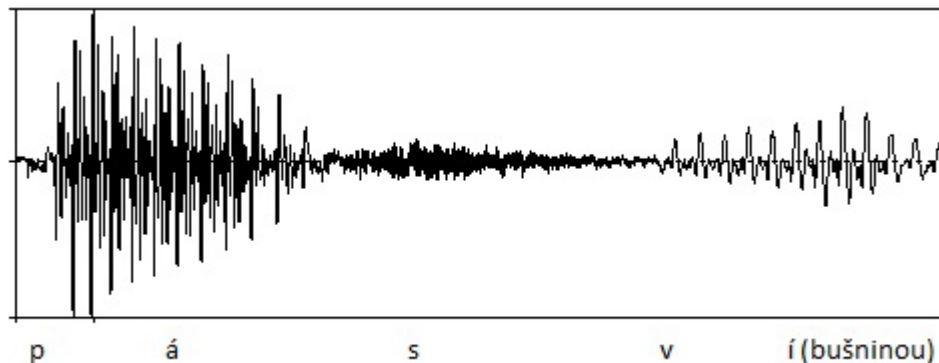
7) [ve finsku ŀa ŀve:tsku se teplota ŀuz druhi: ti:den pohřbuje **kolem_mi:nus** ŀřtřtřseci stupnu: tselzija ↓/] (Přsařovicová)

Obr. 7 – Oscilogram znázorňující část výpovědi se splýváním hlásek [m] na předělu dvou slov.

8) [dalři: **pa:s_s** vi:buřnřnou nařli polřtsřci na mi:sce ↓/] (Kubal)

Obr. 8 – Oscilogram znázorňující část výpovědi se splýváním hlásek [s] na předělu dvou slov.

Ojedinele docházelo k redukci či vypouřtění i dalřích hlásek, např. [r], [d], [s] atd.

Obecně lze vypouřtění i redukci hlásek pozorovat nejčastěji u moderátora Michala Kubala (41 chyb), nejméně k redukci dochází u Marcely Augustové (14 chyb).

Z hlediska ortoepie je tento jev nepřipustný. Tzv. „polykání“ některých hlásek může znesnadnit porozumění nebo úplně změnit význam konkrétních slov, např. *akcie* × *akce*, *nařli* × *naři*.

V tomto případě tedy moderátoři porušují zejména požadavky informační kvality z hlediska srozumitelnosti a nedbalá výslovnost je rovněž nonkonformní s požadavkem jazykové kultury.

Asimilace znělosti

Analyzovaný jev	Aspekty hodnotových faktorů a požadavky na jazykovou kulturu, jež mají potenciál být prostředky zvukové roviny porušeny, a možnost specifického stylu mluvího.			
	Srozumitelnost	Neutralita	Jazyková kultura	Specifický styl mluvího
Znělostní asimilace	NE	NE	NE	NE

V tomto jevu zvolení mluví téměř nechybovali. Nekorektní znělostní asimilace byla detekována pouze jednou u Daniely Písařovicové a jednou u Jakuba Železného. V obou případech se jednalo o neortoepickou znělostní asimilaci před hláskou [v].

Příklady:

1) [tʃɛska: vojenska: letadla kasa budou sloužid v mi:rove: misi na ʔegiptske:m sinaji nejmi:n do kontse roku →/] (Písařovicová)

2) [jeŋo jmenovatsi: dekret ʔuʃ podepsal prezidend vla:imɪr puɕin ↓/] (Železný)

Problémy se znělostní asimilací před jedinečnými hláskami a hláskou [v] se příliš neobjevovaly ani v minulých analýzách (Kopečková 2014: s. 69).

Moderátoři tak neporušují žádný z aspektů informační kvality ani požadavků jazykové kultury médií.

Mluvní tempo

Analyzovaný jev	Aspekty hodnotových faktorů a požadavky na jazykovou kulturu, jež mají potenciál být prostředky zvukové roviny porušeny, a možnost specifického stylu mluvího.			
	Srozumitelnost	Neutralita	Jazyková kultura	Specifický styl mluvího
Mluvní tempo	ANO	NE	ANO	ANO*

* Jakub Železný – střídavé mluvní tempo, časté užívání pauz

U analyzovaných mluvích byly naměřeny tyto hodnoty mluvního tempa:

Marcela Augustová – 5,7 sl/sek

Michal Kubal – 5,9 sl/sek

Daniela Písařovicová – 6 sl/sek

Jakub Železný – 5,6 sl/sek

Všichni moderátoři hovoří téměř o jednu slabiku za sekundu rychleji, než je stanovený průměr. Vzhledem k charakteru zpravodajství, jež má být srozumitelné pro všechny posluchače, lze takové tempo hodnotit jako rychlé.

Rychlé mluvní tempo může mít vliv na ostatní jevy, zejména pak na krácení a kvalitativní redukci vokálů, částečné či úplné vypuštění konsonantů, v případě moderátorů Daniely Písařovicové a Michala Kubala může mít rychlé tempo vliv na splývání konsonantů na vnějším předělu. V neposlední řadě může rychlost řečového tempa ovlivnit suprasegmentální jevy – intonaci a frázování (viz níže).

Individuální moderátorský styl je možné pozorovat u Jakuba Železného. Je jím střídavé (rychlé a pomalé) mluvní tempo, které může souviset i s tendencí moderátora do svých výpovědí vkládat větší množství krátkých pauz a celkový projev dělit na krátké (často nelogické) části.

Rychlé mluvní tempo bylo naměřeno i v minulých analýzách a má vysoký potenciál znesnadnit porozumění a také ovlivňovat jiné výslovnostní jevy.

Intonace

Analyzovaný jev	Aspekty hodnotových faktorů a požadavky na jazykovou kulturu, jež mají potenciál být prostředky zvukové roviny porušeny, a možnost specifického stylu mluvího.			
	Srozumitelnost	Neutralita	Jazyková kultura	Specifický styl mluvího
Intonace	ANO	ANO*	ANO	NE

* Možnost záměrného častého klesání hlasem – monotónnost projevu

U mluvích se více či méně vyskytovaly dvě chyby, které byly pozorovány i v minulých sondách – klesavá kadence v místě nekoncových úseků (nejčastěji u Marcely Augustové) a neklesavá kadence v místě koncového úseku, v případě zpravodajství na konci oznamovací věty. Obě chyby jsou z ortoepického hlediska nežádoucí. Častá klesavá kadence v místech nekoncových úseků může způsobovat monotónnost výpovědi a posluchače „unavovat“. Z hlediska neutrality může být pravidelné klesání hlasem záměrné. Neklesavá kadence v místech koncových úseků je pak většinou způsobena rychlejším mluvním tempem a může být příčinou znesnadnění porozumění.

Moderátoři tedy mohou porušit zejména požadavky na informační kvalitu z hlediska srozumitelnosti a také na jazykovou kulturu.

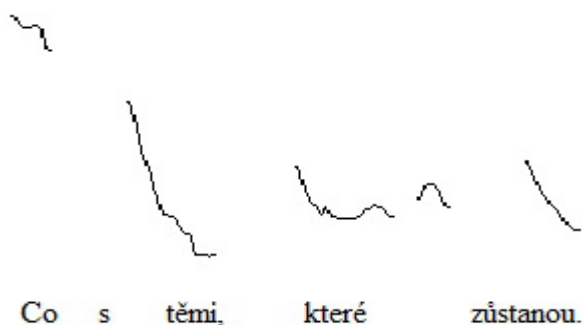
Je však třeba upozornit na fakt, že kromě moderátorky Marcely Augustové nelze hovořit o pravidelné nekorektní intonaci.

Příklady:

Klesavá kadence v místech úseků nekoncových

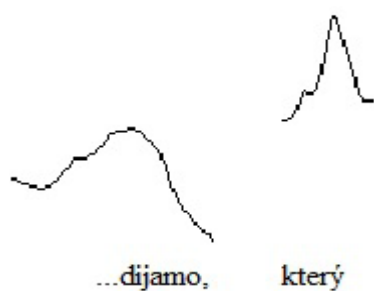
1) [ʔa ʔutʃitelkɪ sɛ ptaji: ↓ tso s cemɪ ↓/ kterɛ: zu:stanou̯ ↓/] (Augustová)

Obr. 9 – Intonační křivka znázorňující klesavou kadenci v místě nekoncového úseku.

2) [tʃa:sd z nɪy bɪ mofɪla pɕejɪ:t do sta:cɪnɪ:fo poʃɪnɪku dɪjamo ↓/ kterɪ: sɛ stara: →/ ʔo vɪcɛʒɛnɛ: dolɪ ↓/] (Železný)

Obr. 10 – Intonační křivka znázorňující klesavou kadenci v místě nekoncového úseku.

Neklesavá kadence v místech úseků koncových

3) [ʔa f ʔuda:lostɛx tɛʒ zɪvʲɛ pɕɛtsɛda top nula dɛvʲɛt mɪrosɫaf kalou̯sɛk dobru: vɛtʃɛr panɛ pɕɛtsɛdo →/]

Obr. 11 – Intonační křivka znázorňující mírně stoupavou kadenci v místě koncového úseku.

Frázování

Analyzovaný jev	Aspekty hodnotových faktorů a požadavky na jazykovou kulturu, jež mají potenciál být prostředky zvukové roviny porušeny, a možnost specifického stylu mluvčího.			
	Srozumitelnost	Neutralita	Jazyková kultura	Specifický styl mluvčího
Frázování	ANO	ANO	ANO	ANO*

* Jakub Železný – výrazné členění výpovědí na krátké úseky

Podobně jako u intonace se u mluvčích vyskytovaly dva typy frázování, jež lze považovat za chybné. V prvním případě moderátoři do svých výpovědí nevkládají fyziologické ani logické pauzy, poměrně dlouhý úsek výpovědi realizují na jeden nádech a její segmentace je často patrná pouze na základě melodie hlasu, popř. není zřetelná vůbec. Ve druhém případě mají naopak z hlediska logického členění promluv moderátoři tendenci k častému vkládání pauz v místech promluvy, kde je posluchač neočekává. Mimo jiné se jedná o taková místa, jež předchází možnou důležitou informací v promluvě, často tedy v místě českého větného přízvuku, který bývá zpravidla realizován na konci výpovědi. Opakované vkládání nelogických pauz může mít značný vliv na deformaci informace a také na pozornost posluchače. U analyzovaných mluvčích se navíc takové frázování vyskytuje poměrně často a nelze vyloučit, že je záměrné. Mluvčí tak porušují požadavky informační kvality z hlediska srozumitelnosti i neutrality.

Velmi výrazně a specificky segmentuje své výpovědi moderátor Jakub Železný. Dokonce i relativně krátké celky jsou často členěny na kratší nelogické úseky a celá výpověď pak nepůsobí plynule. Tento typ frázování se u mluvčího ve srovnání s ostatními vyskytuje v takové míře, že ho lze označit jako individuální styl moderátora. Podobně byl Jakub Železný posuzován i v minulých fonetických sondě a kvůli tomuto jevu byl také negativně hodnocen účastníky poslechového testu v roce 2014 (Kopečková 2014: s. 87).

Příklady (zvýrazněná část značí důraz na slovo/slovní takt):

- 1) [dotatse se takI na p̄ri:řce budou p̄řIřelovat →/ na t̄řI roki ↓///] (Augustová)
- 2) [@ jak řale řu te: p̄ri:m̄e: volbi zajiscit @ dostatetřnou pru:řlednos+ ↓ ja: se t̄e: vr:aci:m k tomu co +ste ři:kal ↓ male: řoptse ↓/] (Augustová)
- 3) [řrat ji řiodla: p̄řesto →/ da:l prosazovat ↓///] (Kubal)
- 4) [řřerejši: rozřiodnuci řoznatřil rakouski: ministr řivocņi:řio prostřeři: →/ za velke: skla-maņi: ↓///] (Kubal)
- 5) [za:saņi: bitva pro ři řale bude →/ řio řudřzet ↓/] (Písařovicová)
- 6) [v mi:sce se bude jezřit ř řobou smņerex →/ zu:řeni:mi pruři ↓///] (Písařovicová)
- 7) [marcin řřervi:řřek →/ xtse bit →/ řeřtmanem ↓/ řusiluje řo post / li:dra / krajske: kandi-datki řo: de: řes ↓/] (Železný)
- 8) [do neda:vna: →/ nejd̄eljši: podobna: souceř na svjece / je: / t̄e: / kvuli klimaticki:m zmņena:m p̄řetse jen řo řetso kratři: ↓/] (Železný)

Závěr

Z analýzy je patrné, že všichni moderátoři ČT více či méně porušují pravidla ortoepie téměř ve všech pozorovaných jevech. Z roviny segmentální je třeba upozornit zejména na výslovnost vokálů z hlediska jejich kvality i kvantity a v případě moderátora Michala Kubala i na častou redukci konsonantů, která je u profesionálních mluvčích zcela nepřípustná. Z roviny suprasegmentální jsou jako nejvíce problematické jevy hodnoceny frázování a rychlé mluvní tempo.

Ze zásad informační kvality je nejvíce porušován požadavek srozumitelnosti, a to u šesti ze sedmi pozorovaných jevů. Ve třech případech (kvalita vokálů, intonace, frázování) by mohla být porušena také neutralita zpravodajství.

U dvou moderátorů lze pozorovat jistý specifický mluvní styl. V projevu Marcely Augustové byla detekována tendence k dloužení vokálů na konci slov. U moderátora Jakuba Železného je patrné střídavé tempo a častá segmentace výpovědí na krátké (nelogické) celky. Na oba zmíněné jevy může mít vliv častá realizace pauz v promluvě.

Hodnocení porušování požadavků jazykové kultury bylo založeno na předpokladu, že moderátoři jsou profesionální mluvčí a měli by tedy plnit roli řečového vzoru pro společnost. Obecné výsledky analýzy naznačují, že ačkoliv byly pro mluvčí některé jevy méně problematické, požadavky pro tuto roli spíše nesplňují.

4 MORFONOLOGICKÁ ROVINA

.1 TEORETICKÁ ČÁST

V následující části textu se budeme zabývat fonologickými a morfológickými variantami⁶. Jedná se o část jazyka, v níž se setkává fonologická stylistika, formální morfologie a morfonologie. Předmětem našeho zkoumání tedy jsou varianty a alomorfy, které by žádným způsobem neměly narušovat zpravodajský text.

Výběrem nevhodné varianty slova může dojít k porušení zásad informační kvality. V následující analýze se budeme řídit konceptem zásad informační kvality Jörgena Westerståhla, v němž informační kvalitu konstituují faktičnost a nestrannost. Naplnění těchto dvou faktorů je podmíněno dílčími aspekty pravdivosti, relevance, informativnosti, vyváženosti a neutrality (podrobněji viz Jílek – Bednaříková a kol. 2015: s. 12n).

Vedle těchto aspektů se zaměříme také na morfonologickou rovinu slov, která může ovlivnit výběr morfológických variant či konkrétních alomorfů. V jednom z dubletních tvarů totiž může nastat morfonologická alternace, tj. střídání fonémů v témže morfému, jež je podmíněno sousedními morfy ve struktuře slovního tvaru. Fonémy, které se účastní morfonologické alternace, označujeme jako alternanty (podrobněji viz Kašpárková 2014). Předmětem našeho zájmu tedy budou dubletní tvary slov, z nichž si jeden člen zachovává základní alternantu, která se opakuje i v ostatních tvarech slova, a druhý člen pak obsahuje alternantu odvozenou.

V českém jazyce existují slova, jež se vyskytují ve více než jedné variantě. Tyto varianty mohou být fonologické, lišící se fonémem uvnitř slovo tvorného základu, nebo morfológické, které mají dubletní tvary pouze v určitých morfológických kategoriích. Varianty daného slova mohou být buď obě neutrální, nebo stylisticky odlišné, a to na ose hovorová – neutrální – knižní. Jedna z variant může být také příznaková ve smyslu expresivity, emocionálnosti či depreciativnosti, případně může být také archaická, nebo naopak neologická.

V následující části textu představíme fonologické a morfológické varianty fungující v českém jazyce, přestože ne všechny jsou stylisticky odlišné. Předmětem analýzy v této rovině pak bude náležitá užívání variant a neporušování zásad informační kvality. Mezi existující varianty zahrnujeme do analýzy i takové tvary slov, které jsou zcela nespisovné či jazykovou chybou, přesto

6 Termíny fonologická a morfológická varianta přejímáme z publikace *Stylistika pro žurnalisty* autorky Evy Minářové.

se v jazykových projevech mohou vyskytnout, protože je uživatelé chápou buď jako možnou variantu slova, nebo jako jediný zcela korektní tvar. Konkrétní jazykové jevy, které budou v této části analyzovány, jsou přehledně vypsány v tabulce taxonomie (viz níže).

1. 1 Varianty fonologické

Slovotvorné základy některých českých slov se vyskytují ve dvou variantách, které se od sebe liší jedním fonémem, zpravidla vokálem. U těchto variant pak rozlišujeme stylistický příznak. Ten není stálý, naopak se v čase vyvíjí. Aktuální stylistické hodnocení variant lze ověřit v Internetové jazykové příručce.

U třídy slov, která mají fonologické varianty lišící se vokály [i:] a [e:] (*okýnko/okénko, zalívat/zalévat, sluničko/slunéčko, svlíknout/svléknout, halíř/halěř, sukýnka/sukénka, kolíbka/kolébka, prkýnko/prkénko, kamínek/kamének*), byl v nedávné době zaznamenán posun ve stylistickém hodnocení. V současnosti hodnotíme varianty s vokálem [i:] jako hovorové až neutrální, zatímco varianty s vokálem [e:] se posunuly k příznaku knižní. Jako náležité by tedy měly být ve zpravodajství užívány varianty s fonémem [i:].

V další skupině slov, která mají také varianty s odlišnými vokály [i:] a [e:], je stylistické hodnocení opačné. Varianty s vokálem [i:] hodnotíme jako hovorové a případně také jako oblastně české. Varianty s [e:] jsou neutrální, spisovné a vhodné pro zpravodajské texty. Do této skupiny slov řadíme některá adverbia v komparativech a superlativech (*líp/lépe, míň/méně, dýl/déle*).

V českém jazyce existuje také několik typů fonologických variant, z nichž je jedna zcela nespisovná a expresivní a její užití ve zpravodajském textu by bylo naprosto nekorektní. Takové varianty mají například slovesa *mít/měť, chtít/chtět, mlít/mlet*. Spisovné varianty jsou s vokálem [i:], zatímco varianty s krátkým vokálem [e] hodnotíme jako nespisovné a oblastně moravské. Dalšími nespisovnými variantami jsou ty, které mají místo vokálu [i:] ve slovotvorném základu nespisovné a oblastně české [ej]. Do této skupiny slov patří např. *zítra/zejtra, zítřek/zejtřek, brýle/brejle, čepýřit se/čepejřit se, rýžák/rejžák, strýček/strejček, sýčkovat/sejčkovat*. Nespisovné je také užití diftongu [ou] namísto spisovného [u:] např. ve slovech *úřad/ouřad, útrata/outrata, úcta/oucta, úpěnlivě/oupěnlivě*. Tyto varianty se liší navíc i z hlediska expresivity, jelikož výrazy s [ou] mohou mít znevažující význam a náznak hanlivosti.

Variantnost existuje také u některých příslovcí, např. *také/taky, dříve/dřív*, ovšem pouze první z uvedených variant je spisovná a neutrální a tedy patřičná ve zpravodajských textech.

1.2 Varianty morfologické

Základní rozdíl mezi variantami morfologickými je koncovka daného flektivního slova, která však může ovlivnit také koncový konsonant tvarotvorného základu slova. U tohoto koncového

konsonantu pak může nastat morfonologická alternace. Výběr konkrétního dubletního tvaru ovlivňuje jak stylistické hodnocení koncovky, tak proběhnutí alternace a další aspekty.

V mluvnické kategorii Npl. životných maskulin mohou existovat dva druhy dubletních tvarů, v nichž si mohou konkurovat koncovky *-i* a *-ové*, které jsou obvykle stylisticky rovnocenné až na případy typu *dárce* a některé další, kde je koncovka *-ové* hodnocena jako knižní, a koncovky *-é* a *-i*, z nichž spisovná a neutrální, a tedy vhodná pro texty zpravodajské, je pouze koncovka *-é* (např. *demokraté/demokrati*), naopak koncovka *-i* je hovorová a v některých případech může být i depreciativní. Koncovka *-ové* se může objevit také u slov neosobních (např. *koníčkové*) a v takových případech ji hodnotíme jako expresivní.

Některá maskulina životná mají dvojí koncovky také ve tvaru Gpl., a to *-ů*, která je spisovná a neutrální, a *-í*, již hodnotíme jako zastaralou a expresivní (navíc vyvolává alternaci koncového konsonantu). Jedná se např. o slova *kůň*, *bratr*, *host* ad.

V Lpl. životných i neživotných maskulin, která mají tvarotvorný základ zakončen konsonanty *-g*, *-h*, *-ch*, *-k*, funguje koncovka *-ích*, které konkuruje původně femininní koncovka *-ách*, při níž nemusí nastat morfonologické alternace konsonantů *g/z*, *h/z*, *ch/š* a *k/c*. Hodnocení těchto koncovek se v jednotlivých slovech liší, např. v deminutivech a dalších expresivních výrazech je koncovka *-ách* běžná. Ovšem v ostatních slovech tohoto typu je tato koncovka nositelem expresivity, popřípadě příznaku hovorovosti. V textech zpravodajských by se tedy vyskytovat neměla.

U životných maskulin si v Dsg. a Lsg. konkurují krátké a dlouhé tvary s koncovkami *-u/-ovi* u jmen deklinovaných podle vzoru *pán* a *-i/-ovi* u jmen měkkých vzorů *muž* a *soudce*. Užití těchto koncovek ovlivňuje slovosled, syntax a rytmika. Pro koncovku *-ovi* platí, že se užívá zejména tehdy, stojí-li maskulinum samostatně (např. *zavolám doktorovi*), a také v posledním jméně několikaslovného výrazu (např. *zavolám doktoru Vojtěchu Vránovi*). Koncovka *-u* se užívá především ve spojení s vlastními jmény (např. *doktoru Vránovi*), ale u substantiv *bůh* a *člověk* je její užití náležité, i když stojí samostatně (např. *hovoříme o bohu*, *ublížit člověku*), a koncovka *-ovi* by v těchto případech měla expresivní, případně hovorový příznak. U samostatně stojících maskulin měkkých typů je běžnější koncovka *-i* a užití koncovky *-ovi* by bylo opět příznakové (např. *řekni to otci*, *přemýšlím o muži*, *opakuj po průvodci*).

Ve vokativních tvarech některých životných maskulin rovněž existují variantní koncovky. Například u slov *anděl* a *manžel* funguje jako neutrální koncovka *-i* podle měkkého vzoru *muž* a koncovku *-e* u nich hodnotíme jako archaickou, a tedy příznakovou. Ve jménech deklinovaných podle vzoru *soudce* je spisovná podoba vokativu totožná s tvarem nominativním (např. *pane soudce*, *vážený ochránce*, *náš vůdce*), tvary *soudče*, *správče*, *ochránče* jsou tedy chybné.

Velmi často se v textech vyskytuje možnost užití jeden z dubletních tvarů, které existují v Lsg. neživotných maskulin a neuter deklinovaných podle vzoru *město*. U těchto variant lze

volit z koncovek *-u* a *-e*, které jsou sice stylisticky rovnocenné, přesto v jejich užívání fungují jisté tendence. Výběr konkrétního tvaru slova ovlivňuje sémantika, jež může být i v rámci variant jiná (*na západě* a *po západu slunce*), kontext, ustálená pozice daného výrazu v jazykovém úzu, a to i v konkrétních spojeních s předložkami a syntaktické funkci (*na jaře* jako příslovečné určení času), jeho působení ve frazémeh (*pes, který štěká, nekouše × nekousá*), jednodušší výslovnost (*hledisk/hledisek*) a také unifikační tendence, při níž se sjednocují tvarotvorné základy slov do stejné podoby, v daném tvaru tedy neproběhne alternace koncového konsonantu či jiného fonému v tvarotvorném základu slova (*potoku/potoce*). Z hlediska syntaktických funkcí je tendence užívat u těchto slov koncovku *-u* v případě, že je slovo ve větě předmětem (*Hovoříme o hradu*). Funguje-li jako příslovečné určení, pravděpodobněji bude mít koncovku *-e* (*Setkáme se na hradě*). Platí také, že pokud se jedná o slovo přejaté či abstraktum, má v Lsg. koncovku *-u* (např. *telefonu, bendžu, šeru, temnu, právu*). V této kategorii tedy nelze žádnou z variant hodnotit jako nesprávně užitou, narušující zásady informační kvality. Můžeme pouze sledovat, zda se užívání těchto variant ve zpravodajských textech řídí stávajícími tendencemi.

Existuje skupina slov, neživotných maskulin deklinovaných podle vzoru *hrad*, která mohou mít dubletní tvary v kategorii Gsg. Tyto dublety mají koncovky *-a* a *-u* a jsou stylisticky rovnocenné. Jedná se o slova se sufixem *-ík* (např. *budíka/budíku, obdělíka/obdělíku, holubníka/holubníku*), vlastní jména místní (*Fulneka/Fulneku, Lipníka/Lipníku, Příbora/Příboru*) a některá další substantiva (*dvora/dvoru, komína/komínu, sýra/sýru*). Ve výběru těchto morfologických variant tedy nelze chybovat a ani po morfonologické stránce se neodlišují.

Pro úplnost výčtu morfologických variant fungujících u substantiv je nutné zmínit také dublety feminin deklinovaných podle vzoru *růže* v Gpl., které mají koncovku nulovou a *-í*. Jedná se o malou skupinu slov s příponami *-(k)yn(ě)* (*žákyn/žákyní*) a *-ic(e)* (*definíc/definící*). Tyto dublety jsou stylisticky rovnocenné a neutrální.

U substantiv všech rodů se jeví jako problematický lpl., v němž dochází k unifikaci koncovek. V instrumentálních tvarech maskulin a neuter se prosazuje femininní koncovka *-ami* a u feminin pak koncovka *-ama* namísto původní náležitě *-ami*. Tyto koncovky jsou však nespisovné a mají příznak hovorovosti a expresivity.

Jako morfologické varianty hodnotíme také ukazovací zájmena, k nimž se připojují postfixy *-to* a *-hle*. Tvary zájmena *tento, tohoto, tomuto* ad. jsou spisovné a stylisticky neutrální, naopak tvary *tenhle, tímhle, tomhle* ad. mají expresivní a hovorový příznak, narušují tedy zásady informační kvality.

Morfologické varianty existují také u sloves. Stále běžné, ačkoli knižní, je užívání infinitivní koncovky *-i* namísto neutrální *-t* (např. *moci/moct, péci/péct, říci/říct*).

U slovesa *mocet* a jeho prefixových odvozenin existují dubletní tvary v kategoriích 1. osoby singuláru a 3. osoby plurálu indikativu přítomného. Neliší se osobní koncovkou, nýbrž pouze slovním základem. Varianty *můžu* a *můžou* jsou odvozeny od kmene přítomného (stejně jako tvary v ostatních osobách indikativu přítomného – *můžeš, může, můžeme, můžete*), jsou ale hodnoceny jako hovorové, proto je jejich užití ve zpravodajských textech nevhodné. Další varianty jsou *mohu* a *mohou*, které jsou odvozeny od kmene minulého a hodnotíme je jako spisovné a neutrální.

Další slovesné varianty existující v 1. osobě singuláru a 3. osobě plurálu indikativu přítomného se liší pouze v koncovkách osobních a jejich stylistické hodnocení je klasifikováno podle jejich příslušnosti ke konkrétnímu slovesnému vzoru. Slovesa, která se časují podle vzoru *mazat* (např. *plakat, tázat, kázat, psát, dokázat, uvázat, česat*), mají v 1. os. sg. koncovku *-i* a ve 3. os. pl. koncovku *-í*, které mají příznak knižní. Vedle nich existují varianty s koncovkami *-u* a *-ou*, které jsou neutrální a jejich užití ve zpravodajském textu je tedy náležité. Slovesa patřící ke vzoru *krýt* (např. *mýt, pít, obout, přát*) a také vzoru *kupovat* (např. *děkovat, skenovat, dabovat*) mohou mít v 1. os. sg. a 3. os. pl. koncovky *-u, -ou* s příznakem hovorovosti, nebo neutrální, spisovné koncovky *-i, -í*.

Další dubletní tvary vznikají u sloves, která konjugací náležejí ke vzoru *tiskne*, ale ve tvarech příčestí činného i trpného se tvarově přibližují ke vzoru *mine*. Znamená to, že vedle tvarů bez kmenotvorné přípony (např. *zatkli*) existují i dublety s příponou *-nu-* (*zatknu*). A stejně tak fungují dvojí tvary v příčestí trpném – vedle původního *tištěn* existuje také *tisknut*, které vzniklo analogicky podle tvarů slovesného vzoru *mine*. Kromě významového rozdílu dublet (např. *vyvržen* a *vyvrhnut*) zde působí také unifikační tendence, tedy sjednocování tvarotvorného základu slova. Zatímco ve tvarech s příponou *-en* dochází ke konsonantickým alternacím (např. *k/č*: *zatknu*/*zatčen*, *škl/šť*: *tisknu*/*tištěn*, *hl/ž*: *obsáhnout*/*obsažen* aj.), ve tvarech s příponou *-nu* nikoli (*zatknu*, *tisknu*, *obsáhnut*). Dublety fungující v obou příčestích v současnosti považujeme za stylově rovnocenné, pouze u některých jednotlivých sloves např. SSČ uvádí, že tvary bez *-nu-* jsou hovorové (např. *couvl, křikl, mrzl, škrtl*).

Pro úplnost slovesných dublet je nutné zmínit také tvary 3. osoby plurálu indikativu přítomného sloves, která se konjugují podle vzoru *sázet*. V této kategorii je možné užívat původní kmenotvornou příponu *-ejí* i nověji kodifikovanou *-í* (např. *sázejí/sází, kácejí/kácí, splácejí/splácí*). Hodnocení těchto přípon je stejné, jsou obě neutrální.

K morfologickým variantám je možné řadit mnoho dalších jednotlivých lexik, u nichž je existence tvarových variant nesystémová. Takové slovní jednotky zde z důvodu jazykové šíře jmenovat nelze. Všechny jazykové prostředky, které byly podrobeny analýze, jsou přehledně sepsány v tabulce taxonomie (viz níže).

Tab. 1 – Hodnota výrazových prostředků z pohledu zásad informační kvality

– prostředky stylistické fonologie a flexivní morfologie

Jazykový prostředek	Porušení pravdivosti			Porušení relevance (vnitřní)	Porušení informativnosti	Porušení vyváženosti	Porušení neutrality		Poznámka
	Přítomnost hodnocení	Nepřesnost vyjádření	Neúplnost vyjádření				Přítomnost expresivity (bez expresivity kontextové)	Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace)	
VARIANTY FONOLOGICKÉ									
Typ <i>okénko/okýnko</i> , [i:/e:]								×	[e:] je knižní
Typ <i>líp/lépe</i> , [i:/e:]								×	[i:] je hovorové
Typ <i>mít/mět</i> , [i:/e]								×	[e] je nespisovné
Typ <i>brýle/breje</i> , [i:/ej]								×	[ej] je nespisovné
Typ <i>úřad/ouřad</i> , [u:/oŮ]								×	[oŮ] je nespisovné, popř. depreciativní
Příslovce (<i>taky, dřív</i>)								×	Hovorové
Příslovce (<i>dále, hůře</i>)								×	Knižní
VARIANTY MORFOLOGICKÉ									
Npl. -i × -ové u neosobních (typ <i>koničkové</i>)								×	-ové je oblastní
Npl. -é × -i životných maskulin (typ <i>demokraté/demokrati</i>)								×	-i je hovorové, popř. depreciativní
Npl. -ové × -i životných maskulin (typ <i>dárci/dárcové</i>)								×	-ové je knižní
Gpl. -ů × -í životných maskulin (typ <i>hostů/hostí</i>)								×	-í je zastaralé
Lpl. -ích × -ách u maskulin s finálou K, G, H, CH (vyjma deminutiv)								×	-ách je hovorové
Vsg. typ <i>soudce</i>								×	<i>soudče</i> je nespisovné
lpl. -ami u maskulin a neuter						×		×	Nespisovné
lpl. -ama u feminin						×		×	Hovorové

4 .2 ANALYTICKÁ ČÁST

Taxonomie prostředků s potenciálem porušit zásady informační kvality zpravodajského textu, která byla vytvořena pro oblast variant, v níž se střetává fonologická stylistika, formální morfologie a morfonologie, byla následně uplatněna v analýze zpravodajských relací. Vymezení příznaků těchto jazykových prostředků v teoretické části kapitoly je tedy plně v souladu s jejich určením a hodnocením v analýze.

Předkládaná analýza sleduje zejména porušování informativnosti a neutrality, což je dáno příznaky jazykových prostředků této části jazyka.

Analýza byla provedena celkem na 48 zpravodajských relacích České televize, jež uvádějí čtyři moderátoři – Marcela Augustová, Michal Kubal, Daniela Písařovicová a Jakub Železný. Vzorek komunikátů, který byl k analýze vybrán, je konkrétně popsán v teoretickém úvodu této publikace (viz výše).

Předmětem analýzy byly výhradně texty moderátorů, včetně jejich dialogických částí. Naopak vyloučeny byly z analýzy promluvové úseky osob, jež byly do relace přizvány za účelem poskytnutí rozhovoru.

Konečná data analýzy jsou přehledně zapsána do tabulek. Každý jazykový prostředek má samostatnou tabulku, v níž jsou uvedeny absolutní počty výskytu tohoto prostředku v jednotlivých zpravodajských relacích a také jeho průměrný výskyt za minutu.

Marcela Augustová:

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Typ okénko/okýnko	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Typ líp/lépe	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0,08

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>třech, čtyřech</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>dvoum, oboum</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>lpl. dvěmi</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>Typ moci/moct, -i x -t</i>	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0,05

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>Typ mohu/můžu, mohou/můžou</i>	2	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	2	0,1

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>Typ mazat 1. os. sg. -i, 3. os. pl. -í</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>Typ krýt 1. os. sg. -u, 3. os. pl. -ou</i>	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	2	0,02

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>Typ kupovat 1. os. sg. -u, 3. os. pl. -ou</i>	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	0,1

Varianty v projevech Marcely Augustové jsou zcela ustáleny. Používá jednotně pouze jednu z možných variant a v žádném z textů je nestřídá. Jejich výběr ovšem není zcela korektní, v textech jsou i takové varianty, které považujeme za nevhodné pro zpravodajský text.

Z možných variant fonologických jsou narušovány zásady informační kvality adverbii, která Augustová používá v podobě s fonémem [i:] namísto neutrálního [e:] (např. *líp/lépe* a *míň/méně*). V této kategorii konkurence fonémů [i:] a [e:] se prohřešuje pouze adverbii, v užití slovesa *létat* se opakovaně uchyluje k variantě s fonémem [e:]. V případě hojně používaného příslovce *také* je rovněž zvolena varianta nevhodná, a to hovorové *taky*. Totéž platí o příslovci *dříve*, které je v textech Augustové vždy použito v hovorové variantě *dřív*.

U variant morfologických se Augustová také uchyluje k výběru takových, které zásady informační kvality narušují. V kategorii Npl. životných maskulin, kde si konkurují koncovky *-i* a *-é*, používá výhradně koncovku *-i*, která je ovšem hovorová a může být i depreciativní (např. *lidi*, *Američani*). Augustová se rovněž uchyluje k hovorovým variantám sloves, a to v kategorii 1. os. sg. sloves konjugovaných podle vzoru *kupuje* (*děkuju*, *cituju*) a *kryje* (*přeju*). V jediném případě výskytu slovesa náležejícího ke vzoru *kupuje* v kategorii 3. os. pl. však použila náležitou koncovku *-í* (*argumentují*). Také z možných slovesných variant *mohu/můžu* a *mohou/můžou* si Augustová vždy vybírá tu stylisticky nižší s fonémem [ɔ] v tvarotvorném základu. Naopak v případě sloves ve tvaru infinitivu, kde si konkurují koncovky *-i* a *-t*, používá Augustová varianty, které hodnotíme jako knižní (např. *pomoci*, *vymoci*). Posledním prohřeškem proti zásadám informační kvality je používání hovorového postfixu *-hle* u ukazovacích zájmen (*téhle*, *tohle*).

Další varianty, které byly zmíněny v úvodu kapitoly a které jsou hodnoceny jako stylisticky rovnocenné a neutrální, můžeme posoudit pouze z hlediska jednotnosti užívání, morfonologických alternací a vhodnosti užití, co se týče syntaktických funkcí daného slova. V kategorii Npl. životných maskulin, kde si konkurují koncovky *-i* a *-ové*, používá Augustová výhradně varianty s koncovkou *-i*, přestože je v některých případech nutná morfonologická alternace koncového konsonantu (*politici*, *kritici*, *voliči*). U dubletních tvarů, které existují v kategorii Lsg. neživotných maskulin a neuter deklinovaných podle vzoru *město*, výběr Augustové z koncovek *-u* a *-e* kopíruje pravidla a tendence, které v českém jazyce působí. Substantiva zdomácnělá, jež mají ve větě funkci příslovečného určení místa, času či podmínky, jsou užívána ve tvaru s koncovkou *-e* (např. *ve městě*, *na koncertě*, *v Železném Brodě*, *na východě*, *v roce*, *v případě*). Substantiva, která vykazují menší míru zdomácnění, popř. jsou ve větě použita ve funkci předmětu, mají koncovku *-u* (např. *v regionu*, *na postu*, *na kongresu*, *v případě*). Slovesné dublety existující v kategorii 3. osoby plurálu indikativu přítomnosti sloves, která se konjugují podle vzoru *sázet*, jsou v textech Augustové rovněž používány jednotně, a to s kmenotvornou příponou *-ejí* (*odvážejí*, *musejí*, *nacházejí*).

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Typ <i>krýt</i> 1. os. sg. -u, 3. os. pl. -ou	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0,05

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Typ <i>kupovat</i> 1. os. sg. -u, 3. os. pl. -ou	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Užívání variant fonologických a morfologických v textech Michala Kubala je rozkolísané, obvykle střídavě používá obě možné varianty, a to dokonce i v rámci jedné relace.

U variant fonologických dochází k porušování zásad informační kvality v používání adverbii s fonémem [i:] ve tvarotvorném základu. Kubal opakovaně použil tvary *nejmíň* a *líp*, vedle nich ale také tvary *méně* a *déle*. Příslovce *také* se v této neutrální podobě vyskytuje v textech Kubala pouze dvakrát, mnohem častěji (17×) je užitá hovorová varianta *taky*. V případě příslovce *dříve* a jeho stupňovaných tvarů je vždy použita varianta hovorová bez koncového -e.

V používání variant morfologických v textech Kubala rovněž dochází k porušování zásad informační kvality. V kategorii Npl. životných maskulin upřednostňuje Kubal hovorovou a depreciativní koncovku -i před neutrální koncovkou -é. V jeho textech kolísá pouze užívání tvarů *lidé* a *lidi*, u ostatních slov používá výhradně tvary s -i (*policisti, demokrati, extrémisti, teroristi, křesťani*). Z variant existujících v paradigmatu sloves konjugovaných podle vzoru *kupuje se* v textu vyskytují pouze dva doklady, a to v kategorii 3. os. pl. indikativu přítomnosti. Oba tvary jsou použity s neutrální koncovkou -í (*bojují, zvažují*). Kategorii 1. os. sg. indikativu přítomnosti sloves, která se konjugují podle vzoru *kryje*, vyplňují pouze tři případy výskytu slovesa *přát*, a to vždy ve tvaru *přeju* s hovorovou koncovkou -u. Z dubletních tvarů fungujících v indikativu přítomnosti slovesa *mocet* má v textech zastoupení pouze tvar 3. os. pl. U tohoto upřednostňuje Kubal vždy variantu hovorovou, tedy (*ne*)*můžou*. Použitím knižní infinitivní koncovky -i se Kubal prohešil pouze jednou (*pomoci*), v dalších případech užil neutrální koncovku -t (*péct, mocet*). Téměř vyvážený je poměr tvarů zájmen, v nichž si konkurují neutrální postfix -to a hovorový postfix -hle (*tohoto, těchto, tento, toto, tohle, tahle, téhle, tuhle* aj.).

Další, stylisticky rovnocenné a neutrální varianty užívá Kubal jednotněji. V kategorii Npl. životných maskulin, kde jsou dubletní koncovky -i a -ové, preferuje vždy koncovku -i (*svědci, dědici, pyrotechnici*). V užívání dubletních tvarů, které fungují v Lsg. neživotných maskulin a neuter deklinovaných podle vzoru *město*, dodržuje Kubal stávající tendence. S koncovkou -e užívá substantiva domácí, která mají ve větě funkci příslovečného určení (např. *na jaře, v domě, v rybníce, na západě*). Slova přejatá, popř. ve funkci předmětu pak mají v tomto tvaru koncovku

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>pracem, pracech, kostích</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>Postfix -hle u pronomin</i>	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0,02

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>mne × mě, něho × něj</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>třech, čtyřech</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>dvoum, oboum</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>lpl. dvěmi</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>Typ moci/moct, -i × -t</i>	1	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0,06

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>Typ mohu/můžu, mohou/můžou</i>	1	2	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0,08

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Typ <i>mazat</i> 1. os. sg. -i, 3. os. pl. -í	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Typ <i>krýt</i> 1. os. sg. -u, 3. os. pl. -ou	1	0	0	0	1	0	3	0	1	0	0	0	0,1

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Typ <i>kupovat</i> 1. os. sg. -u, 3. os. pl. -ou	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0,05

Daniela Písařovicová užívá ve svých textech varianty fonologické i morfologické nejednotně. Z variant, které se v těchto textech objevují, můžeme vyvodit preference moderátorky u jednotlivých případů variantnosti, ovšem i přesto se od těchto preferencí v některých případech odklání.

V kategorii fonologických variant dochází ze strany Písařovicové k narušování zásad informační kvality v užívání adverbíí *méně* a *lépe* a jejich stupňovaných tvarů. V textech má velké zastoupení tvar *(nej)míň* (7×), tvar *líp* se zde vyskytuje pouze jednou. Vedle nich se ovšem v textech objevily také náležitě tvary *lépe*, *méně* a *déle*. V užívání příslovce *také* preferuje Písařovicová jednoznačně hovorový tvar *taky*, který má v textech 15 výskytů, tvar *také*, jenž je neutrální, byl použit pouze jednou. Hovorový tvar preferuje moderátorka také v případě příslovce *dříve*, tvar *(nej)dřív* použila 4×, zatímco neutrální tvar *(nej)dříve* pouze jednou.

V užívání morfologických variant v textech Písařovicové dochází rovněž k narušování zásad informační kvality. Neustálené a nejednotné je používání koncovek *-é* a *-i* v kategorii Npl. životných maskulin. Písařovicová jednoznačně preferuje varianty neutrální s koncovkou *-é*, přesto se několikrát uchýlila i k hovorovým variantám s koncovkou *-i*, a to dokonce u týchž slov a v téže relaci (např. *lidi*, *policisti*, *Američani*, *demokrati*). V případě variantnosti sloves, která se konjugují podle vzorů *kryje* a *kupuje*, dochází k narušování zásad informační kvality pouze v kategorii 1. os. sg. indikativu přítomného času, a to tvary *děkuju* (3×) a *přeju* (6×). V kategorii 3. os. pl. indikativu přítomného času jsou naopak používány výhradně koncovky neutrální (*vyšetřují*, *ukazují*, *evidují*, *potřebují*, *žijí*). Z variant existujících v paradigmatu slovesa *mocet* se v textu vyskytuje pouze jediná, a to tvar ve 3. os. pl. indikativu přítomného času *můžou* (5×). Písařovicová tedy jednoznačně preferuje a používá pouze jednu z možných variant, a to tu méně vhodnou. Zcela nejednotné je v textech také užívání infinitivních koncovek *-i* a *-t*. Písařovicová užívá různé varianty i v případě téhož slo-

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>dvoum, oboum</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>lpl. dvěmi</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>Typ moci/moct, -i x -t</i>	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	1	1	0,08

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>Typ mohu/můžu, mohou/můžou</i>	0	0	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0,06

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>Typ mazat 1. os. sg. -i, 3. os. pl. -í</i>	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0,03

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>Typ krýt 1. os. sg. -u, 3. os. pl. -ou</i>	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0,02

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
<i>Typ kupovat 1. os. sg. -u, 3. os. pl. -ou</i>	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0,03

Projev moderátora Jakuba Železného není z hlediska porušování zásad informační kvality zcela korektní, ovšem oproti ostatním moderátorům chybí méně a preferuje spíše varianty neutrální.

Ve srovnání s ostatními moderátory narušuje Železný zásady informační kvality užíváním fonologicky odlišných tvarů adverbí zřídka. V jeho textech jednoznačně dominují výskyty tvarů (*nej*)méně (4×) a lépe (3×) nad hovorovým tvarem *nejlíp* (1×). Totéž platí o neutrálním tvaru slova také (16×) a nejdříve (4×). Tvar *taky* byl užít pouze jednou.

U variant morfologických se Železný dopouští porušování zásad informační kvality užíváním variant jak hovorových, tak i knižních. Avšak co se týče kategorie Npl. životných maskulin, u nichž si konkurují koncovky *-i* a *-é*, neuchyluje se Železný k užívání hovorové koncovky *-i* jako jeho kolegové. V textech se vyskytuje mnoho dokladů o jeho správném výběru variant v této kategorii (*lidé, specialisté, demokraté, kriminalisté, publicisté, policisté*). Železný jako jediný moderátor užil knižní koncovky v 1. os. sg. a 3. os. pl. indikativu přítomnosti u sloves konjugovaných podle vzoru *maže*. Jedná se o tvary *táží se* a *dokáží*. V těchto kategoriích sloves, která se deklinují podle vzorů *kryje* a *kupuje*, upřednostňuje Železný koncovky neutrální, které zaměnil s hovorovými pouze v několika případech výskytu tvarů *děkuju* (2×) a *přeju* (1×). V ostatních, početných případech užil koncovky *-i* a *-í* (*děkuji, přeji, kritizují, sužují, spolupracují, plánují, komplikují, kritizují* aj.). Z dubletních tvarů existujících v paradigmatu slovesa *mocet se* v textu vyskytují pouze varianty ve tvaru 3. os. pl. indikativu přítomnosti. Železný jako jediný z moderátorů použil neutrální tvar *mohou* (4×), vedle něj však i hovorovou variantu (*ne*)*můžou* (4×). Slovesa ve tvaru infinitivu, která mohou mít koncovky *-i* a *-t*, užil Železný ve všech případech s knižní koncovkou *-i*. Jedná se o tvary *moci* (2×) a *pomoci* (4×). U zájmen s postfixy *-to* a *-hle* volí Železný v naprosté většině varianty s neutrálním *-to* (*tuto, tento, této, tohoto, tomto, tyto* aj.), v jeho textech se však vyskytuje i několik variant s postfixem *-hle*, a to *téhle* (3×) a *tyhle* (1×).

Varianty, které hodnotíme jako stylisticky neutrální, jsou v projevech Železného poměrně ustáleny. V kategorii Npl. životných maskulin, kde je možné užít koncovky *-i* a *-ové*, upřednostňuje Železný koncovku *-i* (*republikáni, delegáti, praktici, akademici*), pouze v jediném případě užil koncovku *-ové* (*komplicové*). Užití koncovek maskulin neživotných a neuter vzoru město v Lsg. odpovídá stávajícím tendencím v jazyce. U slov domácích, která mají ve větě funkci příslovečného určení, dominuje koncovka *-e* (*vdole, ve voze, na venkově, na hradě, na západě, v roce, na základě*). Substantiva ve funkci předmětu, ale i přívlastku neshodného mají koncovku *-u* (*o pobytu, o incidentu*). O výběru koncovky rozhoduje také zařazení slova do spojení či frazeologie (např. *na bodu mrazu*) a také význam, v němž je slovo užito. Například slovo *řád* je v textu Železného (8. 2.) užito ve významu zařazení podle určité hodnoty ve spojení *v řádu let*. Pokud bychom však slovo *řád* použili ve významu souhrnu zásad, bylo by možné použít v Lsg. tvar *řádě*. Slovesné dublety, které existují v kategorii 3. os. pl. indikativu přítomnosti sloves, jež se konjugují podle vzoru *sázet*, jsou v textech Železného používány jednotně, a to s kmenotvornou příponou *-ejí* (*musejí, ucházejí, shánějí, docházejí, nabízejí, přecházejí, zkoušejí*).

5 MORFOLOGICKÁ ROVINA

.1 TEORETICKÁ ČÁST

Teoretické zázemí pro analýzu prostředků morfologické roviny z hlediska jejich použití ve stylovém typu zpravodajském poskytuje, jak vyplývá již z obecného teoretického zakotvení celého projektu, jednak funkčně pojatá stylistická teorie, jednak normativní teorie médií, normativní teorie společenské odpovědnosti.

Dílčí stylový typ zpravodajský patří k funkčním stylovým typům oficiálního rázu, kde se předpokládá jistá komunikační ustálenost až modelovost a kde jakékoliv jazykové aktualizace, a tím aktivizace textu jsou pocitovány jako nežádoucí. Tato ustálenost, jistá modelovost, popř. i závaznost až normativnost nejsou přitom vnímány negativně, spíše jsou v této sféře očekávány, dokonce vnímány jako její konstitutivní rys. To se projevuje velmi silně i ve výběru výrazových prostředků. Počítá se především s tím, že jednotlivé jazykové prostředky jsou již předtextově zatíženy jistou stylovou hodnotou zařazující je do příslušných funkčních stylových sfér. Při jejich přenosu do jiných sfér se však mohou stát prostředky příznakovými. Tato aktivizace textu pomocí stylově příznakových prostředků může ovšem hrát různou roli: může mít roli estetickou, může text ozvláštňovat, a přitahovat tak pozornost adresátů, může mít ale i roli persvazivní či dokonce manipulativní. Je ale nutno mít na paměti neustálý vývoj v hodnocení těchto stylových charakteristik, což může být dokonce impulzem pro vývoj jazykové normy.

Snaha o zvýšenou modelovost, formulační schematičnost, šablonovitost či stereotypnost výrazových prostředků vyplývá ze snahy plnit čistě informativní funkci a zajistit objektivitu, nezaujatost, nezkreslenost podávaných informací, a tím zamezit ovlivňování recipientů. Jako velmi užitečný nástroj pro hodnocení lingválních prostředků se jeví koncept informační kvality Jörgena Westerståhla (Westerståhl 1983). Tento koncept je založen na normativní teorii společenské odpovědnosti a definuje kvalitativní kritéria pro zpravodajskou funkční stylovou sféru. Jak bylo podrobněji probráno již jinde (srov. Jílek – Bednaříková 2015), je tato koncepce plně kompatibilní s teorií funkčně zaměřené stylistiky a s jejím pojetím informativní funkce jako funkce zakládající funkční stylový typ zpravodajský.

Z hlediska morfologické stránky zpravodajského textu jsou podstatné především požadavky na pravdivost a na neutralitu, jež s ní koreluje. Má-li být naplněn faktor pravdivosti,

musejí být události prezentovány bez hodnotících komentářů, a má-li být zpravodajství přesné a úplné, je nutno se vyhnout použití jakýchkoliv flexivních nebo slovtvorných prostředků, jež by uváděly adresáta v omyl. Korelující požadavek neutrality vyžaduje prostředky neutrální, nociónální, prostředky, jež vylučují přítomnost kontextové expresivity, jež neporušují stylovou neutralitu a jež nemají stylovou konotaci. Dalším hodnotovým faktorem, jenž má význam pro hodnocení morfologického ztvárnění zpravodajského textu, je faktor informativnosti. V něm jde především o srozumitelnost vyjádření a o bezproblémovou recepci a percepci dané zprávy adresátem. Neporozumění informací, její nepochopení či nezachycení mohou být zapříčiněny především jazykovými chybami.

Na základě obecných charakteristik vyplývajících z konceptu informační kvality a na základě identifikace příznakových prostředků nonkonformních s dílčím stylovým typem zpravodajským byla pro morfologickou rovinu zpracována taxonomie jazykových prostředků, jež mají potenciál porušovat normu mediálního zpravodajství. Tato taxonomie má podobu analytického nástroje, využitelného pro hodnocení zpravodajské produkce (srov. Jílek – Bednaříková 2015). Nástroj pro posouzení morfologických prostředků byl aktualizován pro potřeby aktuálního projektu, a to tak, že byly nejprve vyděleny a v příslušné kapitole samostatně zpracovány prostředky morfonologické a prostředky naplňující specifikum, jímž je charakteristický převážně flexivní typ jazyka jako čeština, a to tvarové dublety s příznaky nacházejícími se na ose archaičnost/knižnost – neutralnost – hovorovost. S touto osou pracuje i tato kapitola, zaměřující se na gramatické prostředky funkční morfologie (jednotlivé morfologické kategorie), na specifická (stylově příznaková) užití jednotlivých slovních druhů (a jejich tvarů) a na prostředky tzv. lexikální morfologie (o pojetí lexikální morfologie srov. Bednaříková 2009).

Tab. 1 – Taxonomie jazykových prostředků z pohledu zásad informační kvality – prostředky funkční morfologie

Morfologický prostředek	Hodnotové faktory informační kvality		
	Pravdivost	Informativnost	Neutralita
PÁD			
Nominativ jmenovací			Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) administrativní styl

Genitiv záporový, adverbální genitiv, genitiv srovnání, genitiv vlastnosti	Přítomnost hodnocení		Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) knižní
Dativ etický	Přítomnost hodnocení		Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) emocionální zbarvení
Dativ posesivní, dativ in/commodi	Přítomnost hodnocení		Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) emocionální zbarvení
Dativní vazba typ: <i>učit se čemu</i>			Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) knižní
Vokativ typ: <i>pane Novák!</i>		ANO	Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) nespisovné
ROD			
Záměna rodu (typ <i>datum, téma</i>)		Jazyková chyba	
Záměna rodu či životnosti (typ: <i>chlap líná, najít hřiba</i>)	Přítomnost hodnocení		Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace)
Typ: <i>kníže</i> (jako neutrum)		ANO	Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) zastaralé
Typ: <i>brambor</i> × <i>brambora</i>		ANO	Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) oblastní (Čechy × Morava)
ČÍSLO			

Plurál (místo singuláru) jako prostředek anonymizace (<i>zvažovali jsme to, nerozhodli o tom</i>)	Nepřesnost vyjádření		Zastření osobní odpovědnosti
Plurál majestatikus			Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) archaizační
ČAS			
Prézens místo préterita, prézens historický	Nepřesnost vyjádření		Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) dynamičnost vyjadřování, umělecký styl
Futurum pro vyjádření modality (typ: <i>bude tam</i>)	Nepřesnost vyjádření		Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) hovorové
GENUS VERBI			
Opisné pasivum			Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) knižní
Reflexivní pasivum, impersonální konstrukce (<i>se</i>)	Nepřesnost vyjádření		Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace)
Být + adjektivizované pasivní participium (<i>-ý</i>)	Nepřesnost vyjádření		
MODUS VERBI			
Imperativ			Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) apelovost

Tab. 2 – Taxonomie jazykových prostředků z pohledu zásad informační kvality – prostředky flexivní morfologie (slovní druhy a jejich tvary)

Morfologický prostředek	Hodnotové faktory informační kvality		
	Pravdivost	Informativnost	Neutralita
Nenáležité skloňování cizích slov		Jazyková chyba	
Nenáležité skloňování cizích slov a vlastních jmen		Jazyková chyba	
Jmenné tvary adjektiv			Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) knižní
<i>týž, již (= kteří)</i>			Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) knižní
Frekvence <i>ten, tento</i>	Přítomnost hodnocení		Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) emocionálně zabarvené
<i>onen</i>	Přítomnost hodnocení		Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) módní
Přechodníky			Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) knižní
<i>mimo</i> + G		Jazyková chyba	Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) nespisovné
<i>na</i> × <i>v</i> (typ: <i>na prodejně</i>)		Jazyková chyba	Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) nespisovné

Typ: <i>je to o tom</i>			Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) módní, statické jevy chápány jako děje, dynamizující
<i>potažmo, vůči, stran</i>			Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) módní, statické jevy chápány jako děje, dynamizující
Záměna <i>vinou</i> × <i>díky</i>		Jazyková chyba	
<i>kéž, nechtě</i>	Přítomnost hodnocení		Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) knižní
Citoslovce	Přítomnost hodnocení		Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) emocionální zabarvení

Tab. 3 – Taxonomie jazykových prostředků z pohledu zásad informační kvality – prostředky lexikální morfologie

Morfologický prostředek	Hodnotové faktory informační kvality		
	Pravdivost	Informativnost	Neutralita
Deminutiva	Přítomnost hodnocení		Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) expresivní, emocionálně zabarvené, popř. slangové, profesní
Prefixy <i>od-</i> , <i>vy-</i> , <i>na-</i> (typ: <i>odškolit, vyhodnotit, navýšit</i>)			Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) módní

Hromadění prefixů (typ: <i>předodsouhlasit</i>)			Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) módní
<i>-isko místo -iště</i>			Příznakové, aktualizační
<i>-án × -ák</i>	Přítomnost hodnocení		Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) <i>-ák</i> nespisovné
<i>-elní</i> (typ: <i>aktuální</i>)			Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) zastaralé
Nepřechylování		ANO	Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) nespisovné, případně hovorové
Typ: <i>paní doktor</i>			přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) zastaralé
Univerbizace (typ: <i>sekáč, plzeň</i>)	Přítomnost hodnocení	ANO	Přítomnost kontextové expresivity (porušení stylové neutrality, stylová konotace) nespisovné, popř. hovorové
Zkratky a zkratková slova		Zvyšují nesrozumitelnost	

Gramatické prostředky funkční morfologie – morfologické kategorie

Morfologické kategorie (morfologické prostředky – srov. Komárek – Kořenský – Petr – Veselková 1986) jsou zobecněním gramatických informací vyplývajících buď ze struktury věty (jako reflexe relací mezi pojmenovávanými objekty reality), nebo z aktu pojmenovávání (onomaziologického). Mezi nejsledovanější morfologické kategorie z hlediska potenciálního narušení informační kvality patří ze jmenných kategorií pád (především pád tzv. sémantický), jmenný rod a číslo, ze slovesných kategorií pak čas, slovesný rod a slovesný způsob (ten

ovšem jen okrajově, protože spadá spíše do studia způsobů vyjadřování modalit, tedy prostředků syntaktických).

Pokud jde o vyjadřování pádových relací, zaslouží si pozornost především sémantická užití pádu, ať už jde o primární, či sekundární funkce příslušných pádů. České gramatické a stylistické popisy uvažují v tomto ohledu např. o tzv. nominativu jmenovacím, jenž je doménou administrativního stylu, či o genitivu, jenž je vlastně stylisticky příznakovou (knižní) konkurenční variantou akuzativu. Jedná se hlavně o genitiv záporový. Stylisticky příznakový je i genitiv partitivní. Sémantickým pádem, jenž má poměrně silné emociální zabarvení, je dativ ve své primární, tj. adverbální funkci. Jde hlavně o dativ etický, ale rovněž o dativ posesivní a prospěchový. Tyto tzv. volné dativy mají schopnost vyjadřovat zainteresovanost mluvčího na některé části výpovědi, popř. na celém jejím obsahu. Někdy se mluví i o vztahení do sféry zájmu (srov. např. Poldauf 1964, Bednaříková 1987, 1996, 2001). Naopak některé dativy ve své sekundární funkci, tedy jako objektové komplementy (např. typ *učit se čemu*) jsou nahrazovány akuzativem. Ten byl původně hodnocen jako nespisovný, ale nyní je již vnímán nepříznakově, a dativní vazby tak nabývají rázu knižního. Vokativ má funkci apelativní a jako takový není součástí větné struktury. Příznakově ale působí jeho „nerealizace“, např. oslovení typu „*pane Novák!*“. Při všech těchto specifických použitíh pádu jde především o porušení stylové neutrality či o vnášení stylových konotací (expresivity, emocionálního zabarvení, knižnosti) do textu, a tím o potencionální zásah do neutrality zpravodajství. Stylové konotace (zainteresovanost, emocionalita apod.) navíc mohou podsouvat hodnocení dané zprávy jejímu recipientovi, a tím ho jistým způsobem ovlivnit, stejně tak i jeho následné konání. Chybné použití slovesných pádových vazeb pak může vést k nižší srozumitelnosti textu.

U jmenného rodu ve funkci onomaziologické či syntaktické jde především o záměnu rodu a životnosti. Tato záměna může být nemotivovaná, a je pak hodnocena jako jazyková chyba (např. nesprávné použití rodu u přejatých slov), nebo motivovaná, vnášející do textu stylové konotace a expresivitu. Může jít např. o porušení rodové kongruence nebo o záměrné využití flexe životných maskulin. Stylovou neutralitu porušuje i zastaralé, až archaické používání původních koncovek neuter u některých maskulin nebo oblastních variant v rodovém rozlišení. Porušení stylové neutrality je projevem porušení faktoru neutrality, jazykové chyby opět mohou vést ke ztížené srozumitelnosti projevu, a tím k narušení faktoru informativnosti.

U morfoložické kategorie čísla jde především o jeho příznakové využití jako prostředku anonymizace, což potencionálně vede k silnému zastření osobní odpovědnosti. V důsledku je tak narušen faktor pravdivosti. Jiným případem je tzv. plurál majestatikus, jenž nese silné zatížení archaizační, čímž porušuje faktor neutrality.

Ze slovesných morfoložických kategorií mohou hrát roli především slovesný čas a genus verbi. Oblast specifického využití slovesného způsobu patří do oblasti modalit (v kombinaci

s použitím 1. osoby singuláru lze ve funkčně morfologických popisech uvažovat o imperativu), kategorie tzv. vidu má spíše charakter prostředku lexikálního.

Pokud jde o slovesný čas, nejčastější jsou různé záměny časových forem. Z nich nejzávažnější je využití forem přítomnosti místo préterita, v některých případech může jít rovněž o tzv. prézens historický, prvek silně beletrizující. Tyto formy, specifické pro umělecký funkční styl, celkově zvyšují dynamičnost vyjadřování. Ve zpravodajství však působí silně příznakově. Do oblasti modalit patří použití futura (typ *bude tam*), což však nese konotace hovorového vyjadřování. Pokud jde o genus verbi, je jako spíše knižní prostředek vnímáno pasivum opisné. Pasivum reflexivní bývá sice považováno za neutrální, spolu s impersonálními konstrukcemi však slouží k dekonkretizaci či anonymizaci činitele děje. Všechny zmíněné jevy mohou narušovat stylovou neutralitu, a tím i neutralitu zpravodajského textu.

Prostředky flexivní morfologie (slovní druhy a jejich tvary)

Vedle flexe se jistým způsobem podílejí na (ne)dodržování nociality a informativnosti textu i některé slovní druhy (případně některé jejich specifické tvary). Výraznou jazykovou chybou vedoucí ke zhoršené percepci může být nenáležité skloňování cizích slov či proprií, hlavně antroponymů či toponymů. Jako stylově zabarvená se v textu chovají některá deiktická slova, např. demonstrativa, a to zvláště tehdy, mají-li v textech příliš vysokou frekvenci. Některá zájmena jsou považována za knižní, jiná jsou zase vnímána jako projevy jazykové módnosti. Jako knižní jsou hodnoceny i jmenné tvary adjektiv. Ze slovesných tvarů mají příznak knižnosti např. přechodníky.

Na (ne)dodržování nociality a informativnosti textu mohou mít podíl i slovní druhy synsemantické, jako jsou předložky a částice, dále specifický slovní druh interjekcí. U předložek může jít např. o chybné použití předložky s daným pádem. Jako nespisovné jsou hodnoceny případy užití předložky *na* místo náležité předložky. Typ *je to o tom* pak vnáší do textu dynamizující tendence, kdy jevy statické mohou být pojímány jako dynamické. Nadto je takové použití předložky *o* vnímáno jako jev jazykové módy. Některé předložky jsou navíc hodnoceny jako knižní, jiné jako módní. Záměna některých předložek je pak jazykovou chybou. Částice nesou potenciálně nepřipustné hodnocení, některé mohou mít i charakter knižní. Citoslovce jsou již svou podstatou emocionálně zabarvené. Knižnost prostředků, ale i jejich módnost či dynamizující schopnost nese v sobě potenciál k porušení faktoru neutrality, možná přítomnost hodnocení u některých prostředků, např. u interjekcí či partikulí, zase porušuje i faktor pravdivosti. Nespisovné použití předložek či jazykové chyby se týkají faktoru srozumitelnosti.

Nežádoucí přítomnost hodnotících rysů u některých podob slovních druhů, nadužívání některých z nich, např. demonstrativů či jejich módních podob, porušuje potenciálně faktor prav-

divosti. Veškerá interdialektická užití či evidentní jazykové chyby ve flexi se mohou stát zdrojem nesrozumitelnosti.

Prostředky lexikální morfologie

Nejfrekventovanějším a nejtypičtějším prostředkem lexikální morfologie (slovotvorby) je v češtině bezesporu derivace. Některé slootovorné formanty, především sufixy, nesou vedle svého zobecněného onomaziologického a slootovorného významu i předtextové konotace stylové. Některá použití sufixů mohou působit příznakově. Jsou sufixy s výraznou konotací deprecia- tivní, jiné jsou zase považovány za zastaralé či vnímány dokonce jako projev nedostatečné ja- zykové kultury.

Typem sufixace (převážně) je v češtině i tvoření deminutiv, ovšem jejich používání je celko- vě vnímáno jako expresivní, emocionálně zabarvené. V některých případech může jít dokonce o užití slangové či profesní. Pomocí sufixace (vedle konverze) jsou většinou tvořena i přechý- lená jména. Nepřechylování je v neutrálních spisovných projevech však považováno za přízna- kové. To se týká i zastaralých nepřechýlených podob typu akademických titulů či názvů profesí užitých v oslovení dotyčné osoby ženského pohlaví.

Pokud jde o prefixy, je někdy módní záležitostí prefixy hromadit, nebo některých z nich nená- ležitě nadužívat.

Jiným, pro současnou češtinu typickým slootovorným procesem je vytváření jednoslovných pojmenování z víceslovných, a to pomocí tzv. univerbizace. Některé z univerbismů jsou stále hodnoceny jako nespisovné, jiné se postupně dostávají do hovorové vrstvy jazyka. Projevem snahy o jazykovou ekonomii je i tvoření zkratk a zkratkových slov. Jejich nadužívání však může zvyšovat nesrozumitelnost textu.

Slootovorné prostředky a slootovorné procesy se tak mohou podílet na zvyšování zásahů do stylové neutrality a nociónálnosti textu. Některé nesou silné stylové příznaky, a tím disponují potenciálem porušit hodnotový faktor neutrality. Ty, které jsou pak přímými jazykovými chyba- mi či trpí jistou neprůhledností (zkratky a zkratková slova), přispívají k nesrozumitelnosti textu. Některé ze slootovorně utvořených slov (především deminutiva, pojmenování záměrně nepře- chýlená, slova vytvořená pomocí stylově příznakových sufixů) mají potenciál evaluační, a tak mohou narušit i aspekt pravdivosti.

Prostředky funkční morfologie i prostředky morfologie lexikální nejsou na první pohled tak výrazné jako prostředky zvukové, lexikální nebo syntaktické. Přesto v sobě skrývají silný, ač implicitní potenciál porušovat stylovou neutrálnost, mohou nést skrytá hodnocení (nebo jisté hodnocení recipientovi podsouvat), mohou zvyšovat kontextovou expresivitu i emocio- nální zabarvení textu, jsou potenciálně využitelné pro zvyšování dynamičnosti a narativního potenciálu daného zpravodajského sdělení. Některé z nich, např. chybná flexe či nesprávné

užití slovotvorného formantu, mohou přispět k nižší srozumitelnosti sdělovaného obsahu. I z těchto důvodů je žádoucí se jimi v morfologické části analýzy zpravodajských sdělení zabývat.

5

.2 ANALYTICKÁ ČÁST

Analytická část kapitoly zaměřující se na morfologickou rovinu jazykového popisu vychází z teoretického rámce vymezeného v teoretickém ukotvení celého projektu (srov. kap. 2) a ze specifík teoretického zázemí pro popis morfologických prostředků z hlediska jejich použití ve stylovém typu zpravodajském, jež jsou vyložena v teoretické části této kapitoly (srov. 5. 1). Způsob analýzy je uplatněním metodiky popsané v teoretickém ukotvení projektu (srov. kap. 2), tzn. že pro analýzu byl zvolen časový úsek cca 60 minut pro každého ze 4 moderátorů, tj. dvanáct pěti-minutových vzorků. Výsledky analýzy jsou zapsány do tabulek a kvantifikovány. Pořadí tabulek sleduje pořadí jazykových jevů uvedených v rámci taxonomie jazykových prostředků, jež mají potenciál porušovat normu mediálního zpravodajství. Tato taxonomie byla zpracována do podoby analytického nástroje, jenž je využitelný pro hodnocení zpravodajské produkce (srov. Jílek – Bednaříková, 2015). Teoretická část kapitoly uvádí aktualizaci této taxonomie pro potřeby projektu.

Tabulky jsou rozděleny dle hodnotových faktorů informační kvality, a to na tabulky sledující faktor faktičnosti (tab. I) a faktor nestrannosti (tab. II). Tabulky týkající se faktor faktičnosti jsou rozděleny na tabulky zabývající se aspektem pravdivosti (tab. I.A) a tabulky vyrovnávající se s aspektem informativnosti (tab. I.B).

Jednotlivé analyzované komunikáty jsou řazeny dle vysílacích dnů. V tabulkách je uveden absolutní počet výskytů jednotek v denním vzorku, poslední pole tabulky pak uvádí průměrný výskyt na jednu minutu komunikátu moderátora. Průměr je spočítán jako podíl součtu všech absolutních výskytů jevu v denních vzorcích a součtu délky všech promluv moderátora ve vzorku v minutách.

I. FAKTOR FAKTIČNOSTI

A) ASPEKT PRAVDIVOSTI

PROSTŘEDKY PORUŠUJÍCÍ KRITÉRIUM PŘESNOSTI A ABSENCE HODNOCENÍ

1) PÁD – SÉMANTICKÉ POUŽITÍ PÁDU: genitiv záporový, genitiv partitivní

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0,07

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

2) PÁD – SÉMANTICKÉ POUŽITÍ PÁDU: dativ posesivní, dativ in/commodi

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	3	1	0	0	0	0	1	3	0	1	0	0	0,15

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	2	1	1	1	0	1	0	0	0	2	1	0	0,15

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	1	3	2	0	0	2	1	1	1	2	1	0,23

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	3	0	0	2	1	1	1	3	2	3	1	2	0,32

3) ČÍSLO – plurál (místo singuláru) jako prostředek anonymizace

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	2	0,07

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	1	2	0	0	0	0	2	1	4	2	0,2

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	2	0	0	0	1	1	2	0	0	1	0	0	0,12

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	2	0	3	2	0	1	1	0	0	0	0	0,15

4) ČAS – přezens místo préterita

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	0	0	2	3	0	0	3	0	0	0	1	0,15

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	0	0	2	0	0	0	1	0	4	0	0,12

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

5) GENUS VERBI – reflexivní pasivum, impersonální konstrukce (se)

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	2	2	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0	0,13

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	3	6	3	4	5	2	7	0	3	2	3	4	0,7

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	2	2	1	3	2	3	0	5	3	2	3	5	0,52

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	1	1	2	1	2	3	5	2	0	3	2	3	0,42

6) GENUS VERBI – být + adjektivizované pasivní participium (-ý)

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0,05

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0,02

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0,03

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	1	0	0	2	0	0	0	0	1	1	0,08

7) SLOVNÍ DRUHY – frekvence demonstrativ

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	15	5	5	4	8	6	22	6	12	8	12	4	1,78

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	17	12	6	16	10	15	16	13	21	9	26	14	2,92

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	6	7	3	4	6	5	4	3	13	3	5	12	1,18

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

13) SLOVOTVORBA – univerbizace

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,02

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

14) SLOVOTVORBA – zkratky a zkratková slova

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	1	0	4	2	0	7	0	0	0	8	1	0,38

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	4	2	2	2	0	1	1	0	0	1	0,22

16) PÁD – SÉMANTICKÉ POUŽITÍ PÁDU: dativ posesivní, dativ in/commodi

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	3	1	0	0	0	0	1	3	0	1	0	0	0,15

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	2	1	1	1	0	1	0	0	0	2	1	0	0,15

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	1	3	2	0	0	2	1	1	1	2	1	0,23

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	3	0	0	2	1	1	1	3	2	3	1	2	0,32

17) ČÍSLO – plurál (místo singuláru) jako prostředek anonymizace

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	2	0,07

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	1	2	0	0	0	0	2	1	4	2	0,2

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	2	0	0	0	1	1	2	0	0	1	0	0	0,12

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	2	0	3	2	0	1	1	0	0	0	0	0,15

18) ČAS – prézens místo préterita

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	0	0	2	3	0	0	3	0	0	0	1	0,15

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	0	0	2	0	0	0	1	0	4	0	0,12

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

19) GENUS VERBI – opisné pasivum

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0,02

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	1	0	0	1	0	0	0	2	0	0	0	0,07

23) SLOVNÍ DRUHY – adjektiva *týž, již*

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0,03

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

24) SLOVNÍ DRUHY – frekvence demonstrativ

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	15	5	5	4	8	6	22	6	12	8	12	4	1,78

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	17	12	6	16	10	15	16	13	21	9	26	14	2,92

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	6	7	3	4	6	5	4	3	13	3	5	12	1,18

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

32) SLOVOTVORBA – zkratky a zkratková slova

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	1	0	4	2	0	7	0	0	0	8	1	0,38

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	4	2	2	2	0	1	1	0	0	1	0,22

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	1	6	2	3	0	7	3	2	1	3	3	0,52

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	1	2	0	1	3	0	2	1	4	0	4	0	0,3

Výsledky analýzy

První část analýzy se zaměřila na prostředky, jež se vymykají požadavkům konformity s dílčím stylovým zpravodajským typem. Ze základních hodnotových faktorů objektivity byly v analýze sledovány pravdivost a informativnost jako aspekty faktičnosti a neutralita (korelující s pravdivostí) jako aspekt nestrannosti. V souladu s teoretickou částí morfologické části projektu byly prostředky rozděleny na prostředky funkční morfologie, tj. stylově příznaková použití některých morfologických kategorií a specifické využití některých nezákladových slovních druhů, a na příznakové prostředky flexivní morfologie, především na slovtvorný proces derivace (prefixace a sufixace), popř. na univerbizaci a abreviaci.

Kritérium pravdivosti, a tím kritérium přesnosti vyjádření a absence hodnocení porušují, jak ukázaly výsledky analýzy, především sémantická využití některých pádů, využití tvarů plu-

rálu místo singuláru, použití tvarů přítentu místo préterita, některé impersonální konstrukce a reflexivní pasivum a chybné použití konstrukce s adjektivizovaným pasivním přičestím místo opisného pasiva. Z těchto gramatických prostředků se jako nejvýznamnější ve zkoumaném vzorku jeví používání dativu se sémantickou funkcí, využívání (či spíše zneužívání) plurálu a nadužívání reflexivního pasiva spolu s impersonálními konstrukcemi. Pokud jde o primárně sémantické užití dativu, je to z hlediska češtiny nejexponovanější prostředek tzv. třetího syntaktického plánu (srov. Poldauf, 1964, Bednařiková, 1987, 1996, 2001). Jde totiž o zvláštní rovinou prostředků, jež mají schopnost uvádět obsah výpovědi ve vztah k jedinci a jeho přirozené schopnosti vnímat, soudit a hodnotit. Vychází se z toho, že jedinec má určitý druh zájmu na obsahu komunikátu (nebo jeho části). Tato zájmová účast (zajímavost) může mít jak emocionální, tak intelektuální bázi. Touto (spíše textovou) rovinou jsou do textu vnášeny projevy osobního vztahu a postoje autora k obsahu komunikátu, dále projevy jeho zájmové účasti a angažovanosti v komunikačním aktu. Využití tohoto prostředku ve zpravodajství implicitně (a pravděpodobně podvědomě) přináší výrazný rys hodnocení zprávy, či zaujetí osobně motivovaného postoje. Jako příklad mohou sloužit vyjádření typu *Mnoho měst nejen na Moravě řeší vážný problém* (Michal Kubal). *Ubývají jim obyvatelé. Živnostník, který si ho platí dobrovolně, ... Nově si teď už ani nemůžou rozsvítit na společných chodbách.* (Jakub Železný), *...proč se některým pacientům vrací rakovina.* (Daniela Písařovicová). *...kolik lidí si pro odškodné přišlo..., Přestupková komise si naopak pozve muže, který se snažil jejich transparenty poškodit.* (Marcela Augustová).

K nepřesnosti vyjádření přispívá i záměna plurálu a singuláru. Obvykle jde o prostředek anonymizace, a tím vlastně i svého druhu deagentizace, srov. př. *...a ještě víc sněhu naměřili třeba v Jizerských horách* (Jakub Železný), popř. o vtažení příjemce zprávy přímo do děje, a to při použití 1. osoby plurálu, srov. př. *O téhle fotografii, pořízené průmyslovou kamerou dnes ráno na bruselském letišti, jsme už mluvili.* (Michal Kubal), *když mluvíme tedy o zálohovém výživném* (Daniela Písařovicová), *A teď se živě vracíme do Washingtonu* (Jakub Železný).

Ne příliš časté, avšak velmi aktivizující a stylově příznakové byly případy využití přítentu místo préterita jako dynamizujícího prostředku. V některých zpravodajských vstupech jich bylo využito tak, že se divák stal téměř aktivním účastníkem dynamicky vyprávěné zprávy, jako by šlo o nějaký příběh, srov. *Kolem osmé hodiny ráno otřásají odletovým terminálem bruselského letiště 2 výbuchy. Na místě zůstávají desítky mrtvých nebo raněných. Situace je nepřehledná. Zraněné evakuují do jednoho z hangárů nebo do budovy hotelu v areálu letiště. Teroristi udeřili v odletové hale. Takhle to místo vypadalo ještě krátce před osmou. Pak se ozvaly 2 výbuchy. Na místě zůstala totální zkáza.* (Michal Kubal).

Mezi statisticky významnější prostředky narušující aspekt pravdivosti patří prostředky deagentizace. Sem se řadí především stylisticky příznakové užití reflexivního pasiva a dále

chybné používání konstrukce s adjektivizovaným pasivním participiem. Je nutno totiž zdůraznit, že jde vlastně o vztah mezi participanty sémantické struktury a jejich syntaktickým vyjádřením, a přitom hlavně o to, jakým způsobem (a zda vůbec) je formálně signalizována přítomnost tzv. činitele či nositele děje. Za využití reflexivního pasiva či impersonálních konstrukcí je agens obligatorně zcela odstraněn, a tak dochází k jeho anonymizaci. Hlavním prostředkem se zde tedy stávají reflexivní pasivum či reflexivní formy sloves. Tyto reflexivní tvary jsou sice hodnoceny jako stylově nepříznakové, ale mohou v sobě nést implicitní hodnocení zpravované situace jako události, za niž nikdo nenese odpovědnost, popř. jako o události, jež má zevšeobecňující charakter. O tom svědčí příklady typu *V Bruselu se bude jednat o uprchlících, se v západním tisku mluvilo, Donald Tusk upozorňuje, že se právě v těchto dnech rozhoduje...* (Michal Kubal), *V Moskvě se demonstrovalo za propuštění politických vězňů* (Jakub Železný), *kde se bude pracovat, jezdí se v Česku bez problému?* (Daniela Písařovicová).

Výjimečně se vyskytl jeden vážnější jev, zasahující především přesnost zpravodajství, a to používání adjektivizovaného participia místo perifrastického pasiva. Šlo především o případy, kde se evidentně jednalo o děj, ale ten byl zmíněným prostředkem, tzv. rezultativem, vyhodnocen jako stav (výsledek děje vedoucí k danému stavu), srov. *Až do Velikonoční neděle budou tuzemské chrámy navštěvované víc než jindy v roce* (Daniela Písařovicová).

Ze specifického využití některých nezákladových slovních druhů je statisticky významnější především využívání demonstrativ. Demonstrativa sama o sobě, plní-li svou obecnou funkci odkazovací, jsou neutrální (výjimkou je např. knižní, poněkud ovšem módní *onen*). Ve zpravodajských textech jde však o frekvenci jejich využití, jež velmi často vede k jejich nadužívání, a tím k podvědomému upozorňování na některé části textu, případně k emocionálnímu zabarvení příslušných pasáží.

Z prostředků lexikální morfologie stojí za zmínku pouze vyšší frekvence použití některých zkratk a zkratkových slov, což může vést k menší srozumitelnosti textu.

Všechny výše zmíněné prostředky (s výjimkou abreviace) současně narušují korelující faktor nestrannosti, a to v jeho aspektu neutrality. Tento aspekt se týká především nociality, a tím neutrálnosti používaných jazykových prostředků. Mírou překročení tohoto požadavku, tedy vnášením expresivity, citového hodnocení, porušení stylové hodnoty apod., se tak částečně překrývá s aspektem pravdivosti.

Druhá část analýzy se zaměřila na to, nakolik moderátoři akceptují předpokládaný diskurz mediální instituce, nakolik se v užívání jednotlivých jevů shodují, tudíž nakolik se diskurz stal součástí jejich stylu, či nakolik se působením subjektivních stylovotvorných faktorů od sebe liší. S využitím taxonomie jazykových prostředků s potenciálem narušit objektivitu zpravodajství a s pomocí analýzy jednotlivých zpravodajských úseků byly identifikovány nadindividuální rysy konvenující (pravděpodobně) s diskurzem mediální instituce a rysy individuální ovlivněné

subjektivními stylovými faktory. Z prostředků funkční morfologie, jež mají dle taxonomie potenciál narušit hodnotové faktory faktičnosti (především pravdivost) a nestrannosti (především neutralitu), se jako nadindividuální jeví užívání sémantického dativu jako prostředku vtažení komunikovaného obsahu do sféry zainteresovanosti, zneužívání plurálu jako prostředku anonymizace či v kombinaci s 1. slovesnou osobou jako prostředku vtažení příjemce zprávy do „děje“, využívání impersonálního *se* a reflexivního pasiva jako prostředku degradace činitele děje (a tím zamlčování osobní odpovědnosti) a nadužívání demonstrativ jako prostředku zvýrazňování některých částí zprávy. Z prostředků lexikální morfologie se ve zpravodajských úsecích všech moderátorů vyskytují zkratky a zkratková slova, jež mohou znesnadnit percepci dané zprávy.

Některé z prostředků se však jeví jako zcela individuální, pravděpodobně jako produkt působení některých ze subjektivních stylových faktorů. Jde hlavně o využití prézentu místo préterita jako narativního prostředku, jež má schopnost převést zprávu do vyprávění nějaké události, při níž je příjemce jakoby aktivně přítomen. Tímto dynamizujícím jazykovým prostředkem disponují velmi často Marcela Augustová a Michal Kubal, ostatní jej nevyužívají vůbec. Daniela Písařovicová i Jakub Železný si na druhé straně oblíbili poněkud knižní slovesný tvar, v textech tohoto typu spíše příznakový, a to perifrastické pasivum. Ojedinělým individuálním rysem je dále využívání imperativu jako prostředku přímého oslovení příjemce zprávy a jeho vtažení do popisované události. Tento prostředek je charakteristický pro Michala Kubala.

Třetí část analýzy si všímá konformnosti užitých prostředků se zpravodajským stylovým typem a s požadavky jazykové kultury. V souhrnu lze říci, že ve sledovaných jevech zachovávali všichni moderátoři noremnost užitých jazykových prostředků, nepohybovali se většinou ani v hraničních pásmech (tzv. hovorovost). Výjimkou jsou ojedinělé prohršky při deklinaci proprií (hlavně antroponym), při naprosto vzácné záměně předložky *v* za (*v* tomto kontextu) hovorové *na* a jediný příklad nespisovné univerbizace pomocí příznakového sufixu *-ák*.

Závěrem lze zhodnotit, že prostředky funkční a lexikální morfologie nejsou tak četné jako prostředky z jiných jazykových rovin. Nejsou na první pohled dokonce ani tak zřetelné, působí spíše implicitně. Přesto mohou hrát důležitou roli při vnímání dané zprávy. Jejich užitím (např. pomocí dativu se sémantickou funkcí, nadužíváním demonstrativ, anonymizací událostí pomocí impersonálních konstrukcí či plurálových tvarů sloves) může být recipientovi podsouváno hodnocení dané události či apriorní emotivní postoj.

6 LEXIKÁLNÍ ROVINA

.1 TEORETICKÁ ČÁST

ZPRAVODAJSKÁ LEXIKÁLNÍ VRSTVA Z POHLEDU ZÁSAD INFORMAČNÍ KVALITY

Výrazové prostředky lexikálního jazykového plánu sehrávají při převodu reality do jazykového znakového systému primární roli. Důvodem je, že se jedná o nejmenší plnovýznamové jazykové znakové prostředky.

Při aplikaci normativního konceptu zásad informační kvality (viz výše „Zásady informační kvality – objektivita“) se lexikální roviny netýkají všechny jeho aspekty, respektive dílčí kritéria. Z faktoru faktičnosti jde o kritérium úplnosti (jedno ze tří dílčích kritérií pravdivosti), jež souvisí zejména se zpracováním sdělení na textové úrovni¹, z vnitřní lingvistiky souvisí se syntaktickým ztvárněním výpovědí. Lexika, ale ani dalších systémových jazykových prostředků vnitřní lingvistiky se netýká rovněž aspekt relevance a související proporcionality, a to ani vnitřní, jež se týká textové roviny², ani vnější, která s jazykovým ztvárněním události nesouvisí vůbec.³ Z faktoru nestrannosti se systémových prostředků vnitřní lingvistiky, tedy ani lexikální roviny, netýká aspekt vyváženosti, jde o požadavek ovlivňující textovou podobu sdělení.⁴

Z faktoru faktičnosti jsou pro lexikální rovinu naopak relevantní dílčí kritéria aspektu pravdivosti, a to přesnost označení skutečnosti a absence hodnocení, dále pak aspekt informativnosti, zjednodušeně srozumitelnosti. Z faktoru nestrannosti se pak jedná o aspekt neutrality.⁵

Upozornit je nezbytné také na skutečnost, že jeden lexikální prostředek může mít potenciál porušit současně více než jeden aspekt (či kritérium) zásad informační kvality.

1 Jedná se o předpoklad přítomnosti přímé či kontextuální odpovědi na základní otázky „kdo, kde, kdy, co“, jež je součástí všech textových zpravodajských vzorců.

2 Souvisí s kompozicí komunikátu, dodržním, respektive porušením standardizovaného textového vzorce, řazením informací a proporcionalitou v rozsahu řazených informací.

3 Týká se řazení informací v periodiku či zpravodajské relaci.

4 Týká se povinnosti uvést protichůdné názory, informace, formy jejich zprostředkování, rozsahu a umístění v textu.

5 Podrobně Jílek – Bednaříková 2015: s. 12–13, 35.

Užití lexikálních prostředků ve zpravodajských komunikátech nahlížíme při aplikaci normativního konceptu zásad informační kvality primárně onomaziologickou optikou. Vycházíme z procesuálního předpokladu, že původce podřizuje podobu zpravodajského komunikátu cíli vyrovnat informační obsahy mezi svým vědomím a vědomím příjemce, snaží se podat o události, skutečnosti vnější reality, nociónální, věcnou informaci odrážející skutečný stav. Tomuto cíli v procesu označování podřizuje výběr typů pojmů a jim odpovídajících pojmenování (lexikálních prostředků) v základních onomaziologických kategoriích substancí (organických, neorganických), jevů, vlastností, dějů, stavů a okolností, rovněž jejich vzájemných vztahů (Jílek – Bednaříková 2015: s. 35).

TERMINOLOGICKÉ POZNÁMKY

Dále budeme pracovat s termíny pojem a obsah pojmu. Pojem chápeme ve smyslu zobecnělého a stabilního neutrálně intelektuálního odrazu podstatných a určujících znaků (vlastností jevu) pojmenovávané skutečnosti, denotátu, ve vědomí. Obsah pojmu pak představuje souhrn určujících znaků pojmu vyjádřených jednotlivými sémy. Za synonymní označení lze považovat spojení pojmový význam. Jazykový význam je jazykově formulovaný odraz skutečnosti ve vědomí, schopný plnit funkci sdělování.

Zásadní rozdíl mezi obsahem pojmu (pojmovým významem) a jazykovým významem (byť někteří lingvisté oba termíny považují za označení téhož), je dán tím, že jazykový význam, na rozdíl od významu pojmového, obsahuje kromě denotace také konotaci, reprezentovanou odpovídajícími sémy (expresivními, stylovými, volními), a na jedinci závislou, individuální představu skutečnosti.

Ta je ovlivněna věcnými a sociálními kompetencemi, získanými výchovou, vzděláním, zkušenostmi. Jazykový význam je tedy oproti obsahu pojmu širší. Konotace a individuální představa nejsou rozhodné pro přesnost označování, konotace jsou však relevantní v případě zvažování přítomnosti některých případů hodnocení a při rozhodování o neutralitě vyjádření.

Pokud dále konstatujeme, že v důsledku užití lexikální jednotky dochází k nepřesnostem v odrazu reality, do sdělení je řazena interpretace reality, na straně příjemce je ztížena či přímo znemožněna percepce, případně užití jednotky může vést k aktivizaci příjemce, vycházíme ze systémové charakteristiky lexikální jednotky. Současně však jakýkoliv ze zmíněných efektů máme toliko za potenciální (Jílek – Bednaříková 2015: s. 35–36).

I. FAKTOR FAKTIČNOSTI

Dále uvedená tvrzení, není-li přítomen odkaz na jiný zdroj, taxonomie lexikálních prostředků s potenciálem porušit faktor faktičnosti, rovněž lexikální příklady vycházejí z detailního teore-

tického vymezení lexikálních prostředků porušujících zásady informační kvality v oblasti faktoru faktičnosti, jež je součástí monografie *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství* (Jílek – Bednaříková 2015: s. 37–75).

A) ASPEKT PRAVDIVOSTI⁶

Naplnění aspektu pravdivosti předpokládá respektování tří dílčích kritérií, a to úplnosti (bez vlivu na lexikální uchopení komunikátu – viz výše „TEORETICKÉ RÁMCE“), přesnosti označení a absence hodnocení. Příznakové lexikální jednotky ať již přímé nominace, nebo jednotky zástupné pak mají potenciál porušit buď jedno z těchto kritérií, případně obě současně.

PŘESNOST OZNAČENÍ

Primárním předpokladem naplnění kritéria přesnosti vyjádření je volba lexikálních jednotek přímé nominace či zástupných lexémů, u nichž jednotlivé sémy naplňující obsah pojmu plně a bezzbytku korelují s jednotlivými znaky pojmenovávané skutečnosti.

Jednotky, jejichž obsah pojmu je neostrý, nevýrazný, nekonkrétní, neumožňují přesné, konkrétní, určité označení skutečnosti, jsou považovány za vágní (Karlík – Nekula – Pleskalová 2002: s. 521).

U části lexikálních jednotek je pak přesnost označení vázána na propoziční určenost jejich pojmového významu, charakteru konkrétního pojmenování nabývají v bezprostřední kontextové vazbě. Jedná se o jednotky, které mají sice primárně individualizující (jedinečnou) platnost, jejich sémantická struktura odpovídá požadavku přesného označení, ovšem v kontextovém užití mohou nabýt charakteru nepřesného, vágního označení skutečnosti.

K porušení kritéria přesnosti může dojít v důsledku prosté chyby při označování, když autor užije sice přesné, konkrétní označovací jednotky, ovšem v rozporu s označovanou skutečností.

V případě zástupných pojmenování lze o tom, zda umožňují přesné, nebo nepřesné označení skutečnosti, rozhodnout na základě konfrontace jejich pojmového významu s pojmovým významem synonymní lexikální jednotky přímé nominace, jež má charakter přesného pojmenování, umožňuje přímé konkrétní, individualizované, určité označení reality. Pokud má zástupná pojmenovací jednotka ve vztahu k přesné lexikální jednotce přímé nominace charakter neideografického synonyma⁷, tedy neliší se v denotaci a současně v distribuci, jde o pojmenování přesné. Neexistuje-li odpovídající přesná synonymní pojmenovací jednotka přímé nominace, lze využít metajazykový opis. Vyplývá-li z metajazykového opisu obsahu pojmu zástupné pojmenovací jednotky schopnost označit pouze

6 Dle Jílek – Bednaříková 2015: s. 37–63.

7 Synonyma chápeme v širším vymezení, synonymem k jednoslovnému pojmenování může být sousloví či frazeologismus.

jednu jedinečnou, konkrétní, určitou skutečnost, má taková zástupná jednotka charakter přesného označení.⁸

TAXONOMIE LEXIKÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ PORUŠUJÍCÍCH KRITÉRIUM PŘESNOSTI OZNAČENÍ

1. POJMENOVÁNÍ KONKRÉTNÍ UŽITÁ VE ZOBECŇUJÍCÍ, GENERALIZOVANÉ PLATNOSTI

Jedná se o lexikální jednotky s konkrétním obsahem pojmu, jichž není použito v jedinečné, individualizující, nýbrž zobecňující, generalizující platnosti. O tom, zda monosémní či polysémní jednotka označuje jednotlivosti (substance, jevy, vlastnosti, děje, stavy a okolnosti, jejich vzájemné vztahy), nebo má zobecňující, generalizovanou platnost, označuje třídu jednotlivostí, rozhoduje bezprostřední kontext (propoziční určenost pojmového významu)⁹. Příkladem jednotky s konkrétním obsahem pojmu, jež je užitá ve zobecňující platnosti, jsou slova *poslanec* a *volič* užitá ve formulacích *poslanec by měl respektovat zájmy svého voliče*, *poslanci by měli respektovat zájmy svých voličů* (oproti užití jednotky v jedinečné platnosti *je poslancem/voličem*, *poslanci projednali návrh zákona*, *voliči odevzdali hlasovací lístky*), analogicky v případě zástupného pojmenování *mastičkář/cvokař* ve formulaci *mastičkáři/cvokaři mají náročné povolání* (oproti užití jednotky v jedinečné platnosti *vyšetřovali mě mastičkáři/cvokaři*).

INHERENTNÍ, ADHERENTNÍ A SITUAČNÍ NEURČITOST

Jednotky označující jednotlivosti mohou mít charakter (pojmový význam) určitý, či neurčitý, vágní. Pokud je neurčitost přímo spojena s pojmovým významem, integrální součástí sémému lexikální jednotky je sém neurčitosti, jedná se o neurčitost inherentní. Neurčitost adherentní pak vyplývá z bezprostředního kontextu, propoziční určenosti pojmového významu.

V rámci neurčitosti lze dále identifikovat neurčitost kvalitativní, kvantitativní a situační. V případě kvalitativní neurčitosti se jedná o znekonkrétnění označení živých bytostí, předmětů, míst, dějů, vlastností a vztahů. Kvantitativní neurčitost umožňuje nekonkrétní, vágní označení potenciálně většího, vyššího či menšího, nižšího či přibližně stejného množství, velikosti, rozsahu, míry živých bytostí, předmětů, míst, dějů, vlastností a vztahů. Neurčitost situační vyplývá z užití situačně (široce kontextového) nevhodného hyperonymního pojmenování.

Část neurčitých pojmenování má potenciál porušit kromě přesnosti označení také požadavek na absenci hodnocení (viz zde dále „ABSENCE HODNOCENÍ“).

8 V případě existence neideografického synonymního přímého označení reality metajazykový opis nutně vystihuje současně obsah pojmu zástupné pojmenovací jednotky a jednotky přímého pojmenování.

9 Bezprostřední kontext chápeme jako akt propoziční, čili referenční či predikační, jehož cílem je identifikovat na základě vzájemného vztahu lexikálních jednotek charakter pojmenování (Grep1 – Karlík 1986: s. 25, 147).

2. POJMENOVÁNÍ ADHERENTNĚ KVALITATIVNĚ NEURČITÁ

Jak bylo výše uvedeno, adherentně kvalitativně neurčitě pojmenování lze identifikovat v rámci bezprostředního kontextu. Příkladem mohou být individualizující pojmenování neurčitě užitá ve formulacích: *v okolí se pohyboval svědek/policista/student/pes*, míněn je nějaký, neurčitý, blíže nespecifikovaný svědek, policista, student, pes. Analogicky *obdržel zásilku*, tedy jakousi, nespecifikovanou zásilku.

Specifický typ představují činitelská či konatelská podstatná jména (jež mají primárně charakter pojmenování v individualizující platnosti), jsou-li schematizovaně užitá k uvození parafráze. Příkladem mohou být jednotky *ekonom(ové)*, *horník(ci)*, *lékař(i)*, *ředitel(é)*, *učitel(é)*, *úředník(ci)*, *železničář(i)*. Uvedena může být parafráze blíže nespecifikovaného jednotlivce, případně je-li užitó substantiva v plurálovém tvaru, jde o průnik vyjádření blíže nespecifikovaných jednotlivců.

3. POJMENOVÁNÍ ADHERENTNĚ KVANTITATIVNĚ NEURČITÁ UŽÍVAJÍCÍ URČITÉ ČÍSLOVKY

Při užití určitých číslovek je neurčitý pojmový význam přítomen ve formulacích typu *jeden ze (svědků vypovídal)*, to v kontrastu k určitému označení *jeden (svědek vypovídal)*.

4. POJMENOVÁNÍ HYPERONYMNÍ (MONOSÉMNI I POLYSÉMNI)

Jedná se o situačně podmíněnou neurčitost, která nastává, pokud je zvolena hyperonymní, nadřazená, byť určitá pojmenovací jednotka tam, kde měla být volena jednotka hyponymní. V rámci paradigmatu, vertikální struktury sémantického pole (v rozmezí od pojmenování obecných k pojmenováním zvláštním) je užitá pojmenovací jednotka obecnější, přičemž kontext vyžaduje jednotku konkrétnější. Pojmenování skutečnosti je v důsledku toho sice formálně správné, ale neúměrné, nedostatečně konkrétní, a tudíž nepřesné.

V případě jednotek přímé nominace, například ve formulaci *po dvoře pobíhala psovitá šelma* namísto *po dvoře pobíhal pes* se obvykle jedná o chybu při volbě lexikální jednotky (nesouvisí s kategorií prosté chyby při volbě lexikální jednotky – viz zde dále).

V žurnalistické oblasti frekventované je užití plně lexikalizovaných zástupných polysémních pojmenovacích jednotek, které nahrazují konkrétní označení osob či kolektivních orgánů. Tyto jednotky jsou konkrétním pojmenovacím jednotkám nadřazené v rámci vertikální struktury sémantického pole. Jedná se o lexikalizované metonymie (synekdochy), např. *Hrad* (či *Pražský hrad*) ve formulaci *Hrad vyjádřil nesouhlas*, *Berlín* ve formulaci *Berlín vyjádřil nesouhlas*. Podobně u označení orgánů institucí, například *rozhodl(o) ministerstvo/magistrát/odbor/ČEZ*.¹⁰

¹⁰ Doprovozené jsou tzv. pseudopersonifikacemi.

5. POJMENOVÁNÍ OKAZIONÁLNÍ A NE ZCELA LEXIKALIZOVANÁ NEHODNOTÍCÍ

Okazionální či ne zcela lexikalizovaná pojmenování jsou nekonvencionalizovaná či ne zcela konvencionalizovaná, neuzualizovaná, vykazují větší či menší odlišnosti v obsahu pojmu, ten je neohraničený. Pojmový význam těchto jednotek je otevřený, má potenciál dále se rozšiřovat.¹¹ Odlišnosti v obsahu pojmu ve vědomí uživatelů jazyka se nutně projevují v různosti interpretace výpovědí, které tyto jednotky obsahují, případně v neporozumění sdělovanému obsahu (viz dále „ASPEKT INFORMATIVNOSTI“). Původce sdělení se může sice pokusit kompenzovat potenciální různost obsahu pojmu ve vědomí příjemce v rámci širšího kontextu či ve sdělení obsah pojmu přímo vyložit, to však nic nemění na skutečnosti, že takovýto lexikální prostředek je nepřesný, sám o sobě nesrozumitelný. Příkladem může být souslovné spojení *chytrý/smart televizor*, jehož pojmový význam nemusí být nutně vymezen jako *televizor, který umožňuje vyhledávat obsahy na internetu či jeho prostřednictvím*, ale i například jako *televizor vybavený pokročilými funkcemi*. Analogicky nemusí být v případě variantního významu jednotky *kauza* zřejmé, zda se jedná o *jakýkoliv (věcný) případ, případ s negativní hodnotící konotací*, či dokonce *případ skandální*.

6. PROSTÁ CHYBA PŘI VOLBĚ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY

Příčinou chybné volby lexikální jednotky je žurnalistova nedostatečná či zcela chybějící věcná kompetence (věcná znalost), případně nedostatečná sémantická kompetence jazyková. Ta je dána tím, že ve vědomí žurnalisty nejsou zakotveny či v procesu označování nejsou zohledněny všechny sémy vymezující obsah pojmu lexikální jednotky. Důsledkem pak je volba lexikální jednotky, jejíž jednotlivé sémy nekorelují bezezbytku s podstatnými a určujícími znaky pojmenovávané skutečnosti. Jako příklady lze uvést jednotky *díky* místo *kvůli*, *městský parlament* místo *městské zastupitelstvo*, *vláda kraje* místo *vedení kraje*. Důsledkem je nepřesnost v označení skutečnosti.

Poznámka

Za prostou chybu při volbě lexikální jednotky nelze považovat situaci, kdy žurnalista úmyslně volí pojmenovací jednotku, jejíž pojmový význam je zřetelně v rozporu s označovanou skutečností. Jde o jeden z typů inkongruence, kontextové expresivity (vymezení viz dále „17. POJMENOVÁNÍ INKONGRUENTNÍ NEPŘESNĚ OZNAČUJÍCÍ SKUTEČNOST“).

ABSENCE HODNOCENÍ

Hodnotící lexikum je z pohledu zpravodajské normy příznakové, neboť vnáší do sdělení v podobě názorů původce, jeho postojů subjektivitu, umožňuje naplnit pro zpravodajství příznakové funkce persvazivní a/či získávací, případně edukativní. Volba hodnotícího lexika je výsledkem

¹¹ Vyloučen není ani vznik významových odstínů, tedy sice blízkých, přesto však odlišných pojmových variantních významů (viz dále).

mentální operace, v jejímž rámci působí řada individuálních faktorů, jež stylistika označuje za subjektivní činitele (mj. vědomostní a zkušenostní báze autora, vnímání předmětné skutečnosti, osobní vztah k ní, okolnosti této skutečnosti – situační faktory – a jejich vnímání autorem či také momentální nálada), nejde o přímý odraz skutečnosti. Hodnocení identické skutečnosti může být u různých autorů odlišné.

Použití hodnotícího lexika vzhledem k potenciálnímu dopadu na příjemce představuje jeden ze závažných typů narušení objektivit zpravodajského sdělení. Formou hodnotícího lexika zařazuje žurnalista do výpovědi stručné tvrzení, které příjemce nemusí v rámci preferovaného čtení¹² odlišit od konstatování faktů, tudíž je přijme a interpretuje jako informaci.

Efekt užití hodnotícího lexika může být posílen, má-li hodnotící jednotka současně aktualizací charakter, zejména expresivní, dále je-li nociónální hodnotící jednotka doprovázena jednotkou aktualizací (viz dále „ASPEKT NEUTRALITY“), rovněž dojde-li k řetězení hodnotících pojmenování ve výpovědi.

Základní sémantickou charakteristikou hodnotícího lexika je, že v sémantické struktuře obsahuje hodnotící (evaluativní) sém. Sém hodnocení může mít kvalitativní podstatu kladnou či zápornou (např. *chytrý, hloupý*), determinován může být přítomností sému neurčitěho množství, velikosti, rozsahu a míry (např. *skupina, přibližný, mnohý, každý, všechen, asi, bezmála, částečně, kolem, několik, několikrát, přibližně, skoro, spíš, takřka, téměř, vcelku, většinou, více-méně, zhruba*), případně kvantitativního sému intenzity neurčitěho množství, velikosti, rozsahu a míry (např. *davy, tisíce, moře /starostí/, kapka /naděje/*).¹³

Poznámka

Za porušení kritéria absence hodnocení nelze ve zpravodajských sděleních považovat, je-li užitá jednotka původně hodnotící, která však terminologizovala, čímž ztratila veškeré původní příznaky, včetně příznaku hodnotícího, a získala tak charakter označení přesně a jednoznačně odrážejícího určující znaky pojmenovávané skutečnosti (např. *trestný čin*). Výjimkou jsou terminologické jednotky užitě ve zřetelném (věcném) rozporu s označovanou skutečností.

TAXONOMIE LEXIKÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ PORUŠUJÍCÍCH KRITÉRIUM ABSENCE HODNOCENÍ, SOUČASNĚ TAKÉ PŘESNOSTI OZNAČENÍ

7. POJMENOVÁNÍ S OBECNÝM, NEOSTRÝM OBSAHEM POJMU

Jedná se o abstraktní pojmenovací jednotky označující vlastnost, vztah, stav, např. abstrakta vztahů *hodnota, krása, prostor*; stavů *hněv, láska, zamilovanost*; vlastností běžný, čistý,

12 Zpravodajství je původci mediálních obsahů prezentované jako přímá reflexe aktuální reality, přičemž této reflexi jsou v rámci sebe prezentace přisuzovány pozitivní hodnoty (pravdivost, objektivita, vyváženost). Publiku je tak nabízena interpretace zpravodajských sdělení, tzv. preferované čtení (Jílek – Bednaříková 2015: s. 11).

13 Sémiotika považuje hodnocení (evaluaci) za pragmatický postojový rys významu, čili konotaci.

lidský, malebný, mladý, obyčejný, starý a polysémní zástupné jednotky vzniklé přenosem z těchto pojmenování, např. *mladý, starý* → *mládí, stáří* ve smyslu *mladí, staří lidé*. Dále pak jde o abstraktní lexikalizované zástupné jednotky vzniklé přenosem z pojmenování konkrétních, např. metonymie *barva bordó, vínová barva*, metafora *pomněnková barva*, přirovnání *oči jako pomněnka*.

8. POJMENOVÁNÍ SE ZOBECNĚLÝM OBSAHEM POJMU

O zobecněném obsahu pojmu hovoříme v případě žurnalistického užití ze sémantického hlediska komplexních terminologických lexikálních jednotek, u nichž není odpovídajícím způsobem vymezen obsah pojmu¹⁴. Obsah pojmu takové lexikální jednotky je pak chápán (a jednotka užívána) v intencích základního slovníkového vymezení (pojmového) významu. Příkladem může být terminologická lexikální jednotka *demokracie*, k jejímuž vymezení v odborné oblasti je využíváno základního definičního rámce, diachronních charakteristik a/či následně je jako hyperonymum vymezována v závislosti na vědní oblasti (historie, právo, filozofie, politologie, sociologie atd.) prostřednictvím hyponymních souslovných pojmenovacích jednotek dané vědní oblasti. V takovém případě je obsah pojmu konkretizován, je přesný a jednoznačný.

V neterminologickém užití je pak obsah pojmu *demokracie* vymezen redukováným portfoliem sémů, a to v lepším případě v rozsahu minimální charakteristiky slovníkového výkladu hesla: „1. vláda lidu prostřednictvím volených zástupců, řídč. přímá; státní forma na ní založená: antická otrokářská d.; moderní d. 2. princip rovnoprávného a společného rozhodování v kolektivu: odborářská d. 3. sociální d., sociálně demokratická strana.“ (SSČ: s. 56) V neterminologickém užití se pojem bez vymezení stává obecným, přesněji je zobecnělý. Analogicky u pojmenovacích jednotek *etika, fašismus, ideologie, komunismus, (politická/y) levice – střed – pravice, pluralita, právní stát, rasismus, režim, svoboda*.

9. POJMENOVÁNÍ S ÚČELOVĚ POSUNUTÝM OBSAHEM POJMU

Účelové posunutí obsahu pojmu se rovněž týká komplexních terminologických pojmenovacích jednotek. V kontextovém užití¹⁵ může žurnalista přistoupit k účelové redukci sémů, zúžení obsahu původního komplexního pojmu a k pragmaticky podmíněnému situačnímu užití jednoho sému či části sémů, případně zdůraznění jednoho sému či části sémů komplexního pojmu. Takto užitá lexikální jednotka je nepřesná a má manipulativní persvazivní potenciál. Příkladem může být manipulace se sémy komplexní pojmenovací jednotky *fašista* tak, aby této jednotky mohlo být užito v rozporu s terminologickým pojmovým významem v souvislosti s událostmi na

14 V žurnalistické oblasti platí zásada, že by termíny měly být využívány toliko v nezbytné míře, ve zpravodajství pak minimálně. Pokud je nutné termín použít, musí být vždy vymezen obsahu pojmu. Souvisí i s informativností, tedy srozumitelností (viz dále „B) ASPEKT INFORMATIVNOSTI“).

15 Srov. i tzv. lexém kontextového typu ve Filipec 1968: s. 194; Filipec – Čermák 1985: s. 75.

Ukrajně po roce 2014 k označení jedinců a skupin v Rusku nazíraných jako nepřátelé (Jílek – Bednaříková 2015: s. 40).

10. POJMENOVÁNÍ ADHERENTNĚ KVANTITATIVNĚ NEURČITÁ OBSAHUJÍCÍ SÉM MNOŽSTVÍ, VELIKOSTI, ROZSAHU A MÍRY

Jedná se o příslovce míry (viz výše „INHERENTNÍ, ADHERENTNÍ A SITUAČNÍ NEURČITOST“), např. *méně, více; menší, větší* či *méně, více než; menší, větší než*, tedy pojmenování obsahující sém neurčitého množství, velikosti, rozsahu a míry, k nimž není v bezprostředním kontextu připojeno přesné označení množství, velikosti, rozsahu, míry. Určitý pojmový význam bez přítomnosti hodnotícího sému pak mají příslovce míry například ve formulaci „V letošním roce bylo na úřadech práce registrováno k 1. lednu o pět procent méně/více nezaměstnaných než v loňském roce.“ či „Podnik vykázal o procento menší/větší zisk před zdaněním než v loňském roce.“.

11. POJMENOVÁNÍ INHERENTNĚ KVALITATIVNĚ NEURČITÁ BEZ SÉMU MNOŽSTVÍ, VELIKOSTI, ROZSAHU A MÍRY

Jedná se o hodnotící pojmenovací jednotky vágně identifikující živé bytosti, předměty, místa, děje, vlastnosti a vztahy. Jako příklady lze uvést přídavná jména *jistý, libovolný*, neurčitá zájmena *bůhvídko, kdosi*, příslovce neurčitá *jaksi, nějak*, modální částice *nejspíš, snad*, vytýkácí příslovce *zejména, zvláště*, zástupná pojmenování *čelo průvodu*¹⁶ (metafora), *došel, kam ho nos dovedl* (frazologismus).

12. POJMENOVÁNÍ INHERENTNĚ KVANTITATIVNĚ NEURČITÁ OBSAHUJÍCÍ NEURČITÝ SÉM MNOŽSTVÍ, VELIKOSTI, ROZSAHU A MÍRY (BEZ SÉMU INTENZITY)

Jedná se o pojmenovací jednotky, které u živých bytostí, předmětů, míst, dějů, vlastností a vztahů vágně označující množství, velikost, rozsah a míru. Obsahují hodnotící sém neurčitého množství, velikosti, rozsahu a míry, nikoliv kvantitativní sém intenzity (viz zde dále). Jako příklady lze uvést jednotky *asi* (= *přibližně*), *až, bezmála, částečně, častokrát, dlouhý, každý, málokdo, malý, několik, pomalý, přibližný, skupina, většinou, všechen, zhruba*.

13. POJMENOVÁNÍ INHERENTNĚ KVANTITATIVNĚ NEURČITÁ INTENZIFIKAČNÍ

Jedná se o pojmenovací jednotky, které u živých bytostí, předmětů, míst, dějů, vlastností a vztahů vyjadřují intenzitu (malou či velkou) neurčitého množství, velikosti, rozsahu a míry. Obsahují kromě hodnotícího sému neurčitého množství rovněž hodnotící sém intenzity.

¹⁶ *Čelo domu* ve významu *průčelí, čelní stěna* (SSČ: s. 47) je označení přesné.

Smyslem užití těchto lexikálních jednotek je prezentovat hodnocenou skutečnost jako významnou, důležitou, zásadní, výrazně pozitivní, případně naopak jako bezvýznamnou, nedůležitou, výrazně negativní. Jako příklady lze uvést jednotky *byteček, davy, děťátko, dokonce, dře jako magor, dřina, extrémní, harpie, hora/kopec/moře problémů* (hyperbola), *kapřísko, lán, má obě ruce levé, nádherný, ostrý konflikt* (synestézie), *pitomec, prosil a prosil, sahara* (= extrémní horko), *sličný, vřelý*.

14. POJMENOVÁNÍ ZÁSTUPNÁ VE FORMĚ VĚTNÉHO ČI NADVĚTNÉHO FRAZÉMU

Pojmenování ve formě větných a nadvětných frazémů jakožto produkt mentální operace obsahují sém hodnocení. Pranostiky vznikají jako obrazné zobecnění opakujících se jedinečných skutečností či jako připodobnění, analogie ke skutečnosti.¹⁷ Příslloví pak jsou zobecněním sociokulturních standardů či významných dějinných událostí, respektive fiktivních literárních dějů. U okřídlených spojení a kulturních frazémů lze nalézt všechny výše uvedené motivace.

Jedná se současně o pojmenování nepřesná, jednotlivé sémy naplňující obsah jejich pojmu nekorelují (vzhledem ke způsobu jejich vzniku ani korelovat nemohou) v plném rozsahu a beze zbytku s jednotlivými znaky pojmenovávané konkrétní skutečnosti.

15. POJMENOVÁNÍ ZÁSTUPNÁ POLYSÉMNI, FRAZEOLOGICKÁ OBSAHUJÍCÍ V SÉMANTICKÉ STRUKTUŘE VÝZNAMOVÝ ODSŤÍN

Jedná se o pojmenovací jednotky interpretující skutečnost, obsahující hodnotící sém, které jsou současně nepřesné, neboť k základnímu pojmovému významu se přimykají další, sekundární pojmové významy. Příkladem může být formulace *Karel je jako vosk*. Zde se k základnímu pojmovému významu *být poddajný* přimykají sekundární pojmové významy, vyjádřitelné synonymy *submisivní, bojácny, bezzásadový, zbabělý* (možné ve formulaci *Karel je jako vosk, každý si s ním dělá, co chce.*), ovšem také *vystresovaný, vystrašený, zoufalý* (možné ve formulaci *Karel byl jako vosk, stál tam, ani se nehnul.*). Jedná se sice o blízké, přesto však odlišné pojmové varietní významy, významové odstíny, které nelze identifikovat na základě bezprostředního kontextu, proto vstupují do výpovědi všechny. Důsledkem je, že zástupná lexikální jednotka je nepřesná. Mezi dalšími příklady lze uvést metaforu *lišák (o člověku)*, synonyma *chytrý, vychytralý, záladný*; frazeologismus *oko za oko, zub za zub*, synonyma *msta, odplata, trest*; frazeologismus – přirovnání *kouká jak zjara*, synonyma *překvapeně, ustrašeně, vyděšeně*.

¹⁷ Stejně vznikají i nevětné (a přechodové) frazémy, rčení, přirovnání a pořekadla, všechny jsou hodnotící, ne všechny musí mít charakter nepřesných pojmenovacích jednotek (viz dále).

16. POJMENOVÁNÍ OKAZIONÁLNÍ A NE ZCELA LEXIKALIZOVANÁ HODNOTÍCÍ

Nepřesná okazionální a ne zcela lexikalizovaná pojmenování byla vymezena výše (viz „5. POJMENOVÁNÍ OKAZIONÁLNÍ A NE ZCELA LEXIKALIZOVANÁ NEHODNOTÍCÍ“).

Příkladem může být metonymický okazionalismus *čunkovat* (vytvořený z příjmení J. Čunka, politika KDU-ČSL), jenž byl zachycen v užití s potenciálními významy obsahujícími hodnotící sém *vylhat se, za každou cenu přežít, nakrást, chovat se neeticky*. V případě nelexikalizované fráze *Lidovci chtějí pojistku na taktiku* v bezprostředním kontextovém zapojení obsah pojmu *pojistka* nekoreluje s lexikalizovaným obsahem pojmu (*smlouva s pojišťovací společností, sloužící k zajištění se proti škodě*), nýbrž obsahuje významové odstíny s hodnotícím sémem, jež lze vyjádřit metajazykovým opisem *účelové, vypočítavé zajištění se*. Vyloučené nejsou ani další významové odstíny (Jílek – Bednaříková 2015: s. 53). Analogicky u hodnotícího nelexikalizovaného přirovnání *Jako by mi spadly klíče do kanálu*, kontextově podmíněný, potenciální (navíc neuzavřený) obsah pojmu lze vystihnout metajazykovým opisem *byla jsem velmi nepříjemně překvapená/zaskočená/znechucená* aj., přítomen je hodnotící sém¹⁸ (Jílek – Bednaříková 2015: s. 54).

V případě neologických pojmenování, původně okazionálních, která vstupují do širšího užívání, ovšem jejich pojmový význam není ustálen, není zcela lexikalizován, ohraničen, je kromě potenciální otevřenosti pojmového významu možná na straně příjemce rovněž dezinterpretace v důsledku příklonu k invariantnímu, případně variantnímu významu. Příkladem může být neologický variantní význam lexikální jednotky *odklonit*, který lze metajazykově vymežit jako *expresivní, meliorativní označení pro aktivitu zamezující, aby se finanční prostředky nestaly předmětem vyrovnání společného jmění manželů v rámci rozvodového řízení*, přítomen je hodnotící sém.¹⁹ Variantní význam je navíc otevřený pro významové odstíny. Primární, lexikalizovaný nehodnotící význam je: „1. vzdálit od něčeho, odchýlit: o. hlavu stranou 2. způsobit změnu pův. směru, pohybu něčeho: o. paprsek z dráhy; odchýlit; o. dopravu (při objížďce); [...]“ (SSČ: s. 235). V žurnalistické produkci následně byla zachycena užití této lexikální jednotky v kontextech, jež umožňují interpretaci v rámci jak invariantního, tak variantního pojmového významu. Označení reality je tak nepřesné, není zřejmé, jaká skutečnost je označována, včetně (ne)přítomnosti hodnocení (Jílek – Bednaříková 2015: s. 54).

18 Přirovnání obsahuje i inherentní kvantitativní neurčitost (viz dále).

19 Označení využil v roce 2011 ministr obchodu a průmyslu Martin Kocourek k vysvětlení nejasného původu vysoké částky peněz na účtu své matky, které na něj převedl v době rozvodu svého manželství. Z pohledu práva šlo o podvodné jednání, užití označení mělo meliorativní charakter, šlo o eufemismus. Jednotka se dostala v uvedeném variantním významu do širšího užívání.

17. POJMENOVÁNÍ INKONGRUENTNÍ NEPŘESNĚ OZNAČUJÍCÍ SKUTEČNOST

Inkongruentní užití lexikální jednotky představuje součást širšího jazykového jevu, který je označován jako kontextová expresivita.²⁰ Ta spočívá v kontrastu způsobeném užitím jakýchkoliv výrazových prostředků, které neodpovídají kontextu věcným významem či pragmatickou charakteristikou.²¹ V lexikální rovině vzniká v bezprostředním kontextu v důsledku zřetelně nenáležitého, tedy inkongruentního, užití jednotky. Inkongruence může nastat dvojím způsobem. První možností, v jejímž důsledku je porušeno jak kritérium přesnosti označení, tak absence hodnocení, je užití takové pojmenovací jednotky, jejíž pojmový význam (denotace) je z hlediska bezprostředního kontextu ve zřetelném rozporu s označovanou skutečností. Příkladem může být formulace *Předložil své třístránkové dílo*. Důsledkem rozporu denotace a označované skutečnosti je jak hodnocení (ironie), tak i nepřesnost označení.

Druhým typem vzniku inkongruence je užití jednotek, jež jsou v souladu s označovanou skutečností, nenáležitost jejich užití spočívá ve stylové (či současně i časové) charakteristice. Tyto lexikální jednotky neporušují kritérium přesnosti, mají potenciál porušit pouze kritérium absence hodnocení (viz dále „20. POJMENOVÁNÍ UŽITÁ STYLOVĚ INKONGRUENTNĚ (PŘESNĚ OZNAČUJÍCÍ SKUTEČNOST)“).

18. HODNOTÍCÍ EXPRESIVA NEPŘESNĚ OZNAČUJÍCÍ SKUTEČNOST

Výše bylo v rámci vymezení kritéria absence hodnocení uvedeno, že efekt spojený s užitím hodnotícího lexika může být posílen. Jednou z možností je, že hodnotící jednotka má současně aktualizací charakter, zejména pak expresivní. Pro původce sdělení je úmyslné²² užití expresivity výhodné v tom, že umožňuje vzbudit u příjemce emoční, citovou odezvu, na jejímž základě snáz dosáhne akceptace hodnocení, změny postoje příjemce, případně jej snáz motivuje k žádoucímu typu jednání.²³

Význam expresivity jako nosiče hodnocení je důvodem, proč je v rámci taxonomie zařazena kategorie hodnotících expresiv, jež mají současně potenciál porušit kritérium přesnosti označení (ve výše uvedených vymezeních). K tomuto typu pojmenování náleží mj. veškeré výše uve-

20 Kontextová expresivita není vázána úzce na lexikální jazykovou rovinu, realizována je prostřednictvím prostředků různých jazykových plánů či doprovodných systémů a souvisí s výpovědní sémantikou, chápána je jako jev stylistický (Minářová 2011: s. 234).

21 Více viz Jílek – Bednaříková 2015: s. 59.

22 Vzhledem k charakteristice komunikačního rámce zpravodajských sdělení (veřejná, připravená, zaměřená na příjemce, nikoliv na sebevyjádření původce) nepředpokládáme užití expresiv jako projevu (sebe)vyjádření emočního stavu, uvolnění vnitřní emocionality či vyjádření citové reflexe skutečnosti. Pokud by se tak stalo, jde o profesionální pochybení žurnalisty.

23 Problematika expresivity bude pojednána dále v rámci porušení aspektu neutrality u faktoru nestrannosti (Viz „TAXONOMIE LEXIKÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ PORUŠUJÍCÍCH ASPEKT NEUTRALITY“).

dené příklady pojmenování inherentně kvantitativně neurčitých intenzifikačních, stejně tak výše uvedený nepřesný hodnotící okazionalismus *čunkovat*.

Je nicméně nezbytné upozornit, že zatímco všechna intenzifikační pojmenování jsou hodnotící a současně nepřesná, nemusí být současně expresivní, týká se to zejména užití příslovce *velmi*, například ve spojení *velmi vážný stav*, *velmi čerstvá reakce*.

TAXONOMIE LEXIKÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ PORUŠUJÍCÍCH KRITÉRIUM ABSENCE HODNOCENÍ

Do této kategorie náležejí lexikální jednotky přímé nominace či zástupné lexémy, u nichž jednotlivé sémy naplňující obsah pojmu plně a bezesbýtku korelují s jednotlivými znaky pojmenované skutečnosti, mají charakter konkrétních, určitých, individualizujících pojmenování. Současně obsahují sém hodnocení.

19. POJMENOVÁNÍ MONOSÉMNÍ A POLYSÉMNÍ HODNOTÍCÍ PŘESNĚ OZNAČUJÍCÍ SKUTEČNOST

Jako příklady lze uvést monosémní jednotky *oklamat*, *nezvladatelný*, *překvapený*; polysémní jednotky *je bačkora*, synonymum *slaboch*; *cvokař* (pouze v platnosti individualizované – viz výše); *enšpígl*, synonymum *šprýmař*; *mastičkář* (pouze v platnosti individualizované – viz výše), *sedí ve vězení*; *zanáší* (o člověku), synonymum *je nevěrná/ý*.

20. POJMENOVÁNÍ UŽITÁ STYLOVĚ INKONGRUENTNĚ (PŘESNĚ OZNAČUJÍCÍ SKUTEČNOST)

Výše (viz „17. POJMENOVÁNÍ INKONGRUENTNÍ NEPŘESNĚ OZNAČUJÍCÍ SKUTEČNOST“) byly uvedené dva typy inkongruence lexikálních jednotek. Porušení kritéria absence hodnocení, nikoliv však přesnosti, se týká druhý typ, kdy jsou lexikální jednotky užity v souladu s označovanou skutečností (označení je přesné), zřetelná nenáležitost a s ní spojený hodnotící potenciál tkví ve stylové či současně i časové charakteristice.

Ve zpravodajských sděleních mají potenciál být zřetelně nenáležitě užitá jednotky obsahující stylový sém knižní, zejména ve spojení s časovým příznakem (zastaralé archaismy), poetický, hovorový²⁴. Příkladem může být knižní archaismus *jazykozpytec* ve formulaci, vztažené k současnosti, *Dnešní jazykozpytci si nevědí rady.*, oproti nepříznačkovému užití ve formulaci *Lingvisté byli dříve nazýváni jazykozpytci*. Potenciálně v případě hovorového slova bez časové charakteristiky *pacoš* ve formulaci *Nějací pacoší jej vůbec nezajímali*.

24 Nikoliv sém odborný, neboť užití termínu ve zpravodajských sděleních, pokud jsou náležitě vysvětlené, není příznakové, neporušuje žádný aspekt informační kvality, tedy ani kritérium absence hodnocení.

21. HODNOTÍCÍ NEVĚTNÉ FRAZEOLISMY PŘESNĚ OZNAČUJÍCÍ SKUTEČNOST

Prostředky tohoto typu obsahují sém hodnocení, neobsahují však významový odstín. Při konfrontaci jejich pojmového významu s pojmovým významem přesné synonymní jednotky přímé nominace (existuje-li) se obě lexikální jednotky neliší v denotaci ani v distribuci (jedná se o neideografická synonyma). Z metajazykového opisu obsahu pojmu vyplývá schopnost označit pouze jedinečnou, určitou skutečnost.

Jako příklady lze uvést jednotky (rčení) *koupit za pět prstů*, synonymum *ukrást*; *nalít čistého vína*, synonymum *říct pravdu*; *prásknout do bot*, synonymum *utéct*.

22. HODNOTÍCÍ EXPRESIVA PŘESNĚ OZNAČUJÍCÍ SKUTEČNOST

Výše byla s ohledem na schopnost expresivity posílit efekt užití hodnotícího lexika vytvořena kategorie hodnotících expresiv nepřesně označujících skutečnost. V případě expresiv přesně označujících skutečnost postupujeme identicky.

Jako příklady lze uvést jednotky *být pod pantoflem*, synonymum *být v područí (ženy, muže)*; *leštit kliku*, synonymum *podbízet se*; *plácát páté přes deváté*, synonymum *říkat nesmysly*.

B) ASPEKT INFORMATIVNOSTI²⁵

Naplnění aspektu informativnosti předpokládá, že původce zpracuje sdělení tak, aby jej mohl příjemce snadno zachytit, porozumět mu a pochopit jej, sdělení bude srozumitelné.

Zatímco v případě jiných aspektů či dílčích kritérií zásad informační kvality mediální instituce jejich porušení tolerují, či přímo vyžadují, v případě srozumitelnosti tomu tak není, neboť dodržení požadavku srozumitelnosti je v jejich zájmu (Jílek 2009: s. 65–66).²⁶

Pojmenovací jednotky s potenciálem porušit aspekt informativnosti stojí mimo běžnou aktivní, ale rovněž pasivní slovní zásobu uživatelů jazyka, ti neznají jejich pojmový význam. Typická pro toto lexikum je nízká četnost výskytu. V rámci lexikální systematiky náleží k jednotkám s příznakem časovým (archaismy, historismy, neologismy), územním (dialektismy, regionalismy), sociálním (slangismy, profesionalismy, argotismy), stylovým (poetismy, knižní slova, termíny), dle původu (internacionalismy).

Pro identifikaci lexika s nízkou četností výskytu lze využít Českého národního korpusu. Potenciál porušit aspekt informativnosti lze přisoudit takovým pojmenováním, u nichž je v Českém národním korpusu, ve spojených korpusech řady Syn, při omezení na korpus Syn2013pub a Syn2015, průměrný počet výskytů ve všech typech textů v hypotetickém textu/korpusu

25 Dle Jílek – Bednařiková 2015: s. 64–75.

26 Na straně autora, mediální instituce si lze představit výjimky. V rámci záměru působit na příjemce persvazivně může být zvoleno informativnost narušující internacionální terminologické lexikum zobecnělé či s posunutým významem (vymezeno výše). Záměr intelektualizovat sdělení může vést k využití lexika exkluzivního domácího i internacionálního (viz dále).

o délce 1 milion slov do výše 1,5 včetně, a to při zaokrouhlení setin výskytu dolů. Volba hypotetického textu/korpusu o délce 1 milion slov, v jeho rámci pak všech typů textů je motivována snahou zamezit zkreslení, které by mohla způsobit vysoká frekvence výskytu jednotek v relativně malém počtu textů, případně módnost, nadměrné užívání lexikální jednotky v jedné (publicistické) stylové oblasti

Poznámka

Dále řazené příklady lexikálních prostředků mají původ ve výše zmíněné monografii *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství* (Jílek – Bednaříková 2015). Četnost výskytu, uváděná v závorce za lexikální jednotkou, byla zjišťována ve spojených korpusech řady Syn, při omezení na korpus Syn2010 a Syn2013pub, které byly v době vzniku monografie dostupné.

TAXONOMIE LEXIKÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ PORUŠUJÍCÍCH ASPEKT INFORMATIVNOSTI

23. HISTORISMY NETERMINOLOGICKÉ (UŽITÉ V ODPOVÍDAJÍCÍM KONTEXTU) BEZ VYMEZENÍ OBSAHU POJMU

Znalost historismů, jednotek označujících skutečnost, jež vymizela v důsledku společenského či technologického vývoje, souvisí u uživatelů jazyka primárně s věcnými kompetencemi, získanými v procesu (sebe)vzdělání či na základě empirie.

Vedle terminologických historismů, jež nesouvisí s pojednávanou kategorií, rozlišujeme dále historismy neterminologické, které označují dobové reálie, např. *kněžka* (0,23), *kořenářka* (0,13), *lazebník* (0,32), *žnec* (0,05)/*ženec* (0,00).

Veškeré historismy mají potenciál porušit kritérium informativnosti, není-li v bezprostředním kontextu vymezen obsah jejich pojmu (v příkladech uváděná četnost výskytu má proto pouze ilustrativní charakter).²⁷

24. HISTORISMY UŽITÉ NENÁLEŽITĚ (MIMO ODPOVÍDAJÍCÍ DOBOVÝ KONTEXT) ČI INKONGRUENTNĚ BEZ VYMEZENÍ OBSAHU POJMU

Inkongruentní lexikální jednotky byly, včetně příkladů, vymezené výše (viz „17. POJMENOVÁNÍ INKONGRUENTNÍ NEPŘESNĚ OZNAČUJÍCÍ SKUTEČNOST“). Příkladem nenáležitě užitého historismu může být jednotka *lazebník* pro holiče či kadeřníka.

Pro tuto kategorii není rozhodné, zda jsou historismy užitě pouze nenáležitě, nebo zřetelně nenáležitě, a tím potenciálně naplňují efekt kontextové expresivity, rozhodující je, je-li, či není v bezprostředním kontextu vymezen obsah jejich pojmu.

²⁷ Tvzení vychází z předpokladu, že uživatelé jazyka buď pojmový význam neznají zcela, nebo o něm mají neúplné, či dokonce posunutě povědomí.

25. OKAZIONALISMY

Potenciál porušit informativnost vyplývá u okazionalismů, tedy neperspektivních neologismů, mezi něž řadíme i aktualizované frazeologismy a nelexikalizované fráze, dále pojmenování autorská, včetně vlastních poetismů,²⁸ ze skutečnosti, že jsou úzce vázané dominantně na jednoho původce. Počet výskytů okazionalismů ve výše zmíněném hypotetickém textu/korpusu o délce milion slov se blíží hodnotě 0,00 či je jí rovný. Příkladem mohou být jednotky *alkoholizovat* (0,00), *čunkíada* (0,00), *čunkačinka* (0,00), *čunkafleky* (0,00), *dutolebec* (0,00), *malopodnikatel* (0,02). Potenciál porušit informativnost mají veškeré okazionalismy, uváděná četnost výskytu jednotek má pouze ilustrativní charakter.

KATEGORIE VLASTNÍCH NEOLOGISMŮ

Jedná se o neologismy v užším smyslu, pojmenovací jednotky, které vznikly na základě racionální technologické či společenské pojmenovací potřeby a které mají potenciál stát se systémovou jednotkou.²⁹ Patří sem také aktualizací, neotřelá pojmenování, jež vstoupila do širšího užívání. Pro potřeby taxonomie rozlišujeme vlastní neologismy neterminologické, v jejich rámci pak dílčí typy dle způsobu vzniku, tedy neologismy slovtvorné, souslovné, dále pak vlastní sémantické a frazeologické neologismy. U všech těchto typů je pro identifikaci porušení informativnosti rozhodná nízká četnost výskytu, u části pak musí být zohledněna specifická kritéria.

26. VLASTNÍ NEOLOGISMY NETERMINOLOGICKÉ SLOVOTVORNÉ S NÍZKOU ČETNOSTÍ VÝSKYTU³⁰

Neologismy slovtvorné jsou derivační a abreviační, náleží sem tedy odvozená slova, kompozita, zkratky, zkratková, zkrácená, derivační zkratková a derivační zkrácená slova.

Derivační neologismy nemají potenciál porušit informativnost:

- Je-li četnost výskytu vyšší než 1,5.
- Pokud četnost výskytu není vyšší než 1,5, ale formanty nemají internacionální charakter, kořenová slova jsou současně plně lexikalizovaná a nemají charakter do české slovní zásoby nezačleněných či ne zcela začleněných internacionalismů, případně nenáleží k lexiku s omezeným výskytem, tedy ke slovům knižním, termínům, lexiku s územním či sociálním příznakem (viz zde dále), o čemž rozhoduje četnost výskytu.

28 Vlastní poetismy jsou originální pojmenování skutečnosti vázaná na literární dílo či jeho autora.

29 Srov. Bachmannová 2002: s. 285, Hauser 1980: s. 46–47.

30 Jílek – Bednaříková 2015: s. 67.

Kompozita – neologismy nemají potenciál porušit informativnost:

- Je-li četnost výskytu vyšší než 1,5.
- Pokud četnost výskytu není vyšší než 1,5, ale kritérium četnosti výskytu vyšší než 1,5 naplňují oba (všechny) komponenty, jimiž jsou tato kompozita tvořena (základová slova).
- Pokud není u dále derivovaných kompozit užito internacionálních formantů.

Neologické zkratky nemají potenciál porušit informativnost:

- Jsou-li vysvětlené uvedením původního souslovného pojmenování (viz i dále zkratky).
- Pokud zkratka není vysvětlena uvedením původního souslovného pojmenování, ale četnost výskytu zkratky je vyšší než 1,5.

Nederivovaná neologická zkratková a zkrácená slova nemají potenciál porušit informativnost:

- Je-li četnost výskytu vyšší než 1,5.

Derivovaná neologická zkratková a zkrácená slova nemají potenciál porušit informativnost:

- Je-li četnost výskytu vyšší než 1,5.
- Pokud četnost výskytu není vyšší než 1,5, ale formanty nemají internacionální charakter a současně kritérium četnosti výskytu vyšší než 1,5 splňuje kořenné, základové slovo (analogicky jako u derivačních neologismů).

Poznámka

Mezi zkrácená slova řadíme i univerbismy, které mohou být jak derivované, tak nederivované.

Jako příklady slovotvorných neologismů neporušujících informativnost lze uvést:

- derivační neologismus *rozkrýt*, který je jak z pohledu formantu, tak i kořenného slova domácího původu, základové slovo *krýt* je plně lexikalizované, zachycený výskyt je 6,57;
- kompozitum *videokonference*, jehož zachycený výskyt je sice pouze 0,23, četnost výskytu internacionálních komponentů je ovšem vyšší než 1,5 včetně, u komponentu *video* je 14,62 a u komponentu *konference* pak 31,76;
- zkratku (bez uvedení odpovídajícího souslovného pojmenování v bezprostředním kontextu) *EU* (s četností výskytu 51,06);
- derivační zkratkové slovo *smska* (0,23), u něhož je u kořenného slova *SMS* zachycený výskyt 11,55; nederivovaný univerbismus *mobil*, zachycený výskyt 20,05.

Jako příklady slovotvorných neologismů s potenciálem porušit informativnost lze uvést:

- derivační neologismy *antilidovec* (0,00) s internacionálním prefixem *anti*; *džihádista* (0,01) s internacionálním kořeným slovem *džihád*, jehož zachycený výskyt je 0,85, navíc internacionálním sufixem *-ista*;
- kompozitum *ekoaktivista* (0,00), složené z internacionálních komponentů *eko* (0,54) a *aktivista* (1,04);
- zkratku (bez uvedení odpovídajícího souslovného pojmenování v bezprostředním kontextu) *NERV* (0,50, ve významu *Národní ekonomická rada vlády*);
- derivační zkratkové slovo *topka* (0,01), v jehož případě je zachycený výskyt kořeného slova, zkratky *TOP09* (0,06); nederivační zkratkové slovo *zamini* (0,03, ve významu *ministerstvo zahraničních věcí*); univerbismus *fleška* (0,00), vytvořený ze souslovného spojení *flash disk*.

27. VLASTNÍ NEOLOGISMY NETERMINOLOGICKÉ SOUSLOVNÉ S NÍZKOU ČETNOSTÍ VÝSKYTU

U souslovných neologismů, obsah jejichž pojmu není vymezen v bezprostředním kontextu, rozhoduje o potenciálu porušit informativnost četnost výskytu celého sousloví, nikoliv četnost výskytu komponentů. Důvodem je, že pojmový význam je vázán na celé sousloví, nelze jej vyvozovat z jednotlivých slov (komponentů), které sousloví tvoří.

Jako příklady neologických sousloví s potenciálem porušit informativnost lze uvést *energetická politika* (0,11), *digitální multiplex* (0,07), *stress testy* (0,00), *zelená nafta* (0,00).

28. VLASTNÍ NEOLOGISMY SÉMANTICKÉ S NÍZKOU ČETNOSTÍ VÝSKYTU

V případě sémantických neologismů o potenciálu porušit aspekt informativnosti rozhoduje četnost výskytu. Jako příklad lze uvést jednotku *šmejdi* v nelexikalizovaných významech *prodejci na organizovaných prodejních akcích spojených se zájezdem, jež jsou určené především pro osoby důchodového věku, na které je v jejich rámci vyvíjen hrubý nátlak; prodejci využívající nekalé obchodní praktiky*, zachycený výskyt obou realizací je 0,00.

29. VLASTNÍ NEOLOGISMY FRAZEOLOGICKÉ S NÍZKOU ČETNOSTÍ VÝSKYTU

V případě frazeologických neologismů o potenciálu porušit aspekt informativnosti rozhoduje četnost výskytu celého frazeologismu, nikoliv četnost výskytu komponentů. Důvodem je, že pojmový význam je vázán na celý frazeologismus, nelze jej vyvozovat z jednotlivých slov (komponentů), která frazeologismus tvoří. Jako příklad lze uvést jednotky *daňový ráj* (0,57, ve významu *stát či území s žádným či minimálním zdaněním příjmů*), *porcování medvěda*

(0,54, ve významu *rozdělení části veřejného rozpočtu na veřejně prospěšné projekty konkrétních žadatelů*).

KNIŽNÍ LEXIKUM

Je součástí aktivní (či i pasivní) slovní zásoby omezeného okruhu uživatelů jazyka, s čímž souvisí i nízká frekvence užití. Jedná se o pojmenovací jednotky intelektualizační, příslušné vyššímu vyjadřovacímu stylu. Vzhledem k systémové charakteristice přisuzujeme potenciál porušit informativnost celé kategorii knižního lexika.³¹ Dále uváděná četnost výskytu jednotek má proto pouze ilustrativní charakter.

30. KNIŽNÍ LEXIKUM ARCHAICKÉ DOMÁCÍ

Součástí lexika knižního archaického, jež obsahuje dominantně jednotky domácího původu, jsou rovněž původní poetismy, které vešly do širšího užívání. Jako příklady lze uvést jednotky *anžto* (0,03); *drahný* (0,18); *chrabrý* (0,22); *škamna* (0,12); *oř* (0,57, v SSJČ označeno jako poetismus); *vyňatá slova* (0,00); původní poetismy *čarokrásný* (0,11, v SSJČ označeno jako knižní); *luna* (1,00, bez proprií, v SSJČ označeno jako poetismus); *rov* (0,05, v SSJČ označeno jako knižní).

31. KNIŽNÍ LEXIKUM INTERNACIONÁLNÍ (EXKLUZIVNÍ)

Jedná se o exkluzivní pojmenování internacionálního původu, internacionální kulturní fráze a jejich kalky, rovněž internacionální archaismy.

Jako příklady lze uvést exkluzivní pojmenování cizího původu *deziluze* (0,42, v SSJČ bez stylové charakteristiky); *mystický* (1,28, v SSJČ bez stylové charakteristiky); *happy end* (0,65, v SSJČ bez stylové charakteristiky); *konsekvence* (0,10, v SSJČ označeno jako knižní); *konsensus* (0,33, v SSJČ označeno jako knižní); fráze a jejich kalky *festina lente* (0,01), kalk fráze *spěchej pomalu* (0,01); *Hannibal ante portas* (0,00), kalk fráze *Hannibal je před branami* (0,00), ve zkrácené formě *před branami* (0,59); internacionální archaismy *apatyka* (0,12, v SSJČ označeno současně jako obecně české); *avízo* (0,01); *funebrák* (0,07).

32. TERMÍNY, TERMINOLOGICKÁ SOUSLOVÍ A LEXIKUM TERMINOLOGICKÉHO PŮVODU BEZ VYMEZENÍ OBSAHU POJMU V BEZPROSTŘEDNÍM KONTEXTU S NÍZKOU ČETNOSTÍ VÝSKYTU

Primární oblastí užití terminologických jednotek je teoreticky odborná oblast, jde o termíny internacionální, či prakticky odborná oblast, jde dominantně o termíny domácí. Termíny mají

31 Za součást knižního lexika bývají v širším vymezení považována rovněž multiverbizovaná pojmenování, my jim však nepřisuzujeme potenciál porušit informativnost, nicméně mohou porušit kritérium přesnosti označení.

charakter komplexních pojmenování, podléhají definičnímu vymezení. Obsah pojmů termínů je vymezen rozsáhlým portfoliem sémů, jež mohou zahrnovat definiční rámce dalších termínů, současně je zakotvují v rámci paradigmatu. S komplexností obsahu pojmu a omezenými oblastmi užití souvisí nulová či omezená frekvence výskytu těchto jednotek mimo odborný diskurz. Pro uživatele jazyka kompetenčně nezakotvené v odpovídající odborné oblasti jsou termíny potenciálně nesrozumitelné či ne zcela srozumitelné. Proto pro užití v žurnalistické oblasti platí zásada, že obsah pojmu užitého termínu má být při jeho prvním užití v komunikátu vymezen.

O všech terminologických jednotkách nelze bez dalšího tvrdit, že jsou nesrozumitelné či ne zcela srozumitelné. Nemusí tomu tak být v případě pojmenování, jež se dotýkají běžných životních situací jednotlivců, takové lexikální jednotky jsou frekventované, pro uživatele jazyka jsou srozumitelné. Proto i v případě terminologických jednotek lze rozhodnout o potenciálu porušit aspekt informativnosti na základě četnosti jejich výskytu.

Jako příklady jednotek, jež nemají potenciál informativnost porušit, lze uvést termíny *infekce* (5,95), *inflace* (9,18), *krevní tlak* (2,35), *tuberkulóza* (1,75), *viróza* (2,81), *žloutenka* (4,14).

Jako příklady jednotek, jež mají potenciál informativnost porušit, není-li obsah jejich pojmu vymezen v bezprostředním kontextu, lze uvést termíny *asteroid* (0,73), *černý kašel* (0,51), *de-flace* (0,31), *erupce* (0,66), *geomagnetické pole* (0,01), *hepatitida* (0,93), *houfnice* (0,12), *kyanid draselný* (0,02), *supernova* (0,27), *úplavice* (0,22).

LEXIKUM S PŘÍZNAKEM ÚZEMNÍM A SOCIÁLNÍM

Za součást lexika s příznakem územním byl ve starších lexikálních systematikách považován společně s regionalismy, tedy oblastními slovy (čechismy a moravismy), a dialektismy, tedy nářečními slovy, rovněž interdialekt obecná čeština (Hauser 1980: s. 21–22). Dnešní chápání obecné češtiny překročilo hranice interdialektu, takže za obecně české jsou považovány veškeré nespisovné jazykové prostředky uzuálně užívané na celém jazykovém území. Ať už to jsou jednotky obecně české v původním chápání územního příznaku, jež ovšem vstoupily do obecného užívání, například slovo *kafe* (v SSJČ, SSČ: s. 126 označeno jako obecně české), nebo jsou to jednotky, které k obecné češtině v jejím původním územním vymezení nenáleží, například slovo *kecat* (v SSJČ, SSČ: s. 132 označeno jako obecně české). K obecné češtině dále náleží jednotky, jež mají původ v poloútvarech národního jazyka, ale vešly do obecného užívání, například původní studentský slangismus *řída*, (v SSJČ označeno jako slangismus, v SSČ neuvedeno), či profesionalismus *pant* (v SSJČ, SSČ: s. 261 označeno jako obecně české). Vzhledem k tomu, že je obecně české lexikum užívané na celém jazykovém území a všemi sociálními skupinami, nepřisuzujeme mu potenciál porušit informativnost.

Oproti tomu dialektismům a regionalismům, jejichž užívání je územně omezené, a slangismům (slangismům v užším smyslu slova a profesionalismům) či argotismům, které jsou užívány pouze omezenými sociálními skupinami, potenciál porušit informativnost přisuzujeme. Dále uváděná četnost jejich výskytu má tedy pouze ilustrativní charakter.

33. DIALEKTISMY A REGIONALISMY

Jako příklady lze uvést dialektismy *koštovat* (0,28), *štokrle* (0,04); regionalismy nespisovné *umolousaný* (0,09, ve všech významech, tedy invariantním významu *špinavý, zanedbaný* a ve variantních potenciálních významech *vydřený, upachtěný*); (*přijít*) *dýl* (0,18, synonymum *později*); spisovné *pletýnka* (0,02, synonymum *houska*).

34. SLANGISMY (SLANGISMY V UŽŠÍM SMYSLU, PROFESIONALISMY) A ARGOTISMY

Jako příklady lze uvést slangismy zájmové *bafuňář* (0,40, ve významu *funkcionář*); *slechy* (0,03, ve významu vnější sluchový orgán u zvířat); slangismy profesní *ponk* (0,10), *storka* (0,04, profesní označení pro žurnalistický text přinášející příběh); argotismy *crack/krek* (0,14/0,07, synonymum *kokain*); *piko* (0,03, synonymum *pervitin*); *práskač* (0,18, v SSJČ označeno jako argot).

35. ZKRATKY BEZ UVEDENÍ PLNĚHO SOUSLOVNÉHO POJMENOVÁNÍ S NÍZKOU ČETNOSTÍ VÝSKYTU

Pro užívání zkratk v žurnalistických sděleních platí dvě zásady:

- Zkratky nejsou užívány v mluvených komunikátech.
- Při prvním užití zkratky je uvedeno víceslovné pojmenování, z něhož zkratka vznikla. Obvykle je víceslovné pojmenování uvedeno jako první, zkratka je uvedena v závorce následně, například *Vláda schválila návrh rozpočtu Státního fondu dopravní infrastruktury (SFDI), informovalo tiskové oddělení vlády.*

Ovšem ani v případě, že není uvedeno víceslovné pojmenování, z něhož zkratka vznikla, nelze tvrdit, že lexikální jednotka má potenciál porušit informativnost. V takovém případě rozhoduje četnost výskytu zkratky.

36. ZKRÁCENÁ, ZKRATKOVÁ SLOVA S NÍZKOU ČETNOSTÍ VÝSKYTU

Kritérium pro hodnocení potenciálu porušit informativnost je identické, jak bylo, včetně příkladů, uvedeno výše v souvislosti s odpovídajícími typy neologismů (viz zde výše “KATEGORIE VLASTNÍCH NEOLOGISMŮ”). O potenciálu porušit informativnost u nederivovaných zkratkových a nederivovaných zkrácených slov rozhoduje četnost jejich výskytu. V případě deriva-

vaných zkratkových a zkrácených slov pak rozhoduje četnost výskytu jejich kořenného či základového slova.

37. LEXIKALIZOVANÉ INTERNACIONALISMY BEZ KNIŽNÍ A ODBORNÉ STYLOVÉ KONOTACE S NÍZKOU ČETNOSTÍ VÝSKYTU

V případě lexikalizovaných internacionalismů bez knižní a odborné stylové konotace a časového příznaku lze o potenciálu porušit informativnost rozhodnout na základě četnosti jejího výskytu.

Jako příklady jednotek, jež nemají potenciál porušit informativnost, lze uvést plně začleněné internacionalismy, např. *cíl* (109,96), *čaj* (12,15), *facka* (2,94), *kostel* (59,65), *okres* (46,05), *peníze* (252,01), *škola* (371,73); nadnárodní neterminologické internacionalismy běžně užívané, pro něž neexistuje jednoslovné české synonymum, např. *automobil* (49,13), *banka* (89,81), *benzín* (14,67), *facebook* (2,22), *komise* (70,82), *kombinace* (21,38), *systém* (134,57), *terorista* (10,56); část internacionálních označení charakteristických pro místo, např. *dolar* (61,87), *džungle* (2,68, v invariantním i variantním přeneseném významu), *krokodýl* (2,30). Jako příklady jednotek, jež mají potenciál porušit informativnost, lze uvést internacionální označení charakteristická pro místo, např. *džihád* (0,85), *kaftan* (0,09, ve významu *orientální dlouhý volný plášť*), *rupie* (0,34, ve významu *měnová jednotka indická, pákistánská, cejlonská, indonéská*), *savana* (0,38, ve významu *oblast s travnatým porostem a skupinami keřů a stromů v tropickém a subtropickém pásmu*); nadnárodní neterminologické internacionalismy *bigamie* (0,06), *junta* (1,05), *chunta* (0,00), *karafa* (0,25), *prohibice* (0,26).

38. PLNĚ LEXIKALIZOVANÁ SPISOVNÁ SOUSLOVÍ S NÍZKOU ČETNOSTÍ VÝSKYTU A BEZ KNIŽNÍ, ODBORNÉ KONOTACE A ČASOVÉHO PŘÍZNAKU

Lexikalizovaná spisovná sousloví a spisovné frazeologismy, pokud neobsahují některý z výše uvedených příznaků stylových (konotační sém knižní, odborný) či časových (archaismy, lexikalizované neologismy), jsou obvykle srozumitelná. Nicméně mohou obsahovat internacionální komponent či označovat skutečnost, která se nevyskytuje frekventovaně. Proto o potenciálu porušit informativnost lze rozhodnout pouze na základě četnosti jejího výskytu, sledován musí být celek, nikoliv komponenty.

39. FRAZEOLOGISMY SPISOVNÉ S NÍZKOU ČETNOSTÍ VÝSKYTU A BEZ KNIŽNÍ KONOTACE

V případě této kategorie platí totéž, co u kategorie předcházející, o potenciálu porušit informativnost lze rozhodnout na základě četnosti výskytu, přičemž sledován musí být celek, nikoliv komponenty.

40. IDIOMY

Veškeré idiomy mají v důsledku přítomnosti monokolokabilní jednotky, tedy ustrnulého slova či tvaru slova, jež se v jiných spojeních nevyskytuje, případně se vyskytuje pouze v několika striktně omezených dalších frazémeh, potenciál porušit informativnost. Jako příklady lze uvést jednotky *bylo to na jedno brdo*, *chytat lelky*, *vzít pochopa*.

4.1. PROSTÁ CHYBA PŘI VOLBĚ OZNAČOVACÍ JEDNOTKY

Prostá chyba při volbě lexikální jednotky byla v souvislosti s nepřesností označení zmíněna výše, včetně příkladů (viz „6. PROSTÁ CHYBA PŘI VOLBĚ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY“). Dopustí-li se žurnalista chyby při označování skutečnosti, jedná se o potenciální porušení informativnosti, neboť označení je pro příjemce nesrozumitelné, případně ne zcela srozumitelné. Příkladem může být formulace *Separatisté odstřelovali* (místo *ostřelovali*) *pozice nepřítele*.

II. FAKTOR NESTRANNOSTI

Dále uvedená tvrzení, není-li přítomen odkaz na jiný zdroj, taxonomie lexikálních prostředků s potenciálem porušit faktor nestrannosti, rovněž lexikální příklady vycházejí z detailního teoretického vymezení lexikálních prostředků porušujících zásady informační kvality v oblasti faktoru nestrannosti, jež je součástí monografie *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství* (Jílek – Bednaříková 2015: s. 76–107).

ASPEKT NEUTRALITY

Naplnění aspektu neutrality předpokládá volbu spisovných, nociónálních, výrazově neutrálních prostředků, tedy takových, jež neobsahují expresivitu, citové hodnocení, apelové, fatické, asociační, evokační příznaky.³²

V širším chápání příznaků v sémiotickém diskurzu je jakékoliv hodnocení, ať již vyjádřené explicitně, nebo implicitně, jako vyjádření stanoviska, postoje považováno za postojovou konotaci. Z hlediska lexikálního však přítomnost sému hodnocení nepovažujeme za konotaci, nýbrž za součást denotace. Z tohoto důvodu jednotkám, jež sém hodnocení obsahují, nepřisuzujeme potenciál porušit aspekt neutrality, nýbrž aspekt pravdivosti, kritérium absence hodnocení (viz výše), samozřejmě pokud mají nociónální, výrazově neutrální charakter. (Jílek – Bednaříková 2015: s. 14.)

32 Srov. Filipec – Čermák 1985: s. 69.

Klíčovým pojmem je v případě porušení aspektu neutrality termín aktualizace (či i aktivizace).³³ Za aktualizací (aktivizační) jazykové prostředky, včetně lexikálních, považujeme takové prostředky, jež jsou v textu nápadné, mimořádné, jejich užití vybočuje z pro daný typ textu standardní stylizace, vyjadřování, mají potenciál narušit schematičnost zpravodajských komunikátů, oživit, zatraktivnit text, a tak upoutat pozornost příjemce, aktivizovat jej, motivovat k přečtení (sledování) mediálního obsahu.³⁴

Aktualizační prostředky jsou rovněž využívány jako podpůrné prostředky naplnění dalších, pro zpravodajství příznakových konativních funkcí (persvazivní, získávací či edukativní) či funkce zábavní, která je konstruovaná v oblasti masové komunikace. Sloužit však mohou také jako doprovodné prostředky nociónálních jednotek, které jsou schopné některou z výše uvedených funkcí naplnit, například nociónálních hodnotících lexikálních jednotek. Výhodou použití aktualizacích prostředků je, že na příjemce působí přímo a jsou snadno interpretovatelné.

Mezi prostředky výrazově nápadné v dílčí oblasti zpravodajské, tedy prostředky schopné porušit aspekt neutrality, náleží expresiva, v jejich rámci inkongruentně užitá jednotky, lexikum se stylovou konotací, s výjimkou termínů (jež jsou spisovné a slouží k nociónálnímu označení skutečnosti), jednotky s časovým příznakem, s výjimkou terminologických neologismů, aktuální polysémní jednotky, uzuální polysémní jednotky s nezastřenou sémantickou motivací, frazeologismy a idiomy. S výjimkou části expresiv, citoslovcí a částic se jedná o lexikum, jež představuje alternativu k nociónálnímu, spisovnému vyjadřování.

TAXONOMIE LEXIKÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ PORUŠUJÍCÍCH ASPEKT NEUTRALITY

EXPRESIVNÍ LEXIKUM

Motivace užití expresivních lexikálních jednotek (obecně jakýchkoliv expresivních výrazových prostředků) v autorských úsecích žurnalisty může být trojí:

Může jít o projev (sebe)vyjádření emočního stavu, uvolnění vnitřní emocionality, případně o vyjádření citové reflexe skutečnosti. Takové užití expresivity lze vzhledem k charakteru žurnalistických komunikátů, jedná se o sdělení veřejná, připravená, naplňující konativní funkce, zaměřená na příjemce, nikoliv na původce, považovat za chybu, profesionální selhání.

Může jít o záměr užitím expresivních prostředků podpořit naplnění některé z konativních funkcí.

Třetí možností je pak kombinace obou předchozích příčin.

33 Termín zavedl Bohuslav Havránek 106 a vymezil jej v opozici k termínu automatizace, synonymně modelovost (Havránek 1932: s. 52–53).

34 Aktualizační, stylově aktivní, stylově aktualizací prostředky srov. Bečka 1992: s. 42, Chloupek 1986: s. 38, Chloupek 1991: s. 206, Čechová a kol. 2008: s. 250, Minářová 2011: s. 175.

Pro potřeby taxonomie expresivních lexikálních jednotek s potenciálem porušit aspekt neutrality je využito standardní členění expresivity dle J. Zimy (Zima 1961) na inherentní (hláskovou, slootovornou, lexikálně sémantickou), adherentní a kontextovou.³⁵ Lexikum kontextově expresivní je coby součást širšího jazykového jevu, kontextově podmíněného, řazeno v rámci taxonomie jako kategorie inkongruentně užitého lexika (a vymezeno výše, viz „17. POJMENOVÁNÍ INKONGRUENTNÍ NEPŘESNĚ OZNAČUJÍCÍ SKUTEČNOST“ a „20. POJMENOVÁNÍ UŽITÁ STYLOVĚ INKONGRUENTNĚ (PŘESNĚ OZNAČUJÍCÍ SKUTEČNOST)“). U jednotlivých expresiv je zohledňována přítomnost, či nepřítomnost sému hodnocení. Přičemž platí, že v případě expresivních plnovýznamových lexikálních jednotek dominují ty, které sém hodnocení (kvalitativní či kvantitativní) obsahují. Pouze omezená skupina plnovýznamových expresiv jej neobsahuje, respektive hodnocení není vyhraněné. V případě polysémných jednotek rozhoduje sémaziologická konfrontace se synonymními pojmenováními, případně metajazykový opis. V případě frazeologismů rozhoduje konfrontace se synonymními pojmenováními či metajazykový opis i o samotné expresivitě. Inkongruentně užitá lexika je hodnotící vždy.

42. EXPRESIVA INHERENTNÍ HODNOTÍCÍ

Jako příklady hodnotících inherentních expresiv lze uvést hlásková expresiva *chlemtat, grgat, kňourat, tuňťa*; slootovorná expresiva *antitalent, byteček, malilinkatý, megapárty, necita, psisko, vrahoun*; lexikálně sémantická expresiva *čunkovat* (okazionalismus – viz výše „16. POJMENOVÁNÍ OKAZIONÁLNÍ A NE ZCELA LEXIKALIZOVANÁ HODNOTÍCÍ“), *dutohlav* (okazionalismus vzniklý na základě frazeologického spojení *dutá hlava*), *herka, herdek, lev salónů, lump, natáhnout bačkory, skonat*.

Poznámka

Za inherentně expresivní, dominantně hodnotící, považujeme rovněž polysémnní jednotky, které v invariantním významu obsahují expresivní konotační sém, nedošlo-li u variantního významu k jeho ztrátě (např. v rámci terminologizace jednotky). Rovněž varianty polysémných jednotek, u nichž bez ohledu na přítomnost expresivity v invariantu došlo k následné derivaci za užití expresivních formantů, reduplikaci či expresivní úpravě hláskové struktury (alternaci) lexikální jednotky (více k inherentní expresivitě polysémných jednotek viz Jílek – Bednaříková 2015: s. 81–82).

Expresivní frazémy jsou rovněž dominantně hodnotící (Filipec – Čermák 1985: s. 195), jejich expresivita kvantitativní či kvalitativní je obsažena v lexikálním významu, a jako takové náleží k inherentním lexikálně sémantickým expresivům. O expresivitě a hodnotící charakteristice, přítomnosti odpovídajících sému, lze vzhledem k lexikálně sémantické povaze expresivity frazému rozhodnout na základě konfrontace se synonymním označením téže skutečnosti, případně s odpovídajícím metajazykovým opisem. Pokud alespoň jedno k frazeologismu

35 Příslušnost specifických typů expresiv polysémných k inherentní expresivitě viz Jílek – Bednaříková 2015: s. 79–86.

synonymní pojmenování, jeden možný metajazykový opis obsahuje expresivní konotaci, je frazém expresivní. Analogicky v případě hodnocení. Například v již výše uvedeném lexikalizovaném přirovnání *Karel je jako vosk* (viz „15. POJMENOVÁNÍ ZÁSTUPNÁ POLYSÉMNÍ, FRAZEOLOGICKÁ OBSAHUJÍCÍ V SÉMANTICKÉ STRUKTUŘE VÝZNAMOVÝ Odstín“). Lze identifikovat potenciální sekundární pojmové významy vyjádřitelné z hlediska lexikálního významu nociónálními synonymními jednotkami *submisivní, bojácný, bezzásadový*, ale také inherentně či adherentně expresivními synonymními jednotkami, například *bačkora, strašpytel, zbabělec/zbabělý*.

43. EXPRESIVA INHERENTNÍ NEHODNOTÍCÍ

Jako příklady³⁶ inherentních expresiv nehodnotících (respektive s hodnocením nevyhraněným) lze uvést hlásková expresiva *cik cak, ťukat, vrkú, žbluňk*; slootovorná expresiva *dívčina, dlouhán, čertovina*; lexikálně sémantická expresiva *ejhle, ha, hm, cháska*.

44. EXPRESIVA ADHERENTNÍ HODNOTÍCÍ

Jako příklady hodnotících adherentních expresiv lze uvést *bačkora, hercules* (obojí vlastnosti, charakteristické rysy bytostí, současně případně vyjádření vztahu); *švitořit, bouřit* (obojí o člověku); *cejchovat, skousnout* (obojí konkrétum, jež nabylo abstraktního smyslu); *pojít* (dysfemismus); *odklonit* (nelexikalizovaný neologismus, meliorativní označení pro aktivitu zamezující, aby se finanční prostředky nestaly předmětem vyrovnání společného jmění manželů v rámci rozvodového řízení – viz výše „16. POJMENOVÁNÍ OKAZIONÁLNÍ A NE ZCELA LEXIKALIZOVANÁ HODNOTÍCÍ“).

45. EXPRESIVA ADHERENTNÍ NEHODNOTÍCÍ

Jako příklady³⁷ adherentních expresiv nehodnotících (respektive s hodnocením nevyhraněným) lze uvést *je tu vymeteno*, hovorová metafora, synonymum *prázdná*; *rostlina vylezla z hlíny*, hovorová metafora, synonyma *vyklíčila, vyrostla*; *větve kynou*, poetická personifikace, synonymum *kývají se*.

OSTATNÍ VÝRAZOVĚ NÁPADNÉ LEXIKUM

Mezi neexpresivní prostředky výrazově nápadné náležejí:

- kongruentně užitá lexikální slova se stylovým příznakem, s výjimkou terminologických neologismů, tedy jednotky hovorové (v jejich rámci obecně české, dialektismy, regionalismy, slangismy, argotismy, ale také tzv. hovorová čeština), knižní, poetismy, publicismy;

36 Dle SSJČ, Hauser 1980: s. 50.

37 Dle SSJČ, Hauser 1980: s. 50.

- kongruentně užitě lexikum s časovým příznakem, tedy neologismy, archaismy, historismy;
- polysémnní lexikální jednotky aktuální, polysémnní jednotky uzuální, u nichž není zastřena sémantická motivace, a frazeologismy.³⁸

LEXIKUM SE STYLOVÝM PŘÍZNAKEM

Z lexikálních jednotek se stylovým příznakem mezi prostředky, jež jsou výrazově nápadné v důsledku kontrastu jejich systémové charakteristiky s předpokládanou nociónalitou a spisovností zpravodajských komunikátů (dle dílčího stylového typu), náleží kongruentně užitě lexikum hovorové, knižní, publicismy a poetismy. Za výrazově nápadné, a tudíž z hlediska aspektu neutrality za příznakové nepovažujeme termíny. V jejich případě se jedná o sémanticky komplexní spisovná pojmenování umožňující přesně a jednoznačně reflektovat realitu, užití je vynuceno v rámci komunikační situace pojmenovací potřebou. Užití termínů ve zpravodajských sděleních podporuje naplnění informativní funkce.

46. A) HOVOROVÉ LEXIKUM CELONÁRODNÍ – OBECNĚ ČESKÉ

Obecně české lexikální jednotky byly i s uvedením příkladů vymezené již výše (viz „LEXIKUM S PŘÍZNAKEM ÚZEMNÍM A SOCIÁLNÍM“). Chápeme je jako nespisovné jednotky celonárodně uzuálně užívané, ze synchronního pohledu neobsahující územní a sociální příznak.

46. B) HOVOROVÉ LEXIKUM CELONÁRODNÍ – HOVOROVÁ ČEŠTINA

Specifické postavení v rámci hovorového lexika mají lexikální jednotky původně nespisovné, obvykle obecně české (v širším vymezení), které však zespisovněly, nyní náleží k hovorové češtině, mluvené formě spisovného jazyka. Část uživatelů jazyka, v závislosti na vzdělanostní, socio-kulturní charakteristice či věku, pociťuje jednotky hovorové češtiny (přes jejich kodifikovanou spisovnost) jako nevhodné, výrazově nápadné v neutrálních typech sdělení, tedy i ve zpravodajství.

Jako příklady lze uvést univerbismy *dotávka*, synonymní neutrální označení *dotávkový automobil* (SSČ: s. 62), *obývací*, spisovné v obou významech, invariantním *obývací pokoj*, variantním metonymickým *zařízení obývacího pokoje* (SSČ: s. 231), *panelák* (SSČ: s. 260).

47. HOVOROVÉ LEXIKUM SOCIÁLNĚ OMEZENÉ (SLANGISMY A ARGOTISMY)

Slangismy a argotismy byly i s uvedením příkladů vymezené již výše (viz „34. SLANGISMY (SLANGISMY V UŽŠÍM SMYSLU, PROFESIONALISMY) A ARGOTISMY“).

38 S výjimkou kategorie výrazově nápadných uzuálních polysémnních jednotek bylo využito standardní členění lexikální zásoby dle lexikálních příznaků (Hauser 1980: s. 18–48).

48. HOVOROVÉ LEXIKUM ÚZEMNĚ OMEZENÉ (DIALEKTISMY, REGIONALISMY)

Dialektismy a regionalismy byly i s uvedením příkladů vymezené již výše (viz “33. DIALEKTISMY A REGIONALISMY“).

49. KNIŽNÍ LEXIKUM

Knižní lexikum bylo i s uvedením příkladů vymezené již výše (viz „30. KNIŽNÍ LEXIKUM ARCHAICKÉ DOMÁČÍ“).

50. VLASTNÍ POETISMY

Vlastní poetismy vznikají jako jedinečná pojmenování, určená pro konkrétní umělecký komunikát, přičemž si na rozdíl od původních poetismů, které vstoupí do užívání a stanou se pojmenováními knižními či zcela ztratí lexikální příznak, zachovávají okazionální charakter (viz i výše „25. OKAZIONALISMY“). Umožňují autorovi neotřele označit pojmenovávanou skutečnost. Děje se tak prostřednictvím přímého užití jednotky (personifikace, synekdocha) či prostřednictvím sémanticky kontrastního spojení s dalšími lexikálními prostředky (například oxymoron).

Jako příklady lze uvést jednotky *krasosmutnění*, *pábit*, *tes*.

51. PUBLICISMY

Publicismy, jednotky s publicistickým stylovým příznakem, primárně vznikají jako okazionální neotřelá, aktualizační pojmenování. Jedná se o pojmenování s posunutým, přeneseným významem³⁹, jednotky vzniklé na základě slovtvorných obměn formantů, frazeologismy a ne zcela lexikalizované fráze. Mohou vstoupit do širšího užívání, mnohdy s vysokou frekvencí výskytu, schematizují, stávají se modelovými. V procesu schematizace se ustaluje jejich pojmový význam. Vrcholně schematizované publicistické fráze mohou být v důsledku nadužívání (negativně) vnímány příjemci jako zřetelně výrazově nápadné „otřepané“ fráze, klišé.

Byť jde v případě publicismů o jednotky typické pro publicistický styl, nepříznakové jsou v dílčí oblasti publicistické či syžetové (beletrizující), z pohledu zásad informační kvality jsou příznakové při užití ve zpravodajství, a to ať pro výše zmíněnou potenciální nepřesnost označení skutečnosti, respektive i hodnotící charakter, tak pro svou potenciální výrazovou nápadnost. Ta je dána kromě časté expresivity či nezastřené obraznosti také právě zřetelnou příslušností ke specifickému (typickému) jazyku publicistické sféry.

Jako příklady lze uvést jednotky *boj o hlasy voličů*; *čísla* ve významu *počet*, *množství*, *rozsah*; *grilovat (ministra)*; *kauza* v kterémkoliv z potenciálních variantních významů *jakýkoliv (věcný)*

³⁹ K posunu či přenesení významu dochází často u původních termínů. Pro odlišení termínu od neterminologického publicismu pak je nezbytné využít kontextu. Více k mechanismům vzniku a identifikaci publicismů viz Jílek – Bednaříková 2015: s. 92–98.

případ, případ s negativní hodnotící konotací, případ skandální; nosné téma; rodinné stříbro v sekundárním pojmovém významu cennost, hmotný či nehmotný statek vysoké hodnoty, kolektivně vlastněný, neuvedeném v SSJČ ani SSČ; tunelovat.

LEXIKUM S ČASOVÝM PŘÍZNAKEM

Lexikální jednotky s časovým příznakem jsou výrazově nápadné v důsledku uvědomění si jejich časové nenáležitosti na straně příjemce a/či neobvyklosti v důsledku nízké frekvence výskytu, vymykají se z rámce běžně užívaného lexika.

Neutralitu sdělení mají potenciál porušit zastarávající a zastaralé archaismy, okazionalismy, vlastní neologismy s nízkou četností výskytu, historismy užitě mimo odpovídající kontext, nikoliv však inkongruentně. Naopak neutralitu nemají potenciál porušit terminologické neologismy a historismy užitě v náležitém kontextu, rovněž také náležitě užitě historismy neterminologické, neboť označují dobové reálie, o nichž zpravodajský text pojednává. (Zdůvodnění, proč kongruentně užitě termíny neporušují neutralitu sdělení, viz zde výše „LEXIKUM SE STYLOVÝM PŘÍZNAKEM“.)

52. ARCHAISMY

Jako příklady archaismů lze uvést *anžto, apatyka, cirka, drahný, chmelovina, jazykozpyt, škamna, šenkýř, vyňatá slova*, včetně původních poetismů, např. *čarokrásný, luna, rov*. (Viz i výše „30. KNIŽNÍ LEXIKUM ARCHAICKÉ DOMÁCÍ“).

53. OKAZIONALISMY

Okazionalismy byly i s uvedením příkladů vymezené již výše (viz „25. OKAZIONALISMY“).

54. VLASTNÍ NETERMINOLOGICKÉ NEOLOGISMY S NÍZKOU ČETNOSTÍ VÝSKYTU A VLASTNÍ FRAZEOLOGICKÉ NEOLOGISMY

Vlastní neterminologické slovtvorné, souslovné, sémantické neologismy a vlastní frazeologické neologismy byly s uvedením příkladů a konkretizace mechanismu rozhodování o nízké četnosti výskytu u specifických typů vymezené již výše (viz „KATEGORIE VLASTNÍCH NEOLOGISMŮ“). V případě vlastních neologismů frazeologických není četnost výskytu pro rozhodování o potenciálu porušit aspekt neutrality rozhodná, neboť potenciál porušit jej má každý frazeologismus (viz zde dále).

55. HISTORISMY UŽITÉ NENÁLEŽITĚ (MIMO ODPOVÍDAJÍCÍ DOBOVÝ KONTEXT), NIKOLIV INKONGRUENTNĚ

Jako příklad lze uvést slovo *lazebník*, pokud je použito v soudobém kontextu, a to namísto jednotek *holič, kadeřník*. Zda se jedná o nenáležitě užitý historismus, tedy ve své podstatě o chybu

v označení, anebo o kontextovou expresivitu, a jednotka náleží do kategorie inkongruentního lexika (viz zde dále), rozhoduje kontextové zapojení.

ZÁSTUPNÁ POJMENOVÁNÍ POLYSÉMNI A FRAZEOLOGICKÁ

Variety polysémních jednotek a frazeologismy společně s idiomy stylistické považují za výrazné prostředky stylové aktualizace, jako důvody uvádějí, že skutečnost označují nepřímou, ale oklikou přes označení jiné skutečnosti (Bečka 1992: s. 130), současně často působivě či vtipně (Srpková 1998: s. 104). Je však nezbytné upozornit, že ne všechna zástupná pojmenování tento potenciál mají, výrazově nápadná není část uzuálních polysémních jednotek (viz zde dále).

Výrazově nápadné jsou takové polysémní jednotky, u nichž je zřejmé, že označují skutečnost nepřímou, což vystupuje v kontrastu s (ve zpravodajství) předpokládaným označením přímým. U takových polysémních jednotek tedy není zastřena sémantická motivace vzniku. Frazeologismy a idiomy jsou výrazově nápadné vždy, u všech se jedná o zřetelně nepřímé, obrazné zobecnění opakujících se jedinečných skutečností, obraznou analogií skutečnosti či zobecnění sociokulturních standardů.

56. AKTUÁLNÍ POLYSÉMNI JEDNOTKY OKAZIONÁLNÍ A NE ZCELA LEXIKALIZOVANÉ

K aktuálním zástupným pojmenovacím jednotkám řadíme okazionální významové varianty polysémních jednotek, vytvořené jsou pro konkrétní, jednorázové užití či užití s omezenou četností opakování. Dále sem náleží ne zcela lexikalizovaná pojmenování, tedy původní okazionální významové varianty polysémních lexémů, které vstoupily do širšího užívání, začínají lexikalizovat, ustalují se jejich kontextové realizace.

Aktuální zástupné pojmenovací jednotky jsou ve sdělení výrazově nápadné vždy, neboť v důsledku absolutní či relativní novosti představují neobvyklá označení skutečnosti, současně se jedná o označení uživateli jazyka zřetelně pocíťovaná jako nepřímá, zástupná s přeneseným významem.

Jako příklad okazionalismu lze uvést ve slovníku (SSČ, SSJČ) neuvedený variant pojmenovací jednotky *odklonit*, jehož potenciální, otevřený pojmový význam dokládají synonymní alternativy *zcizit*, *ukrást* či metajazykový opis *zjemňující označení pokusu o finanční podvod, poškození jiné osoby*. Příkladem ne zcela lexikalizované jednotky s neustáleným, otevřeným pojmovým významem je pojmenování *šmejdi* ve variantních nelexikalizovaných významech *prodejci na organizovaných prodejních akcích spojených se zájezdem, jež jsou určené především pro osoby důchodového věku, na které je v jejich rámci vyvíjen hrubý nátlak; prodejci využívající nekalé obchodní praktiky*.

57. UZUÁLNÍ POLYSÉMNÍ JEDNOTKY S NEZASTŘENOU SÉMANTICKOU MOTIVACÍ

Z polysémních jednotek uzuálních jsou výrazově nápadné ty, u nichž není zastřena sémantická motivace vzniku. Pokud k polysémní jednotce existuje běžně užívané neutrální přímé synonymní pojmenování (rozhodně není, obsahuje-li synonymum lexikální příznak internacionální), není motivace zastřena, polysémní jednotka je výrazově nápadná. Výrazovou nápadnost pak také signalizuje, pokud jednotka vykazuje relativní otevřenost, potenciálnost pojmového významu. V případě neexistence běžně užívaného neutrálního synonyma může výrazová nápadnost vystoupit při konfrontaci s nociónálním opisem označované skutečnosti.

Jako příklady výrazově nápadných uzuálních polysémních jednotek lze uvést metafory *běžící motor* × synonymum *funguje, je nastartovaný*; *cihlová barva* × synonymní označení *oranžově červená*; *jidáš* × synonyma (dokládající relativní otevřenost pojmového významu) *zrádce, falešník, proradník, pokrytec, věrolomník*; *těžká práce* × synonyma (dokládající relativní otevřenost pojmového významu) *namáhavá, obtížná, perná, svízelná*; metonymie *číst Hrabala* × nociónální opisy (dokládající otevřenost pojmového významu) *číst knihu od Hrabala, číst více děl od Hrabala* či *všechna Hrabalova díla*; *porcelán* × synonymum *nádobí*; *práce* × synonymum *zaměstnání, místo*; *psaní* × synonymum *dopis*; *stříbro* × synonymum *šperky (stříbrné)*.

Oproti tomu výrazově nápadné nejsou metafory *hlava*, nociónální opis *věc podobající se tvarem hlavě: hlava šroubu; hlídka*, nociónální opis *kdo hlídá*; *práce*, nociónální opis *výsledek práce*, ideografické synonymum *dílo*; *vláda*, nociónální opis *nejvyšší výkonný orgán státní moci, sbor ministrů s předsedou*; metonymie *lopatka*, nociónální opis *plochá trojúhelníková zádová kost*; včetně terminologizovaných metonymií, např. *pata hráze, trn soustruhu* či označení fyzikálních jednotek, vynálezů, výrobků, např. *watt, eidam, fez, gilotina, nikotin*.

58. LEXIKALIZOVANÉ FRAZEOLISMUSY A IDIOMY

Výše je uvedeno, že výrazová nápadnost frazeologismů a idiomů je vzhledem k jejich charakteristice víceslovných pojmenování založených na obraznosti jednoznačná. I v jejich případě je výrazová nápadnost zřetelná z konfrontace s přímým neutrálním synonymem či nociónálním opisem. U idiomů pak zřetelnou nápadnost zakládá rovněž přítomnost monokolokabilního prvku, který jej konstituuje, a to ať již v podobě ustrnulé lexikální jednotky či tvaru lexikální jednotky (Filipec – Čermák 1985: s. 173).

Jako příklady lze uvést frazeologismy *kočičí hlava*, nociónální opis *dlažební kostka s oblou svrchní stranou*; *přidat do kroku*, synonymum *zrychlit*; *krok za krokem*, synonymum *pomalou, postupně*; idiomy *do třetice všeho dobrého, mít pré, nechat někoho na holičkách, pozdě bycha honit*.

59. INKONGRUENTNĚ UŽITÉ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY

Lexikální inkongruence byla vymezená již výše, a to jako v kontextu vystupující zřetelná sémantická (včetně příkladů viz“ 17. POJMENOVÁNÍ INKONGRUENTNÍ NEPŘESNĚ OZNAČUJÍCÍ SKUTEČNOST“) či stylová (včetně příkladů viz „20. POJMENOVÁNÍ UŽITÁ STYLOVĚ INKONGRUENTNĚ (PŘESNĚ OZNAČUJÍCÍ SKUTEČNOST)“) nenáležitost užití jednotky.

III. TAXONOMIE LEXIKÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ PORUŠUJÍCÍCH ZÁSADY INFORMAČNÍ KVALITY V KONTEXTU JAZYKOVÉ KULTURY

Aplikace taxonomie jako nástroje analýzy zpravodajských sdělení umožňuje odpovědět nejen na otázku, zda média dodržují objektivitu, ale také zda přispívají svou zpravodajskou produkcí ke kultivaci jazykového prostředí, udržení jeho standardu, nebo naopak ke snižování úrovně jazykové kultury. V případě této monografie pak, nakolik moderátoři Událostí respektují závazek obsažený v Kodexu České televize dbát o kultivovanost jazykového projevu s tím, že vyjadřování žurnalistů ve vysílání musí působit jako vzor správného užívání jazyka, nemá být nepřesné, zjednodušující, stereotypní, klišovitě.

Z hlediska kultury jazyka je za obecný standard, platný i pro zpravodajství, které náleží do oblasti veřejné, oficiální, věcné komunikace, považováno nociónální spisovné vyjadřování. Prostředky, jež se tomuto standardu vymykají, pak lze hodnotit jako substandardní, respektive nadstandardní.

Užívání substandardních prostředků v mediálních komunikátech může přispět ke snižování úrovně jazykové kultury, neboť média, jak bylo v úvodu monografie konstatováno (viz výše „B) JAZYK MODERÁTORŮ V KONTEXTU JAZYKOVÉ KULTURY“) se spolupodílí na formování jazykového hodnotového systému jednotlivců, což se projevuje v jejich kultuře řeči. Míra individuálních kompetencí uživatelů jazyka následně ovlivňuje podobu a charakter spisovného jazyka.

K substandardním prostředkům lze řadit lexikum obecně české a jednotky náležející k poloútvářům národního jazyka (sociálním a územním), s výjimkou spisovných regionalismů. Z našeho pohledu mezi ně ovšem náleží rovněž lexikální jednotky hovorově české, jež sice byly kodifikátorem v rámci preference demokratizační tendence v jazyce zařazeny mezi jednotky spisovné, část uživatelů jazyka, v závislosti na vzdělanosti, sociokulturní charakteristice či věku, je však pociťuje jako nenáležitě, příznakové, či dokonce přímo jako nespisovné. Příkladem mohou být univerbismy. Za problematický jev vyskytující se v oblasti žurnalistické, jež však potenciálně ovlivňuje ostatní uživatele jazyka, je zužování slovní zásoby, užívání publicismů, v jejich rámci klišé, tedy jednotek dominantně zjednodušujícího, obrazného a nepřesného označování reality. Nežádoucí jsou i další nepřesné, obecné, nekonkrétní pojmenovací prostředky, stejně tak

výrazově nápadná zástupná pojmenování, zejména polysémní jednotky aktuální, uzuální s nezastřenou sémantickou motivací a frazeologismy. Důvodem je, že u uživatelů jazyka jejich užívání neposiluje žádoucí jazykovou kompetenci vyjadřovat se úměrně komunikační situaci, tedy nociónálně a přesně. V této souvislosti lze za zvlášť nežádoucí považovat užívání prostředků expresivních.

Prostředky nadstandardní, zejména exkluzivní, intelektualizační lexikum knižní, poetické nelze z pohledu jazykové kultury hodnotit negativně, nicméně se jedná o lexikum úměrné pro komunikáty vyššího stylu, respektive stylu esteticky sdělného, nikoliv pro komunikáty věcné, veřejné, oficiální, kam zpravodajská sdělení náleží.

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

2. POJMENOVÁNÍ ADHERENTNĚ KVALITATIVNĚ NEURČITÁ

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	6	12	6	11	9	5	8	9	14	15	10	17	2,03

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	14	16	12	7	16	8	7	11	6	9	3	8	1,95

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	20	24	11	16	14	12	15	11	14	14	19	9	2,98

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	22	21	16	14	13	12	12	13	14	12	8	10	2,78

3. POJMENOVÁNÍ ADHERENTNĚ KVANTITATIVNĚ NEURČITÁ UŽÍVAJÍCÍ URČITÉ ČÍSLOVKY

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	2	1	2	2	0	0	1	0	2	0	2	0,20

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	1	2	2	1	0	2	1	2	0	0	1	0	0,20

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	1	1	2	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0,13

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	1	0	2	0	2	3	0	1	1	0	0,17

4. POJMENOVÁNÍ HYPERONYMNÍ (MONOSÉMNI I POLYSÉMNI)

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	9	7	6	12	10	6	7	12	11	8	10	7	1,75

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	6	6	5	4	13	8	7	11	6	12	10	11	1,65

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	18	16	12	8	19	9	17	9	7	13	16	14	2,63

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	8	7	9	14	7	8	16	11	14	9	6	14	2,05

5. POJMENOVÁNÍ OKAZIONÁLNÍ A NE ZCELA LEXIKALIZOVANÁ NEHODNOTÍCÍ

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	0	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0,07

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	3	0	1	0	0	0	1	0	1	0	1	2	0,15

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	2	1	2	3	2	0	0	0	0	1	0	0	0,18

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0,02

6. PROSTÁ CHYBA PŘI VOLBĚ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	3	1	3	1	2	2	1	1	0	1	1	0	0,27

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	2	1	0	1	1	1	1	1	1	2	0,18

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	1	0	0	1	2	3	0	0	0	0	0	0	0,12

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0,05

PROSTŘEDKY PORUŠUJÍCÍ KRITÉRIUM ABSENCE HODNOCENÍ, SOUČASNĚ TAKÉ PŘESNOSTI OZNAČENÍ

7. POJMENOVÁNÍ S OBECNÝM, NEOSTRÝM OBSAHEM POJMU

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	1	0	1	5	1	4	2	2	3	0	0	2	0,35

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	1	4	6	6	3	5	1	2	4	3	1	0	0,60

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	3	0	1	1	3	1	1	1	1	2	0	1	0,25

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	3	1	0	3	0	0	1	2	0	3	3	3	0,32

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

10. POJMENOVÁNÍ ADHERENTNĚ KVANTITATIVNĚ NEURČITÁ OBSAHUJÍCÍ SÉM MNOŽSTVÍ, VELIKOSTI, ROZSAHU A MÍRY

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	2	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0,07

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	1	1	1	1	0	1	0	0	1	0	0	2	0,13

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	4	3	0	1	1	1	1	1	3	3	2	1	0,35

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	2	0	3	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0,15

11. POJMENOVÁNÍ INHERENTNĚ KVALITATIVNĚ NEURČITÁ BEZ SÉMU MNOŽSTVÍ, VELIKOSTI, ROZSAHU A MÍRY

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	5	5	7	9	6	9	3	7	5	9	7	5	1,28

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	5	4	8	3	7	8	9	3	7	7	6	3	1,17

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	13	6	5	4	2	5	6	2	4	3	9	5	1,07

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	5	6	7	11	4	8	6	7	4	5	5	8	1,27

12. POJMENOVÁNÍ INHERENTNĚ KVANTITATIVNĚ NEURČITÁ OBSAHUJÍCÍ NEURČITÝ SÉM MNOŽSTVÍ, VELIKOSTI, ROZSAHU A MÍRY (BEZ SÉMU INTENZITY)

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	19	17	16	25	10	12	13	14	18	21	24	13	3,37

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	25	22	16	21	17	21	22	21	23	20	19	11	4,00

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	27	27	8	17	11	21	14	19	10	14	20	19	3,45

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	24	15	22	20	13	14	13	17	18	14	9	19	3,30

13. POJMENOVÁNÍ INHERENTNĚ KVANTITATIVNĚ NEURČITÁ INTENZIFIKAČNÍ

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	3	3	5	5	6	2	1	2	1	2	4	5	0,65

15. POJMENOVÁNÍ ZÁSTUPNÁ POLYSÉMNI, FRAZEOLOGICKÁ OBSAHUJÍCÍ V SÉMANTICKÉ STRUKTUŘE VÝZNAMOVÝ ODSŤÍN

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	3	0	0	4	1	3	0	0	2	3	1	2	0,32

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	7	5	2	6	8	5	5	4	3	6	5	2	1,00

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	7	3	4	5	7	1	2	2	1	0	2	1	0,58

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	2	1	3	1	3	3	2	0	1	1	2	2	0,35

16. POJMENOVÁNÍ OKAZIONÁLNÍ A NE ZCELA LEXIKALIZOVANÁ HODNOTÍCÍ

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	1	2	3	1	2	1	0	0	1	0	1	0,20

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	1	3	2	4	5	4	2	2	1	2	2	3	0,52

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	1	3	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0,12

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

17. POJMENOVÁNÍ INKONGRUENTNÍ NEPŘESNĚ OZNAČUJÍCÍ SKUTEČNOST

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

18. HODNOTÍCÍ EXPRESIVA NEPŘESNĚ OZNAČUJÍCÍ SKUTEČNOST

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	2	2	3	5	4	0	0	1	2	1	4	6	0,50

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	6	8	4	4	9	7	10	7	5	9	11	3	1,38

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	4	4	1	4	7	5	4	4	2	4	5	2	0,77

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	4	3	0	3	2	2	3	3	8	2	1	2	0,55

PROSTŘEDKY PORUŠUJÍCÍ KRITÉRIUM ABSENCE HODNOCENÍ

19. POJMENOVÁNÍ MONOSÉMNI A POLYSÉMNI HODNOTÍCÍ PŘESNĚ OZNAČUJÍCÍ SKUTEČNOST

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	19	21	16	15	28	16	24	23	21	22	19	22	4,10

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	24	21	32	24	26	19	18	23	18	25	22	26	4,63

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	26	23	18	19	29	27	17	27	33	20	29	28	4,93

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	29	32	23	25	18	27	23	24	19	29	22	21	4,87

20. POJMENOVÁNÍ UŽITÁ STYLOVĚ INKONGRUENTNĚ (PŘESNĚ OZNAČUJÍCÍ SKUTEČNOST)

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

21. HODNOTÍCÍ NEVĚTNÉ FRAZEOLOGISMY PŘESNĚ OZNAČUJÍCÍ SKUTEČNOST

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	1	4	0	1	2	1	0	0	1	0	0	1	0,18

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	1	1	0	0	2	2	0	3	0	2	0	2	0,22

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	2	0	0	1	1	1	1	0	0	0	1	0,12

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

29. VLASTNÍ NEOLOGISMY FRAZEOLOGICKÉ S NÍZKOU ČETNOSTÍ VÝSKYTU

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0,03

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

30. KNIŽNÍ LEXIKUM ARCHAICKÉ DOMÁČÍ

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	3	3	1	2	0	0	1	0	2	0	0	1	0,22

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	1	1	1	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0,10

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	1	1	0	1	0	0	0	1	1	0	2	1	0,13

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05

31. KNIŽNÍ LEXIKUM INTERNACIONÁLNÍ (EXKLUZIVNÍ)

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	0	2	3	4	0	1	0	0	0	0	1	0,18

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0,08

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	2	1	2	1	0	0	2	1	0	0	0	0,15

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0,03

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0,07

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

36. ZKRÁCENÁ, ZKRATKOVÁ SLOVA S NÍZKOU ČETNOSTÍ VÝSKYTU

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0,02

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0,05

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

37. LEXIKALIZOVANÉ INTERNACIONALISMY BEZ KNIŽNÍ A ODBORNÉ STYLOVÉ KONOTACE S NÍZKOU ČETNOSTÍ VÝSKYTU

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	2	4	3	3	4	6	8	4	4	2	2	2	0,73

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	4	4	4	0	1	0	1	0	2	0	1	1	0,30

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	5	0	1	3	3	4	3	1	2	3	2	1	0,47

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	2	2	1	0	1	0	0	2	2	1	0	1	0,20

38. PLNĚ LEXIKALIZOVANÁ SPISOVNÁ SOUSLOVÍ S NÍZKOU ČETNOSTÍ VÝSKYTU A BEZ KNIŽNÍ, ODBORNÉ KONOTACE A ČASOVÉHO PŘÍZNAKU

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	3	0	0	1	0	3	0	2	3	3	1	1	0,28

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	1	0	4	1	1	0	0	0	2	0	0	0	0,15

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	2	0	3	2	3	0	0	1	2	2	1	1	0,28

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	2	2	2	2	0	1	1	1	0	1	0	0	0,20

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

41. PROSTÁ CHYBA PŘI VOLBĚ OZNAČOVACÍ JEDNOTKY

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	3	1	3	1	2	2	1	1	0	1	1	0	0,27

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	2	1	0	1	1	1	1	1	1	2	0,18

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	1	0	0	1	2	3	0	0	0	0	0	0	0,12

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0,05

II. FAKTOR NESTRANNOSTI

ASPEKT NEUTRALITY

PROSTŘEDKY PORUŠUJÍCÍ ASPEKT NEUTRALITY

42. EXPRESIVA INHERENTNÍ HODNOTÍCÍ

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	1	2	2	1	3	0	0	1	1	1	2	2	0,27

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

46. A) HOVOROVÉ LEXIKUM CELONÁRODNÍ – OBECNĚ ČESKÉ

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	3	1	0	2	0	2	1	1	0	1	2	2	0,25

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	2	0	0	0	1	4	4	2	0	1	0	1	0,25

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	2	0	1	2	3	1	1	3	0	0	1	1	0,25

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	2	1	1	1	3	0	0	2	2	0	1	0	0,22

46. B) HOVOROVÉ LEXIKUM CELONÁRODNÍ – HOVOROVÁ ČEŠTINA

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	2	1	2	5	3	2	2	3	2	1	2	5	0,50

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	2	6	2	1	5	4	4	3	5	1	1	4	0,63

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

49. KNIŽNÍ LEXIKUM

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	3	3	3	5	4	0	2	0	2	0	0	2	0,40

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	2	1	1	0	1	0	0	1	1	0	0	4	0,18

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	1	3	1	3	1	0	0	3	2	0	2	1	0,28

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	1	1	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0,10

50. VLASTNÍ POETISMY

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

51. PUBLICISMY

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	8	3	7	6	8	5	4	3	5	6	3	6	1,07

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	11	13	8	10	16	12	4	5	8	6	8	10	1,85

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	10	7	10	10	6	11	10	6	7	6	11	9	1,72

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	5	9	12	15	8	12	11	5	14	6	5	8	1,83

52. ARCHAISMY

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	3	3	1	3	2	0	1	0	2	0	0	1	0,27

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	1	1	1	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0,10

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	1	2	0	1	0	0	0	2	1	0	2	1	0,17

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,05

53. OKAZIONALISMY

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0,03

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	4	0	0	0	0	0	2	0	1	2	2	0	0,18

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

56. AKTUÁLNÍ POLYSÉMNI JEDNOTKY OKAZIONÁLNÍ A NE ZCELA LEXIKALIZOVANÉ

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	1	4	3	3	2	1	0	0	1	0	1	0,27

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	4	3	3	4	4	3	3	2	2	2	3	5	0,63

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	3	4	2	3	4	0	1	0	0	1	0	0	0,30

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0,02

57. UZUÁLNÍ POLYSÉMNNÍ JEDNOTKY S NEZASTŘENOU SÉMANTICKOU MOTIVACÍ

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	6	7	9	8	5	8	6	5	12	5	10	6	1,45

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	7	9	6	4	9	10	9	11	8	9	13	6	1,68

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	12	11	13	9	15	13	6	9	11	8	11	5	2,05

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	10	8	12	10	5	6	8	6	11	7	7	8	1,63

58. LEXIKALIZOVANÉ FRAZEOLOGISMY A IDIOMY

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	6	5	2	4	5	2	2	3	2	6	3	4	0,73

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	7	5	8	4	12	9	4	4	3	3	2	3	1,07

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	6	3	3	5	3	1	7	3	3	4	3	4	0,75

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	5	6	3	2	5	3	7	2	4	2	2	4	0,75

59. INKONGRUENTNĚ UŽITÉ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY

DEN	4. 1.	14. 1.	16. 1.	22. 1.	18. 3.	29. 3.	30. 3.	5. 4.	7. 4.	9. 4.	15. 4.	17. 4.	Ø výskyt na 1 minutu
Marcela Augustová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	3. 1.	7. 1.	17. 1.	25. 1.	3. 2.	11. 2.	16. 2.	25. 2.	2. 3.	11. 3.	22. 3.	31. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Michal Kubal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	2. 1.	8. 1.	18. 1.	21. 1.	5. 2.	9. 2.	15. 2.	23. 2.	4. 3.	7. 3.	17. 3.	24. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Daniela Písařovicová	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

DEN	5. 1.	12. 1.	20. 1.	23. 1.	1. 2.	8. 2.	19. 2.	21. 2.	1. 3.	9. 3.	16. 3.	20. 3.	Ø výskyt na 1 minutu
Jakub Železný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ ANALÝZY A ZÁVĚR

Poznámky

1. Četnost výskytu lexikálních prostředků v komunikátech moderátorů Událostí České televize byla rozdělena do tří pásem.

a) Jednotky s vysokou četností výskytu – průměrný výskyt v minutě promluvy je 1,00 a vyšší.

b) Jednotky s nižší četností výskytu – průměrný výskyt v minutě promluvy je v intervalu 0,11–0,99.

c) Jednotky neužívané či užívané výjimečně – průměrný výskyt v minutě promluvy je v intervalu 0,00–0,10.⁴⁰

2. U interview nebyly analyzovány otázky. Doprovázel-li však otázku úsek obsahující tvrzení, byl tento do analýzy zařazen.

3. Vzhledem k tomu, že žurnalisté doplňují parafráze o interpretace, případně formulují interpretace jako parafráze, zařadili jsme je do analýzy.

40 Pásma četnosti výskytu jsou identická jako v monografii *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství* (Jílek – Bednaříková 2015: s. 164).

4. Disproporce v četnosti výskytu jednotek v rámci téže kategorie v různých sledovaných dnech souvisí s podílem rozhovorů, množstvím témat ve vzorku a/či s informační nasyceností sdělení. S rostoucím podílem rozhovorů, počtem témat a/či informační nasycenosti klesá výskyt příznakového lexika, stoupá věcnost (ne nutně přesnost) sdělení. Disproporce mohou být dány rovněž opakováním téže jednotky (zřejmě u jednotek užívaných výjimečně).

5. Výskyt lexika porušujícího zásady informační kvality je nezbytné nahlížet v rámci jednotlivých normativních aspektů ve vzájemném kontextu.

NADINDIVIDUÁLNÍ RYSY JAZYKA MODERÁTORŮ UDÁLOSTÍ V LEXIKÁLNÍ OBLASTI

Z analýzy vyplývá, že v typech užívaných příznakových prostředků s potenciálem porušit zásady informační kvality nejsou mezi moderátory diametrální rozdíly. U univerzálně užívaného lexika pak nebyly zaznamenány zásadní disproporce v příslušnosti k jednotlivým pásmům četnosti výskytu, rozdíly činí obvykle desetiny výskytu na minutu projevu v rámci identického pásma, jsou-li údaje blízko hranice pásma, tak i mezi pásmy. Lze konstatovat, že moderátoři porušují zásady informační kvality v aspektu pravdivosti, kritériích přesnosti označení a absence hodnocení, rovněž v aspektu informativnosti a aspektu neutrality. Lze rovněž konstatovat, že porušení informační kvality, tedy i užívání lexika, jež k porušení vede, je mediální organizací minimálně tolerované, patrně však podporované, či i vyžadované.

Interpretativnost a nepřesnost – porušení aspektu pravdivosti

Společným charakteristickým rysem jazyka moderátorů Událostí je vysoký podíl hodnotících jednotek přesně či nepřesně označujících skutečnost, dále pak nepřesného lexika nehodnotícího. Absolutně nejvyšší četnost výskytu ze všech sledovaných jednotek vykazují pojmenování monosémní a polysémní hodnotící přesně označující skutečnost (4, 10–4,93), u žádného moderátora však nepřevažuje přesně hodnotící lexikum nad nepřesným. Druhým absolutně nejčetnějším prostředkem jsou nepřesná neintenzifikační hodnotící pojmenování inherentně kvantitativně neurčitá, obsahující neurčitý sém množství, velikosti, rozsahu a míry (3,30–4,00). Jednotky obou typů umožňují přímou interpretaci reality, o níž je informováno. Třetím a čtvrtým absolutně nejčetnějším prostředkem jsou nehodnotící nepřesná pojmenování adherentně kvantitativně neurčitá (2,03–2,98) a pojmenování hyperonymní (1,65–2,63), tedy jednotky neurčitého označení původce děje, zejména pak původce informace.

V pásmu jednotek s nižší četností výskytu porušují:

- požadavek absence hodnocení přesné hodnotící nevětné frazeologismy (J. Železný výjimečně) a přesná hodnotící expresiva (pouze u J. Železného);
- požadavek přesnosti pojmenování adherentně kvantitativně neurčitá užívající určité číslovky, okazionalní a ne zcela lexikalizovaná (M. Augustová, J. Železný výjimečně) a prosté chyby při volbě jednotky (J. Železný výjimečně);

- požadavek přesnosti, současně absence hodnocení pojmenování s obecným, neostrým obsahem pojmu; se zobecněným obsahem pojmu; adherentně kvantitativně neurčitá obsahující sém množství, velikosti, rozsahu a míry (M. Augustová výjimečně); inherentně kvantitativně neurčitá intenzifikační a související nepřesná expresiva (obojí u M. Kubala vysoká četnost); zástupná s významovým odstínem (M. Kubal vysoká četnost); okazionalní a ne zcela lexikalizovaná hodnotící (J. Železný neužívá).

Z analýzy je zřejmý odklon od informativní podstaty zpravodajství, naplňování persvazivní či i získávací intence. Sdělení o událostech pouze neinformují, ale hodnotí je. Podotkněme, že se jedná o hodnocení subjektivní, spočívající ve zobecňování, generalizaci konkrétních událostí či jejich aspektů, respektive v prostém, lexikálně podmíněném vyjádření názorů. V důsledku toho analyzovaná sdělení náležejí do nevěcně argumentované dílčí oblasti publicistické v užším smyslu.

Typickým rysem komunikátů moderátorů je (lexikální) nepřesnost, čímž je porušen základní princip zpravodajství, tedy podávat přesné informace. Příčin je několik. Jedním z důvodů je subjektivní rozhodování o relevanci, důležitosti informací, výše zmíněné zobecnění, generalizace faktů. Moderátoři dále nepovažují za nutné o událostech podávat konkrétní, přesné informace, přesně, konkrétně a jednoznačně označovat osoby (původce děje či informace), čas, situace, děje, jevy, předměty, včetně jejich kvantifikace. Motivováni mohou být rovněž snahou ekonomizovat vyjádření. Nepřesné kvantifikace v mluvené složce sdělení bývají (ne vždy) v obrazové složce doplněné o kvantifikaci přesnou. Jde o postup problematický, nelze totiž vyloučit, že příjemce obrazovou informací nesleduje či nezaznamená. Znepřesnění skutečností, které je přímo interpretativní, případně hodnocením doprovázené může být zavádějící, manipulativní, příkladem je M. Augustová, která za užití kombinace inherentně kvantitativně nepřesných hodnotících jednotek označila růst výroby o 1,3 procenta (dle obrazového údaje) jako růst *jenom lehce přes jedno procento* (7. 4.). Bulvarizační charakter má užití nepřesných intenzifikačních pojmenování, prezentujících událost či její aspekty jako jedinečné, výjimečné, důležité, rozsáhlé, či naopak jako marginální. Např. *masové sexuální útoky* (Kubal 17. 1.), *obří výletní loď* (D. Písařovicová 9. 2.). Tato pojmenování mají schopnost ovlivnit příjemce v důsledku propojení nepřesnosti s hodnotící výrazově nápadnou expresivitou v jedné jednotce.⁴¹ K ovlivnění příjemce je běžně užíváno kromě expresiv i dalších výrazově nápadných (aktualizačních) pojmenování se sémem hodnocení.

Nesrozumitelnost sdělení – porušení informativnosti

Výskyt prostředků porušení srozumitelnosti není marginální, jejich volba je motivována aktualizací potřebou, případně se jedná o jednotky nociónálního označení, u nichž si žurnalista neuvědomil potenciální nesrozumitelnost. Moderátory užívané prostředky byly zachycené v pásmu

41 Intenzifikační pojmenování jsou výjimečně neexpresivní, např. velmi čerstvá reakce (J. Železný 12. 1.).

lexika s nižší četností výskytu. Jedná se o výrazy knižní (v součtu lexika domácího a internacionálního exkluzivního, u J. Železného na horní hranici jednotek užívaných výjimečně), z tzv. pojmenování s nízkou frekvencí výskytu pak jde o nevymezené termíny, lexikalizované stylově neutrální internacionalismy a stylově neutrální spisovná sousloví. Neproporcionální výskyt byl zaznamenán u okazionalismů, M. Kubal a D. Písařovicová je užívají v pásmu s nižší četností výskytu, např. *vrchní energetická regulátorka* (D. Písařovicová 8. 1.), *účetní zprávy* (ve smyslu dopadu výdajů na rozpočet, M. Kubal 3. 1.), M. Augustová výjimečně, J. Železný vůbec. Specifický jev představuje chyba při volbě lexikální jednotky (viz i výše), výjimečná u J. Železného. Vzniká dominantně v důsledku snahy řadit neobvyklé, výrazově nápadné synonymní pojmenování, jež je ovšem sémanticky nekompatibilní, např. užití jednotky *instance* namísto *soud* (M. Augustová 18. 3.) či aktualizace frazému *pomoc při uklízení stop* (J. Železný 19. 2.). Může jít rovněž o nedbalost, např. *pobyty na dovolených se zkracují* (M. Kubal 31. 3.).⁴²

Aktualizace sdělení – porušení neutrality

Aktualizační jednotky jsou kromě aktivizace příjemce produktivně užívány, jak bylo výše konstatováno, jako přímý nosič hodnocení, případně hodnotící lexikum doprovázejí, usnadňují naplnění persvazivní či získávací intence. Vysoká četnost výskytu byla zjištěna u uzuálních polysémních jednotek s nezastřenou sémantickou motivací (1,45–2,05) a publicismů (1,07–1,85), nižší četnost pak v případě veškerého knižního lexika, aktuálních polysémních jednotek (J. Železný užívané výjimečně), lexikalizovaných frazeologismů a idiomů⁴³ (M. Kubal vysoká četnost), hodnotících expresiv inherentních a adherentních (M. Kubal v součtu vysoká četnost), hovorového lexika celonárodního obecně českého a hovorové češtiny.

Volba publicismů, jež se pohybují na ose aktualizace – schematizace, je vedle snahy aktivizovat příjemce důsledkem zužování slovní zásoby moderátorů, má ekonomizační charakter. Vyhovuje současně nepřesnému, vágnímu označování skutečnosti, užívána jsou sémanticky oslabená či přímo vyprázdněná klišé (např. *tečka za případem dívky; mít na stole*, Kubal, 17. 1.). Expresiva jsou užívána téměř výhradně nepřesná hodnotící a jsou vázána na intenzifikaci pojmenování (viz výše).

INDIVIDUÁLNÍ RYSY JAZYKA MODERÁTORŮ UDÁLOSTÍ V LEXIKÁLNÍ OBLASTI

Individuální rysy v lexikální oblasti lze identifikovat v rámci výrazných disproporcí ve výskytu jednotek, jež jsou užívány ostatními moderátory, případně se jedná o lexikum ostatními moderátory neužívané.

42 S chybou při volbě označovací jednotky hraničila řada zachycených okazionálních pojmenování.

43 Idiom zaznamenaný nebyl.

Marcela Augustová

Komunikáty M. Augustové se blíží projevu J. Železného, ve srovnání s M. Kubalem a D. Písařovicovou obsahují (s výjimkami) méně příznakového lexika. V případě přesnosti označení a hodnocení nejsou rozdíly zásadní, M. Augustová dokonce užívá nejvíce inherentně kvalitativně neurčitých pojmenování, jež vágně identifikují bytosti, předměty, místa, děje, vlastnosti a vztahy (1,28, J. Železný 1,27 oproti M. Kubalovi 1,17, D. Písařovicové 1,07). Nejzřetelnější rozdíl je v nižší míře užití bulvarizačních nepřesných, dominantně expresivních hodnotících jednotek intenzifikačních, užívá jich nejméně (0,65, J. Železný 0,68 oproti M. Kubalovi 1,52, D. Písařovicové 0,93), totéž platí o nepřesných hodnotících zástupných pojmenováních frazeologických a polysémních s významovým odstínem (0,32, J. Železný 0,35 oproti M. Kubalovi 1,00, D. Písařovicové 0,58). Téměř neužívá jednotek adherentně kvantitativně neurčitých, rovněž okazionálních a ne zcela lexikalizovaných hodnotících i nehodnotících. Disproporci vykazuje výskyt demokratizačního celonárodního hovorového lexika (v součtu 0,75) a intelektualizačního lexika knižního (v součtu archaického domácího a internacionálního 0,40), včetně souvisejících archaismů (0,27), vždy jde o nejvyšší výskyt. Motivací je patrně aktualizací záměr. Z potenciálně nesrozumitelného lexika byl zaznamenán ze všech moderátorů nejvyšší výskyt u chyby při volbě označovací jednotky (0,27), nejvíce ze všech moderátorů dále užívá již zmíněné knižní výrazy (v součtu 0,40, ostatní 0,08–0,28), obecně nefrekventované vlastní neterminologické neologismy souslovné (0,17, ostatní 0,02–0,07), nevymezené termíny (0,38, ostatní 0,12–0,20), lexikalizované internacionalismy (0,73, ostatní 0,20–0,47) a neutrální spisovná sousloví (společně s D. Písařovicovou 0,28, M. Kubal 0,15, J. Železný 0,20). Lze proto soudit, že M. Augustová dbá ze všech moderátorů nejméně na srozumitelnost sdělení.

Michal Kubal

M. Kubal porušuje ve vyšší míře požadavek přesného zprostředkování událostí či jejich aspektů, snaží se o výrazně aktualizované vyjádření vlastního postoje, názoru, generalizuje. Nadlimitně tak užívá neintenzifikačních hodnotících inherentně kvantitativně neurčitých pojmenování (4,00, ostatní 3,30–3,45), oproti ostatním řadí dvakrát častěji jako prostředky interpretativního zobecnění abstraktní pojmenování s obecným neostrým obsahem pojmu, označující vlastnost, vztah, stav. V pásmu prostředků s vyšší četností nejvíce ze všech užívá také bulvarizační nepřesné, dominantně expresivní hodnotící jednotky intenzifikační (1,52). Nadlimitní výskyt byl zjištěn i u dalších hodnotících nepřesných pojmenování, jde o zástupná pojmenování polysémní a frazeologická s významovým odstínem (1,00, ostatní 0,32–0,58), okazionální a ne zcela lexikalizovaná pojmenování hodnotící (0,52, ostatní 0,00–0,20). Výrazným prostředkem aktualizace jsou mu aktuální polysémní jednotky (0,63, ostatní 0,02–0,30) a lexikalizované frazeologismy (1,07, ostatní 0,73–0,75). Z potenciálně nesrozumitelného lexika užívá okazionalismy (0,18), a to společně

s D. Písařovicovou (0,15 oproti M. Augustové 0,03, J. Železnému 0,00). Výskyt intelektualizačních jednotek patří v součtu k nejnižším, naopak používá společně s D. Písařovicovou (0,87) nejvíce demokratizačního celonárodního hovorového lexika (v součtu 0,88).

Daniela Písařovicová

D. Písařovicová podobně jako M. Kubal postupuje aktualizačně a interpretativně, události či jejich aspekty generalizuje, výskyt interpretativního a (současně) aktualizacího lexika je po M. Kubalovi (s výjimkami) druhý nejvyšší. Oproti ostatním moderátorům však nejméně užívá jednotek s neostrým, obecným obsahem pojmu (0,25, ostatní 0,32–0,60). Naopak nejvyšší byl v jejím případě výskyt nehodnotících pojmenování adherentně kvalitativně neurčitých (2,98, ostatní 1,95–2,78) a hyperonymních (2,63, ostatní 1,65–2,05), dále hodnotících jednotek adherentně kvantitativně neurčitých (0,35, ostatní 0,07–0,15), tedy prostředků kvantitativního srovnání bez uvedení jakékoliv či přesné reference.⁴⁴ Zaznamenána byla nejvyšší četnost výskytu přesného monosémního a polysémního hodnotícího lexika (4,93, ostatní 4,10–4,87), užití nepřesného lexika však převažuje, přičemž po M. Kubalovi volí nejčastěji bulvarizační nepřesné, dominantně expresivní hodnotící jednotky intenzifikační (0,93). Ze všech moderátorů využívá k aktualizaci nejvíce výrazově nápadných jednotek uzuálních polysémních (2,05, ostatní 1,45–1,68), rovněž aktuálních (0,63, ostatní 0,02–0,30). V souvislosti s M. Kubalem již bylo uvedeno, že z potenciálně nesrozumitelného lexika oba moderátoři v pásmu s nižší četností výskytu užívají okazionalismy. U obou byla rovněž zmíněna ve stejném pásmu nejvyšší četnost výskytu demokratizačního celonárodního hovorového lexika.

Jakub Železný

Výše byly konstatovány shodné rysy jazyka J. Železného a M. Augustové. Jejich sdělení jsou umírněnější, nikoliv však přesná a nehodnotící, prostředky nepřesné a hodnotící oproti zbylým moderátorům užívají pouze v menším množství. Nejméně ze všech užívá J. Železný bulvarizační nepřesné, dominantně expresivní hodnotící jednotky intenzifikační (0,68), dále (s M. Augustovou) hodnotící zástupná pojmenování frazeologická a polysémní s významovým odstínem (0,35), rovněž nevětné frazeologismy přesně označující skutečnost (0,10). Téměř neužívá jednotek okazionálních a ne zcela lexikalizovaných hodnotících i nehodnotících. Nejvyšší výskyt naopak (s M. Augustovou) byl zaznamenán u hodnotících inherentně kvalitativně neurčitých pojmenování (1,27), druhý nejvyšší pak u pojmenování adherentně kvalitativně neurčitých (2,78) a hyperonymních (2,05), také u přesného hodnotícího lexika monosémního a polysémního (4,87). Jako výrazného aktivizačního prostředku užívá publicismy (1,83), jejich výskyt mezi moderátory je druhý nejčetnější. Naopak nejmenší výskyt byl zjištěn u celonárodního ho-

44 Jde dominantně o spojení *více/méně než*.

vorového lexika (v součtu 0,55). J. Železný nejvíce dbá na srozumitelnost sdělení, v omezené míře byly zjištěné v jazyce nefrekventované nevyomezené termíny (0,20), neutrální internacionality (0,20), stylově neutrální spisovná sousloví (0,20), výskyt dalšího potenciálně nesrozumitelného lexika je nulový či výjimečný, včetně prosté chyby při volbě jednotky.

KONTEXT JAZYKOVÉ KULTURY

Z nespisovných prostředků, s výjimkou jednoho slangismu u M. Kubala, byly zachycené v pásmu s nižší četností výskytu spisovné hovorově české jednotky (0,33–0,63) a nespisovné jednotky obecně české (0,22–0,25). Jejich výskyt nepovažujeme za marginální, z pohledu jazykové kultury je hodnotíme negativně. Hovorově české lexikum řadíme k jednotkám substandardním, neboť nejsou uživatelským prostředím přijímány bezvýhradně jako spisovné, náležité pro veřejné oficiální komunikáty (viz „B) JAZYK MODERÁTORŮ V KONTEXTU JAZYKOVÉ KULTURY“)⁴⁵, jsou příslušné nižšímu vyjadřovacímu stylu, nepříznakové v prostě sdělovací oblasti. Jejich užívání ve zpravodajských komunikátech (i v komunikátech publicistických), zvláště pak ve veřejnoprávních médiích, nepřispívá ke kultivaci jazykového prostředí. Četnost výskytu hovorového lexika celonárodního se u jednotlivých moderátorů výrazně neliší, jeho užívání proto považujeme za jev nadindividuální, mediální organizací tolerovaný, ne-li podporovaný. Důvodem užití může být snaha přiblížit jazyk moderátorů jazyku běžně užívanému, v případě pojmenování hovorově českých může jít i o záměr posílit jejich vnímání jako jednotek standardních. U hovorového lexika bylo zaznamenáno navíc, podobně jako u dále zmíněných publicismů, zužování slovní zásoby, u všech moderátorů se lze setkat s užitím portfolia identických jednotek, mj. *čísla* (k označení jakéhokoliv počítatelného množství), *doktoři* (lékaři), *lidi*, *primárky*, *web*, *Čtyřiadvačítka*.

K tolerovaným, ne-li podporovaným prostředkům náleží dále jednotky vágního, nepřesného označení skutečnosti, intenzifikační lexikum, také aktualizací lexikum – často nepřesná zástupná pojmenování; expresiva; publicismy, včetně klišé, tedy prostředky zužování profesní slovní zásoby. Ve všech uvedených případech se z hlediska jazykové kultury jedná o prostředky substandardního vyjadřování, jejichž užití nepřispívá ke kultivaci jazykového prostředí, posílení kultury jazyka uživatelů, potažmo obecné kultury jazyka národního. Jejich užívání moderátory je přímo v rozporu s článkem 9 etického Kodexu České televize, který žurnalisty s odkazem na potenciální schopnost ovlivnit jazykové kompetence příjemců sdělení zavazuje k takovému užívání jazyka, aby jejich komunikáty působily jako vzor správného vyjadřování.

45 Příslušnost (primární) k nespisovnému lexiku zejména u zkrácených slov a univerbismů vyplývá z jejich systémové charakteristiky.

7 SYNTAKTICKÁ ROVINA

.1 TEORETICKÁ ČÁST

Normativní požadavky na komunikáty zpravodajského stylu se vztahují na všechny jazykové roviny, tedy i na plán syntaktický, a norma má i v případě zpravodajské stylistické oblasti úzkou souvislost především s funkcí, již texty plní. Pro sféru zpravodajských textů jde především o nestranné a nezaújaté předávání informací;¹ v kontextu veřejnoprávního média by pak podle našeho názoru mělo jít zejména o požadavek jasného, přesného, ale současně také stručného informování. Normativní požadavek objektivity na straně recipienta vede k očekávání, že nabízené zprávy budou důvěryhodné a srozumitelné a adresát v nich nebude muset hledat další implicitní sdělení ukrytá „mezi řádky“.

Posuzování výrazových prostředků syntaktické roviny z hlediska jejich potenciálu ovlivnit, případně snížit informační kvalitu sdělení není úplně jednoduché, a to zejména proto, že většina struktur všech funkčních stylů se realizuje nepříznakově, postupným obsazováním valenčních i nevalenčních pozic predikátorů (případně i dalších větných pozic) tak, aby vznikly úplné a pro dané jazykové společenství obvyklé konstrukce (blíže viz Grepl – Karlík 1998: s. 23n). Specifika prostředků syntaktické roviny v komunikátech jednotlivých funkčních stylů popisuje tradiční stylistická literatura (např. Čechová – Krčmová – Minářová 2008: s. 182n), norma zpravodajské oblasti by podle našeho názoru měla vycházet z požadavku dodržovat pravidla standardu spisovné syntaxe a současně vytvářet srozumitelný komunikát respektující určitý recipientský „komfort“. Adresát, který je v případě mluvené publicistiky odkázán pouze na zvukový kanál,² nemá obvykle možnost se v textu vracet, předávanou informaci vnímá lineárně v čase, a proto by užitá souvětňé konstrukce např. neměly být zbytečně dlouhé (pravidelně se očekává, že počet větných struktur v souvětí nepřesáhne tři věty), recepci by rovněž neměla ztěžovat zvýšená frekvence deagentních či pasivizovaných struktur, nominalizovaná a kondenzovaná vyjádření, komplikovaně vyjádřená vícečetná negace apod. Specifickou oblast pak tvoří tzv. syntaktické chyby (jako např. anakolut, zeugma, nevhodně užitá nepravé vedlejší věty, porušování shody za hranicí větných celků apod.); jejich výskyt zde ale vzhledem k charakteru analyzovaného materiálu nepředpokládáme.

1 Na myslí tedy máme požadavky objektivity, vyváženosti a nestrannosti.

2 Právě s takovým typem komunikátů budeme nadále pracovat v samostatné analytické kapitole.

Výše definovaný požadavek objektivitu (zejména v kapitole „2 Teoretické ukotvení projektu“) je tak třeba uplatňovat i na syntaktické rovině, kde by měla vznikat neutrální a korektní vyjádření. Tato práce je věnována výlučně textům zpravodajské podoblasti publicistického stylu, a priori tedy u nich eliminujeme funkci persvazivní, získávací, naučnou i estetickou a nadále je budeme hodnotit pouze vzhledem k míře jejich informativnosti a neutrality. Vyjdeme z předpokladu, že jako nástroj snížení informační kvality zde mohou působit jednak výrazové prostředky porušující normu spisovné syntaxe, jednak prostředky, které sice nejsou vnímány jako nenormní, přesto fungují jako nástroj pro implicitní signalizaci autorského hodnocení. Záměrné opakování, vytýkání větných členů za účelem jejich zdůraznění, pasivizace a záměrné zastírání skutečných konatelů děje, užití modálních prostředků se záměrem mást recipienta zaváděním odkazů na nevhodné či falešné autority apod. mohou ve svém důsledku vést k významnému porušení normy zpravodajských sdělení a k nevhodnému ovlivnění recipientských postojů a názorů.

Informativní funkci tedy ohrožuje jak výskyt nechtěně a nezáměrně užitých syntaktických neobratností a chyb, tak výskyt záměrně užitých konstrukcí, které již nejsou neutrální, ale obsahují v sobě prvek autorského hodnocení.

Při stanovení teoretických východisek vycházíme z charakteru analyzovaného materiálu. Materiálovou bázi pro analytickou kapitolu jsme získali přepisem čtyřiceti osmi vydání hlavní zpravodajské relace veřejnoprávní České televize Události a pozornost budeme věnovat výlučně moderátorským vstupům ve studiu ČT. Příspěvky moderátorů mají charakter předem připravených, a tím pádem i dobře promyšlených a kompozičně propojených výpovědí, u kterých nemůžeme předpokládat frekventovaný výskyt jevů typických pro syntax mluvených nepřipravených komunikátů. Ačkoli jde o projevy uskutečněné v mluveném modu, k jejich realizaci dochází s oporou v předem připravených textech, a proto mají svou strukturaci mnohem blíže k projevům psaným – mluvčí v podstatě reprodukuje gramaticky i obsahově úplné syntaktické celky, jejichž uzavřenost a ukončenost je signalizována i intonačně (k otázce absence těchto rysů v syntaktických strukturách mluveného textu viz např. Müllerová 1994: s. 23). Výskyt jevů příznačných pro tzv. mluvenou syntax, popsanych komplexně např. v práci Olgy Müllerové (1994) či Miroslava Grepla a Petra Karlíka (1998: zejména s. 381n), by byl v tomto případě výsledkem výrazné autorské stylizace a v prostředí veřejnoprávního celoplošného média bychom je pravděpodobně hodnotili jako nevhodné.³

Nadále se tedy zaměříme především na to, jaké možnosti nabízí „spisovná“⁴ syntax profesionálním mluvčím, jak se mohou v tomto smyslu lišit komunikáty identického diskurzu pou-

3 Při analýze materiálu se předpoklad vyplnil a chybné, syntakticky defektní konstrukce zde nebyly zaznamenány.

4 Spisovný jazyk zde funguje jako nástroj celospolečenské komunikace, jeho norma by měla být pružně stabilní, a to zejména s ohledem na jeho dynamickou povahu.

ze s ohledem na invenci produktorů a možnosti jejich idiolektu a jaké prostředky pak mohou působit jako pragmaticky aktivní prvky při ovlivnění předpokládaných recipientů.⁵

Záměrně užitě konstrukce porušující neutralitu a objektivitu sdělení jsou projevem snahy produktora včlenit do zpravodajského sdělení svůj osobní postoj, názor či hodnocení. Mezi výrazové prostředky syntaktické roviny s potenciálem ohrožit objektivitu, neutralitu a pravdivost sdělení či snížit jeho informační přínos jsme zařadili jevy seřazené v následující tabulce. U jednotlivých typů syntaktických jevů rovněž uvádíme, které z očekávaných a požadovaných hodnot zpravodajských sdělení mohou porušovat a zda mohou být prostředkem aktualizace.

Tab. 1 – Záměrně užitě syntaktické prostředky ohrožující zpravodajské normy

	Potenciálně porušené hodnoty zpravodajské normy			
	Pravdivost	Informativnost	Neutralita	Aktualizace
Slovosledná variantnost	0	0	X	X
Modalita voluntativní	X	X	X	X
Modalita epistémická	X	X	X	X
Elipsa predikátu	0	0	X	X
Užití tzv. titulkových výpovědí	0	0	X	X
Předsouvání	0	0	X	X
Kompletace výpovědí	0	0	X	X
Katafora	0	0	X	X
Deagentizace a depersonalizace	X	X	X	0
Synekdocha	0	X	0	0
Tázací výpovědi	X	0	X	X
Imperativ 1. os. pl.	0	0	X	X
Zvolací a optativní výpovědi	X	X	X	X
Opakování	0	0	X	X
Aposiopese	X	X	X	X

5 V kontextu celoplošného veřejnoprávního média lze tedy jistě právem očekávat kultivovaný projev, založený nejenom na znalosti, osvojení a dostatečném bohatství užitých výrazových prostředků, ale také na jejich praktickém zvládnutí založeném na odpovědném a soustavném třibení a cviku (blíže viz Daneš 2009: s. 117).

Vybrané jevy můžeme rozdělit do pěti skupin podle formální povahy užitých výrazových prostředků i podle jejich funkce.⁶

Do první skupiny bychom zařadili jevy související se slovosledným variováním výpovědi. Ve skladbě české věty se jako základní (a svým způsobem i normativní) požadavek jejího slovosledného uspořádání hodnotí její aktuální členění. Příslušnost češtiny k flektivnímu jazykovému typu se projevuje na všech jazykových rovinách, ve slovosledném uspořádání se pak projevuje především tím, že uspořádání slov či přesněji větných členů není dáno gramatickými principy či pravidly, ale je: „...projevem jejího sdělného (komunikativního) záměru v rámci psaného textu nebo aktuálního hovoru“ (Štícha a kol. 2013: s. 552). Slovosledné uspořádání tedy není fixní a vzhledem ke komunikačnímu záměru produktora se může měnit. V případě výpovědi plnících primárně informativní funkci bychom očekávali výskyt výpovědi s tzv. objektivním slovosledem, to znamená, do iniciačních pozic budou umístěny informace známé, dosaditelné z kontextu a nejvíce nasnadě a až po nich, v koncové části výpovědi, budou zařazeny informace nové, z kontextu nedosaditelné, tedy ty, jež mají alespoň relativní potenciál obohatit recipientův vědomostní kontext. V takto uspořádané výpovědi narůstá její výpovědní dynamismus lineárně zleva doprava a právě toto uspořádání je vnímáno jako nepříznakové.

Jiné uspořádání (na mysli zde máme zejména tzv. subjektivní slovosled) už je projevem autorského záměru a ukazuje na produktorovo zaujetí informačním jádrem sdělení. Slovosledná prominence vybraných výpovědních komponentů sice nemá potenciál ohrozit pravdivost či snížit informační přínos předávaného sdělení, může ale vést k (nevhodnému) ovlivňování recipienta právě tím, že je mu takto implicitně naznačováno, co je ve sdělení považováno za významné a důležité nebo je podavatelem hodnoceno jako překvapivé či neočekávané (dochází tedy k aktualizaci a je ohrožena i neutralita sdělení).

Velmi významnou skupinu syntaktických prostředků potenciálně využitelných k ohrožení objektivity zpravodajských sdělení tvoří široká oblast modality. V aktuálně realizované výpovědi produktor vyjadřuje jednak svůj volní postoj k realizaci či nerealizaci obsahu výpovědi (děj hodnotí jako žádoucí či nežádoucí, jako očekávaný, nutný, chtěný či prostě možný nebo nemožný), jednak jej hodnotí z hlediska míry přesvědčení o jeho pravdivosti či nepravdivosti (pak se pohybujeme na široké škále od stoprocentně vyjádřené jistoty, přes různé stupně jejího snížení až po absolutní přesvědčení o nepravdivosti předávaných obsahů). Vzhledem k těmto vyjadřovaným postojům pak uvažujeme o tzv. voluntativní modalitě a jejích dalších typech (základní kategorie nutnosti, možnosti a záměru) a o modalitě epistémické (pro naši práci je pak důležité rozlišení dvou kategorií – pravděpodobnosti a evidenciálnosti).

6 Na tomto místě přinášíme pouze předběžný vhled do problematiky, její detailnější rozpracování je součástí korespondující analytické kapitoly.

Významným faktorem při hodnocení objektivit y a informační kvality je pak explicitně vyjádřená přítomnost či nepřítomnost nositele modálních dispozic – je tedy důležité, zda zpráva obsahuje informaci o tom, kdo děj pokládá za nutný, chtěný či možný nebo pravdivý či nepravdivý, nebo zda je nositel těchto dispozic identický s mluvčím aktuálně realizované výpovědi.

Produktor textu tak užitím modálních prostředků získává velmi široký prostor k (nežádoucímu) působení na předpokládaného recipienta tím, že jej může zastrašovat informací o tom, že očekávaný děj je nežádoucí či nerealizovatelný apod.; efektním nástrojem ovlivňování je rovněž odkaz na původce informace či na zdroj. Spojení informace s jejím původcem či odkazem na zdroj může být snadno zneužito při porušení všech aspektů objektivit y a informační kvality a potenciálně funguje jako falešná argumentační strategie.

Prostředky třetí skupiny spojuje záměrné vypouštění některých částí výpovědi (a to jak jejich valenčních, tak i nevalenčních pozic) a jejich distribuce do intonačně osamostatněných celků. Elipsa predikátu, vytváření titulkových výpovědí na začátku příspěvku či dodatečné připojování dalších informací za účelem jejich zdůraznění nevede ke snížení informativnosti či pravdivosti sdělení, neboť recipient všechny potřebné informace získá, aktualizace v jejich distribuci ale může ohrozit neutralitu zprávy. Ve svém důsledku právě tyto prostředky mají významný potenciál porušit zpravodajské normy a přiblížit komunikáty oblasti analytické či beletristické publicisticky.

Zvláštní pozornost je v oblasti zpravodajských textů třeba věnovat způsobům vyjadřování a případného zamlčování nositele děje. Informace o tom, kdo je skutečným agentem – konatelem či nositelem děje, může být zásadní při získávání úplných a komplexních údajů, a její záměrné zamlžování či zastírání se stává součástí komunikační strategie při manipulaci recipienta. Do tohoto okruhu jsme zahrnuli nejenom případy tzv. sekundární diateze, kdy konatel děje není identický s formálně vyjádřeným subjektem (výskyt opisných či reflexivních pasivních forem), ale také výskyt tzv. synekdochy, tedy případů, kdy jsou místo konkrétních osob uváděny reference k institucím (*radnice zahájily*) či územním celkům (*Slovensko pristoupilo, Brusel se bouří*).

Do posledního okruhu jsme zahrnuli prostředky náležející volněji k řečnickému funkčnímu stylu, užívané běžně v oficiálních veřejných projevech s převažující persvazivní funkcí. Takové jevy jako řečnická otázka, záměrně neukončená výpověď, motivované opakování či pragmaticky motivované kategorie sloves (zejména osoba a způsob) jsou velmi účinným prostředkem při ovlivňování předpokládaných recipientů, při jejich manipulaci a přesvědčování. Posílení jejich expresivní složky se pak často děje na úkor pravdivosti, informativnosti a objektivit y.

Předpokládáme, že v hlavní zpravodajské relaci veřejnoprávního média by moderátoři ve svých vstupech měli respektovat požadavky zpravodajských žánrů a měli by se snažit vyhnout

záměrnému ohrožení objektivitu či snížení informační kvality. V následné kvalitativně-quantitativní analýze autentického materiálu se tedy zaměříme na výskyt a funkční využití výrazových prostředků uvedených v tabulce a v závěrečné diskuzi zhodnotíme, nakolik byla jejich užitím ohrožena norma zpravodajského stylu.

7

.2 ANALYTICKÁ ČÁST

V následující kapitole chceme provést detailnější analýzu výrazových prostředků syntaktického jazykového plánu potenciálně ohrožujících informativnost sdělení či jeho objektivitu užitých ve specifickém typu komunikace mluvené publicistiky.

Při analýze a následném vyhodnocení získaných výsledků budeme jako samostatné jednotky hodnotit jednotlivé moderátorské vstupy představující integrované obsahově-pragmatické celky (k terminologii blíže viz Kořenský a kol. 1999: s. 136), ohraničené a uzavřené jak intonačně, tak i obsahově-věcnou jednotou sdělení. Je pro ně příznačná předmětná jednota zajištěná jak jejich tematicko-rematickou strukturací, tak výskytem izotopických vztahů (blíže viz Daneš 1985: s. 207n). Počet těchto obsahově-pragmatických jednotek v jednotlivých relacích kolísá v závislosti na dramaturgickém záměru mezi jedenácti až jedenadvaceti.

Materiálovou bázi tvoří přepisy 48 vydání hlavní zpravodajské relace veřejnoprávní České televize Události vybrané tak, aby v nich byla vystoupení jednotlivých moderátorů rozložena rovnoměrně. Vybrané výrazové prostředky syntaktické roviny budeme sledovat u jednotlivých mluvčích v samostatných podkapitolách.

Relace, v nichž jako moderátorka úvodního zpravodajského bloku vystoupila Marcela Augustová, byly odvysílány 4., 14., 16. a 22. ledna, 18., 29. a 30. března a 5., 7., 9., 15. a 17. dubna. Jelikož jsou jednotlivé vstupy očekávaně věnovány zpracování a zprostředkování nových informací,¹ obecně předpokládáme výrazně vyšší frekvenci výpovědí s tzv. objektivním slovosledem

1 Novost, resp. známost informace je poměrně relativní. Detailně se této otázce věnoval např. F. Daneš (1985: s. 190n.) a uvědomoval si obtížnost terminologického rozlišení známých a nových informací (zejména v souvislosti s aktivizací širšího situačního a zkušenostního kontextu). S ohledem na starší bádání uskutečněná v této oblasti došel k závěru, že je v tomto kontextu vhodné využití „funkčního“ přístupu, podle kterého: „Ve výpovědích nevýzvodných zamýšlí podavatel sdělit příjemci něco pro něj nového [...]. Víme, že záměrem podavatele je dosáhnout u příjemce lepší informovanosti, tj. jisté změny, úpravy v jeho znalostech, vědomostech o světě (které u něho podavatel předpokládá). Na tomto výkladu informačního podkladu sdělování je pro nás podstatné to, že podavatel vychází z nějakého předpokládaného stavu znalostí světa (jistého jeho úseku) u příjemce a tuto znalost obohacuje o něco nového, o čem se domnívá, že by mohlo příjemce (právě) zajímat...“ (Daneš 1985: s. 193–194). V tomto smyslu lze uvažovat např. o „známosti“ tématu úvodní výpovědi vůbec prvního příspěvku v Událostech odvysílaných 8. února: Smrt pěti českých turistů nedaleko Innsbrucku zavinila lavina, která se sama utrhla ze štítu Geier. Moderátor Jakub Železný zde spoléhá na širší vědomostní kontext recipientů a předpokládá u nich znalost tématu, jež se ve zpravodajství v daném období opakovaně objevovalo.

(terminologie blíže viz Mathesius 1947: s. 234–242; nověji Encyklopedický slovník češtiny (dále ESČ) 2002: s. 426–427). Jedná se tedy o takový způsob slovosledného uspořádání výpovědi, v němž je výpovědní dynamičnost rozložena zleva doprava, ve směru od jednotek s nižší informační hodnotou (tedy nižším stupněm výpovědního dynamismu) k jednotkám s vyšší informační zátěží, tedy obvykle od tématu k rématu (blíže viz ESČ 2002: s. 426). Ve sledovaných relacích je evidentně nejvyšší frekvence právě takových vstupů, v nichž je úvodní výpověď vybudována na posloupnosti $T \rightarrow R$, a v následujících výpovědích jsou s využitím izotopických vztahů rozvíjeny nejrůznější typy tematických posloupností rozvíjejících se ať už derivací z linie tematické či rematické:

(1) *Islámští radikálové sestřelili na severu Sýrie armádní stíhačku. Při monitorovací misi ji zasáhli raketou. Pilot se katapultoval a ozbrojenci ho podle některých zdrojů zajali. Damašek už spustil operaci na jeho záchranu.*

Pobyt čínského prezidenta pokračuje večerí na Pražském hradě. Tam má Si Ťin-pching přijet za pár minut. Bezprostřední okolí je znovu uzavřené a mimořádná bezpečnostní opatření pochopitelně všudypřítomná. Na místě je Lenka Drmotová.

Zejména s ohledem na přidělený prostor se poměrně často projevuje snaha moderátorky umístit při aktivizaci zkušenostního kontextu předpokládaného recipienta do tematické části výpovědi co nejvíce informací převážně časově-prostorového charakteru, a tak se témata prvních výpovědí výrazně dynamizují:

(2) *Napětí mezi Saudskou Arábií a Íránem vyvolané popravou šíitského duchovního se vyhrocuje.*

Vyšetřování pedofilního chování katolických kněží ve francouzském Lyonu se rozšiřuje. Ani druhý den návštěvy čínského prezidenta Si Ťin-pchinga v Praze nezůstal bez kontroverzí.

Důsledkem tohoto faktu je pak např. vznik zhuštěných nominalizovaných výpovědí. Vedle této tendence se projevila ještě (svým způsobem protichůdná) snaha uvést výpověď jejím zasazením do časově-prostorových kulís. Tento jev souvisí s formou předávaných zpráv – recipient je odkázán pouze na zvukový kanál a tzv. měkký začátek zprávy mu usnadní vnímání; i v tomto případě ovšem dochází k obsahovému rozšíření tématu prvních výpovědí:

(3) *V německém Frankfurtu nad Mohanem v noci neznámí útočníci několikrát vystřelili do okna uprchlické ubytovny.*

V Moravskoslezském kraji se dál špatně dýchá.

V bruselské čtvrti Molenbek probíhá velká policejní operace.

Poměrně sporadický je pak výskyt tzv. rematizátorů (ve sledovaném vzorku se pohybují v řádech jednotek), modifikačních či vytýkacích částic signalizujících předěl mezi tématem a ré-

matem výpovědi a sloužících mimo jiné k signalizaci vlastního rématu (blíže viz ESČ 2002: s. 374):

(4) *Bezmála tisíc tři sta starostů nejen řídí radnice.*

Asi s největším napětím čekalo na výsledek jednání v Bruselu právě Řecko.

Výskyt výpovědí se subjektivním slovosledem (výpovědní dynamičnost je uspořádána od nejvyššího k nejnižšímu stupni, tedy od rématu k tématu, blíže ESČ 2002: s. 427) je omezený. Moderátorka jej využívá jako nástroj aktivizace recipienta v případech, kdy sděluje nečekané či překvapivé informace:

(5) *Šest miliard korun mají příští rok dostat ze státního rozpočtu sportovci.*

Na dva tisíce tři sta elektronických receptů vydali lékaři od minulého týdne, kdy systém začal znovu fungovat.

I v obci se dvěma tisíci obyvatel může vyrůst skvost mezi českými stavbami.

Z hlediska frekvence je pak ještě omezenější výskyt tzv. existenciálních vět (terminologie pochází z práce Viléma Mathesia, který ilustrativní větu *Byl jednou jeden král* označil jako nezačleněnou neboli existenciální (Mathesius 1947: s. 235), obsahující pouze: „jádro výpovědi se slovy průvodními“ (Mathesius 1947: s. 236). Ve sledovaném vzorku jsme našli v podstatě pouze tři výpovědi tohoto typu:

(6) *Začaly přijímací testy na střední školy.*

Uběhly dva roky od anexy Krymu.

Zemřel Guido Westerwelle.

V následující tabulce přinášíme kvantifikovaný přehled slovosledného uspořádání v úvodních výpovědích jednotlivých příspěvků, případy jiného než objektivního slovosledu dokládáme vybranými ilustrativními příklady.

Tab. 1 – Slovosled úvodních výpovědí v příspěvcích M. Augustové

Datum	Počet příspěvků celkem	Úvodní výpovědi s objektivním slovosledem	Úvodní výpovědi s variantním slovosledem
4. 1.	15	15	0
14. 1.	17	14	3 (<i>Zvířata, tiskárna, mixér, francouzské hole. To všechno se našlo zapomenuté ve vozech pražské hromadné dopravy. // O něco míň než loni, zhruba o 146 tisíc dětí, půjde k zápisům do prvních tříd.</i>)
16. 1.	11	11	0
22. 1.	18	11	7 (<i>Nejméně 45 běženců, z toho 17 dětí se utopilo v moři nedaleko tureckého pobřeží. // Zhruba 100 stížností na soudní znalce každý rok, ministerstvo spravedlnosti i proto chystá úpravu zákona o těchto expertech.</i>)

18. 3.	15	11	4 (Uběhly dva roky od anexe Krymu. // Digitální ohňostroji, videomapping, blikající sochy. Plzeň už podruhé ozářil Festival světla.)
29. 3.	11	11	0
30. 3.	21	17	4 (Tři podmínky, dvě osvobození. Soud zatím nepravomocně rozhodl... // Komplikace s bydlením má skupinka křesťanských uprchlíků z Iráku, která několik týdnů přebývá ve Smilovicích nedaleko Frýdku-Místku.)
5. 4.	16	9	7 (Tři tisíce sto korun na hlavu poslal stát lidem z vesnic kolem muničního skladu ve Vrběticích. // Výjimečný trest za dvojnásobnou vraždu potvrdil olomoucký vrchní soud.)
7. 4.	13	11	2 (Komplikace pro českou pomoc křesťanským uprchlíkům. // Na kampani, prostorách i lidech. Tam všude bude ČSSD v příštích letech šetřit.)
9. 4.	17	12	5 (Dlažba, nebo asfalt v historické zóně? // Čína. Ekonomická velmoc, která si ovšem příliš neláme hlavu s ochrannými známkami.)
15. 4.	17	13	4 (V notně okleštěné podobě schválili poslanci omezení otevírací doby obchodů. // Levné parcely, klid, příroda a žádná kriminalita. Obce v Krušných horách lákají nové obyvatele.)
17. 4.	19	14	5 (Jihoamerická telenovela v přímém přenosu. Brazilští poslanci právě rozhodují... // V průměru o 3 % se příští rok podle předpokladu ministra financí zvednou platy státních zaměstnanců.)

Jako pragmaticky aktivní prvek se v textech publicistického funkčního stylu objevují prostředky modaloty. Obecně platí, že modalita v jazyce funguje jako nástroj vyjádření hodnocení propozičního obsahu výpovědi, v mediálních textech ovšem bývá nezřídka problematické odhalit nositele modálních dispozic, který může být, i když obvykle není, identický s osobou mluvčího. Na v podstatě obligátní signalizaci postojové modaloty² se navrstvuje modalita deontická (zde v užším pojetí voluntativní) a jistotní neboli epistémická. Oba typy modaloty částečně sdílejí společný repertoár verbálních výrazových prostředků (z hlediska adekvátní interpretace může být komplikované např. užití slovesa *mít* ve výpovědích typu *Řecko mělo podle vlastních slov do víkendů vyklidit improvizovaný uprchlický tábor na hranici s Makedonií*). Prostředky voluntativní modaloty mluvčí vyjadřuje kategorie možnosti, nutnosti či záměrnosti propozičního obsahu, epistémická modalita slouží jako prostředek vyjádření jistoty o jeho platnosti. Eva Buráňová (1979: s. 99) podle původce modaloty rozlišuje tři kategorie: a) původce modaloty je totožný s mluvčím, b) původce modaloty není totožný s mluvčím ani adresátem a je explicitně označen, c) původce modaloty není označen, vyjadřuje se vlastně cizí mínění. F. R. Palmer (1995: s. 51–53) nabízí další kategorie jistotní modaloty, a to a)

2 H. Běličová (1983: s. 45) v tomto smyslu uvažuje o nutném hodnocení skutečnosti mluvčím, jež se transponuje do vyjádření základních komunikačních funkcí, resp. tříd typů oznamovacích, tázacích, rozkazovacích a pracích vět.

spekulaci, b) soud, c) cizí mínění, d) svědectví smyslů. Při jejich vyjadřování odlišuje případy, kdy mluvčí užívá tzv. soudů (*judgments*), tedy spekulací či logických úsudků, nebo reprodukuje cizí názor (kategorie tzv. evidenciálnosti, evidenciálních). Pro mediální texty je obvyklé užití právě prostředků signalizujících cizí mínění. Informace bývá obvykle autorizována a recipientovi je původce modality představen. Detailnější analýza vybraných komunikátů nás přivedla k závěru, že ani při práci s prostředky modality nedochází k záměrnému porušování informační kvality, produktorka je využívá v případech, kdy nevystupuje jako nositelka modálních dispozic a pouze konstatuje daný stav.³ V následující tabulce přinášíme přehled užití explicitně vyjádřené voluntativní či epistémické modality. Plně si ovšem uvědomujeme, že pochopení modálních významů nelze oddělovat od interpretace širšího komunikačního kontextu, a proto právě v této oblasti může velmi snadno dojít k dezinterpretaci (jí „nahrává“ i víceznačnost užitých prostředků) a vyjádření kategorie záhodnosti může být např. zaměněno za signalizaci míry jistoty; nejasnosti mohou vznikat i při identifikaci skutečného nositele modálních dispozic.

Tab. 2 – Prostředky vyjádřené modality v příspěvcích M. Augustové

Voluntativní modalita			Epistémická modalita	
Kategorie nutnosti	Možnosti	Záměru	Pravděpodobnost	Evidenciálnost
36	24	43	14	38

Při vyjadřování kategorií voluntativní modality jsme se nesetkali s případem, že by mluvčí sama byla současně nositelkou modálních dispozic.⁴ V podstatě šlo vždy o zprostředkování vůle personálních objektů její komunikační aktivity. V rámci kategorie nutnosti se vyjadřuje jak prostá nutnost (modální predikátor *muset* byl užit 8×), tak její podkategorie, a to záhodnost, náležitost (blíže Grepl – Karlík 1998: s. 160): *Policejní prezident má do dvou týdnů sepsat zprávu o postupu svých mužů a veřejně ji představit*.⁵ Podobně i při vyjadřování možnosti jde o konstatování objektivního stavu, ve vybraném ilustrativním příkladu se

3 Objektivita a informační kvalita by byly ohroženy v případě, kdy by byly modální prostředky využity jako nástroj pro vyjádření subjektivního hodnocení, při odkazování na falešnou autoritu apod.

4 Stranou v naší analýze ponecháváme případy vyjádření tzv. evaluativních postojů či hodnocení. Detailněji se touto problematikou zabývají např. autoři *Skladby češtiny* (Grepl – Karlík 1998: s. 490n) a v jistém smyslu by i tyto případy mohly být zařazeny do kategorie modálních významů (zejména ve smyslu vyjadřování postojů nositele modálních dispozic k vyjadřované skutečnosti). Výskyty verbalizace těchto postojů jsou ovšem natolik sporadické, že se při kvantitativním zhodnocení materiálu v podstatě ocitají na hranici statistické chyby; pro ilustraci uvádíme příklad z příspěvku Jakuba Železného: *Český projekt na zachování vzácných nosorožců bílých severních je v kritické fázi. [...] I tam ale pokusy o jejich rozmnožení bohužel selhávají*. V příspěvcích ostatních moderátorů nebyly zaznamenány další výskyty vyjádření osobních hodnotících postojů.

5 V daném případě zřejmě není nositelem modální dispozice ani personální subjekt, neboť jeho žádoucí jednání je evidentně výsledkem vůle třetí, neoznačené osoby.

navíc kombinuje s epistémickým predikátorem signalizujícím i kategorii evidenciálnosti:⁶ *Jaroslav Barták mohl uprchnout z vězení, vypověděli svědci před Krajským soudem v Liberci.* V rámci kategorie možnosti bývá vyjadřována jak schopnost či dovednost nositele modální dispozice, tak kategorie povolení v případech, kdy se děj uskuteční či neuskuteční proto, že to další osoba umožnila, resp. neumožnila (*Drážní inspekce at' smí testovat možný alkohol v krvi strojvůdců. // Klienti do něj za tři roky nastřádali přes tři miliardy korun. Od prvního ledna další peníze převádět nemůžou.*) Do této skupiny jsme zařadili i případy vyjádření neschopnosti nositele modální dispozice něco vykonat (*Kyjev se po ztrátě Krymu nedokázal vypořádat ani s proruskými povstalci*). Stejná situace nastává i při vyjadřování záměru (*prezident Miloš Zeman chce letos znovu přesvědčit politiky, aby přistoupili na přímou volbu starostů a hejtmanů*).

Při vyjadřování pravděpodobnosti moderátorka užitím obvyklých epistémických částic vyjadřovala míru jistoty o sdělovaném obsahu (*nová pravidla pro veřejné zakázky Senát zřejmě vrátí poslancům; největší únik utajovaných skutečností obsažených v panamských dokumentech možná vyústí v přísnější pravidla pro daňové ráje*), míru přesvědčení o platnosti obsahu signalizuje i polyfunkční modální predikátor *mít* (*ceny mají klesat i v příštích týdnech*) nebo jiné epistémické modifikátory (*vláda věří, že omezí daňové úniky*). V případě mediálních sdělení jsme očekávali vyšší frekvenci prostředků epistémické modality, jimiž by mluvčí vyjadřovala odstup od sdělovaných obsahů a svým způsobem se i zbavovala odpovědnosti za prověření jejich objektivní platnosti. Ve sledovaném vzorku ale ani tento typ modality není příliš zastoupen, ačkoli kategorie evidenciálnosti je druhá nejpočetnější (*ta je podle Miloše Zemana zodpovědná za to, že ...*). Při vyjadřování evidenciálnosti moderátorka odkazuje buď na zveřejněná sdělení jiných mediálních či dalších oficiálních organizací, nebo na představitele organizací zodpovědných za uskutečnění sdělovaných obsahů (*podle prvních informací hygieniků; podle obžaloby ho usvědčila nahrávka*). Jako nejproblematictější se ukázalo zařazení výpovědi s modálním slovesem *mít* v případech typu: *Šest miliard korun mají příští rok dostat ze státního rozpočtu sportovci.* Ze sdělení není bez zapojení kontextu zcela zřejmé, zda jde o vyjádření záhodnosti (*má pak znamenat, že se to od odpovídajícího ministerstva očekává*), nebo možnosti (*mají dostat, tedy zřejmě, pravděpodobně dostanou*).

Jak jsme již zmínili výše, typické jsou pro sledovaný vzorek úplné větné struktury s pravidelným obsazováním nutných valenčních pozic. Minimální je ale i výskyt transformovaných deagentních struktur, v nichž by docházelo k odsouvání konatele děje z povrchové pozice

6 Do přehledové tabulky jsme výpovědi s tímto typem predikátorů nezahrnovali, omezovali jsme se na lexikalizovaná spojení typu *podle předpokladu ministerských úředníků* apod.

subjektu (blíže k otázkám diateze a deagentizace např. autoři *Mluvnice češtiny (3)* 1987: s. 233n, resp. s. 246n nebo Grepl – Karlík 1983):

(7) *V Moravskoslezském kraji se dál špatně dýchá.*

K otázkám kategorie slovesného rodu jako pragmaticky aktivního výrazového prostředku se vyjadřuje např. N. Fairclough (1989: s. 26) v souvislosti s aplikací metody kritické analýzy diskurzu např. na politické mediální texty. Užití konstrukcí s nevyjádřeným konatelem děje může být záměrné a je motivováno např. snahou minimalizovat vlastní újmu nebo naopak prospěch politického oponenta. Obecně tak může právě pasivizace fungovat jako nástroj porušení objektivity sdělení. V zaznamenaných „odosobněných“ výpovědích typu *Nová slovní přestřelka se odehrála mezi prezidentem a vládou* jde ale podle našeho názoru spíše o snahu aktivizovat kombinací aktualizované konstrukce s příznakovým lexikálním prostředkem pozornost předpokládaného recipienta. Zásady informační kvality neporušují ani výpovědi se všeobecným nebo výrazně dekonkretizovaným konatelem; moderátorka Augustová je neuzivá jako pragmaticky aktivní prvky a v konstrukcích typu *Nizozemci v referendu odmítli; poslanci schválili omezení otevírací doby* apod. evidentně nejde o záměrnou, pragmaticky motivovanou anonymizaci konatele děje, spíše o neschopnost nebo nadbytečnost jeho uvedení.

Jako nástroj upozadění skutečných konatelů děje mohou sloužit i synekdochická, resp. personifikovaná vyjádření typu: *Švédsko začalo na hranicích kontrolovat lidi přijíždějící z Dánska [...] Kodaň odpověděla okamžitě; už za dva měsíce bude Slovensko hlasovat; radnice začaly s jarním úklidem ulic; Teherán propustil na svobodu čtyři vězně; deset obcí napříč Českem vybírá nová zastupitelstva* (ve sledovaném vzorku jsme našli celkem 17 případů užití). Nedomníváme se však, že by důsledná personalizace vedla v podobných konstrukcích k posílení informační kvality, nebo naopak že by jejich užití bylo motivováno snahou nějak ovlivnit interpretaci sdělení recipienty.

Aktivizační funkci plní (ovšem ve výrazně omezené míře) i další gramatická kategorie, a to slovesná osoba. Moderátorka sporadicky užívá první osoby plurálu, např. při uvádění ilustrativních příkladů nebo jako prostředek s fatickou komunikační funkcí: *pojďme tam, kde systém funguje, například na Slovensko; pokračujme zcela aktuální zprávou*. Podobně omezený (celkem 2×) je i výskyt výpovědí s otázkovou intonací:⁷

(8) *Dlažba nebo asfalt v historické zóně?*

Co přesně znamená tato značka?

V obou případech se jedná o první výpovědi aktuálního vstupu, v nichž je zaváděno nové téma a jejich užití je opět motivováno výlučně snahou recipienta aktivizovat, nikoli přesvědčit či ovlivnit jeho názor.

7 Zde pochopitelně nemáme na mysli otázky směřující k redaktorům „v terénu“, ale pseudootázky stylizované zaměřené na předpokládané recipienty.

V úvodu této kapitoly jsme se pokusili o obecnou charakteristiku analyzovaných komunikátů a konstatovali jsme, že moderátorské vstupy mají charakter předem připravených a dobře promyšlených textů. Pro tento textový typ není typický výskyt rysů mluvené syntaxe, ke kterým bychom mohli zařadit i tzv. výpovědní modifikace (bližší přehled a typologizaci viz Grepl – Karlík 1998: s. 389n).

Nejpočetněji jsou v analyzovaných textech v jejich rámci zastoupeny výpovědi s elipsou přísudkového slovesa. V celkem pěti zaznamenaných případech se výpovědi tohoto typu vyskytly uprostřed vstupu a sloužily jako funkční prostředek textové soudržnosti:

(9) *I v obci se dvěma tisíci obyvateli může vyrůst skvost mezi českými stavbami. Hlavní sdělení právě vycházející ročenky české architektury.*

Sedmaosmdesátiletý skladatel Ennio Morricone je na světovém turné. Zastávka první – Praha.

Letos je to 260 let, co se skladatel narodil. Víc Irena Krcháková.

V dalších případech je eliptická výpověď zařazena na začátek vstupu, kde jednak propojuje aktuální vstup s předcházejícím, jednak funguje jako prostředek výrazně dynamizující sdělení:

(10) *Jeden problém a dva návrhy, co s ním.*

A další podoba migrační krize.

A do oblasti Hradčan ještě živě.

Jako velmi funkční nástroj aktivizace recipienta funguje i kompletace výpovědi (zaznamenána ve 12 případech). Po koncovém intonačním předělu je výpověď doplněna o informace pragmatického významu, jako např. prostorové, časové či jiné údaje, jež neobsazují valenční pozice predikátu maticové věty. Podobný postup je velmi účinný při zdůraznění právě těchto okolností, jež by jinak recipient mohl přeslechnout nebo by jim nevěnoval dostatečnou pozornost:

(11) *V souvislosti s ALS se aktuálně probírá taky otázka etiky. Dnes třeba v Akademii věd.*

Čeští a němečtí kritici současné migrační politiky symbolicky blokovali hranice na třech bývalých přechodech. V Českých Velenicích, Kraslicích a na Cínovci.

Šéf financí Andrej Babiš vidí priority jinde. A to v investicích.

Opakem dodatečného doplňování informací je jejich předsouvání před samotnou výpověď. I zde je podavatel při jeho užití motivován především snahou intonačním osamostatněním vytčený větný člen zdůraznit:

(12) *Na kampani, prostorách i lidech. Tam všude bude ČSSD v příštích letech šetřit.*

Zvířata, tiskárna, mixér, francouzské hole. To všechno se našlo zapomenuté ve vozech pražské hromadné dopravy.

I tento typ výpovědní modifikace ale moderátorka užívá sporadicky, v prepisech jsme jej zaznamenali ve čtyřech případech.

Formálně blízko k předsunutým větným členům mají i výpovědi nevětné povahy, které svou formou i funkcí připomínají titulky tištěné publicistiky. Zpravidla mají podobu intonačně uza-

vřených nevětných výpovědí, s následujícími syntaktickými celky ale nejsou na rozdíl od předsunutých členů nějak formálně propojeny (bez znalosti dalšího sdělení není ani možné doplnit povrchově nerealizovaný predikát):

(13) *Amyotrofická laterální skleróza. Neléčitelná choroba, o které se aspoň v Česku pořád málo mluví.*

Komplikace pro českou pomoc křesťanským uprchlíkům. Vláda zastavila projekt, který nabízel přesídlení z Iráku.

Jako funkční nástroj aktivizace recipienta použila moderátorka tuto konstrukci celkem v 10 případech.

Druhým hlavním moderátorem (v abecedním pořadí) sledované relace je Michal Kubal. Pro analýzu jsme použili přepisy relací odvysílaných 3., 7., 17. a 25. ledna, 3., 11., 16., a 25. února a konečně 2., 11., 22. a 31. března.

I v tomto případě jsme se nejprve zaměřili na tematicko-rematické uspořádání prvních výpovědí v jednotlivých příspěvcích. Vzhledem k funkci zpravodajského žánru i zde očekávaně převládaly výpovědi s objektivním slovosledem. Moderátor ale pro aktivizaci recipientovy pozornosti užívá prostředky, s nimiž jsme se v případě komunikátů Augustové nesečkali. K nim patří například zavádění tématu ze situačního kontextu, když moderátor využije obrazový doprovod ve studiu, gestem diváka upozorní na fotografii a její obsah následně tematizuje (nahrazení tématu výpovědi deiktickým prostředkem jsme zaznamenali v 8 případech):

(14) *Tuhle tvář znal před víkendem jen málokdo. Teď ale poprava šíitského duchovního v Saudské Arábii ještě vyostřuje už tak výbušnou situaci na Blízkém východě.*

O téhle fotografii, pořízené průmyslovou kamerou dnes ráno na bruselském letišti, jsme už mluvili.

Podobně jako v případě Augustové, ani zde není z hlediska celkového počtu množství výpovědí se subjektivním slovosledem nějak významné (15×), ještě nižší frekvenci mají tzv. existenciální věty (4×):

(15) *Zásadní změny ve fungování nebankovních úvěrů mají na stole poslanci.*

Sníh vyhlíželi lyžaři dlouho.

Přibývá obcí, které chtějí novou kanalizaci...

Zemřel Imre Kertész.

Moderátor ve vyšší frekvenci využívá ve výpovědích „měkký začátek“ a vstup zahajuje udáním časoprostorových okolností (16 tzv. kulis v iniciační pozici):

(16) *Hodinu po krveprolití na letišti udeřili teroristi znovu.*

Ze stanice Melbek odjížděla během ranní špičky souprava.

Jako nápadný aktualizační prostředek užívá Kubal v úvodních výpovědích kataforu. Tento postup je osvědčený i v tištěné publicistice (např. v titulcích), když autor vytváří napětí a aktivizuje recipienta tím, že mu nejprve sdělí, co se stalo, zasažený personální či neper-sonální objekt nebo jiný jev ale konkretizuje až následně (celkem jsme našli 15 takových případů):

(17) *V osmnácti vstoupil dobrovolně do SS, bojoval na východní frontě a minimálně dva a půl roku sloužil jako dozorce v Osvětimi.*

Byl to případ, který v prvních okamžicích plnil stránky nejenom českého bulváru.

Je to nejznámější symbol jednoho z nejznámějších českých zámeků.

Přehled tematicko-rematického uspořádání úvodních výpovědí přinášíme i v případě moderátora Kubala v samostatné tabulce:

Tab. 3 – Slovosled úvodních výpovědí v příspěvcích M. Kubala

Datum	Počet příspěvků celkem	Úvodní výpovědi s objektivním slovosledem	Úvodní výpovědi s variantním slovosledem
3. 1.	15	15	0
7. 1.	17	15	2 (Palčivá připomínka přesně rok poté. // Tečka za případem dívky, kterou v opilosti zabil Martin Půček...)
17. 1.	18	16	2 (Zásadní změny ve fungování nebankovních úvěrů mají na stole poslanci. // Sníh vyhlíželi lyžaři dlouho.)
25. 1.	16	13	3 (Až na dva roky by se mohly prodloužit hraniční kontroly uvnitř Schengenského prostoru... // Mezi špičky NATO se dostal další Čech.)
3. 2.	16	11	5 (Hodně otazníků a skoro žádné odpovědi. // Teď jedna z klíčových otázek celé kauzy.)
11. 2.	17	14	3 (Vězení za uplácení v justici. // Pryč jsou doby, kdy tento muž velel severokorejské armádě a fotil ho po boku Kim Čong-una.)
16. 2.	18	16	2 (Poslední jednání před klíčovým evropským summitem. // Dotace až půl milionu korun na rozjezd lékařských praxí v odlehlých oblastech.)
25. 2.	20	16	4 (Převést vedení energetického regulátora pod služební zákon chtělo ministerstvo vnitř. // První krok na cestě od arabštiny k češtině.)
2. 3.	17	13	4 (Donald Trump, Hillary Clintonová. Kontroverzní milionář, nejznámější politička Ameriky.)
11. 3.	16	14	2 (Pokuty ve výši čtyři miliony dvě stě tisíc korun uložila loni e-shopům Česká obchodní inspekce. // Drastické záběry, které většinou policie nechává ve svých archivech.)
22. 3.	17	16	1 (Klíčová místa dnešní tragédie a na nich naši zpravodajové.)
31. 3.	17	10	7 (Investice, ale třeba i velký summit o jaderné bezpečnosti. // Přibývá obcí, které chtějí novou kanalizaci...)

Také moderátor Michal Kubal využívá ve svých výpovědích možnost vyjádření modálních významů. Ani on ovšem nebývá skutečným nositelem modálních dispozic a zprostředkovaně referuje o ději jako chtěném či nutném z hlediska jiného personálního subjektu. Číselné vyjádření výskytů vyjádřené modalities přinášíme v následující tabulce:

Tab. 4 – Prostředky vyjádřené modalities v příspěvcích M. Kubala

Voluntativní modalita			Epistémická modalita	
Kategorie nutnosti	Možnosti	Záměru	Pravděpodobnost	Evidenciálnost
32	27	44	24	22

V případě vyjádření voluntativní modalities moderátor velmi často pouze konstatuje objektivní stav věcí a obsah propozice vztahuje k modálním dispozicím dalších personálních subjektů, jejichž volní úsilí vyvozuje z objektivně existujících indikátorů (*plameny poničily řídicí budovu a mezinárodní rychlíky do Polska a na Slovensko tak musejí jezdit jinudy; prezident chce, aby vláda přitvrdila v tlaku na norské úřady*). Při vyjadřování kategorie nutnosti se opět setkáváme jak s kategorií prosté nutnosti (7×): *vládní návrh musí schválit parlament; dosud takového člověka museli lékaři jen nahlásit soudům*, tak její podkategorií očekávanost, záhodnost: *všechny má prohlédnout revizní technik*. V případě vyjádření kategorie záměrnosti je zprostředkována vůle skutečných (*o valorizaci penzí chce vláda rozhodovat bez souhlasu parlamentu; kvůli životnímu prostředí chystají v sousedním Německu zásadní změnu; vláda by ráda stanovila pevný harmonogram*) i předpokládaných nositelů modálních dispozic (*kdo by se chystal strávit víkend prohlídkou slavné brněnské vily Tugendhat,...*). Do této skupiny jsme zařadili i případy, kdy naopak došlo k vyjádření popření záměru a neochoty vykonat predikovaný obsah sdělení (*aliance do koalice přímo vstoupit odmítala*).

Pokud získané informace moderátorovi nezaručují stoprocentní jistotu, sníženou míru přesvědčení signalizuje např. i užitím kondicionálu (*Alena Vításková by tak i po nepravomocném odsouzení mohla ve funkci zůstat a řídit by se měla dál energetickým zákonem*) nebo adjektivem relativizujícím platnost sdělovaného obsahu (*údajný článek*). Při vyjadřování pravděpodobnosti na úrovni výpovědi moderátor očekávaně využívá polyfunkční sloveso *mít* (*tahle fotografie, zveřejněná policií, má zachycovat tři podezřelé; v červnu pak měla česká civilní a vojenská tajná služba dostat vzkaz*), epistémické predikátory (*spekuluje se o jeho kontaktech na libanonské i ukrajinské tajné služby*) nebo lexikalizované modifikátory (*a horníci podle všeho už nejsou tak radikální; fotografii už jsme samozřejmě viděli*).

Ve srovnání s ostatními moderátory je zde poměrně nízký počet výskytů výpovědí s vyjádřenou evidenciálností, objevovala se spojení typu: *podle odborníků, podle krajského soudu či podle vyšetřovatelů*, odkazující na poměrně neurčité nositele původce sdělení, v odpovídajícím kontextu se např. objevovalo zprostředkování názoru prezidenta republiky: *nezaměstnaní, kteří odmítnou práci, by měli podle něj dostávat jenom existenční minimum*. Podobně jako u ostatních moderátorů jsme nevyčíslovali výskyt výpovědí sloužících k signalizaci evidenciálnosti samy o sobě: *a teď zpráva, která před chvílí přišla z Pentagonu*.

Sporadické je v prepisech příspěvků Kubala užití pasivních, deagentivizovných konstrukcí (v Česku se už dýchá líp; spekuluje se o jeho kontaktech na libanonské i ukrajinské tajné služby), aktualizované kategorie první osoby plurálu sloves (*pojďme se podívat*) i výpovědí s otázkovou intonací (celkem 3×, např. *Kdo dělal kompromisy, kdo naopak obětoval kariéru? Právě o tom bude... // Kdo za tím stojí? Poslední žijící útočník pařížských listopadových atentátů...*); s výrazně vyšší frekvencí se zde ale objevují modifikované syntaktické struktury. Jeho příspěvky tím jednak získávají charakter publicistických, nikoliv čistě zpravodajských sdělení, jednak jsou tím podle našeho názoru přitažlivější pro recipienty; struktury, v nichž dochází k modifikaci úplných a pravidelných větných vzorců, tak fungují jako prostředek aktualizace.

V 29 případech jsme zaznamenali výskyt elipsy přísudkového slovesa, funkce jejich užití přitom byla odlišná. Zpravidla byly užity jako úvodní výpověď nového příspěvku. Vypuštění verba finita v iniciační pozici je podle nás užito proto, aby se zájem recipienta soustředil čistě na předmět či obsah sdělení: *Nový evropský nouzový fond a v něm devatenáct miliard korun // A teď pár čísel // Zpátky do Prahy // Klíčová místa dnešní tragédie a na nich naši zpravodajové*; mezi zaznamenané případy jsme zařadili i kombinované výpovědi, ve kterých je předmět, resp. subjekt elidované výpovědi doplněn restriktivní vedlejší větou (*Drastické záběry, které většinou policie nechává ve svých archivech // Na jedné straně ženy starší padesáti let, které mají tradičně problémy sehnat práci. Na druhé straně druhý tradiční problém*). Ojedinelé jsou pak výpovědi s výpustkou⁸ verba finita uprostřed příspěvků: *Proč je tento muž Ali Fajád pro Libanonce i Američany tak důležitý? Muž z vlivné šíitské rodiny údajně napojený na Hizballáh, poradce ministra obrany ve vládě svrženého ukrajinského prezidenta Janukoviče*. V tomto případě je motivací užití recipientsky atraktivní a efektní napojení na předchozí výpověď se stylizovanou tázací funkcí.

Od eliptických výpovědí užitých jako prostředek akcentace nových témat jsme odlišovali další typ neslovesných konstrukcí sloužících primárně k signalizaci tematického propojení s před-

8 Zde máme na mysli opravdu pouze ty výpovědi, u kterých je možné dosazení přísudkového slovesa z verbálního či širše zkušnostního kontextu, nikoli případy kompletace nebo dalších typů modifikací.

chozím příspěvkem a důsledně umístěných vždy v iniciační pozici (celkem šest zaznamenaných výskytů): *Ted' jedna z klíčových otázek celé kauzy // A ještě reakce hlavy státu // A ještě jednou proti proudu času až k ostravským televizním začátkům // Ted' zpátky k uprchlické krizi*. Jejich užití je účinným prostředkem pro zdůraznění významu sdělení připojeného obvykle za obrazovou reportáží.

Jako samostatný typ neslovesných výpovědí hodnotíme i v případě příspěvků Kubala tzv. titulky, tedy výpovědi, v nichž vypuštěné verbum finitum není nasnadě, nebo by ani jeho doplnění nebylo funkční (celkem 14×). Jejich užití je motivováno stejně jako v případě tištěné publicistiky, kde by měly především „prodávat“ zprávu (*Hodně otazníků a skoro žádná odpovědi; Palčivá připomínka přesně rok poté; Vězení za uplácení v justici*). Snaha zaujmout posluchače je v těchto případech evidentní, ještě nápadnější je v případě užití celého řetězce takto postavených konstrukcí, jako např.: *Donald Trump, Hillary Clintonová. Kontroverzní miliardář, nejznámější politička Ameriky. Dvě hlavní jména dosud nejdůležitějšího dne kampaně před americkými prezidentskými volbami*.

Pro moderátorský idiolekt Kubala je příznačná i vyšší frekvence kompletovaných výpovědí, v nichž dochází k rozdělení jednoho syntaktického celku na samostatné intonačně ohraničené celky, ve sledovaném vzorku jsme zjistili celkem 26 výskytů (*Poslanci schválili normu, která omezuje jedno z ústavních práv. Domácí svobodu // ...den, kdy se Evropě opět připomenul terorismus. A to přímo v jejím srdci. // Po jejich projektech zůstaly škody za miliony korun. A desítky poškozených lidí. Hlavně ti, kterým tato organizace jinde pomáhá. Senioři a zdravotně postižení*). Intonační osamostatnění valenčních i nevalenčních doplnění slovesa vede opět k jejich zdůraznění.

Dalším projevem snahy o ozvláštňení je např. užití záměrného opakování (3×) vedoucího ke zdůraznění či intenzifikaci sdělované skutečnosti: *Pojďme se podívat ještě na jeden hlas, hlas z Pražského hradu // ...i ta atmosféra a všechny ty můry, noční můry, které jsou spojeny se třináctým listopadem // Sníh vyhlíželi lyžaři dlouho. Tak dlouho, že někteří už nechtějí čekat, až...* Pragmaticky aktivním prvkem je rovněž vytváření opozic: *Sníh přinesl radost lyžařům a dětem, radnici ale nové účty*, či konvenčních implikatur (k terminologii blíže viz Hirschová 2006: s. 147n): *Útoky se sice odehrály v Belgii, mířily ale na cíle viditelně spojené s evropskými institucemi; Červený kříž pomáhá už přes sto padesát let těm nejpotřebnějším v těch nejhorších místech. Působení jeho pobočky v Hradci Králové ale končí krachem a ostudou*.

Třetí moderátorkou vystupující aktuálně ve sledované relaci je Daniela Písařovicová. Pro analýzu jsme použili díly odvysílané 2., 8., 18. a 21. ledna; 5., 9. a 15., 23. února a 4., 7., 17. a 24. března 2016.

Jak je patrné z následující tabulky, i v případě příspěvků Písařovicové jsou výpovědi s objektivním slovosledem zastoupeny většinou. Uvedení tématu ze situačního kontextu jsme zaznamenali pouze v jednom případě (*A tohleto je hlavní postava Ali Fajád.*), pro moderátorčin styl je typická snaha „změkčit“ začátek jednotlivých příspěvků uvedením události do časoprostorového kontextu užitím kulis (28×):

(18) *Na českých horách se se zpožděním rozbíhá lyžařská sezóna.*

V Česku loni vzniklo skoro dvacet sedm tisíc firem.

Mezi výpovědi s objektivním slovosledem řadíme i případy s nevyjádřeným konatelem děje. Tyto kataforické výpustky mohou rovněž aktivizovat recipienta, který je motivován vyslechnout si zprávu až dokonce právě proto, aby zjistil, o kom vlastně byla řeč. Mezi sedmi takto strukturovanými případy jsme našli jeden, v němž je neuvedení skutečného subjektu funkčně využito jako prostředku překvapení a komiky:

(19) *Devět let hlídal hranici v Náchodě, stačilo, aby ho pašeráci zahlédli, a sami často odevzdávali kontraband. Za jeho likvidaci dokonce gangy vypsaly odměnu. Teď jde Max do penze. Je to nejúspěšnější služební pes v Česku.*

V úvodních výpovědích je v kontextu sledovaného diskurzu poměrně vysoká frekvence výpovědí se subjektivním slovosledem (19×), uvedením informačního jádra na samý začátek příspěvku autorka aktivizuje recipientovu pozornost, v případě relace odvysílané 7. 3. jsme tento aktualizací prostředek zaznamenali dokonce ve třech případech:

(20) *O rok déle zůstává v mateřské škole v Česku čím dál víc dětí.*

Výjimečnou transplantaci jater provedli chirurgové v pražském IKEMu.

Soudy i státní zástupci postupovali nezákonně, tvrdí Íránec s českým občanstvím Šaharam Abdulah Zadeh.

Naopak existenciální počátek se v úvodních výpovědích objevuje minimálně (celkem 3×):

(21) *Přibývá úředníků, pod služební zákon spadá 69 145 lidí.*

Začíná Febio Fest.

Začíná nejposvátnější část duchovního roku.

Přehled slovosledné struktury úvodních výpovědí opět přinášíme v tabulce:

Tab. 5 – Slovosled úvodních výpovědí v příspěvcích D. Písařovicové

Datum	Počet příspěvků celkem	Úvodní výpovědi s objektivním slovosledem	Úvodní výpovědi s variantním slovosledem
2. 1.	16	12	4 (<i>I bezpečnost země patří mezi agendu, kterou mají na starosti prezident a premiér. // Ani déšť, ani sníh.</i>)
8. 1.	20	15	5 (<i>O miliardy korun přijde státní rozpočet kvůli neplánované odstávce... // Zhruba 10 miliard korun nestihlo Česko pravděpodobně vyčerpát...</i>)

18. 1.	16	13	3 (<i>Další kolo vyjednávání mezd a nové kolektivní smlouvě. // Tři vzácné busty římského císaře Hadriána na jednom místě.</i>)
21. 1.	20	15	5 (<i>Jakou roli hrál československý krátký film v 50. letech, ukazuje národní filmový archiv v nově vydaném souboru DVD. // Nový způsob vyúčtování elektřiny.</i>)
5. 2.	18	15	3 (<i>Nejsilnější kritika Česka ze strany Spojených států od listopadu 89. // Kus za kus, špion za špiona, občas i nevinný za vraha.</i>)
9. 2.	20	14	6 (<i>Víc peněz na asistenty, psychology, speciální učebnice nebo pomůcky. // A jak se proměňuje přístup ke vzdělávání v Česku?</i>)
15. 2.	16	12	4 (<i>Proti uvolnění obchodu s Čínou demonstrovali v Bruselu oceláři z celé Evropy. // Přísnější kontroly toho, proč ženy vydělávají míň než muži.</i>)
23. 2.	19	15	4 (<i>Unikátní záběry StB s knězem Janem Toufarem skrýval přes půl století Národní filmový archiv. // Více personálu do mateřských i základních škol.</i>)
4. 3.	15	14	1 (<i>Skončí těžba na dole Paskov či nikoli?</i>)
7. 3.	18	12	6 (<i>O rok déle zůstává v mateřské škole v Česku čím dál víc dětí. // Výjimečnou transplantaci jater provedli chirurgové v pražském IKEMu.</i>)
17. 3.	17	16	1 (<i>Začíná Febio Fest.</i>)
24. 3.	18	14	4 (<i>Čtyřicet let vězení. // Tři sta čtyřicet pět lidí propustí OKD do konce června.</i>)

Specifika moderátorského stylu se projevují i ve způsobu práce s vyjádřením modálních významů. V příspěvcích Daniely Písařovicové se poměrně často objevuje odkaz na původce předávaných informací a nejfrekventovanějším typem modality je evidenciálnost, ostatní typy modálních významů se objevují s prakticky stejným početním zastoupením:

Tab. 6 – Prostředky vyjádřené modality v příspěvcích D. Písařovicové

Voluntativní modalita			Epistémická modalita	
Kategorie nutnosti	Možnosti	Záměru	Pravděpodobnost	Evidenciálnost
30	30	31	30	48

Mezi kategorií nutnosti opět řadíme i podkategorii záhodnosti či očekávanosti (*nový zákon by měl praxi změnit; peníze z Moskvy mají podle Britů destabilizovat Severoatlantickou alianci*), obvykle jde o případy, kdy je predikační obsah prezentován jako žádoucí a nutný, aniž by byl zjevný či dohledatelný nositel modální dispozice. I v případě příspěvků Písařovicové se

méně často objevuje kategorie prosté nutnosti (11×) vyjádřená predikátorem *muset* (*srdce také musí zvládnout pohánět víc krve; několik z nich museli převézt do nemocnice*).

Modální predikátor *mít* je opět využíván napříč všemi modálními kategoriemi, je jím implikována např. různá míra přesvědčení či pravděpodobnosti (*náklady by tak měly vzrůst* (tedy velmi pravděpodobně vzrostou) *na víc než osm miliard korun*), predikátor *moci* zase typicky vyjadřuje kategorii prosté možnosti i její podkategorii dovolení (*vlekaři můžou díky ochlazení zasněžovat; ve skladech totiž můžou zůstat maximálně patnáct dní*). Tato kategorie je pak vyjádřena užitím i dalších modálních predikátorů (*ministerstvu obrany to umožňuje výjimka zákona o veřejných zakázkách; nic mu prý nebrání velvyslanectví opustit*) vedle podkategorie dovolení se objevuje i prostá možnost (*izraelské policii se podařilo zneškodnit*).

Při vyjadřování záměru je užít modální predikátor *chtít* (*ministerstvo vnitra chce letos dokončit bezpečnostní audit Česka; Evropská komise zároveň chce, aby do konce roku skončily kontroly*), do této kategorie jsme zařadili i další predikátory implikující význam záměrnosti či vyjadřující vůli konatele děje (*oba se chystají policii do konce týdne přihlásit; resort má v plánu prověřit stávající zákony; severokorejský vůdce Kim Čong-un nařídil připravit jaderné zbraně*).

Míru jistoty a přesvědčení o platnosti sdělovaného obsahu Písařovicová nejčastěji signalizuje užitím epistémických částic (*prý se jen nechali nachytat; v pardubické věznici se zřejmě úmyslně otrávil asi jedenáct vězňů; policejní tým Tempus nejspíš objasnil dvacet let starou vraždu*), vedle toho může být modální význam obsažen v predikátoru dané výpovědi (*radnice má za to, že šlo jen o nedbalost*) či polyfunkčním predikátorem *mít* (*Evropská komise se má sporným opatřením zabývat* (pravděpodobně, očekávaně bude) *příští středu; oteplit se v oblasti Laponska nemá ani v dalších dnech*) či v dalších modálních predikátorech (*naznačil, že země by mohla stáhnout své atlety z letní olympiády; ze snímků je patrné, že se v nich může nacházet biologický materiál nebo kovy*).

Jak jsme již konstatovali výše, moderátorka nejčastěji vyjadřuje odstup od sdělovaných informací a do příspěvku včleňuje odkaz na původce sdělovaných informací, na jeho názor či přesvědčení (*Andrej Babiš ho za to kritizuje. [...] Sobotka měl podle něj místo vládní strany zastupovat vládu jako celek; podle premiéra Bohuslava Sobotky je jeho strana připravena; podle tuzemské hlavy státu jsou připraveny taky tři letecké spoje*). Odkazy se týkají i veřejných oficiálních listin či nařízení (*podle dnes platného zákona o veřejných zakázkách; podle amerických trestních sazeb*). V některých případech je nositel modální dispozice naznačen velmi vágně a je v podstatě nedohledatelný (*podle mnohých ale není tak čistá; podle statistik berou ženy za stejnou práci zhruba o pětinu míň*). Odkaz na zdroj se kombinuje i s dalšími modálními významy v případech jako: *Peníze z Moskvy mají podle Britů destabilizovat Severoatlantickou alianci*.⁹

9 Do tabulky jsme ani tentokrát nezaznamenávali ojedinělý případ vyjádření postjovně hodnotících soudů (viz výše v pozn. 4), které jsou ve sledovaném materiálu ojedinělé: *Navzdory překážkám by dokument s Turky rádi podepsali už zítra*.

Gramatická kategorie trpného slovesného rodu je v příspěvcích užita velmi omezeně (*první část materiálu byla dokončena už loni; na Slovensku se už zítra otevřou volební místnosti; v Bruselu se rozhoduje o zmírnění uprchlické krize*) a až na ojedinělý případ (*spekuluje se o jeho kontaktech na libanonské a ukrajinské tajné služby*) nebylo pasivum užito jako pragmaticky aktivní prostředek. Jako nástroj odosobnění a upozadění konatele děje funguje i synekdocha (16×), nevyjádření agentu má však funkci stylistickou, nikoliv pragmatickou (*Slovensko bude trestat vězením své občany, kteří bojují v cizině; Hong-kong zažil nejbouřlivější nepokoje demonstrantů; v listopadu Varšava odvolala šéfy všech čtyř polských tajných služeb*). V šesti případech byl jako aktualizací prostředek využit intonační průběh výpovědi; moderátorka s jeho užitím konstruuje pseudodialog s předpokládaným recipientem:

(22) *Polovina Čechů trpí nadváhou nebo obezitou, několik desítek tisíc lidí se pak potýká s těžkou otylostí, kde i pohyb působí velké potíže. Řešení? Podle specialistů jediné bariatrická operace.*

Skončí těžba na dole Paskov už letos, či nikoli? Odpověď hledají horníci i členové vlády. A jak se proměňuje přístup ke vzdělání v Česku? Potřebuje společnost vědomosti, nebo spíš praktické dovednosti? Téma pro dnešní Fokus Václava Moravce.

V posledním z uvedených příkladů stylizovaná otázka funguje vlastně jako upoutávka na související publicistickou relaci.

Jako velmi aktivní prostředek ozvláštňení autorského stylu se ukázaly modifikované výpovědi bez verba finita. Do této skupiny jsme zařadili eliptické výpovědi (celkem 10×), které se vyskytují jak v úvodních výpovědích, jež výrazně dynamizují, tak uvnitř příspěvků, kde působí jako efektní prostředek textové soudržnosti:

(23) *Do centra dění Evropské rady v Bruselu teď za Bohumilem Vostalem ještě jednou živě.*

Filmový festival o lidských právech letos nabízí sto dvacet tři dokumentů z dvašedesáti zemí. A hlavní témata? Migrace, konflikt na Ukrajině.

Od případů snadno dosaditelné výpustky predikátu jsme odlišili neslovesné výpovědi plnící funkci upoutávek či titulků (21×) umístěné vždy v úvodu příspěvku. Bývá v nich obsaženo hypertéma celého příspěvku a podobně jako titulek mají především „prodat“ celý příspěvek:

(24) *Ani déšť, ani sníh. Za loňský rok chybí v průměru sto čtyřicet litrů na každý metr čtvereční.*

Rok 2016 ve znamení Karla IV. Země si v květnu připomene sedm set let od narození nejvýznamnějšího českého panovníka.

Čtyřicet let vězení. Trest pro bývalého vůdce Bosenských Srbů Radovana Karadžiče za zločiny spáchané při násilném rozdělení Jugoslávie v 90. letech.

Pro autorský styl Písařovicové je příznačná vysoká frekvence právě těchto modifikovaných struktur, časté je rovněž intonační osamostatňování částí výpovědí, jež je rovněž velmi účinným prostředkem získání a udržení pozornosti. V příspěvcích se objevuje jak sporadické předsouvání (*Kritika kraje kvůli zanedbaným památkám, nedořešení problémů s prameny nejzadluženějších obcí v Česku, ale i možnost investic z Číny, tak začala třídenní návštěva Miloše Zemana na Karlovarsku // Víc peněz na asistenty, psychology, speciální učebnice nebo pomůcky, co čeká školy v rámci společného vzdělávání dětí bez rozdílu hendikepu, se ředitelé nově dozvědí z příručky, kterou pro ně připravilo ministerstvo školství*), tak častější postupné doplňování informací do intonačně samostatných celků (celkem 16×: *Cenu zakázky to sice stlačilo, ne vždy se to ale obešlo bez problémů. Jako třeba v Luhačovicích // Evropě to ale nepomohlo, většina tamních burz ztrácela. Praha jako jedna z mála přidala. Zhruba procento*).

Posledním z moderátorů Událostí je Jakub Železný. K analýze jsme použily jeho příspěvky z 5., 12., 20. a 23. ledna, 1., 8., 19. a 21. února a 1., 9., 16. a 20. března.

V případě tohoto moderátora jsme zaznamenali nejmenší podíl úvodních výpovědí s jiným než objektivním slovosledem. Železný obvykle výpovědi strukturuje tak, aby jejich informační zátěž lineárně narůstala zleva doprava, při uvedení nové zprávy se pak objevují výpovědi s informačním nasycením východiskové části:

(25) *Íránce s českým občanstvím Šahrama Zadeha stíhaného za daňové úniky při obchodech s pohonnými hmotami zajistili na základě zatykače z Íránu.*

Výpovědi se subjektivním slovosledem jsme zaznamenali ve dvanácti případech (*Soudní dohru má sobotní demonstrace příznivců Hnutí Pegida ve francouzském Calais // Pouze dva lidé uspěli se žádostí o náhradu věcné škody v souvislosti s výbuchy muničních skladů ve Vrběticích*). Jako prvek aktualizace hodnotíme tento jev např. v případě úvodní výpovědi Událostí odvysílaných 20. března: *Nejméně třináct lidí zemřelo při nehodě autobusu ve Španělsku*, kdy moderátor záměrně zdůrazňuje dopad tragické události, jejímiž oběťmi byli převážně mladí lidé vracějící se z festivalu konaného v Barceloně. Omezený je ve sledovaném vzorku výskyt existenciálních vět (celkem 4×, např. *Zemřel George Martin; Začaly zápisy dětí do mateřských škol*). Zaznamenali jsme i podobně nízký počet výskytů (2×) výpovědí s kataforou (*Zaplatil zřejmě nejvyšší kauci v historii české justice*), v jednom z výskytů je informace o personickém předmětu komunikace funkčně zařazena až na konec příspěvku:

(26) *Od lékaře mají předepsané dva invalidní vozíky, jeden mechanický a jeden elektrický. Přesto zdravotní pojišťovny čas od času zkoušejí nárok na dvě pomůcky zpochybnit. Ročně v desítkách případů. Hendikepovaní se pak dostávají do nepříjemné situace. Jeden z vozíků buď mají vrátit, nebo si ho odkoupit.*

Tab. 7 – Slovosled úvodních výpovědí v příspěvcích J. Železného

Datum	Počet příspěvků celkem	Úvodní výpovědi s objektivním slovosledem	Úvodní výpovědi s variantním slovosledem
5. 1.	13	13	0
12. 1.	17	17	0
20. 1.	15	13	2 (Víc státu, méně obcím. // Další otazníky kolem podpory obnovitelných zdrojů v Česku.)
23. 1.	17	17	0
1. 2.	14	12	2 (První ostré měření sil uchazečů o pozice kandidáta na amerického prezidenta. // Další zásadní objev českých egyptologů.)
8. 2.	15	12	3 (Soudní dohru má sobotní demonstrace příznivců hnutí Pegida ve francouzském Calais. // Pouze dva lidé uspěli se žádostí o náhradu věcné škody...)
19. 2.	14	14	0
21. 2.	18	12	6 (Je možné odebrat rodiči dítě jen proto, že je handicapovaný? // Až půl roku se čeká na vyšetření v takzvané spánkové laboratoři. // Tři stupně mají vést ke zvýšení kvality českého školství.)
1. 3.	14	13	1 (Klíčový den amerických primárek.)
9. 3.	18	14	4 (Konkrétní údaje o zdravotnících i všech pacientech. // Zemřel Jindřich Goetz, jeden z nejznámějších českých architektů.)
16. 3.	11	9	2 (Z přijímání úplatků a zneužití pravomoci obvinila policie chomutovského soudce Ivana Nováka. // K velkým činům má nakročeno hlavní hrdina slavného Gončarova románu Oblomov.)
20. 3.	17	14	3 (Začaly zápisy dětí do mateřských škol. // Vážná hrozba na severu Iráku.)

I v případě příspěvků Jakuba Železného převažuje výskyt užití epistémické modaloty, modérátor vyjadřuje buď sníženou míru přesvědčení o platnosti sdělovaného obsahu, nebo se odkazem na informační zdroj zbavuje odpovědnosti za jeho pravdivost.

Tab. 8 – Prostředky vyjádřené modaloty v příspěvcích J. Železného

Voluntativní modalita			Epistémická modalita	
Kategorie nutnosti	Možnosti	Záměru	Pravděpodobnost	Evidenciálnost
38	34	32	43	42

Prostá nutnost vyjádřená modálním predikátorem *muset se* i tentokrát objevuje v omezeném počtu případů (14x; *řekla, že navýšení plateb musí být rozděleno férově; studenti už budou muset v budoucnu povinně maturovat z matematiky; souhlasit musejí oba zákonní zástupci; radnice musejí spoléhat na jinou kompenzaci*). Zpravidla se v rámci kategorie nutnosti vyjadřuje záhodnost či očekávanost děje s užitím modálního predikátoru *mít* (*hotov už je návrh informační brožury, která má propuštěným zaměstnancům poradit; pomoc by měla směřovat k zaměstnancům; už zítra by Evropská komise měla uvolnit hlavně Athénám nouzovou pomoc*). Dochází ke kumulaci modálního významu záhodnosti v rámci jednoho příspěvku, např. v případě předávání informací o očekávaném dopadu plánovaného zákona: *vládní nařízení mají snížit vysoký počet zastřelených lidí, [...] rozšířit se mají bezpečnostní prověrky, [...] víc peněz má jít na léčbu*. Sporadické je i užití negované formy (*ruští sportovci se možná nebudou smět zúčastnit Letních olympijských her; provozovatel nesmí uměle zasněžovat*).

Predikátor *moci* je pak typicky užit při vyjadřování kategorie prosté možnosti (*volné místo odpovídající profese by v Moravskoslezském kraji mohlo získat jen šestapadesát z nich*), vedle toho funguje jako polyfunkční prostředek při vyjadřování dalších modálních významů, např. pravděpodobnosti v případech, kdy jím moderátor relativizuje platnost predikátu (*v roce 2017 by se mohl zavřít důl Paskov*); v případě užití predikátoru *mít* je ještě posílen jeho epistémický význam spojením s odkazem na nositele modálních dispozic (*Marek Dalík má jít podle názoru státního zástupce na sedm let do vězení*). Sporná je funkce tohoto prostředku ve výpovědích typu: *Jeho hnutí by mělo být největším soupeřem sociálních demokratů*, v nichž není na první pohled jasné, zda nositel modální dispozice (v tomto případě ministr financí A. Babiš) uvažuje o nutnosti, resp. očekávanosti děje; pak by se jednalo o kategorii záhodnosti, nebo je nositelem modální dispozice sám moderátor a užitím modálního predikátoru děj hodnotí jako vysoce pravděpodobný. Ojedinele došlo dokonce i ke kombinaci významu nutnosti a pravděpodobnosti (*Česko by pak padesátimilionovou dotaci muselo možná vrátit Evropské unii*). V rámci kategorie možnosti je vyjadřována i podkategorie povolení, souhlasu (*jejich sběr umožní novela o zdravotních službách; zákon zadavatelům umožní; zákon přece nechává vládě možnost*), a to i v negované formě vyjadřující popření předpokládaného děje (*loterijní firmy už by nemohly posílat pětadvacet procent z výnosů*).

Nejbohatší spektrum výrazových prostředků se objevuje při vyjadřování záměru, vedle příznačného predikátoru *chtít* (*vláda chce podobným činům zabránit*), jsme zaznamenali i další predikátory obsahující v sobě význam chtění či záměrnosti děje (*Kreml proto po ruské armádě, NATO a Pentagonu požaduje vysvětlení; vláda žádá důsledné prošetření; ministr kultury ale pana Breganta zatím odvolat nehodlá*).

Jak jsme již uvedli výše, nejčastěji vyjadřovaným typem modalita epistémická, a to jak kategorie pravděpodobnosti (*výměnou si prý rakouské zbrojovce na schůzce řekl o úplatek*;

zaplatil zřejmě nejvyšší kauci; na volby se samozřejmě připravují; kde ho ale údajně zadržela tamní policie; Čapí hnízdo prý mu jako fyzické osobě nikdy nepatřilo; Česko zřejmě vyšle sto vojáků do mezinárodních jednotek NATO), tak evidenciálnosti (podle průzkumu; podle opozice; podle obžaloby; podle amerických lékařů; podle dnešních dat ministerstva financí; podle informací listu *Gazeta Wyborcza*).

Do skupiny případů vyjádřené pravděpodobnosti jsme zařadili i výpovědi typu: *Od příštího roku má být pro děti povinný rok mateřské školy*, domníváme se totiž, že modální predikátor je zde užit právě jako prostředek pro vyjádření téměř stoprocentní jistoty, jež může být ohrožena pouze např. nečekaným legislativním zásahem, polyfunkční epistémický predikátor *moci* pak slouží k relativizaci platnosti obsahu i ve výpovědích typu: *Abdeslamovi komplici by se mohli pokusit o útěk*. Přítomnost kategorie pravděpodobnosti je často utvrzována spojením s kategorií evidenciálnosti (*František Mičánek [...] by se mohl děkanem vojenské školy NATO [...] Podporuje ho i šéf vojenského výboru Petr Pavel, jak píše deník Právo*). Ke kumulaci modálních významů dochází i v dalších případech, kdy se např. pravděpodobnost, resp. nutnost kombinují s odkazem na zdroj:

(27) *Sám pan Mynář naznačuje, že rozhodnutí NBÚ může mít podle něj politické pozadí.*

V nejbližších dnech ho také chce napadnout u soudu.

Spolu s ním ve stejném případě stíhá i advokáta, který měl podle ní úplatek nabízet.

Asadova vláda a její spojenci včetně Ruska musejí podle Francie okamžitě ukončit bombardování. Evropa musí podle českého ministra obrany Martina Stropnického podniknout konkrétní kroky.

Ve výpovědích s užitým pasivem (3×) nedochází ani v jednom ze zaznamenaných případů k zneužití této gramatické kategorie ke snížení objektivity či informační kvality (ve *Spojených státech se zítra rozhodne o možném vítězi nebo vítězích v jackpotu; a zatýkalo se i v Paříži*), naopak silný apel jsme vnímali při užití řečnické otázky (jediný výskyt: *Je možné odebrat rodiči dítě jen proto, že je hendikepovaný?*).

Málo frekventované (6×) jsou ve vzorcích případy elipsy, kontextově dosaditelný predikát byl vypuštěn např. v následující úvodní výpovědi příspěvku odvysílaného 20. března: *A k reportáži ještě aktuální záběry našeho zpravodaje z Havany* nebo uvnitř příspěvku z 19. února, v němž se funkčně s elipsou propojuje ještě kompletace: *Následně naplno začnou kampaně. Pro či proti setrvání země v unii. A ještě jedno datum, 23. červen*. Postupné doplňování informací v kompletovaných výpovědích patří vůbec k nejčastějším výpovědním modifikacím (celkem 19×):

(28) *Zaplatil zřejmě nejvyšší kauci v historii české justice. Sto padesát milionů korun.*

Získávání stavebního povolení v Česku je příliš zdlouhavé. [...] Lépe je na tom většina států EU. Ale třeba i Etiopie nebo Mongolsko. V sousedním Německu se dá stavební povolení získat v průměru zhruba za tři měsíce. V Dánsku dokonce za dva.

Vicepremiér a šéf Hnutí ANO Andrej Babiš řekne, kdo podle něj vlastnil farmu Čapí hnízdo v době, kdy žádala o evropské dotace. Počká ale týden. Na mimořádnou schůzi sněmovny.

Ve srovnání s předchozími moderátory jsme zaznamenali omezenější výskyt uvedení příspěvku titulkem (8x):

(29) *První ostré měření sil uchazečů o pozice kandidáta na amerického prezidenta.*

Další zásadní objev českých egyptologů.

Vážná hrozba na severu Iráku.

Účinnost posledního příkladu je pak zesílena rozporem mezi očekávaným a skutečným pokračováním příspěvku. Moderátor se v něm totiž nevěnuje předpokládaným hrozbám teroristických útoků, ale nestabilní Mosulské přehradě představující potenciální hrozbu pro desítky tisíc obyvatel z přilehlých oblastí.

Ve sledovaném materiálu jsme se v rámci syntaktické jazykové roviny očekávaně setkávali i s výrazovými prostředky majícími přesah do roviny textové, respektive stylové. Jako publicis-my hodnotíme spojení typu: *A v Událostech teď živě Richard Brabec; Ted' ještě jednou Jakub Santó.* Moderátoři byli ve svých vstupech rovněž nuceni reagovat na vzniklou aktuální situaci a do svých připravených komunikátů včleňovat výpovědi jako: *A teď jedna aktuální informace.* Jedná se ale o prostředky, jež byly do vysílání zařazeny spíše dramaturgickým zásahem, mají navíc výrazně automatizovanou povahu a při hodnocení autorských idiolektů je necháváme stranou.

Další výrazové prostředky textové roviny představující potenciální nástroj snížení objektivity či informační kvality jako užití nevhodných slohových postupů, neadekvátní začleňování citací a parafrází či využití frazeologie, metafory nebo metonymie se v analyzovaném materiálu nevyskytovaly.

Diskuze:

V úvodních pasážích této kapitoly jsme se věnovali jednak otázkám zpravodajské normy uplatňované v syntaktickém jazykovém plánu, jednak jsme navrhli seznam záměrně užívaných syntaktických prostředků, jež mohou potenciálně ohrozit objektivitu či snížit informační kvalitu sdělení.

Při práci s vybraným autentickým materiálem se ukázalo, že některé prostředky užívané příznakově v řečnickém funkčním stylu, jako např. záměrně neukončené výpovědi či výpovědi se zvolací intonací moderátoři neuvítají vůbec; užití výpovědí s otázkovou intonací (např. *Dlažba nebo asphalt v historické zóně? Co přesně znamená tato značka?*) je pak motivováno výlučně snahou aktivizovat stylizovaným pseudodialogem recipientovu pozornost; jedinou výjimku v tomto smyslu může představovat otázka: *Je možné odebrat rodiči dítě jen proto, že je hen-*

dikepovaný? Užitá Železným – v tomto případě je podle našeho názoru ohrožena neutralita sdělení. Podobně je tomu i v případě záměrného opakování; jde o jev vyloženě sporadický, užívaný pouze jedním moderátorem (Kubalem) a dotvářející spíše jeho vlastní styl. Jeho užití může vést k aktualizaci sdělení, ale v žádném případě nesnižuje jeho informační přínos.

Specifickou skupinu tvoří prostředky vedoucí ve svém důsledku k anonymizaci konatele děje, ať už se jedná přímo o deagentní pasivizované struktury nebo např. synekdochická vyjádření. Ukázalo se, že ani v jednom případě neuvedení konkrétního personálního subjektu není motivováno snahou zastříti jeho skutečnou identitu, a tak ohrozit pravdivost či snížit informativnost. V případech jako *radnice budou*, *Slovensko přistoupilo* apod. šlo totiž vždy především o předání informace o uskutečněných aktivitách, význam osobnosti konatele děje zde vždy ustupoval do pozadí.

Výsledky výskytů modálních významů jsme kvantifikovali v dílčích podkapitolách, a proto je zde již neopakujeme. Výzkum ukázal, že všechny modální kategorie byly užívány legitimně, aniž by docházelo k porušování norem zpravodajských sdělení. Moderátoři nebývají identičtí s nositeli modálních dispozic a pouze referují o projeveném záměru, vůli či možnostech třetích osob, aniž by tím nějak ohrožovali pravdivost předávaných informací či jejich neutralitu. Z podstaty věci by mohlo docházet k ohrožení všech sledovaných kategorií v případě epistémické modality, v praxi se ale ukázalo, že v moderátorských příspěvcích nedochází k nadužívání této kategorie, která se objevuje pouze v případech nutného informování o zdroji (evidenciálnost) či v případech praktické neověřitelnosti fakticity předávaných obsahů (pravděpodobnost). Do tabulek jsme nezařadili ojedinělý případ vyjádření postojově hodnotících významů v případě moderátora Železného: *Český projekt na zachování vzácných nosorožců bílých severních je v kritické fázi. [...] I tam ale pokusy o jejich rozmnožení bohužel selhávají*. Zde bychom mohli uvažovat o porušení kategorie neutrality, vzhledem k obsahu sdělované skutečnosti ale nepokládáme vyjádření postojů za nenoremní.

V následujících tabulkách pak předkládáme kvantifikované výsledky excerpcí dalších sledovaných jevů, vzhledem k omezenému počtu jejich výskytů je ale nebudeme (jak je tomu v případě ostatních jazykových plánů) vztahovat k jednotlivým relacím, ale přímo ke konkrétním moderátorům. Pozornost budeme věnovat nejprve slovosledným aspektům, následně dalším intencně užitým jevům.

Tab. 9 – Slovosled M. Augustová

Sledované jevy	Iničiační výpovědi s objektivním slovosledem	Výpovědi se subjektivním slovosledem	Existenciální výpovědi	Iničiační výpovědi s kulisou
Počet výskytů	149 (78 %)	19	3	23

Tab. 10 – Slovosled M. Kubal

Sledované jevy	Iniciační výpovědi s objektivním slovosledem	Výpovědi se subjektivním slovosledem	Existenciální výpovědi	Iniciační výpovědi s kulisou
Počet výskytů	169 (82 %)	15	4	16

Tab. 11 – Slovosled D. Písařovicová

Sledované jevy	Iniciační výpovědi s objektivním slovosledem	Výpovědi se subjektivním slovosledem	Existenciální výpovědi	Iniciační výpovědi s kulisou
Počet výskytů	167 (78 %)	19	3	28

Tab. 12 – Slovosled J. Železný

Sledované jevy	Iniciační výpovědi s objektivním slovosledem	Výpovědi se subjektivním slovosledem	Existenciální výpovědi	Iniciační výpovědi s kulisou
Počet výskytů	162 (86 %)	12	4	21

V oblasti slovosledného variování moderátoři využívali s různou mírou možnosti použít v iniciačních výpovědích jednotlivých příspěvků jiný než nepříznakový objektivní slovosled. Ve výpovědích, do jejichž počáteční pozice produktoři umísťovali informační jádro, ale nedochází ke snížení objektivity či informační kvality, nedomníváme se ani, že by byla ohrožena jejich neutralita. Komentované příklady z analytické části kapitoly ukazují, že jde i v tomto případě pouze o prostředek aktualizace. Zajímavější je podle našeho názoru otázka stylizační hodnoty užití takovýchto postupů, je totiž zřejmé, že výpovědi s aktualizovaným subjektivním slovosledem jsou recipientsky atraktivnější a probouzejí větší pozornost.

V oblasti syntaktických modifikací jsme se pak zaměřili na další jevy kvantifikované v posledních čtyřech tabulkách:

Tab. 13 – Další sledované jevy M. Augustová

Sledované jevy	Elipsa	Titulkové výpovědi	Kompletace výpovědi	Katafora
Počet výskytů	12	10	12	2

Tab. 14 – Další sledované jevy M. Kubal

Sledované jevy	Elipsa	Titulkové výpovědi	Kompletace výpovědi	Katafora
Počet výskytů	35	14	26	15

Tab. 15 – Další sledované jevy D. Písařovicová

Sledované jevy	Elipsa	Titulkové výpovědi	Kompletace výpovědi	Katafora
Počet výskytů	10	21	16	7

Tab. 16 – Další sledované jevy J. Železný

Sledované jevy	Elipsa	Titulkové výpovědi	Kompletace výpovědi	Katafora
Počet výskytů	6	8	19	2

Výpovědní modifikace, jež se ve sledovaných textech vyskytovaly se zvýšenou frekvencí, byly nejčastěji založeny na vypouštění či nerealizaci valenčních pozic, případně na postupném doplňování pozic vedoucí k rozdělení výpovědi do samostatných intonačních celků. Ani tentokrát nedocházelo k informačnímu ochuzení recipienta či k záměrnému zkreslení či expresivizaci sdělení. Modifikováno bylo pouze pořadí sdělovaných informací, eventuálně jim byl dodán důraz souběžným působením slovosledných a intonačních aspektů výpovědi. Potenciálně mola být těmito prostředky ohrožena neutralita a informativnost sdělení, práce s autentickým materiálem ale tento předpoklad nepotvrdila. Do tabulek jsme zařadili i poslední frekventovaný jev, a to kataforu. Dodatečné doplnění konatele děje je v rámci publicistického stylu poměrně častým jevem sloužícím k zaujetí pozornosti předpokládaných recipientů.

Výsledky práce s prepisy moderátorských vstupů odvyšovaných v hlavní zpravodajské relaci veřejnoprávní České televize ukázaly, že ovlivňování a aktivizace předpokládaných recipientů probíhá i na syntaktické jazykové rovině a výrazové prostředky, jež jsou v tomto kontextu užity, sice zásadním způsobem ovlivňují podobu idiolektů jednotlivých mluvčích, v kontextu veřejnoprávního média ale nevedou k ohrožení objektivitě sdělení.

V jednotlivých moderátorských vstupech očekávaně nedocházelo k záměrnému snižování objektivitě či informační kvality, byla zde ale evidentní snaha probudit a následně i udržet pozornost předpokládaných recipientů užitím aktivizačních prostředků; k nejnápadnějším z nich pak patřilo variování slovosledného uspořádání spojené s přesunováním intonačního centra či vytváření neslovesných, intonačně osamostatněných výpovědí, jejichž užití zvyšovalo dyna-

miku a apelativnost jednotlivých vstupů. Kvantitativní vyjádření výskytů vybraných výrazových prostředků nám ukázalo, že jejich výběr neprobíhá pouze na lexikální rovině (kde je zřejmě nejvýznamnější), ale i v ostatních jazykových plánech. Výrazová pestrost těchto prostředků je pak důležitým faktorem nejenom při utváření specifického autorského stylu, ale zejména při aktivizaci předpokládaných recipientů.

Práce s autentickým materiálem ukázala, že se tyto prostředky v moderátorských vstupech objevovaly (prostředky 5. skupiny ovšem ojediněle a sporadicky), moderátoři je ale důsledně užívali pouze jako nástroj aktualizace a aktivizace recipienta.

Můžeme konstatovat, že na syntaktické rovině moderátoři veřejnoprávního média zpravodajské normy neporušují a užití aktualizčních prostředků není motivováno snahou zkreslovat nebo informačně znehodnocovat sdělení či mu dodávat nežádoucí expresivní hodnotu.

8 EXTRALINGVÁLNÍ PROSTŘEDKY

.1 TEORETICKÁ ČÁST

TAXONOMIE EXTRALINGVÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ S POTENCIÁLEM PORUŠOVAT ZÁSADY INFORMAČNÍ KVALITY VE ZPRAVODAJSTVÍ

Primární funkcí médií, jakožto v současnosti hlavního původce zpravodajských textů, je objektivně, nestranně a nezaujatě informovat veřejnost. Jedná se tedy o funkci informativní, kterou Jílek (2009) popisuje jako vědomé odmítnutí původce sdělení přímo ovlivňovat názory a chování příjemců zprávy. Ze zpravodajského stylu, který tvoří dílčí stylovou oblast stylu publicistického, by tedy měly být striktně vyloučeny jakékoliv prostředky (složky) persvazivní či získávací, které jsou hlavním rysem jiných stylů publicistické oblasti (např. reklamy). Důraz na čistě informativní funkci zpravodajských textů má své opodstatnění. Média získávají a zpracovávají informace, které společnosti prezentují jako zpravodajská sdělení, čímž mohou výrazně formovat veřejné mínění.

Společnost si je vědoma nesymetrického vztahu mezi pasivním recipientem (příjemcem) informací a aktivním majitelem informací (médiem). Média totiž, na rozdíl od společnosti, disponují mnoha různými prostředky, s jejichž pomocí mohou informace získávat. Díky skutečnosti, že je společnost de facto nucena spoléhat se na to, že se média nebudou pomocí získaných informací pokoušet ovlivňovat veřejné mínění ve prospěch určité mediální skupiny (organizace), jež by tak mohla sledovat své vlastní ekonomické či politické cíle, vytváří určité požadavky či očekávání toho, jak by měla média informace zpracovávat a prezentovat veřejnosti. Vztahem médií a společnosti se zabývá především normativní teorie médií a normativní teorie masové komunikace, v jejímž rámci formuloval počátkem 80. let Jürgen Westerstähl svůj koncept informační kvality, jenž je založený na normativní teorii sociální odpovědnosti, kterou by média vůči společnosti měla vykazovat.

Westerstähl popisuje kvalitativní standardy pro prezentaci zpravodajských textů. Velkou výhodou jeho teorie, na rozdíl od čistě lingvistických (či stylistických) popisů je to, že je velice dobře aplikovatelná i na mimojazykové prostředky. Westerstähl ve své teorii konstruuje dva základní hodnotové faktory (zásady informační kvality) – faktičnost a nestrannost. V rámci faktičnosti uvažuje o aspektu pravdivosti (přesnost a úplnost informací), relevance (způsob řazení informací) a informativnosti (na straně příjemce by měla proběhnout bezproblémová recepce

a percepce). V rámci nestrannosti jsou potom důležité aspekty vyváženosti (přítomnost protichůdných názorů) a neutrality.

Tab. 1 – Westerstáhlovy zásady informační kvality

Hodnotové faktory	
Faktičnost	Nestrannost
Pravdivost	Vyváženost
Relevance	Neutralita
Informativnost	---

V televizním zpravodajství, podobně jako v ostatních typech mluvené komunikace, není informace příjemci prezentována pouze pomocí jazyka. Sdělení (resp. proces sdělování informací) se skládá z velkého množství prvků, které bychom mohli rozdělit na dvě hlavní roviny (složky): vizuální (obrazovou) a akustickou (zvukovou). Do roviny akustické patří prostředky obecně zvukové, které nesouvisí s jazykem (např. hudební podkres zpráv, znělky, ruchy apod.), prostředky jazykové (samotný mluvený projev moderátora) a jeden z doprovodných systémů jazyka, v tomto případě paralingvální prostředky (např. tempo řeči, síla a výška hlasu, dynamičnost, důraz, intonace apod.). Do roviny vizuální potom patří obecně obrazové prostředky nesouvisící s jazykem (např. vizuál zpravodajské relace, prostředí studia, úhel kamery apod.), prostředky jazykové (nejrůznější psané texty – např. popisky, grafy, názvy, jména apod.)¹ a druhý z doprovodných systémů jazyka – extralingvální prostředky (včetně celkového vzhledu moderátora – oblečení, doplňků apod.).

Tab. 2 – Složky televizního zpravodajství

Televizní zpravodajství	
Akustická rovina	Vizuální rovina
Obecně zvukové prostředky	Obecně vizuální prostředky
Zvukové jazykové prostředky	Vizuální (psané) jazykové prostředky
Paralingvální prostředky	Extralingvální prostředky

¹ Do čistě vizuálních jazykových prostředků by bylo možné zařadit i jeden zcela samostatný komunikační systém – znakovou řeč neslyšících. Ovšem vzhledem k tomu, že takový „mluvčí“ využívá kromě znakování i celou řadu dalších gest a mimických projevů, které jsou běžně považovány pouze za prostředek doplňující mluvenou řeč, nikoliv však za jazykové prostředky samotné, není tento typ vizuálních jazykových prostředků pro tuto studii relevantní a nebudeme se jím dále zabývat. Kvůli své povaze a již výše zmíněnému specifickému jazykovému využití prostředků obvykle považovaných za nejazykové by totiž zne- možnil aplikaci níže popsané typologie extralingválních prostředků.

Každá ze složek televizního zpravodajství obsahuje prostředky, jejichž užití může mít potenciál narušit zásady informační kvality či informativní funkci (např. tím, že vytvářejí hodnocení informace či mají expresivní charakter nebo nějakým způsobem vyzvedávají jednu část informace, čímž mohou recipienta vést k tzv. preferovanému čtení²).

Je však nutné poznamenat, že nikoliv všechny Westerståhlovy aspekty hodnotových faktorů jsou porušitelné pouze prostředky z akustické či vizuální roviny. Aspekty relevance a vyváženosti souvisí spíše s tím, jak autor zprávy pracuje s informacemi, a tudíž jsou málo (pokud vůbec) ovlivnitelné výše popsanými prostředky. Pro zjišťování porušení relevance a vyváženosti by bylo třeba věnovat pozornost celým sdělení a zaměřovat se na tematicko-obsahové stránky textů, na výběr témat, řazení jednotlivých informací či na to, zdali jsou uvedeny protichůdné názory a zdali jim je např. věnován stejný čas, prostor apod.

Aspekt pravdivosti může být narušen jak akustickými a vizuálními prostředky, tak i jinými souvislostmi. Obecně ho může narušit jakýkoliv autorův čin, který funguje jako hodnocení (tj. např. užití expresivních prostředků, úsměv, zdvižené obočí), zdůraznění nebo vytčení části sdělení (např. zvednutý ukazováček), což může mít za následek hierarchizaci významu informací. S tímto aspektem ještě souvisí přesnost vyjádření a úplnost informace. Přesnost může být ovlivněna zejména užitím takových prostředků, které jsou mnohoznačné (v recipientovi vyvolávají nejistotu, zdali sdělení správně interpretuje), které mohou působit protichůdně (např. o tragických událostech je informováno s úsměvem, mluvčí říká „ano“, ale hlavou pokyvuje ze strany na stranu na znamení „ne“ apod.) nebo které jsou nepřesné již ze své podstaty (např. metonymie či metafora). Úplnost informace potom nijak nesouvisí s akustickými a vizuálními prostředky, ale opět se týká zpracování informací.

Pro zbývající aspekty již lze na obou uvedených rovinách nalézt prostředky, které budou mít potenciál normu narušit. Pro naplnění aspektu informativnosti musí na straně recipienta proběhnout bezproblémová recepce a percepce daného textu – komunikát tedy musí být srozumitelný. Aspekt neutrality může být narušen prostředky, které nemají čistě nociónální charakter, tzn. je v nich přítomná konotace (na úrovni mimojazykové reprezentace by se mohlo jednat např. o vulgární gesta apod.)

Pro větší přehlednost zde ještě uvádíme shrnující tabulku, v níž jsou popsány jednotlivé aspekty hodnotových faktorů a možnosti jejich narušení. Zvýrazněny jsou ty aspekty, jež je možné narušit pomocí prostředků z vizuální či akustické roviny televizního zpravodajství.

2 Reifová (2004: s. 35n.): Preferované čtení chápeme jako význam, který autor do textu záměrně vkládá a jehož cílem je ovlivnit čtenáře tak, aby text interpretoval dle autorova „návodu“, tj. latentního doporučení, jak danému textu rozumět. Pokud je preferované čtení přítomno v textech masových médií, jedná se často o nenásilné prosazování interpretace v rámci tradičních hodnot (politických, kulturních, sociálních atd.) daného společenství (sociálního systému). Tzv. tradiční hodnoty pak nejčastěji odrážejí zájmy nejsilnějších společenských vrstev, které se pokoušejí eliminovat vznik jakýchkoliv alternativních výkladů skutečnosti (reality), což přispívá k udržení statu quo.

Tab. 3 – Přehled aspektů jednotlivých hodnotových faktorů a možnosti jejich narušení

Jednotlivé aspekty hodnotových faktorů faktičnosti a nestrannosti	Může být norma narušena na jazykové a mimojazykové rovině?	Příklady možného narušení normy (z hlediska narušení neverbálními prostředky)
Pravdivost	ANO	Hodnocení, vytčení nebo zdůraznění části sdělení
Relevance	NE*	---
Informativnost	ANO	Nesrozumitelnost
Vyváženost	NE*	---
Neutralita	ANO	Přítomnost konotace / nenociální vyjádření

V této kapitole se ovšem zaměříme pouze na vizuální složku zpravodajství – konkrétně na jeden z doprovodných systémů jazyka, tedy na extralingvální prostředky, které mohou mít potenciál porušovat určité aspekty Westerstáhlových hodnotových faktorů, čímž může docházet k narušení informační kvality sdělení. Vytvoříme taxonomii extralingválních prostředků³, která bude sloužit jako analytický nástroj, s jehož pomocí budeme moci hodnotit jakýkoliv televizní zpravodajský komunikát a určit míru narušení normy či vyhodnotit, které z aspektů jsou (na úrovni extralingvální složky) narušovány nejčastěji a které konkrétní prostředky jsou k tomu užity. Taxonomie rovněž pomůže detailně popsat individuální styly jednotlivých moderátorů, které se od sebe mohou odlišovat, aniž by to však nezbytně vedlo k narušení informační kvality.

Nejdříve je ale nutné přesně definovat, co to je extralingvální komunikace, jaké je její místo v systému neverbální komunikace a jak se liší od paralingvální komunikace, s níž bývá často slučována⁴. Jelikož se literatura v definici extralingvální komunikace ne vždy zcela shoduje, pokusíme se pro naše účely vypracovat definici, z níž budeme moci vycházet při sestavování taxonomie a při následné analýze.

Prakticky všechny mluvené projevy jsou doprovázeny neverbální komunikací (proto také hovoříme o tzv. doprovodných systémech jazyka). Neverbální komunikace je neoddelitelnou složkou řečového projevu. Někteří autoři uvádějí, že většina (až 90 % u Mehrabiana (1972) nebo až 65 %

* Sice zde uvádíme, že u těchto dvou aspektů nedochází k narušení normy na úrovni extralingvální reprezentace, ovšem pokud bychom se zaměřili (jak je vysvětleno výše) na celá sdělení a tematicko-obsahové stránky textů, pravděpodobně bychom mohli na rovině sémantiky (jakožto části lingvistiky) nalézt narušení normy i u aspektu relevance a vyváženosti. Zkoumání významu, autorovy motivace pro řazení jednotlivých témat ve zpravodajské relaci apod. ovšem není naším cílem, navíc by vyžadovalo zcela jiné nástroje a přístup, tudíž se jím nebudeme dále jakkoliv zabývat.

3 Tato taxonomie je orientovaná na české zpravodajství, resp. vychází ze způsobu komunikace tzv. „západní kultury“, tak jak jej popisuje příslušná literatura uvedená v soupisu literatury. Přestože je většina extralingválních prostředků (zejména z oblasti mimiky) považována za univerzální, může se význam a interpretace zejména některých gest v určitých kulturách lišit, a popsaná taxonomie tak nemusí být zcela univerzální. Avšak při zachování výchozích principů sestavování taxonomie a při aplikaci dílčích kulturně specifických modifikací potřebných pro dané společenství je velice dobře adaptovatelná.

4 Jaklová (2007) paralingvální a extralingvální prostředky dokonce zaměňuje.

u Birdwhistella (1970)) porozumění je odvozena z neverbálních komunikačních prostředků. Důkazem toho, jak důležitou roli neverbální signály v lidské komunikaci hrají, je i velmi silná tendence mluvčích využívat neverbální prostředky také tam, kde je recipient nemůže zaznamenat. To je např. při telefonických hovorech, kdy mluvčí používá různá gesta, pokyvování hlavou apod. Mluvčí tyto prostředky může používat, aniž by si svou činnost uvědomoval, tj. zcela podvědomě a automaticky (toho využívají experti na řeč těla, kteří jsou tak např. schopni odhalit lež, pochyby apod.). U moderátorů televizního zpravodajství však předpokládáme, že svůj projev a vystupování kontrolují, tím pádem můžeme každé užití neverbálního prostředku hodnotit jako čin vykonaný vědomě a s určitou intencí, a tudíž tedy jako záměrné užití prostředku nesoucího danou funkci.

Neverbální komunikace, jak již bylo výše řečeno, má dvě hlavní složky – paralingvální a extralingvální.

Paralingvální jazykové prostředky jsou prostředky neverbální vokální a mají blízko k fonetickým prostředkům, k nimž bývají často zařazovány. Jedná se o prostředky modulace řeči, jako je např. intonace, užívání pauzy, důraz, ale i prostředky emfáze, která zahrnuje nejazykové jevy (např. povzdech, sténání či jiné neartikulované zvuky často ovlivněné emočním rozpoložením mluvčího). Hodnocení paralingválních jazykových prostředků by mělo být součástí ortoepie, do níž kromě ortofonie (tj. správné znění hlásek) spadá i ortoepie v užším slova smyslu (tj. spojování hlásek v proudy řeči a modulace řeči)⁵.

Extralingvální prostředky jsou neverbální a nevokální a zahrnují, kromě tzv. řeči těla, i celkový vzhled mluvčího (např. make-up, oděv či jiné doplňky, a to včetně věcí, které mluvčí drží nebo s nimi nějakým způsobem manipuluje). Extralingvální prvky jsou v komunikaci přítomny vždy, jelikož jsou součástí chování. Pro člověka není možné „nechovat se“, „nekomunikovat“, neboť i to, co můžeme na první pohled popsat jako „nevyjadřování se“, je zvolený způsob chování, a tudíž i komunikace.

Při tvorbě taxonomie a následné analýzy bereme v úvahu poznámku Vybírala (2000: s. 79n), který tvrdí, že přesná interpretace jednotlivých prostředků tak, jak ji popisují různé příručky o řeči těla⁶ (nebo neverbální komunikaci), je prakticky vyloučená. Každému neverbálnímu projevu je možné porozumět výhradně v kontextu, a to nikoliv pouze v kontextu jazykovém (tzn. slova by měla korespondovat s mimojazykovým projevem), ale rovněž v kontextu situačním. Situační kontext je pro správnou interpretaci neverbální komunikace (zejména její extralingvální složky) naprosto klíčový. Vždy je třeba zhodnotit vnější faktory, které mohou komunikaci ovlivnit (např. prostředí, v němž se mluvčí nachází).⁷

5 Taxonomii fonetických prostředků (včetně prostředků, které hodnotíme jako paralingvální) lze nalézt v monografii *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v mediálním zpravodajství* od Jílka – Bednaříkové a kol. 2015.

6 Např. Pease (1997) nebo Lewis (1994).

7 Jako příklad lze uvést držení těla. Druh postoje, kdy má osoba na prsou zkřížené ruce se obvykle hodnotí jako uzavřený. Nicméně zde se projevuje, jak moc je nutné brát v úvahu vnější podmínky. Pokud je taková osoba např. vystavena chladnému počasí, lze poměrně s jistotou tvrdit, že se pouze brání zimě a schoulenými končetinami se snaží udržet teplo.

Neverbální komunikace může, podobně jako jiné druhy komunikace, sloužit několika funkcím. Křivohlavý (1988: s. 109n.) zmiňuje funkci informační⁸ (podávání zpráv mimoslovní cestou), řídicí (např. při předávání slova v rozhovoru několika lidí nebo ve skupině), předmětnou (např. lékař se dotýká pacienta), sjednocovací a mocenskou.⁹

Informativní funkce odpovídá funkci zpravodajského sdělení, z našeho pohledu se tedy jedná o bezpříznakový jev, který nemá potenciál narušit informační kvalitu sdělení.

Podobně lze hodnotit i funkci řídicí a předmětnou. V odpovídajícím kontextu je neverbální komunikace spojená s „řízením“ diskuze, předáváním slova či ilustrací (ukazováním) skutečností na doprovodných vizuálních pomůckách, manipulace s předměty apod. naprosto běžná. Jako nepřirozená by naopak mohla být vnímána její absence, a to všude tam, kde by z hlediska kontextu mohla být vyžadována pro ujasnění a zjednodušení komunikace.

Z hlediska potenciálního porušování informační kvality jsou však pro naši analýzu zcela zásadní funkce sjednocovací a mocenská, které jsou nejčastěji využívány jako prostředky persvaze¹⁰, což může vést k významnému narušení zásad informační kvality. Uplatnění prostředků sloužících sjednocovací a mocenské funkci totiž ve svém důsledku recipienty vede k preferovanému čtení. Funkce sjednocovací je spojená s mírou intimity a oddálení komunikujících osob (resp. účastníků komunikace), vzhledem k tomu, že souvisí s přitažlivostí, je využívána tam, kde je žádoucí dobře zapůsobit (tj. udělat dobrý dojem) nebo si získat přízeň recipientů sdělení. Prostředky s funkcí mocenskou jsou používány při udělování rozkazů nebo příkazů a při přesvědčování či ovlivňování jiných lidí.

Neverbální prostředky persvaze jsou vždy používány zcela záměrně a vědomě. Jejich účelem je, jak již z definice persvaze vyplývá, ovlivnit myšlení adresáta a vzbudit dojem „uvěřitelnosti a důvěryhodnosti“. Tento dobrý dojem se totiž z osoby mluvčího přenáší i na obsah sdělení, které tak může na recipienty působit „pravdivěji“, což může u adresáta vyvolat změnu v postoji, popřípadě přímo ovlivnit jeho další činnost či zpochybnit jiné navazující názory a myšlenky.

8 V této práci používáme výraz *informativní*, nikoliv *informační*.

9 Tyto funkce do velké míry korelují s vnějšími jazykovými funkcemi, které popsal Jakobson (1995) jakožto rozpracování a doplnění původní Mathesiovy komunikační funkce, která je v komunikaci prakticky vždy funkcí primární – v Křivohlavého terminologii jde o informační funkci. Podobně i Jakobsonova fatická a konativní funkce v určitých ohledech (resp. v jistých užitích) prakticky naprosto odpovídá Křivohlavého řídicí funkci. Jakobsonova expresivní funkce se s Křivohlavého sjednocující a mocenskou funkcí sice nekryjí, nicméně mohou jí být blízké svým užitím.

10 Szymanek (2003: s. 241) persvazi definuje jako „vědomé užití znaků a symbolů, zvláště psaného a mluveného slova, obrazu atd. se záměrem ovlivnit něčí přesvědčení, postoje a rozhodnutí: dosažení přijetí nebo aspoň přízně k nabízeným názorům, způsobům jednání, rozhodnutím ovlivňovanou osobou.“ V literatuře se lze ovšem setkat s různým chápáním pojmu persvaze. Někteří autoři (např. Srpová 2007) jasně odlišují manipulaci a persvazi, jiní (např. Jenča 2005) mezi těmito dvěma termíny nevidí žádný rozdíl.

Pro účely naší taxonomie a následné analýzy budeme pojem persvaze chápat v co nejširším možném pojetí. Využíváme zde definici z monografie Čechové a kol. (2008: s. 79), kde je persvaze rozdělena do tří podtypů a kde se uvádí následující: „[persvazi se rozumí] přesvědčování, při němž se ovlivnění dosahuje především argumentací působící na předpokládaného myšlenkově aktivního posluchače, propagace, při níž tvůrce projevu mající autoritu ovlivňuje myšlení a jednání předpokládaného více méně pasivního vnímatele, a konečně agitace, která směřuje k řešení určité časově a místně blízké situace a obrací se většinou k posluchači, který je o správnosti budoucího jednání v podstatě sám přesvědčen a očekává pouze formulaci názoru.“

Vzhledem k tomu, že pro extralingvální rovinu (na rozdíl např. od roviny fonetické, morfologické apod.) neexistuje žádná definovaná norma, z níž bychom při hodnocení prostředků s potenciálem narušit informační kvalitu mohli vycházet, budou základem naší taxonomie jakékoliv prostředky extralingvální roviny, které mají potenciál plnit mocenskou nebo sjednocovací funkci, resp. prostředky, které s sebou nesou příznak persvaze, a tím pádem schopnost ovlivňovat a působit na příjemce.

K extralingválním prostředkům se řadí mimika a kinetika (tedy celkové držení a pohyby těla), z kinetiky se někdy ještě zvláště vyčleňuje gestikulace, popř. gestika (viz např. Jaklová 2007: s. 208). V následující taxonomii budeme z tohoto rozdělení navrženého Jaklovou vycházet. V širším slova smyslu lze potom k těmto prostředkům přiřadit také celkový vzhled mluvčího, způsob oblečení, módní doplňky, make-up a účes. V rámci taxonomie se však těmito prostředky zabývat nebudeme, budou ovšem zmíněny v analytické části v rámci popisu individuálního stylu jednotlivých moderátorů.

Ačkoliv pro lepší orientaci a větší přehlednost předkládané taxonomie a následné analýzy jednotlivé aspekty řeči těla dělíme na různé složky, je nutné si uvědomit, že při interpretaci jejich významu musí být zohledněny všechny souvislosti a řeč těla musí být posuzována jako jeden celek. Bruno a Adamczyk (2007, s. 46) to ve své monografii shrnují následovně: „Výrazové formy řeči těla jsou vícevrstevné, jedno gesto nebo pohled lze pochopit v souvislosti s dalšími signály, které člověk vnímá: souhrn gest, rozdílné postoje těla a dynamika pohybů vytvářejí celek. Řeč těla je jazyk a má v přeneseném smyslu svou vlastní gramatiku. Skládá se ze slov, vět, pauz a mnoha dalších prvků.“

Pravděpodobně nejvýraznějším extralingválním prostředkem je mimika. Recipienti sdělení instinktivně sledují obličej mluvčího a zaměřují se nejen na pohyby úst vyvolané řečí, sledují současně tvář jako celek. Lotko (1997, s. 77) doslova píše, že „[...] tvář člověka se právem považuje za barometr jeho emocí“.

Dle Křivohlavého (1988: s. 36) můžeme ve výrazech obličeje identifikovat sedm základních (primárních či jednoduchých) emocí: štěstí – neštěstí, neočekávané překvapení – splněné očekávání, strach a bázeň – pocit jistoty, radost – smutek, klid – rozčilení, spokojenost – nespokojenost, až znechucení, zájem – nezájem. Vedle těchto základních emocí existují ještě odvozené (sekundární či složené) emocionální výrazy obličeje. S nimi se setkáváme, pokud člověk prožívá několik pocitů současně. Všechny tyto emoce mohou být vyjádřeny neverbálními signály samostatně nebo jako doprovod ke slovnímu projevu, který intenzifikují. Persvazivní potenciál mimických signálů je dán právě tím, že mohou vyjadřovat postoje (a emoce) mluvčího, čímž narušují informační kvalitu, resp. aspekt pravdivosti – je přítomno hodnocení.

Na lidské tváři lze nalézt tři hlavní mimické zóny – nejvyšší partie obličeje (čelo a obočí), oblast očí a dolní část obličeje (ústa, tváře a nos), přičemž oči a ústa jsou nejprominentnější.

Pohled je jedním z nejdůležitějších prostředků komunikace – samotné navázání očního kontaktu je již považováno za zahájení komunikace. V řeči těla se rozlišuje několik základních typů pohledů – přímý pohled, pohled na obličej, pohled ze strany, pohled svrchu a sklopený pohled.

Přímý uvolněný pohled se obvykle využívá pro zahájení komunikace – v naší kultuře přímý pohled vyvolává pocit objektivitu a otevřenosti (upřímnosti). Mluvčí (i posluchač) většinou střídají přímý pohled do očí s pohledem na obličej, aby předešli dojmu „zírání či hypnotizování pohledem“, což by mohlo působit výhrůžně. Tyto typy pohledů (chování) jsou považovány za běžné a neutrální – ve zpravodajství by neměly narušovat informační kvalitu.

Pohled ze strany však již má potenciál působit kriticky nebo zkoumavě – vyjadřuje postoje mluvčího, který tak může zpochybňovat řečené či vyjadřovat jiné své emoce. Totéž platí pro pohled svrchu, kterým mluvčí vyjadřuje aroganci a opovržení, a sklopený pohled, který značí podřízenost nebo nejistotu. Všechny tyto tři typy pohledů tedy mají persvazivní potenciál, jelikož mohou vyjadřovat postoje (hodnocení) mluvčího, čímž by mohlo dojít k narušení informační kvality.

S pohledem přímo souvisí i mimika obočí (a tedy i čela). U obočí (resp. čela) rozeznáváme dva základní pohyby – povytažení (pozdvížení) a nakrčení (zamračení). Zamračeným obočím dává mluvčí najevo nesouhlas, nelibost nebo znechucení. Povytaženým obočím může mluvčí upoutat pozornost posluchače, čímž se zjednoduší komunikace. Mluvčí však rovněž může vyjádřit údiv, zájem či touhu zdůraznit určitou informaci. Je tedy patrné, že jakýkoliv výraznější pohyb obočí (resp. čela) musí být vždy považován za příznakový, neboť má potenciál obsahovat hodnocení nebo snahu zdůraznit část sdělení.

Rovněž pohyb nosu je vždy příznakový, tzn. vždy vyjadřuje postoj mluvčího. V zásadě se totiž jedná pouze o nakrčení nosu, které obvykle značí znechucení, a o rozšíření nosních dírek (nozder) jakožto známky strachu nebo agresivity.

Jak již bylo uvedeno výše, ústa jsou, společně s očima, nejvýraznějšími oblastmi obličejové mimiky. Ústa jsou totiž schopna velké škály pohybů, z nichž některé mohou mít dokonce silně hodnotící charakter (Mistrík 1989: s. 245). Nejdůležitějším mimickým prostředkem persvaze v oblasti úst je úsměv, který řečník používá, aby recipienty přesvědčil, že o ně má zájem a vyvolal v nich přátelské pocity. Úsměv by měl být upřímný se symetricky rozšířenými rty a s koutky úst směřujícími nahoru (popř. s mírně odhalenými zuby).¹¹ Podobně lze ústy vyjádřit i znechucení – člověk se šklebí, jeho ústa jsou mírně pootevřená, koutky směřují dolů nebo rovně, horní ret může být mírně ohrnutý. Ústy lze vyjádřit i ironické opovržení (úšklebek, při kterém je zvednutý jen jeden koutek), šok (otevřená ústa) nebo vztek (rty stisknuté k sobě). Každý z těchto mimických výrazů ale s sebou vždy nese hodnocení mluvčího, které narušuje aspekt pravdivosti, a je tudíž v naší taxonomii a analýze hodnoceno jako příznakové – porušuje informační kvalitu sdělení.

11 Aby úsměv byl recipienty vyhodnocen jako upřímný, měl by ho doprovázet i pohyb očí, tzv. „směřující se oči“.

Tab. 4 – Přehled jednotlivých mimických prostředků a způsob, jakým mohou narušovat informační kvalitu

Mimické prostředky s potenciálem narušit informační kvalitu	
Mimický prostředek	Možné narušení
Pohled ze strany	Kritičnost, nedůvěra
Pohled svrchu	Arogance
Sklopený pohled	Podřízenost, nejistota
Povytažení (pozdvížení) obočí	Snaha upoutat pozornost, údiv, zdůraznění části výpovědi
Nakrčení (zamračení) obočí	Nesouhlas, znechucení
Nakrčení nosu	Znechucení
Rozšíření nosních dírek	Agresivita, strach
Úsměv	Pozitivní emoce, přátelskost, vstřícnost, snaha vyvolat kladnou odezvu
Škleb vyjadřující znechucení	Znechucení, opovržení
Posměšný (nebo ironizující) úšklebek	Posměch, ironizování, zesměšňování
Otevřená ústa	Údiv až šok
Stisknuté rty	Vztek, zlost

Další podstatnou částí extralingvální komunikace je kinetika, jejíž součástí je zejména celkové držení těla, pohyby těla (kromě gest rukou) a pohyb (poloha) hlavy. Vzhledem k tomu, že v analyzovaném vzorku všichni moderátoři stojí, popř. se několika kroky přemísťují po studiu, nebude následující část taxonomie obsahovat popis možností různých poloh při sezení apod.

Existují tři základní druhy lidského postoje – neutrální uvolněný postoj, otevřený postoj a uzavřený postoj.

Při neutrálním postoji člověk stojí pevně, ale uvolněně, nohy má velmi mírně rozkročené a paže jsou volně podél těla, ruce nesvírají pěst. Takovýto postoj je naprosto nepříznačový; osoba, která jej zaujímá, se nesnaží získat sympatie, ale ani nevyjadřuje negativní emoce. V naší taxonomii není hodnocen, protože nemá potenciál narušit informační kvalitu.

Při otevřeném postoji mluvčí opět stojí uvolněně, je ale mírně nakloněn k recipientovi, čímž může dávat najevo naléhavost sdělení, nohy nejsou přitisknuté k sobě, ale (podobně jako u neutrálního postoje) jsou jen lehce rozkročené. Paže jsou mírně vytočené tak, aby byla viditelná vnitřní strana zápěstí, ruce jsou otevřené směrem k posluchačům. Tento otevřený

postoj má persvazivní potenciál, jelikož může být mluvčím využit záměrně ve snaze získat si sympatie posluchačů. Tento postoj je spojen s upřímností a otevřeností, vyvolává důvěryhodnost.

Uzavřený postoj lidé využívají pro vyjádření negativního nebo obranného stanoviska. Nohy jsou zpravidla překříženy, ruce jsou založeny na prsou, čímž je vytvořena „obranná bariéra“. Mluvčí tímto postojem dává najevo silnou nelibost a antipatie jak vůči ostatním participantům komunikace, tak vůči obsahu sdělení.

Oba postoje – výrazně otevřený i uzavřený postoj budeme považovat za prostředky obsahující hodnocení, a tak porušující standardy informační kvality. Stejně jako postoj je hodnocena i chůze¹² moderátorů po studiu – uvolněná chůze bez rozpřažení paží je považována za neutrální, pohyb s rozpřaženými pažemi nebo naopak s pažemi založenými na prsou je hodnocen jako příznakový.

Důležitým prostředkem pro vyjádření hodnocení je i poloha hlavy. Za neutrální je považována pozice, v níž je hlava narovnaná, zrak směřuje dopředu, brada je také posazena rovně. Tato pozice není hodnocena jako příznaková.

Avšak mírně zakloněná hlava (se zdviženou bradou) může, podobně jako pohled svrchu, vyjadřovat aroganci nebo nadřazenost. Naopak sklopená hlava působí podřízeně nebo nejistě a v recipientovi může vyvolávat pochyby či jiné emoce.

Z hlediska persvaze je však podstatné zejména naklonění hlavy na stranu, což je spojováno se zájmem, pozitivními emocemi, pozorností a upřímným zaujetím. Pokud mluvčí nakloní hlavu na stranu, může se pokoušet upozornit recipienta na určitou část sdělení, kterou by měl hodnotit pozitivně či jí věnovat zvýšenou pozornost. Lewis (1993, s. 136) dokonce naklonění hlavy na stranu hodnotí takto: „[S]ilný signál řeči těla, který skutečně zaručuje, vytvoření příznivého dojmu nebo získání druhého pro spolupráci.“

Zaklonění i sklopení hlavy, stejně jako hlava nakloněna na stranu budou vždy hodnoceny jako příznakové prostředky, jelikož vyjadřují hodnocení.

Tab. 5 – Přehled jednotlivých kinetických prostředků a způsob, jakým mohou narušovat informační kvalitu

Kinetické prostředky s potenciálem narušit informační kvalitu	
Kinetický prostředek	Možné narušení
Výrazně otevřený postoj	Snaha získat sympatie, vyvolat důvěru, pozitivní emoce

12 Chůze je pro účely této taxonomie považována za druh postoje, a bude tedy hodnocena v rámci postoje (tzn. nejsou pro ni navrženy zvláštní kategorie – viz tab. *Přehled jednotlivých kinetických prostředků a způsob, jakým mohou narušovat informační kvalitu*).

Uzavřený postoj	Negativní nebo obranné stanovisko
Zaklonění hlavy	Arogance, nadřazenost
Sklopení hlavy	Podřízenost, nejistota
Hlava nakloněná na stranu	Pozitivní zájem, zaujetí, pozornost

Poslední skupinou extralingválních prostředků jsou gesta. Křivohlavý (1988: s. 71) gesta popisuje jako pohyby, které mají výrazný sdělovací účinek a které doprovázejí, zdůrazňují nebo dokonce zastupují slovní projevy. Ačkoliv gesta mohou být vyjádřena pohybem jakékoliv části těla, nejčastější jsou pohyby rukou.

V této taxonomii budeme vycházet z rozdělení Černého, který vytvořil čtyři hlavní skupiny gest: symboly, ilustrátory, regulátory a adaptéry; a dále tvrdí, že: „Gesta při sdělování emocí určitě nehrají takovou roli jako třeba mimika obličeje; nicméně i přesto se emoce v rukou a v jiných částech těla do určité míry odrážejí. Určité vzrušení komunikujícího člověka se gestikulací projevuje ve formě nekoordinovaných pohybů. Pravděpodobně jedním z nejdůležitějších ukazatelů, které pohyby rukou naznačují, je míra vzrušení mluvčího. Gesta tedy sdělují kvantitu – kolik emoční energie je ve hře. Mimika naproti tomu sděluje kvalitu – o jakou emoci se jedná.“ (ibid. Černý 2007: , s. 92)

Vedle emocionálního hlediska je ale u gest podstatné soustředit se rovněž na názornost – recipient často i bez znalosti jazykové stránky projevu pozná, kterou část sdělení mluvčí považuje za důležitou, je schopen odlišit vyjádření domněnky od výhrůžky apod. Na druhou stranu však existuje velké množství gest, která jsou, na rozdíl od většiny mimických nebo kinetických projevů, vázána na určitou kulturu, a nemohou tak být považována za univerzální, což může znesnadňovat jejich interpretaci.

První skupinu gest tvoří symboly, jejichž interpretace je pravděpodobně nejvíce kulturně podmíněná. Symboly jsou totiž neverbální signály, které je možné v rámci konkrétní významové oblasti „přeložit“ do verbálního jazyka (např. vztyčený palec, naznačení směru, kterým se má recipient dívat apod.). Jak uvádí Lotko (1997: s. 69), symboly mohou mít i profesionální charakter a uplatňovat se tam, kde slovní komunikace není možná (např. v rádiu). V rámci naší analýzy budeme sledovat všechny typy signálů, jelikož jejich užití může mít potenciál porušit zásady informační kvality.

Druhou skupinu tvoří ilustrátory, což jsou čistě doprovodné neverbální signály řečového projevu. Ilustrátory mají silný persvazivní potenciál, neboť, jak vyplývá z jejich definice, mohou zdůraznit význam řečeného, mohou udávat tempo a rytmus verbálního projevu či vyzdvihnout a zesilovat některé části výpovědi. Příkladem ilustrátoru je vztyčený ukazovák, který má upoutat pozornost (nebo dokonce užití ukazovátka), ruka zaťatá v pěst či podpůrné gesto, při němž

„mluví obě ruce, jako by něco chránily“ (Bruno – Adamczyk: 2007, s. 70). Užití ilustrátorů má opět potenciál narušit informační kvalitu sdělení.

Třetí skupinou jsou regulátory – prostředky, které hrají zásadní roli v usměrňování a řízení konverzace. Patří sem např. podání ruky (čímž je konverzace zahájena nebo ukončena) nebo pokyvování či pokývnutí hlavou, které může značit předání slova. Regulátory mohou ovlivnit recipienta (např. existují různé způsoby podání ruky), mají tedy persvazivní potenciál, a budou tak tvořit součást naší taxonomie.

Poslední skupinou gest jsou tzv. adaptéry. Od předchozích tří skupin se liší především tím, že nemají persvazivní charakter. Jedná se totiž o pohyby, gesta a další činnosti, které mluvíci používá pro zvládnání vlastních pocitů (např. nervozity) a reakcí. Mezi adaptéry bychom mohli zařadit např. prohrábnutí vlasů rukou, mnutí prstů apod. Adaptéry mohou narušit standardy informační kvality tím, že v recipientovi vyvolají emoční odezvu (kladnou nebo zápornou), čímž dojde k porušení aspektu neutrality – v projevu může být přítomná expresivita (např. projevy mluvícího nervozity mohou působit komicky apod.).

Tab. 6 – Přehled jednotlivých typů gest a způsob, jakým mohou narušovat informační kvalitu

Gesta s potenciálem narušit informační kvalitu	
Typy gest	Možné narušení
Symboly	Zdůraznění výpovědi, vyjádření hodnocení
Ilustrátory	Zdůraznění výpovědi nebo jejích částí
Regulátory	Přítomnost hodnocení
Adaptéry	Nejistota, nervozita, stres

Je poměrně obtížné vytvořit komplexní taxonomii všech extralingválních prostředků s potenciálem porušovat zásady informační kvality. „Řeč těla“ je neuvěřitelně rozmanitá a komplikovaná, navíc, jak již bylo naznačeno výše, funguje jako jeden celek a v určitém jazykovém i mimojazykovém kontextu, z čehož vyplývá, že jakýkoliv pokus o rozdělení jednotlivých projevů je vždy pouze pracovní a přesně taková je i výše uvedená taxonomie. Nicméně i přesto věříme, že tato naše taxonomie může být užita jako jednoduchý nástroj hodnocení zpravodajství, a předpokládáme, že s několika drobnými změnami by se dala použít i pro hodnocení jiných než pouze českých zpráv.

Následující tabulku uvádíme pro lepší přehlednost – jedná se o kompletní shrnutí výše popsaných extralingválních jevů a toho, jak mohou porušovat zásady informační kvality.

Tab. 7 – Přehled extralingválních prostředků s potenciálem narušit zásady informační kvality a možné způsoby tohoto narušení

Mimické prostředky s potenciálem narušit informační kvalitu	
Mimický prostředek	Možné narušení
Pohled ze strany	Kritičnost, nedůvěra
Pohled svrchu	Arogance
Sklopený pohled	Podřízenost, nejistota
Povytažení (pozdvížení) obočí	Snaha upoutat pozornost, údiv, zdůraznění části výpovědi
Nakrčení (zamračení) obočí	Nesouhlas, znechucení
Nakrčení nosu	Znechucení
Rozšíření nosních dírek	Agresivita, strach
Úsměv	Pozitivní emoce, přátelskost, vstřícnost, snaha vyvolat kladnou odezvu
Škleb vyjadřující znechucení	Znechucení, opovržení
Posměšný (nebo ironizující) úšklebek	Posměch, ironizování, zesměšňování
Otevřená ústa	Údiv až šok
Stisknuté rty	Vztek, zlost
Kinetické prostředky s potenciálem narušit informační kvalitu	
Kinetický prostředek	Možné narušení
Výrazně otevřený postoj	Snaha získat sympatie, vyvolat důvěru, pozitivní emoce
Uzavřený postoj	Negativní nebo obranné stanovisko
Zaklonění hlavy	Arogance, nadřazenost
Sklopení hlavy	Podřízenost, nejistota
Hlava nakloněná na stranu	Pozitivní zájem, zaujetí, pozornost
Gesta s potenciálem narušit informační kvalitu	
Typy gest	Možné narušení
Symbody	Zdůraznění výpovědi, vyjádření hodnocení
Ilustrátory	Zdůraznění výpovědi nebo jejích částí
Regulátory	Přítomnost hodnocení
Adaptéry	Nejistota, nervozita, stres

8 .2 ANALYTICKÁ ČÁST

Analýza extralingválních prostředků, které mají potenciál porušovat zásady informační kvality, jejich užívání moderátory ve vybraném vzorku hlavních zpravodajských relací České televize a charakteristika moderátorského stylu

V analytické části jsou hodnoceni celkem čtyři moderátoři hlavního zpravodajského pořadu České televize Událostí (Marcela Augustová, Michal Kubal, Daniela Písařovicová a Jakub Železný). Jednotlivé hodnocené vzorky (tj. části zpravodajských relací) a postup při jejich výběru jsou podrobněji popsány v teoretickém úvodu monografie.

Úkolem analytické části této kapitoly je prověřit funkčnost nástroje detailně popsaného v teoretické části (viz kap. 8.1). Zde již bylo vysvětleno, že zaznamenávány jsou pouze takové prostředky, které jsou hodnoceny jako příznakové. Užití bezpříznakových extralingválních prostředků bude součástí hodnocení individuálního (popř. nadindividuálního) stylu moderátorů, není však součástí kvantitativní analýzy. Celková analýza se potom již nezaměřuje pouze na to, zdali dochází k dodržování nebo narušování standardů informační kvality, ale snaží se rovněž o zachycení jak individuálního, tak i nadindividuálního moderátorského stylu.

Vzhledem k tomu, že jak při sestavování taxonomie, tak i v této analytické části vycházíme především z konceptu informační kvality Jörgena Westerståhla, můžeme ve většině případů příznakového užití extralingválních prostředků hovořit o porušení aspektu pravdivosti, neboť „řeč těla“ je obvykle využívána jako nástroj persvaze, protože vyjadřuje hodnocení mluvčího (v našem případě moderátora). Dle Westerståhla je totiž jedním z požadavků pro naplnění aspektu pravdivosti nutná absence hodnocení. Nicméně pro následující kvantitativní analýzu není podstatné (a ani to není její součástí), jaký konkrétní aspekt hodnotových faktorů byl či mohl být porušen, ale to, že k porušení vůbec mohlo dojít. Respektive, že byl užit prostředek, který má potenciál některý z aspektů hodnotových faktorů porušit. Cílem není zkoumat, jaký efekt mělo užití prostředku považovaného za příznakový na recipienta, zásadní je potencialita, tedy možnost, že sdělení mohlo být příznakové (tedy neplnilo čistě informativní funkci) a recipient jím mohl být ovlivněn.

Důležitou roli pro zaznamenávání jednotlivých extralingválních prostředků hraje celkový kontext moderátorovy výpovědi – a to jak kontext jazykový, tak nejazykový.¹

Níže jsou uvedeny jednotlivé kvantifikace konkrétních jevů. Tabulky jsou rozděleny dle jednotlivých moderátorů; u každého z nich je vždy nejprve zhodnocena část extralingvální komunikace, která není pomocí našeho nástroje kvantifikovatelná – tedy celkový vzhled moderátora (šaty, doplňky, popř. další předměty, které drží či s nimi jinak manipuluje). Celkový vzhled je důležitou součástí prvního dojmu, u moderátorů zpravodajské relace veřejnoprávní televize demokratického a sekulárního státu se očekává, že bude v souladu se společenskou konvencí, tzn. že nebude působit na první pohled přehnaně výstředně, rovněž by mohlo být považováno za nepřipustné, pokud by součástí moderátora vzhledu byly nápadné náboženské symboly či odznaky politické příslušnosti. Podobné atributy v moderátorově vzhledu by totiž u recipientů mohly vyvolat pochybnosti o moderátorově objektivitě.

V závěru jednotlivých moderátorských sekcí jsou krátce popsány individuální styly moderátorů, popř. je poskytnut komentář a jsou popsány příklady užití jednotlivých extralingválních prostředků. Společný závěr potom obsahuje celkové shrnutí analýzy, porovnání výsledků jednotlivých moderátorů a pokus o popis nadindividuálních rysů.

Je ještě důležité poznamenat, že u většiny uváděných prostředků nepředpokládáme, že by mohlo k jejich užití v předem připraveném studiovém zpravodajství zajišťovaném profesionálními moderátory vůbec dojít (např. ústa otevřená v údivu), nicméně jedná se o běžné prostředky extralingvální roviny, a proto byly zahrnuty i do této taxonomie.

Marcela Augustová

Moderátorka, až na jednu výjimku (dlouhé černé společenské kalhoty), nosí ve sledovaných vzorcích vždy šaty (popř. sukni a halenku) bez výrazného výstřihu. Sukně je v délce po kolena. Odstíny šatů jsou tlumené i zářivější, nikdy se však nevyskytuje kombinace více než dvou barev. Boty mají nízký nebo žádný podpatek. Make-up na obličeji, ani lak na nehtech nejsou výrazné, rovněž brýle nemají výraznější obroučky. V žádném ze sledovaných vzorků zpráv neměla moderátorka šperky nebo jiné módní doplňky (kromě brýlí). Krátké vlasy má upraveny tak, aby ji při moderování neobtěžovaly – nikdy tudíž nevznikla potřeba jakkoliv na ně sahat či si je jinak upravovat.

Podobně jako ostatní moderátoři většinu času drží tablet, a to střídavě buď v jedné, nebo druhé ruce, popř. v obou rukou. Augustová se obvykle pohybuje (resp. stojí) poblíž stolku, který má přibližně ve výšce pasu a na němž jsou patrné vytištěné materiály a psací potřeby (fix).

1 Do analýzy nebyly zařazeny pohledy moderátorů do tabletu (sklonění hlavy) ani pohyb prstů po dotykové obrazovce tabletu. Dle našeho názoru nelze tyto pohyby považovat za vyjádření emočního postoje, druh adaptérů apod., nýbrž se jedná o součást scénáře a moderátor tímto pouze zajišťuje technickou stránku programu (např. posun k dalšímu tématu apod.).

Marcela Augustová, dle předpokladu, využívá jen některé prostředky extralingvální komunikace, dokázala se úplně vyvarovat použití prostředků, které mohou být hodnoceny jako projevy agrese, smutku, podřízenosti nebo znechucení. Rovněž nebyl zaznamenán ani jeden případ využití adaptéru, což je u profesionální moderátorky taktéž očekávatelné.

Poněkud překvapivé je však použití ironizujícího úsměšku, a to hned ve dvou případech, v nichž pokaždé šlo o zprávu týkající se domácí politiky (činnosti, resp. nečinnosti politiků). Úsměšek sice nebyl nikdy výrazný, přesto ho recipient může zachytit a může dojít k narušení standardu informační kvality.

Augustová poměrně často užívá ilustrátory – konkrétně se jedná o pokyvování rukama (s tabletem i bez něj). Je patrné, že jí gestikulace pomáhá členit proud řeči – během jádra výpovědi jsou pohyby mnohem zřetelnější a důraznější. Totéž platí i pro pohyb hlavou (resp. naklánění hlavy na stranu a pohled ze strany) a pro zvedání obočí, kterým může být zdůrazněna část informace mluvcím považovaná za nejdůležitější. Ačkoliv pohled ze strany ani naklánění hlavy není příliš výrazné, je opět moderátorkou využito zejména pro zdůraznění výpovědního jádra. Zpravidla se potom jedná o kombinaci několika extralingválních prostředků užitých najednou – použití ilustrátoru, povytažení obočí, naklánění hlavy a pohledu ze strany. Užití jakéhokoliv z popsaných prostředků není zvláště nápadné ani nepůsobí rušivě a je patrné, že se jedná o součást moderátorkina stylu. Pro účely naší analýzy však bylo nutné zaznamenat všechna užití.

Podobná situace je i u regulátorů (regulátory opět nejsou výrazně nápadné) – ve všech případech se jednalo o užití regulátoru během dialogu (rozhovor s hostem mimo studio). Zpravidla šlo o pokynutí rukou, kterým moderátorka mohla předávat slovo. K regulátorům potom mají (jako podobné druhy gest) blízko symboly. Jejich užití je u Augustové poměrně řídké – moderátorka jimi naznačuje směr pohledu, kterým by se měl divák dívat (např. ho směřuje k obrazovce s grafem apod.).

Jako poněkud překvapivé by mohlo být hodnoceno užití úsměvu, ten sice opět není nijak výrazný, ovšem v kontrastu s obvyklým neutrálním výrazem je jasně patrný. Úsměv však Augustová používá prakticky výhradně u „odlehčených“ témat typu „zvířátka“ (např. reportáž o narození slůněte ze dne 5. dubna) či při referování o kulturních tématech. Druh tématu ovšem nic nemění na skutečnosti, že se stále jedná o součást televizního zpravodajství, které by mělo zůstat, dle teorie informační kvality, neutrální za všech okolností. Užití úsměvu tedy bylo rovněž zaznamenáno jako prostředek s potenciálem příznakovosti.

Celkový postoj moderátorky je potom naprosto neutrální. Držení tabletu před sebou by sice mohlo být interpretováno jako „uzavření se“, nicméně Augustová ho pravidelně sklání a svůj postoj tak „odhaluje“. Tablet je navíc držen poměrně nízko – nejčastěji na úrovni pasu, kde mohou při neutrálním postoji spočívat ruce spojené prsty.

Sklopení hlavy	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Hlava nakloněná na stranu	18	16	21	25	19	27	20	23	26	28	18	22	4,38
Symboly	2	2	3	1	0	2	1	0	0	3	1	2	0,28
Ilustrátory	42	39	38	40	41	36	35	40	38	43	35	40	7,78
Regulátory	2	1	3	0	2	3	0	0	1	1	0	2	0,25
Adaptéry	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Moderátor se opět vyvaroval užití jakýchkoliv prostředků, které by mohly být hodnoceny jako projevy agrese, smutku, podřízenosti nebo znechucení. Ani zde nebyl zaznamenán jediný případ užití adaptéru.

Poměrně časté však bylo užití prostředků s persvazivním potenciálem – podobně jako v případě Augustové se jednalo zejména o pohled ze strany, povytažení obočí, naklonění hlavy na stranu a ilustrátor – pohyb rukou (s tabletem i bez něj), který moderátorovi očividně pomáhá se členěním řeči.

Hlava nakloněná na stranu ani pohled z boku nikdy nejsou výrazné, jsou však často provázeny výraznějším pohybem obočí – zdvižením obočí, což může mít za následek hierarchizaci informace. Tento pohyb zhruba odpovídá výpovědnímu jádru, čímž ho zdůrazňuje, a může tak porušovat výpovědní aspekt pravdivosti. Podobným příkladem je i velice časté užívání ilustrátorů – moderátor lehce pohybuje rukama nahoru a dolů. Pohyb přibližně kopíruje řečové tempo, přičemž ve výpovědním jádru (resp. během části výpovědi, kterou moderátor zvýrazňuje i pomocí důrazu) je tento pohyb mnohem prominentnější, opět tedy může docházet ke zdůraznění části výpovědi a porušení informační kvality.

Použití úsměvu není časté a Kubalův úsměv je pouze lehce naznačen, přesto je vzhledem k neutrálnímu výrazu patrný, a tudíž byl zaznamenán. Zde je opět nutné podotknout, že úsměv se objevil pouze u odlehčených témat, tedy podobně jako u Augustové, a nepůsobil výrazně nepatřičně.

Z prostředků gestikulace ještě moderátor několikrát použil regulátory a symboly. Regulátory byly užity vždy během komunikace s hostem na obrazovce – pokývnutím rukou mu bylo předáno slovo či byl usměrněn, aby moderátor mohl položit otázku. Použití symbolů potom nejčastěji sloužilo k navedení diváka, jakým směrem se má dívat (např. při prezentaci grafů, tabulek apod.).

Celkový postoj moderátora lze hodnotit jako neutrální. Pohyb rukou s tabletem (či bez tabletu) je stejný jako u Augustové, a nelze ho tedy hodnotit jako uzavřený.

Sklopení hlavy	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Hlava nakloněná na stranu	9	11	7	10	8	12	9	10	8	12	7	9	1,87
Symboly	0	2	0	0	1	0	0	0	2	0	1	0	0,1
Ilustrátory	4	5	7	3	6	5	2	6	4	7	6	4	0,98
Regulátory	1	0	0	0	0	0	1	0	0	2	0	0	0,067
Adaptéry	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Podobně jako její kolegyně ani Písařovicová ve sledovaných vzorcích nikdy nepoužila extralingvální prostředky, které by mohly být interpretovány jako vyjadřující agresi, smutek, podráženosť nebo znechucení. Rovněž nebyl zaznamenán jediný případ použití adaptéru.

Moderátorka, na rozdíl od svých kolegů, téměř nevyužívá prostředky gestikulace – její ruce jsou klidné, ale uvolněné. Většinou v nich drží tablet, ale nijak jimi nepohybuje, je patrné, že nemá potřebu svým pohybem pravidelně kopírovat řečový rytmus nebo zdůrazňovat jádro výpovědi. Gestikulace je tak využívána naprosto sporadicky, a pokud k užití prostředku gestikulace dojde, je poměrně nevýrazné. Ilustrátory jsou zastoupeny jako pokyvování rukama (opět s tabletem i bez něj), regulátory se uplatňují pouze během rozhovoru s hostem na obrazovce. Symboly opět naznačují žádoucí směr pohledu. Stejně jako prostředky gestikulace, tak i naklonění hlavy, pohled ze strany a povytažení obočí se objevuje mnohem méně než u ostatních moderátorů. Písařovicová drží hlavu obvykle rovně, pohled je přímý. Pohyb obočí (resp. čela) směrem nahoru zpravidla doprovází výpovědní jádro, které tak může zdůrazňovat – zde se objevuje potenciál porušit standardy informační kvality.

Nejvýraznějším extralingválním prostředkem, který moderátorka užívá, je úsměv. Písařovicová jím zahajuje zpravodajský blok, vítá hosty na obrazovce (nebo se s nimi loučí), prakticky pokaždé, nejedná-li se o závažné téma, rovněž jím doprovází předání slova redaktorovi v terénu nebo se opět „vítá“ s diváky. V některých případech se dokonce jedná o široký úsměv s odhalenými zuby, který nebyl u ostatních sledovaných moderátorů zaznamenán. Úsměv má v teorii řeči těla jasně persvazivní funkci – mluvčí se tak pokouší přesvědčit o své otevřenosti a vzbudit důvěru. Recipienti mají podvědomě tendenci (podobně jako u naklonění hlavy na stranu) tento prostředek zrcadlit, což ještě posiluje „dobrý dojem“ a sympatie, které se mluvčí může pokoušet získat. Úsměv je tedy hodnocen jako silně příznakový s potenciálem narušit zásady informační kvality.

Celkový postoj těla moderátorky je potom nejčastěji neutrální. Pouze v několika případech byl zaznamenán náznak otevřeného postoje, a to když moderátorka stála u stolku, o který se lehce opírala, zápěstí měla natočená směrem do kamery, špičky nohou lehce od sebe.

Hlava nakloněná na stranu	20	18	22	26	24	19	21	27	23	28	22	20	4,5
Symboly	3	1	1	3	2	0	0	1	3	2	1	1	0,3
Ilustrátory	39	36	41	29	43	37	40	38	30	28	33	36	7,17
Regulátory	4	1	1	3	2	0	1	2	1	3	1	1	0,33
Adaptéry	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Dle očekávání, ani Jakub Železný nepoužil jediný prostředek, který by mohl být hodnocen jako vyjadřující agresi, smutek, podrážděnost nebo znechucení. Rovněž nebyl zaznamenán jediný případ použití adaptéru.

Moderátor zřídka používal extralingvální prostředek úsměvu – zpravidla pouze (podobně jako Kubal a Augustová) u odlehčených témat nebo když vítal hosta na obrazovce.

Poměrně výrazné ovšem bylo užití gestikulace. Regulátory a symboly sice byly vždy užity standardně, tedy stejně jako u jeho kolegů (regulátory doprovázely rozhovor a symboly naznačovaly směr pohledu), nicméně užití ilustrátorů (ačkoliv se opět téměř výhradně jednalo o pohyb rukou doprovázející řeč) s sebou neslo několik zvláštností. Předně byl tento pohyb mnohem prominentnější a důraznější než u ostatních. Opět bylo patrné, že moderátor tak kopíruje své řečové tempo a zdůrazňuje jádro výpovědi. Je však nutné podotknout, že v několika případech tyto pohyby působily téměř rušivě a jejich intenzita by mohla být interpretována jako nesoucí emoční zabarvení (moderátor místy působil jako zapálený a vášnivý řečník, nikoliv zprostředkovatel zpráv). Na druhou stranu se ale ve sledovaných vzorcích objevují úseky, v nichž Železný negestikuluje vůbec. Jeho ruce zcela klidně drží tablet – vůbec jimi nepohybuje, nedoprovází pohybem ani výpovědní jádro.

Podobná situace se objevuje i u prostředků naklonění hlavy na stranu, pohledu z boku a povtažení obočí. Pohyby jsou výrazné a působí jako doprovod řečovému rytmu. Ačkoliv zvuková část nebyla součástí této analýzy, bylo třeba ji brát v úvahu, což se prokázalo zejména u sledování pohybu moderátorova obočí. Železný jím nedoprovázel pouze slova s na první poslech patrným důrazem, ale rovněž jednotlivé slabiky, což bylo zvláště patrné při detailním záběru kamery na jeho obličej.

Všechny tyto prostředky mohou narušit zásady informační kvality, domníváme se, že v případě nápadné gestikulace, by mohlo jít nejen o porušení aspektu pravdivosti (hierarchizace informací, přítomnost hodnocení), ale dokonce i o aspekt neutrality (možnosti interpretovat gesta jako nesoucí příznak emočního zabarvení).

Celkový postoj (tj. držení těla) moderátora byl však neutrální a prakticky se nelišil od postoje Augustové a Kubala.

Shrnutí

Z výše uvedených výsledků a komentářů vyplývá, že mezi jednotlivými moderátory při užívání extralingválních prostředků existují podobnosti i rozdíly. Zásadní podobností je neužívání prostředků, které by mohly být interpretovány jako projevy agrese, smutku, podřízenosti nebo znechucení, což není překvapivé – jedná se o poměrně silné emoce a u profesionálních moderátorů by se během zpravodajské relace neměly vyskytnout. Totéž platí i pro využití adaptérů jakožto prostředků řeči těla, které mluvčímu pomáhají zvládnout stres. U žádného z moderátorů se nevyskytovaly, což je vzhledem k jejich profesionalitě očekávatelné.

Podobná situace je i u celkového postoje těla, až na drobné výjimky (u Písařovicové) zachovávají všichni moderátoři neutrální postoj, avšak ve všech sledovaných vzorcích se vždy objevily případy, kdy se moderátor jednou rukou opíral o stolec. Běžně tato skutečnost nebyla do kvantitativní části zanesená, protože (s výjimkou Písařovicové) nedošlo k otevření ani uzavření postoje mluvčího, a celkový postoj tak zůstal neutrální.

Moderátoři shodně užívali prostředky gestikulace – mezi jednotlivými moderátory prakticky neexistují rozdíly ve využití regulátorů a symbolů. Větší odlišnosti však nalezneme v užívání ilustrátorů – moderátoři převážně užívali jediný typ, a to je pokyvování rukama (s tabletem i bez tabletu), popř. pokyvování jednou rukou. Kvantitativní výsledky jsou velice podobné u Augustové, Kubala a Železného, přičemž Augustová a Kubal tento prostředek využívají téměř neustále – je patrné, že užití daného ilustrátoru souvisí s řečovým rytmem těchto moderátorů. U Augustové ani u Kubala ovšem pohyby nejsou nijak výrazné. Železný tento prostředek využívá podobně jako Kubal a Augustová, ovšem jeho pohyby jsou na první pohled mnohem výraznější, navíc se u něj střídají chvíle výrazného pohybu (pokyvování, gestikulace) s chvílemi, kdy daný ilustrátor nepoužívá vůbec. Zcela odlišná je potom situace u Písařovicové, která ilustrátory téměř nepoužívá.

Podobná je situace i pro užívání prostředku naklonění hlavy na stranu – všichni moderátoři tento prvek využívají. Augustová a Kubal opět téměř shodně – pohyb je nenápadný, často se jedná pouze o krátké pokývnutí. U Železného je použití de facto stejné, pouze pohyb působí intenzivněji. U Písařovicové je naklonění hlavy na stranu kvantitativně nejnižší, pokud se vyskytne, potom je razance pohybu malá – podobně jako u Augustové a Kubala. Totéž platí i pro pohyb (povytažení) obočí a pohled ze strany. Písařovicová tyto prostředky používá nejméně často, přičemž pohyb není, stejně jako u Augustové a Kubala, výrazný. Železný se v počtu užití daných prostředků od Augustové a Kubala zvláště neodlišuje, avšak intenzita daného pohybu je u něj na první pohled výraznější.

Poněkud opačná je situace v užití úsměvu. Zde kvantitativně i kvalitativně dominuje Písařovicová, jejíž řeč těla je v jiných ohledech pravděpodobně nejunírnější. Písařovicová používá úsměv poměrně často, navíc se v některých případech jedná o široký úsměv s odhalenými zuby. Tento typ se u ostatních sledovaných moderátorů vůbec nevyskytuje.

Z analýzy je tedy patrné, že i přes individuální rozdíly, lze odhalit nadindividuální shodné rysy společné všem moderátorům (jedná se např. o podobné užití prostředků gestikulace, držení těla, pohyby hlavy, a dokonce i prostředky mimiky). Tyto podobnosti v užití daných prostředků částečně vyplývají z komunikační situace, která je v zásadě totožná u všech sledovaných moderátorů – tedy komunikace k recipientovi (divákovi), popř. rozhovor s hostem na obrazovce. Ve zkoumaném vzorku nebyla interakce s jiným fyzicky přítomným partnerem, rovněž uzavřený prostor studia nevyžaduje užití např. adaptéry, které by mohlo vyžadovat referování v terénu (např. úprava vlasů kvůli silnému větru apod.).

Celkově ovšem můžeme potvrdit původní předpoklad, a to, že vzhledem k profesionalitě moderátorů nejsou některé prostředky, zejména ty s potenciálem nést a vyjadřovat silné emoce, přítomny vůbec (či takřka vůbec), na druhou stranu moderátoři často užívají prostředky s potenciálem persvaze, což může vést k narušení zejména aspektu pravdivosti, a tím pádem k porušení zásad informační kvality v mediální komunikaci.

9 SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ LITERATURA

BACHMANOVÁ, J. a kol. (2002). *Encyklopedický slovník češtiny*. 1. vydání. Praha: Lidové noviny.

BALKÓ, I. (2005). K výzkumu tempa řeči a tempa artikulace v různých řečových úlohách. *Bohemistika*, 3, s. 185–196.

BARTOŠEK, J. (2001). *Zpravodajství a publicistika*. 2. přepracované vydání. Olomouc: Univerzita Palackého.

BARTOŠEK, J. (2004). Znaky důvěryhodné žurnalistické zprávy. In: Minářová, E. – Ondrášková, K. (eds.). *Spisovnost a nespisovnost – zdroje, proměny a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, s. 216–221.

BARTOŠEK, J. (2008). K jazyku mluvených zpráv. *Čeština doma a ve světě*, 1–2, s. 5–17.

BARTOŠEK, J. (2002). Tlak profese – specifický faktor ovlivňující jazyk žurnalistiky. *Naše řeč*, 85, č. 2, s. 68–78.

BEČKA, J. V. (1973). *Jazyk a styl novin*. 1. vydání. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Novinář.

BEČKA, J. V. (1986). *Sloh žurnalistiky*. 1. vydání. Praha: Novinář.

BEČKA, J. V. (1992). *Česká stylistika*. 1. vydání. Praha: Academia.

BEDNAŘÍKOVÁ, B. (1987). K jedné specifické oblasti posesívnosti a jejímu vyjadřování v češtině a angličtině. In: *Studia Bohemica IV*, AUPO, Fac. Phil. Philologica 55, Praha, s. 115–124.

BEDNAŘÍKOVÁ, B. (1996). O jednom (ne)valenčním doplnění slovesa. In: *Studia Bohemica VII*, AUPO, Praha, s. 117–123.

- BEDNAŘÍKOVÁ, B. (2001). Nad tzv. třetím syntaktickým plánem. In: *Sborník prací Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě, řada jazykovědná*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, s. 132–136.
- BEDNAŘÍKOVÁ, B. (2009). *Slovo a jeho konverze*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- BEDNAŘÍKOVÁ, B., JÍLEK, V. a kol. (2015). *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- BIRDWHISTELL, R. L. (1970). *Kinesics and Context: Essays on Body Motion Communication*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- BRUNO, T.; ADAMCZYK, G. (2007). *Řeč těla: Přesvědčte svou mimikou, gesty a držetím těla*. Praha: Grada.
- BURÁŇOVÁ E. (1979). Vztah mezi pravděpodobností, dispoziční a záměrovou modalitou. *Slovo a slovesnost*. 40, č. 2, s. 98–101.
- ČECHOVÁ, M. a kol. (2008). *Současná stylistika*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- ČERNÝ, V. (2007). *Řeč těla: neverbální komunikace pro obchodníky i běžný život*. 1. vydání. Brno: Computer Press.
- DANEŠ, F., Hlavsa, Z., Grepl, M. (1987). *Mluvnice češtiny (3)*. 1. vydání. Praha: Academia.
- DANEŠ, F. (2009). *Kultura a struktura českého jazyka*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova.
- DANEŠ, F. (1985). *Věta a text. Studie ze syntaxe spisovné češtiny*. 1. vydání. Praha: Academia.
- FAIRCLOUGH, N. (1996). *Language and Power*. 10. vydání. London: Longman.
- FILIPEC, J., ČERMÁK, F. (1985). *Česká lexikologie*. 1. vydání. Praha: Academia.
- FILIPEC, J., DANEŠ, F., MACHAČ, J., MEJSTŘÍK, V. a kol. (2010). *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. 3., opr. vydání. Praha: Academia.
- FILIPEC, J. (1968). Zur Theorie der lexikalischen Synonyme in synchronescher Sicht. *Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl Marx Universität Leipzig, Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe* 17, s. 189–198.
- GREPL, M. – KARLÍK, P. (1986). *Skladba spisovné češtiny*. 1. vydání. Praha: SPN.

- GREPL, M. KARLÍK, P. (1983). *Gramatické prostředky hierarchizace sémantické struktury věty*. 1. vydání. Brno: FF UJEP.
- GREPL, M. KARLÍK, P. (1998). *Skladba češtiny*. 1. vydání. Olomouc: Votobia.
- HAUSER, P. (1980). *Nauka o slovní zásobě*. 1. vydání. Praha: SPN.
- HAVRÁNEK, B. (1932). Úkoly spisovného jazyka a jazyková kultura. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Melantrich, s. 32–84.
- HEDBÁVNÁ, B. (2008). „Teď mě dobře poslouchejte, nebudu to víckrát opakovat“. *Čeština doma a ve světě*, 16, č. 1–2, s. 31–34.
- HEDVÁBNÁ, B. – Landgráfová, R. (2001). Poznatelnost českých samohlásek v izolovaných slovech. *Čeština doma a ve světě*, 8, č. 3–4, s. 130–138.
- HIRSCHOVÁ, M. (2006). *Pragmatika v češtině*. 1. vydání. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.
- CHLOUPEK, J. (1986). *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti*. 1. vydání. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně.
- CHLOUPEK, J. (1991). *Stylistika češtiny*. 1. vydání. Praha: SPN.
- JAKLOVÁ, A. (2007). Neverbální prvky persvaze v žurnalistice a v reklamě. In Srpová, H. (ed.). *Od informace k reklamě*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity.
- JAKOBSON, R. (1995). *Poetická funkce*. Jinočany: H&H.
- JANÍKOVÁ, J. (2001). Moderátoři televizního zpravodajství (ze série poslechových testů „Řečový vzor“). *Čeština doma a ve světě*, 8, č. 3–4, s. 178–203.
- JANOUŠKOVÁ, J., VEROŇKOVÁ, J. (2008). Moderátoři večerního televizního zpravodajství 2003. *Čeština doma a ve světě*, 16, č. 1–2, s. 53–80.
- JEDLIČKA, A., FORMÁNKOVÁ, V., REJMÁNKOVÁ, M. (1970). *Základy české stylistiky*. 1. vydání. Praha: SPN.
- JENČA, I. (2005). Persuazivní postupy v žurnalistických komunikátech a ich frekvencia v masových médiích. In Srpová, H. (ed.). *Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity.
- JÍLEK, V., BEDNAŘÍKOVÁ, B. (2015). *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého.

- JÍLEK, V. (2009). *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého.
- KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (2002). *Encyklopedický slovník češtiny*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidových novin.
- KAŠPÁRKOVÁ, P. (2014). *Vývojové tendence v morfonologii češtiny*. Nепublikovaná magisterská diplomová práce, Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého .
- KOMÁREK, M., KOŘENSKÝ, J., PETR, J., VESELKOVÁ, J. (eds.) (1986). *Mluvnice češtiny (2)*. Praha: Academia.
- KOPEČKOVÁ, M. (2011). *Analýza mluvených projevů moderátorů televizních novin (Prima, Nova, ČT)*. Nепublikovaná bakalářská diplomová práce. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého.
- KOPEČKOVÁ, M. (2014). *Mluvní vzor v televizním zpravodajství*. Nепublikovaná magisterská diplomová práce Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého.
- KOŘENSKÝ, J. a kol. (1999). *Komplexní analýza komunikačního procesu a textu*. 3. vydání. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
- KRČMOVÁ, M. (2005). *Proměny zvukové stavby češtiny*. *Linguistica online*, 1, 3 s.
- KŘÍSTEK, M. (2000). Pojetí stylové příznakovosti v současné české stylistice. In: Gajda, S. (ed.). *Stylistyka IX: Česká stylistika/Stylistyka czeska/Czech Stylistics*. Opole: Uniwersytet Opolski - Instytut Filologii Polskiej, s. 181–187.
- KŘIVOHLAVÝ, J. (1988). *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Praha: Svoboda.
- KŘÍŽKOVÁ, H. (1973). Větné typy a tzv. jistotní modalita. In: *Studia slavica pragensia*. Praha: Univerzita Karlova, s. 107–114.
- LEWIS, D. (1994). *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing.
- LOTKO, E. (1997). *Kapitoly ze současné rétoriky*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- MACHAČ, P. (2008). „Jagonotoasněbure?“ ... (aneb Příspěvek k přijatelnosti některých veřejných mluvicích). *Čeština doma a ve světě*, 1–2, s. 36–49.
- MATHESIUS, V. (1947). *Čeština a obecný jazykozpyt*. 1. vydání. Praha: Melantrich.
- MCQUAIL, D. (1999). *Úvod do teorie masové komunikace*. 1. vydání. Praha: Portál.
- MEHRABIAN, A. (1972). *Nonverbal Communication*. Chicago: Aldine-Atherton.

- MINÁŘOVÁ, E. (2011). *Stylistika pro žurnalisty*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing,.
- MISTRÍK, J. (1985). *Štylistika*. 1. vydání. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- MISTRÍK, J. (1989). *Štylistika*. 2. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- MISTRÍK, J. (1997). *Štylistika*. 3. vydání. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- MÜLLEROVÁ, O. (1994). *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. 1. vydání. Praha: Academia.
- PALKOVÁ Z. (2008). Zvuková podoba veřejných mluvených projevů z hlediska jazykové kultury. *Čeština doma a ve světě*, 1–2, s. 19–21.
- PALMER, F. R. (1995). *Mood and Modality*. 5. vydání. Cambridge: Cambridge University Press.
- PEASE, A. (1997). *Řeč těla: Jak porozumět druhým z jejich gest, mimiky a postojů těla*. 1. vydání. Praha: Portál.
- POLDAUF, I. (1964). The third syntactical plan. *Travaux linguistique de Prague*. I, s. 241–255.
- REIFOVÁ, I. a kol. (2004). *Slovník mediální komunikace*. 1. vydání. Praha: Portál.
- SKARNITZL R., Volín, J. (2012). Referenční hodnoty vokálních formantů pro mladé dospělé mluvčí standardní češtiny. *Akustické listy*, 18, s. 7–11.
- SRPOVÁ, H. (1998). *K aktualizaci a automatizaci v současné psané publicistice*. 1. vydání. Ostrava: Ostravská univerzita.
- SRPOVÁ, H. (2007). Manipulace a persvaze. In Srpová, H. (ed.). *Od informace k reklamě*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity.
- SZYMANEK, K. (2003). *Umění argumentace: terminologický slovník*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého.
- ŠMILAUER, V. (1939). Výklady slov. *Naše řeč*, 23, č. 2, s. 46–49.
- ŠTÍCHA a kol. (2013). *Akademická gramatika spisovné češtiny*. 1. vydání. Praha: Academia.
- VYBÍRAL, Z. (2000). *Psychologie lidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Portál.
- WESTERSTAHL, J. (1983). Objective News Reporting: General Premises. *Communication Research*, 10, s. 403–424.
- ZIMA, J. (1961) *Expresivita slova v současné češtině*. 1. vydání. Praha: ČSAV.

PRAMENY

Český národní korpus – SYN [online]. Cit. [2016-01-11 – 2016-15-12]. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>.

Kodex České televize. Česká televize [online]. Cit. [2016-08-11]. Dostupné z: <http://img.ceskatelevize.cz/boss/image/contents/kodex-ct/pdf/kodex-ct.pdf>

Kodex Českého rozhlasu. Český rozhlas [online]. Cit. [2016-08-11]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/rada/legislativa/_zprava/kodex-ceskeho-rozhlasu--789056

Zákon č. 483/1991 Sb., o České televizi.

Zákon č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu.

Skarnitzl, R., Volín, J. (2012) *Referenční hodnoty formantů* [online]. Fonetický ústav FF UK v Praze Cit. [2017-01-12].

Dostupné z WWW: <http://fonetika.ff.cuni.cz/vyzkum/materialy/referencni-hodnoty-formantu/>

Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. Internetová jazyková příručka. [online]. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, ©2008–2012 Cit. [2018-01-05]. Dostupné na: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>.

Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. Internetová jazyková příručka. [online]. Cit. [2017-05-01]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>.

10 SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

- aj. – a jiné
 apod. – a podobně
 atd. – a tak dále
 cit. – citováno
 ESČ – Encyklopedický slovník češtiny
 Dsg. – dativ singuláru
 F1 – první formant vokálu
 F2 – druhý formant vokálu
 gen. – genitiv
 Gpl. – genitiv plurálu
 Gsg. – genitiv singuláru
 Hz – Hertz
 Ipl. – instrumentál plurálu
 Lpl. – lokál plurálu
 Lsg. – lokál singuláru
 mask. – maskulinum
 mj. – mimo jiné
 ms – milisekunda
 např. – například
 neutr. – neutrum
 nom. – nominativ
 Npl. – nominativ plurálu
 os. – osoba (mluvnická kategorie)
 pl. – plurál
 popř. – popřípadě
 pozn. – poznámka
 př. – příklad
 R – réma
 s. – strana
 sek – sekunda
 sg. – singulár
 sl. – slabika
 srov. – srovnej
 SSČ – Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost
 SSJČ – Slovník spisovného jazyka českého
 T – téma
 tab. – tabulka
 tj. – to je
 tzn. – to znamená
 tzv. – takzvaný

SEZNAM ZNAKŮ POUŽITÉ FONETICKÉ ABECEDY IPA

Vokály

a – [a]

e – [ɛ]

i – [ɪ]

o – [o]

u – [u]

á – [aː]

é – [ɛː]

í – [iː]

ó – [oː]

ú/ů – [uː]

ou – [ou̯]

au – [au̯]

eu – [eu̯]

ráz – [ʔ]

Konsonanty

b – [b]

c – [ts]

č – [tʃ]

d – [d]

d' – [ʤ]

f – [f]

g – [g]

h – [ɦ]

znělé ch – [χ]

neznělé ch – [x]

j – [j]

k – [k]

l – [l]

m – [m]

n – [n]

ň – [ɲ]

p – [p]

r – [r]

znělé ř – [r̝]

neznělé ř – [r̥]

s – [s]

š – [ʃ]

t – [t]

t' – [c]

v – [v]

z – [z]

ž – [ʒ]

dz – [dʒ]

dž – [dʒ̝]

slabikotvorné l – [l̥]

slabikotvorné r – [r̥]

11 VĚCNÝ REJSTŘÍK

- Absence hodnocení 11–13, 81, 99, 103, 105–106, 108–109, 114–115, 125, 140, 147, 172–173, 223
- Abstraktní pojmenovací jednotka (pojmenování) 109–110, 128, 175
- Adaptéry 220–222, 225, 228, 230, 232, 234
- Adherentní neurčitost 106, 111, 137–138, 142, 172–173, 175–176
- Adresát 69–70, 178, 187, 215
- Aktivizace 69, 126, 174, 186, 191–192, 208–209
- Aktivní slovní zásoba 116, 121
- Aktualizace 69, 126, 174–175, 180, 182, 195, 201, 207, 209
- Aktuální členění 25, 181
- Akuzativ 76
- Argot, argotismus 116, 123, 128–129, 156, 164
- Artikulace vokálů 20, 22, 30
- Artikulační tempo 24–25
- Asimilace artikulační 23, 26, 29, 34–35
- Asimilace znělostní 16, 24, 26, 29, 35, 39
- Autor, původce (sdělení), podavatel 8–10, 25, 100, 104–105, 108–109, 114, 116, 126, 130, 172–173, 181–182, 184, 187–188, 191, 193, 195, 198–199, 210, 212
- Citoslovce 74, 77
- Časový příznak 115–116, 126, 129, 131
- Číslo 71–72, 75, 82, 90
- Členění promluv 20, 25, 29, 42
- Čtecí zařízení 25
- Čtenost 11
- Dativ commodi 71, 81, 90
- Dativ etický 71, 76
- Dativ incommodi 71, 81, 90

- Dativ posesivní 71, 76, 81, 90
Dativ volný 76
Deagentizace 16, 100, 180, 190
Deminutivum 46, 74, 78
Demokratizace 16, 134, 175–176
Demonstrativum 77, 84, 94, 101–102
Denotace 104–105, 114, 116, 125
Derivační neologismus 118–120
Dezinterpretace 113, 188
Dialektismus 116, 122–123, 128, 130, 155, 164
Diateze 182, 190
Dispozice
 modální 182, 187–189, 194, 198–199, 203, 206
Divák 15, 20–21, 100, 192, 226, 228, 230, 234
Doprovodné systémy jazyka 114, 211, 213
Dynamičnost
 výpovědní 181, 185–186
Edukativní (funkce) 108, 126
Elipsa 180, 182, 191, 195, 204, 207–208
Eliptická výpověď 191, 195, 200
Epistemický predikátor 189, 194, 204
Epistemická částice 189, 199
Epistemický význam 203
Evidenciálnost 181, 188–189, 194–195, 198, 202, 204, 206
Expresivita, expresivum 14, 44–45, 49, 76, 101, 114, 116, 126–127, 130, 146, 149, 172–174, 177, 208–209, 212, 215, 221
 adherentní 127–128, 162, 174
 hlásková 46–47, 127–128
 inherentní 127–128, 160–161, 174
 kontextová 49, 70–75, 78, 108, 114, 117, 127, 132
 lexikálně sémantická expresivita 127–128
 slovtvorná expresivita 45, 78, 127–128
Faktičnost 11, 20, 44, 80–81, 99, 102–105, 136, 210–211, 213
Flexe 45, 76–78, 181
Foném 44–45, 47, 55, 59

- Fonetická analýza 16–17, 19, 27
- Fonetická transkripce 22, 28–29
- Fonologická varianta 44–45, 49, 55, 59, 63, 67
- Formant (fonetika) 21–22, 28, 30, 78–79, 118–119, 127, 130
- Fráze 14, 113, 118, 121, 130
- Frazeologický neologismus 131, 153, 168
- Frazeologismus, frazém aktualizovaný 118, 174
- Frazeologismus, frazém lexikalizovaný 113, 118, 124, 130, 133, 170, 174–175
- Frazeologismus, frazém přechodový 112
- Frazeologismus, frazeologický, frazém 14, 47, 68, 105, 111–113, 118, 120, 125–132, 131, 135, 144, 145, 153, 159, 168, 174–176, 205
- Frázování 21, 25–26, 28–29, 40, 42–43
- Frekvenční rozsah 21
- Futurum 72, 77
- Genitiv adverbální 71
- Genitiv partitivní 76, 81, 89
- Genitiv záporový 71, 76, 81, 89
- Genus verbi 72, 76–77, 83–84, 91–92
- Gestika 15, 216, 226, 228, 230, 232–234
- Historismus 116–117, 129, 131, 149–150, 168
- Hlásková spojení 21, 24, 35
- Hlásky 23–24, 28–29, 30, 33–38, 214
- Hodnotový systém, hodnotové faktory 10, 13, 16, 20, 26, 30, 32, 34, 39–40, 42, 70, 73–74, 78, 80, 99, 102, 134, 210, 212–213, 223
- Hovorová čeština 16, 128–129, 163, 174
- Hovorový prostředek, hovorovost 9, 14, 16, 21, 44–50, 55, 59, 63, 67–68, 70, 72, 75, 77–78, 102, 115, 128–130, 134, 163–164, 174–177
- Hyperartikulace 20
- Hypertéma 200
- Idiom 125–126, 132–133, 159, 170, 174
- Ilustrátory 220–222, 225–226, 228, 230, 232–233
- Imperativ 23–24, 72, 77, 92, 102, 180
- Impersonální konstrukce 72, 77, 83, 92, 100–102
- Individuální styl mluvčího 7–9, 15, 34, 40, 42, 102, 172–174, 213, 216, 223–224, 234

- Informace 8, 10, 11–12, 15, 20, 22, 42, 69–70, 103–104, 109, 172–173, 178, 181–182, 184–186, 188, 191, 194, 198–199, 201, 203–204, 206, 208, 210–212, 217, 226, 228, 232
- Informativní funkce 9, 12, 69, 129, 179, 181, 210, 212, 223
- Informační kvalita 11, 15, 20, 26, 34, 39–40, 42, 44, 70, 73–75, 80, 115, 172, 178–179, 182–183, 188, 190, 204–205, 207–209, 213, 215–219, 221–222, 228
- Informativnost (srozumitelnost) 11–12, 20, 26, 44, 49, 51, 70, 73–74, 76–77, 86, 99, 103, 110, 116–125, 149, 172–173, 179–180, 182, 184, 206, 208, 210–213
- Inherentní neurčitost 106, 111, 113, 115, 142–143, 172–173, 176
- Inkongruence, inkongruentní 108, 114–115, 117, 127, 132, 134, 146
- Intelektualizace, intelektualační lexikum 16, 121, 135, 175–176
- Intenzifikace, intenzifikační (prostředek) 14, 111, 115, 143, 173–177, 196
- Interdialekt 14, 78, 122
- Internacionalismus, internacionální lexikum 116, 118–121, 124, 133, 154, 157, 174–175, 177
- Intonace 16, 20–21, 25–27, 29, 40–43, 179, 182, 184, 190–191, 195–196, 200–201, 205, 208, 211, 214
- Intonační křivka 29, 41–42
- Jazyk 8–9, 11–15, 20, 44–45, 51, 70, 77, 80, 102–103, 108, 114, 116–117, 121–122, 127, 129–130, 132, 134–135, 172, 174, 176–178, 181, 184, 205–206, 208–209, 211, 213, 216, 220, 224
- Jazyková kompetence 14, 108, 122, 134–135, 177
- Jazyková kultura 8, 13–16, 20, 26, 28, 30, 32, 34, 39–40, 42–43, 78, 102, 134–135, 177
- Jedinečné hlásky 16, 24, 29, 39
- Jednoslovné pojmenování 14, 78, 105
- Jednosměrná komunikace 10
- Jmenný tvar 73, 77, 93
- Kadence
 - kadence úseků koncových 25, 40–42
 - kadence úseků nekoncových 25–26, 40–41
- Kalk 121
- Katafora 180, 193, 197, 201, 207–208
- Kinetika 15, 216, 218, 219–220, 222
- Klišé 14, 130, 134, 174, 177
- Kmenotvorná přípona 48, 55, 60, 68

- Knižní lexikum 45–50, 55, 59, 68, 71–74, 76–77, 101–102, 115–116, 118, 121, 124, 128–131, 135, 153–154, 165, 174–175
- Knižnost 44, 70, 76–77
- Kodex 7, 11, 14–15, 134, 177
- Kompetence (věcná, jazyková) 14, 108, 117, 122, 134–135, 177
- Kompletace 180, 191, 195, 204, 207–208
- Kompozitum 118–120
- Koncovka 24, 45–48, 55, 59, 63–64, 68
- Konotace 12, 49, 70–78, 104, 108–109, 124–128, 131, 157–159, 212–213
- Konsonanty 21, 23–24, 29, 36–37, 40, 43, 45–48, 55, 64
- Kontext
- bezprostřední 105–107, 111–114, 117, 119–122, 155
 - časoprostorový 192, 197
 - situační 184, 192, 197, 214
 - zkušenostní 184–185, 195
- Kontextová vazba, kontextové zapojení 105, 113, 132, 189
- Korpus 116–118
- Krácení vokálů 22–23, 29, 33–34, 40
- Kulisa 185, 192, 197, 206–207
- Kultura řeči 13, 134
- Kulturní frazém 112, 121
- Kvantitativní poměr vokálů 22–23, 29, 32–34
- Kvantitativní sém
- kvantitativní sém intenzity 109, 111, 115, 143, 173
 - kvantitativní sém neurčitého množství 109, 111, 127, 138, 142–143, 172–173, 175–176
- Logická pauza 25, 42
- Logické celky 25, 29, 43
- Logopedie 21
- Manipulace 7, 69, 110, 173, 182, 215
- Média 7, 10–11, 13–14, 134, 210
- Mediální instituce 8, 10–11, 101, 116
- Mediální žánr 20
- Médium veřejné služby (veřejnoprávní médium) 7, 11, 14, 16, 17, 177–180, 182, 184, 208–209, 224
- Metajazykový opis 105–106, 113, 116, 127–128, 132

- Mimika 15, 211, 213, 216–218, 220, 222, 234
- Mluvčí 13, 15, 17, 20–22, 24–25, 27–30, 32–35, 37, 39–40, 42–43, 76, 179, 182, 184, 187–189, 208, 211–212, 214–221, 223, 226, 230, 233
- Mluvní činnost 20
- Mluvní projev 20
- Mluvní tempo 16, 24–29, 37, 39–40, 43
- Modalita 16, 72, 76, 77, 181, 187–188, 198
- Modalita
- deontická 187
 - epistémická 180–181, 187–189, 194, 198, 202–203, 206
 - evaluativní 188
 - postojová 187
 - voluntativní 180–181, 187–188, 194, 198, 202
- Moderátor 6–9, 13–17, 19–21, 25–28, 30, 32, 34–36, 38–43, 51, 63–64, 67–68, 80, 101–102, 134, 136, 171–177, 179, 182, 184–186, 188–197, 199–203, 205–207, 209, 211, 213–214, 216, 218–219, 223–224, 226–234
- Modifikace
- výpovědní 191, 204, 208
- Modifikátor
- epistémický 189
- Modus verbi 72, 92
- Monokolokabilita, monokolokabilní 125, 133
- Monosémní 106–107, 115, 138, 147, 172, 176
- Monotónnost výpovědi 40
- Morfém 44
- Morfologie 16, 69–70, 73–74, 76–77, 79–80, 86–87, 99, 216
- Morfologie formální 44, 49, 51
- Morfologie funkční 70, 75, 78, 99, 102
- Morfologie lexikální 70, 78, 101–102
- Morfologická varianta 44–45, 47–49, 55, 59, 63, 68
- Morfonologická alternace 44, 46, 55, 64
- Možnost 181, 187–189, 194, 198–199, 202–203
- Nadindividuální (styl) 6–9, 15, 101, 172, 177, 223–224, 234
- Nářeční prvky 15, 21, 26
- Nekorektní výslovnost 32, 35, 39

- Nelexikalizovaný 14, 113, 118, 120, 128, 132
- Neohraničenost (pojmového významu) 108
- Neologismus 44, 113, 116, 118–120, 123–124, 126, 128–129, 131, 175
- Nepřesnost (označení) 108, 111, 113–114, 121, 125, 130, 136, 140, 172, 177
- Nepříznakovost 9–10
- Nestranné zprávy 20, 178, 210
- Nestrannost 7, 11–12, 20, 44, 80, 89, 99, 101–103, 114, 125, 160, 178, 210–211, 213
- Neutralita zpravodajství (také aspekt neutrality) 12, 15, 20, 26, 30, 32, 34, 39–40, 42–44, 49, 51, 69–70, 73–74, 76–78, 89, 99, 101, 103–104, 114, 125–127, 129, 131, 133, 160, 172, 174, 179–180–182, 206–208, 211–213, 221, 226, 232
- Neutralita, neutrální (prostředek) 9–10, 12–13, 22, 44–48, 55, 59, 63–64, 67–68, 70–78, 101, 125, 129, 174–175, 177, 179, 217–219, 226–228, 230, 232–233
- Neverbální komunikace 213–216, 220
- Nevětný frazeologismus, frazém 112, 116, 148, 172, 176
- Nežádoucí jevy 20, 30, 37, 40, 69, 77, 134–135, 181–182, 209
- Nižší styl 16, 55, 177
- Nocionalita 77, 101, 129
- Nominativ jmenovací 70, 76
- Norma 7, 13, 15, 30, 35, 69, 216
 - syntaktická 178–179
 - zpravodajská 6–7, 15–16, 108, 178–180, 182–183, 205, 209
- Normativní teorie médií 6, 10–12, 69, 210
- Normativní teorie sociální odpovědnosti 10, 14, 69, 210
- Nutnost 181, 187–188, 194, 198–199, 202–204
- Obecná čeština 14–15, 32, 121–122, 128–129, 134, 163, 174, 177
- Objektivita 7, 11, 16, 69, 99, 101, 103, 109, 134, 178–184, 188, 190, 204–205, 207–208, 217, 224
- Objektivní zprávy 11, 20
- Obsah pojmu (pojmový význam) 11, 104–106, 108–117, 120–122, 128, 130–133, 140, 149–150, 155, 173, 175–176
 - účelově posunutý 110, 141
 - zobecněný 104, 106, 110, 116, 141, 173
- Okazionalismus, okazionální 108, 113, 115, 118, 127, 130–132, 139, 145, 151, 167, 169, 172–176
- Okřídlené spojení 112
- Onomaziologický 75–76, 78, 104

- Opakování 15, 132, 172, 179–180, 182, 196, 206
- Ortoepická kodifikace 21
- Ortoepie 15–16, 21–23, 26, 29, 35, 38, 40, 43, 214
- Ortofonie 15–16, 21, 214
- Oscilogram 29, 35–38
- Otevřené vokály 22, 30, 32
- Označení nepřímé 132
- Označení přímé 106, 132
- Pád 24, 70, 75–77, 81, 89, 90, 99
- Participium pasivní 72, 84, 100–101
- Pasivizace 16, 178–179, 190
- Pasivní slovní zásoba 116, 121
- Pasivum 200, 204, 206
- opisné 72, 77, 91, 100, 182
 - reflexivní 72, 77, 83, 92, 100–102, 182, 195
- Percepce 9, 12, 70, 77, 102, 104, 211–212
- Personalizace 190
- Persvaze 210, 215–216, 219, 223, 234
- Persvazivní (funkce) 69, 108, 110, 116, 126, 173–174, 179, 182, 217, 219, 221, 228, 230
- Poetismus 9, 116, 128–129
- Pojem (lexikální) 104, 110
- Poloútvár (národního) jazyka 14, 122, 134
- Polysémní 106–107, 110, 112, 115, 126–127, 129, 132–133, 135, 138, 145, 147, 169–170, 172, 174–176
- Porušení/narušení normy 6, 70, 80, 212–213
- Pořekadlo 112
- Poslechovost 11
- Posloupnost 185
- tematická 185
- Posluchač 15, 20–21, 24–25, 32, 34, 40, 42, 196, 215, 217–219
- Postfix 47, 50, 53, 55, 58–59, 62, 64, 66, 68
- Posunutí obsahu pojmu, pojmového významu 116, 130
- Pozice
- nevalenční 16, 178, 182, 196
 - valenční 16, 178, 182, 189, 191, 196, 208

- Plurál 48, 55, 72, 76, 82, 90, 100, 102, 107, 190, 195
- Praat 28–29
- Pragmatická složka významu 12, 109, 180, 182, 187, 191, 196
- Pragmatický sém 9–10, 110
- Pranostika 112
- Pravděpodobnost 181, 188–189, 194, 198–199, 202–204, 206
- Pravdivost 11–13, 20, 44, 49, 69–70, 73–74, 76–78, 80–81, 99–103, 105, 109, 125, 136, 172, 180–182, 202, 206, 210–213, 216–217, 223, 228, 232, 234
- Pražská varianta výslovnosti 20
- Preferované čtení 109, 212, 215
- Prefix 23, 35, 48, 74–75, 78, 96–97, 99, 120
- Préteritum 72, 77, 82, 91, 100, 102
- Prézens 48, 55, 59–60, 63–64, 68, 72, 77, 82, 91, 100, 102
- Procesuální 8–10, 12, 104
- Profesionalismus 116, 122–123, 156
- Profesionální mluvčí 23, 35, 43, 179, 224, 226, 233
- Projev moderátora 6–7, 14–15, 20–21, 25–27, 40, 43, 45, 55, 64, 67–68, 175, 180, 211, 213–214
- Proporcionalita, proporcionální 11–12, 103, 174
- Propozice 187, 194
- Propoziční akt 106
- Propoziční určenost 105–106
- Prostá chyba 105, 107–108, 125, 139, 160, 172, 177
- Prostředky
- expresivní 46, 109, 113, 115, 126–127, 135, 175–176, 182, 212
 - extralingvální 8, 11, 13, 15, 210–211, 213–214, 216, 220–224, 226, 230, 232–233
 - hodnotící 108–109, 111, 113–116, 126–128, 139, 145–149, 160, 162, 172–176
 - jazykové 7–10, 12–15, 48–49, 51, 69, 101–103, 126, 211
 - lexikální 14, 77–78, 101–105, 108–109, 115, 117, 122, 125–126, 130, 136, 171, 190
 - nocionální 12, 14, 70, 125–126, 173, 212
 - paralingvální 11, 211, 213–214
 - příznakový 7, 9–10, 13, 15–16, 32, 51, 69–70, 75–76, 78, 99–102, 105, 115, 126, 129–130, 134, 172, 175, 190, 205, 217, 219, 223, 230
 - spisovné 13–14, 16, 124–126, 129, 134, 158–159, 174–175, 177
 - stylově aktivní 10, 126

- stylově nepříznačkový 9–10, 101
stylově pasivní 10
stylově příznačkový 9–10, 69–70, 76, 78, 99–100, 128–129
Předložka 24, 28, 47, 77, 87, 96, 102
Předsouvání 180, 191, 201
Přechodník 73, 77, 95
Přechylování 75, 78, 87, 98
Přesnost 11, 13, 81, 99, 101, 103–106, 109, 114–115, 121, 136, 140, 172–173, 175, 210, 212
Přesvědčování 182, 215
Příjemce 8–14, 100, 102, 104, 108–109, 113–114, 116, 125–126, 130–131, 173–174, 177, 184, 210–211, 216
Přirovnání 110, 112–113, 128
Příznačkovost 10, 13, 21, 226
Přízvuk 21, 42
Publicismus 9, 128–130, 134, 166, 174, 176–177, 205
Publicistický styl 9, 117, 130, 179, 187, 208, 210
Publikum 9–10, 14, 16, 20, 109
Původní poetismus 121, 130–131
Rčení 112, 116
Realizace pauzy 27, 43
Recepce 9, 11–12, 70, 178, 210, 212
Redukce konsonantů 16, 23, 29, 35–36, 38, 43
Redukce vokálů 29, 30, 32–34, 40
Regionalismus 116, 122, 123, 128, 130, 134, 155, 164
Regulátory 220–222, 225–226, 228, 230, 232–233
Relevance vnitřní, vnější 11–12, 20, 44, 49, 103, 173, 210–213
Réma 184–186, 192–193
Rematizátor 185
Rod 47, 71, 75–76, 190, 200
Rozhlasový svět 15, 20
Řeč těla 214, 216–217, 219, 221, 223, 230, 233
Řečové vady 21
Řečový vzor 20, 26, 43
Sebevyjádření 114

- Segmentace 25, 29, 42–43
- Segmentální rovina 16, 43
- Sém
- intenzity 109, 111, 143
 - kvantitativní 109, 111, 127
 - neurčitého množství 109, 111
- Singulár 48, 72, 77, 82, 90, 100
- Slang 14, 74, 78
- Slangismus 116, 123, 128–129, 156, 164, 177
- profesní 123
 - zájmový 122–123
- Sledovanost 11
- Slovosled 16, 46, 180, 181, 185–186, 193, 202, 206–208
- objektivní 181, 184, 186, 192, 193, 197, 201–202, 206–207
 - subjektivní 181, 186, 192, 193, 197, 201–202, 206–207
- Slovtvorba 44–45, 70, 78–79, 85, 87–88, 96–99, 118–120, 130–131, 151
- Slohotvorní(é) činitelé(e)
- objektivní 9, 12
 - subjektivní 8
- Souhláskové skupiny 20
- Sousloví, souslovné (pojmenování) 105, 108, 110, 118–121, 123–124, 131, 152, 155–156, 158, 174–175, 177
- Specifický styl projevu 26, 28, 30, 32, 34, 39–40, 42–43, 209
- Spektrogram 29
- Spisovnost 45–48, 78, 123, 126, 129, 134
- Spisovný
- jazyk 13–14, 16, 129, 134, 179
- Standard 11, 13–14, 16, 20–21, 112, 127, 129, 132, 134, 178, 221, 223, 226, 230
- Společensky zodpovědné jednání 11, 13–14
- Srozumitelnost projevu 12, 20–21, 26, 30, 32, 34, 39–40, 42–43, 70, 76, 79, 101, 103, 110, 116, 122, 124, 173, 175–178, 212
- Standardy kvalitativní 11, 210
- Střední styl 14, 16
- Střídavé mluvní tempo 26, 39–40, 43
- Stylém 9–10

- Stylizace 21, 126, 179, 207
- Stylová aktualizace 126, 132
- Stylový typ, dílčí stylový typ 8-10, 12, 15-16, 69-70, 80, 99, 102, 129
- Sufix 47, 78, 99, 102, 120
- Suprasegmentální rovina 16, 22, 40
- Symboly 215, 220–222, 224–226, 228, 230, 232–233
- Synekdocha 107, 130, 180, 182, 190, 200, 206
- Synonymum ideografické 105–106, 116, 133
- Syntaktická
- chyba 178–179
 - konstrukce 178–180, 190, 192
 - rovina 16, 178–180, 184, 205, 208–209
- Syntaktický plán 100, 178, 184, 205
- Syntax spisovná 178–179
- Taxonomie prostředků 6–7, 12–13, 15–16, 45, 49, 51, 70, 73–74, 80, 101–102, 104, 106, 109, 114–115, 117–118, 125–127, 134, 210, 213–221, 223–224
- Televizní svět 15, 20
- Téma 184–186, 190, 192–193, 195, 197, 212–213, 224, 226, 230, 232
- Termín 9, 44, 104, 115–116, 118, 121–122, 126, 129–131, 155, 174–175, 177, 215
- Terminologizace 10, 104, 109–110, 117, 127, 133
- Tvarové dublety 44, 46–48, 55, 59, 64, 68, 70
- Typ flexivní 69, 70, 73, 77, 86–87, 99
- Unifikace 47–48
- Univerbismus 78, 119–120, 129, 134, 177
- Univerbizace 75, 78, 85, 88, 98–99, 102
- Úplnost 11, 49, 103, 105, 210, 212
- Varianta významová 132
- Varietní význam 108, 112
- Věcná kompetence 104, 108, 117
- Věta
- existenciální 186, 192, 197, 201, 206–207
- Veřejný zájem 11
- Větný frazeologismus 112
- Víceslovné pojmenování 78, 123, 133
- Vlastní neologismus 118, 120, 131, 151–153, 168, 175

- Vlastní poetismus 118, 130, 166
- Vokální kvalita 16, 22, 28, 30, 32, 40, 43
- Vokální kvantita 16, 22
- Vokální trojúhelník 29–31
- Vokály 21–23, 28–35, 43, 45
- Vokativ 46, 71, 76,
- Výpověď 13, 16, 25, 27, 29, 35–38, 40, 42–43, 76, 100, 103, 108–109, 112, 179–182, 184–187, 189–197, 199–208, 220–224, 226, 228, 230, 232
- Výrazová nápadnost, výrazově nápadný 126, 128–133, 135, 173–174, 176
- Vysoké vokály 22, 30, 32–34
- Vyšší styl 14, 16, 121, 135
- Vyváženost 7, 12, 20, 44, 49, 103, 109, 178, 211–213
- Význam
- jazykový 104
 - pojmový 104–108, 110–114, 116–117, 120, 128, 130–133
- Významový odstín 108, 112–113, 116, 145, 173, 175–176
- Zábavní (funkce) 126
- Záhodnost 188–189, 194, 198, 203
- Zákony 7, 14
- Záměr 8, 16, 26, 40, 42, 76, 78, 116, 126, 175, 177, 179–184, 187–190, 194, 196, 198–199, 201–203, 205–206, 208, 212, 214–216, 219
- Zásady informační kvality 6, 7, 11–13, 15–16, 20, 26, 28, 43–44, 47, 49, 51, 55, 59, 63, 67–68, 70, 73–74, 103–105, 116, 125, 130, 134, 136, 172, 190, 210–212, 215, 220–223, 230, 232, 234
- Zástupné pojmenování, zástupná lexikální (pojmenovací) jednotka 105–107, 110–112, 115, 132, 135, 144–145, 173, 175–177
- Získávací (funkce) 108, 126, 173–174, 179, 210
- Zkrácené slovo 118–119, 123–124, 157, 177
- Zkratka 75, 78, 88, 99, 101–102, 118–120, 123, 156
- Zkratkové slovo 75, 78, 88, 99, 101–102, 118–120, 123–124, 157
- Zpětná vazba 10
- Zpravodajství 7–8, 11, 13–17, 20–22, 32, 34, 40, 43, 45, 70, 76–77, 80, 100–101, 108–110, 126, 129–130, 132, 134, 173, 184, 210–214, 217, 221, 224, 226
- Zvuková rovina 15, 20–21, 26, 30, 32, 34, 39–40, 42, 211
- Zvukové prostředky 8, 11, 21, 25, 78, 211
- Životnost 71, 76

12 RESUMÉ/SUMMARY

The book is based on the university research project IGA_FF_2015_026 *Linguistic and literary communication in the 21st century*, namely on the part called *The language and style of the moderators of the main news programs on Czech Television and TV Nova*. Thematically is the book linked to the collective monograph *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství* (JÍLEK, BEDNAŘÍKOVÁ a kol. 2015), which introduced the analytical tool constructed on the basis of symptomatic/marked language means of individual language levels, i.e. phonological, lexical, morphosyntactical and textual levels, to analyze language means showing a potential to implement into the news reporting a function other than informative and/or to make the message of the news reporting incomprehensible.

The aim of the new, follow-up research is to describe and identify individual and super-individual characteristics of selected speeches by moderators of the main news reporting program of ČT1 (Czech Television), i.e. Události (Events). They are: Marcela Augustová, Michal Kubal, Daniela Písařovicová and Jakub Železný. At the same time, however, attention is also paid to what extent those moderators tend to use means which have the potential to disrupt the reporting standard and thus violate the principles (standards) of information quality. What was largely used again is the original taxonomy of language means. Nevertheless, the current analysis and in particular comments on the analysis were extended to the evaluation of the unmarked means. Both types of means, marked and unmarked, respectively their use (or non-use) may be a manifestation of the individual style of a moderator, or on the contrary, be part of the super-individual style. The team of authors, with respect to the sample analyzed and to the overall nature of the research, decided to skip the analysis of text level, at the same time, however, the analytical tool was completed by means of the extralingual level. The overall assessment of the four moderators then always covers the individual linguistic areas. The advantage of such approach is to improve the readability and clarity of the analysis.

Professionally created analytical tools and specific analysis of this area of communication can significantly contribute to the evaluation the news reporting, since they can be used by the surveillance authorities and journalists themselves, or even by the general public. This potential is to be attributed also to the presented monograph that at least at the level of lingual and extralingual communication delivers clear and concrete results.

Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize

Mgr. Viktor Jílek, Ph.D.

doc. PhDr. Božena Bednaříková, Ph.D.

Mgr. Jindřiška Svobodová, Ph.D.

Výkonný redaktor: doc. Mgr. Jiří Špička, Ph.D.

Odpovědná redaktorka: Mgr. Kristýna Bátorová

Technická redakce: Petra Novotná

Návrh a grafické zpracování obálky: Petra Novotná

Publikace ve vydavatelství neprošla jazykovou úpravou.

Vydala Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8, 771 47 Olomouc

www.vydavatelstvi.upol.cz

www.e-shop.upol.cz

vup@upol.cz

Ediční řada – Monografie

1. vydání

Olomouc 2016

ISBN 978-80-244-5125-1

VUP 2017/0058